

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
PROVOZNĚ EKONOMICKÁ FAKULTA

Spravedlnost v sociální politice a její dopady na regiony

Autor: Ing. Jana Hrbková

Školitel: doc. PhDr. Luděk Kolman, CSc., Katedra psychologie

Praha 2014

Abstrakt

Disertace pojednává o spravedlnosti v sociální politice i o postojích k ní a jejich dopadech na regiony ČR. Zabývá se postoji vysokoškoláků, které chápe v užším slova smyslu jako *hodnotící vztahy*, jež se odrážejí jak v celkovém přístupu k sociální politice a ke spravedlnosti, tak i v mezigenerační solidaritě. Práce ukazuje, že zúžený pohled vzdělané mládeže na funkce sociální politiky předurčuje její hodnocení významu solidarity a spravedlnosti při realizaci sociálních opatření, a vyvozuje závěry o možných důsledcích těchto postojů pro sociální a regionální rozvoj. Z výsledků empirického výzkumu vyplývá, že i když vysokoškoláci podporují liberální sociální politiku a nesouhlasí s univerzálním sociálním státem, jejich postoje k sociální spravedlnosti a solidaritě nejsou ve všech aspektech „liberální“ a ukazují na mnoho specifík a nejednoznačností, které mohou různým způsobem ovlivňovat regionální rozvoj.

Abstract

The dissertation treats justice in social policy, the attitudes to social policy and its impact on Czech Republic regions. It deals with university students' attitudes which are understood in the strict sense of the word as evaluating relations. These are reflected not only in the overall attitude to social policy and justice but in intergenerational solidarity as well. The dissertation shows that educated young people's rather narrowed view of social policy's functions predetermines how they evaluate the importance of solidarity and justice during social measures' implementation; and presents conclusions about possible impacts of these attitudes on social and regional development. From the results of the empirical research it is clear that even though university students support liberal social policy and oppose a universal social state their attitudes to social justice and solidarity are not liberal in all aspects: they indicate a great deal of special characteristics and contradictions which can influence regional development in various ways.

Obsah

Úvod	9
1 Cíl práce	12
2 Teoretická část	14
2.1 Region	14
2.2 Regionální rozvoj	16
2.2.1 Vymezení pojmu regionální rozvoj	16
2.2.2 Teorie regionálního rozvoje	20
2.3 Regionální politika	24
2.4 Člověk a sociální prostor	28
2.5 Postoje a sociální chování	31
2.5.1 Předsudky	34
2.6 Sociální politika	35
2.6.1 Vymezení pojmu sociální politika	36
2.6.2 Cíle a funkce sociální politiky	38
2.6.3 Vztah mezi hospodářskou a sociální politikou	40
2.7 Spravedlnost a sociální politika	42
2.7.1 Pojem spravedlnost	42
2.7.2 Sociální spravedlnost a rovnost	44
2.7.3 Sociální spravedlnost a svoboda	46
2.7.4 Sociální spravedlnost jako princip sociální politiky	48
2.8 Sociální stát a problém chudoby	53
2.9 Shrnutí	59
3 Metodika	66
3.1 Hypotézy	69
3.1.1 Pracovní hypotézy	71

3.1.2	Operacionalizace proměnných.....	72
3.2	Výběrový soubor.....	77
3.2.1	Pilotáž	80
3.2.2	Předvýzkum	80
4	Analytická část.....	82
4.1	Sběr dat.....	82
4.2	Testování hypotéz	84
4.2.1	Hypotéza H ₁	84
4.2.2	Hypotéza H ₂	88
4.2.3	Hypotéza H ₃	94
4.2.4	Hypotéza H ₄	94
4.2.5	Hypotéza H ₅	96
4.2.6	Hypotéza H ₆	102
4.2.7	Hypotéza H ₇	111
4.2.8	Hypotéza H ₈	116
4.2.9	Hypotéza H ₉	118
4.2.10	Hypotéza H ₁₀	120
4.2.11	Hypotéza H ₁₁	129
4.3	Lokální rozdíly v sociálních postojích	134
4.3.1	Analýza údajů z <i>tabulky 41</i>	135
4.3.2	Analýza údajů z <i>tabulky 42</i>	137
4.4	Hodnoty.....	140
4.5	Hodnocení sociální politiky v regionech.....	142
4.5.1	Nezaměstnanost	146
4.5.2	Daně a sociální výdaje	149
4.5.3	Rozsah sociální pomoci	152
4.6	Ukazatele ekonomického a sociálního rozvoje v regionech	158

5	Výsledky	166
5.1	Shrnutí a interpretace výsledků testování hypotéz.....	167
5.2	Postoje a hodnotová orientace.....	176
5.3	Interpretace výsledků skupinových rozhovorů	177
6	Závěry.....	180
	Hodnocení opodstatněnosti a principů sociální politiky	180
	Spravedlnost versus solidarita v sociální politice	183
	Co je a co není spravedlivé v sociální politice	185
	Mezigenerační solidarita	186
6.1	Situace v regionech	188
6.2	Shrnutí a využití disertace	195
7	Literatura, zdroje	202
7.1	Seznam použité literatury.....	202
7.2	Internetové zdroje.....	217
8	Příloha – dotazník.....	220

Seznam obrázků

<i>OBRÁZEK 1 DVOJÍ CHÁPÁNÍ REGIONÁLNÍHO ROZVOJE</i>	<i>17</i>
<i>OBRÁZEK 2 SOUVISLOSTI SPOLEČENSKÝCH PROBLÉMŮ.....</i>	<i>61</i>
<i>OBRÁZEK 3 SOUVISLOSTI REGIONÁLNÍHO ROZVOJE</i>	<i>65</i>
<i>OBRÁZEK 4 SOUVISLOSTI REGIONÁLNÍHO ROZVOJE - DETAIL OBRÁZKU 3.....</i>	<i>65</i>

Seznam tabulek

<i>TABULKA 1 RELATIVNÍ ČETNOSTI ODPOVĚDÍ NA OTÁZKY, KTERÉ SE VZTAHUJÍ K HYPOTÉZE H_1</i>	<i>87</i>
<i>TABULKA 2 RELATIVNÍ ČETNOSTI ODPOVĚDÍ NA OTÁZKY, KTERÉ SE VZTAHUJÍ K HYPOTÉZE H_2</i>	<i>91</i>
<i>TABULKA 3 HODNOTA CRONBACHOVA KOEFICIENTU ALFA PRO PĚT POLOŽEK Z TABULKY 1.....</i>	<i>93</i>
<i>TABULKA 4 RELATIVNÍ ČETNOSTI ODPOVĚDÍ NA 14. DOTAZNÍKOVOU OTÁZKU.....</i>	<i>94</i>
<i>TABULKA 5 RELATIVNÍ ČETNOSTI ODPOVĚDÍ NA OTÁZKY VZTAHUJÍCÍ SE K HYPOTÉZE H_4.....</i>	<i>95</i>
<i>TABULKA 6 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE ZKUŠENOSTI S NEZAMĚŠTNANOSTÍ V RODINĚ.....</i>	<i>97</i>
<i>TABULKA 7 KONTINGENČNÍ TABULKA S ÚDAJI O VZTAHU MEZI PROMĚNNÝMI „NEZAM“ A „JEDEN“</i>	<i>98</i>

TABULKA 8 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „JEDEN“	99
TABULKA 9 ŘÁDKOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „NEZAM“	99
TABULKA 10 KONTINGENČNÍ TABULKA S ÚDAJI O VZTAHU MEZI PROMĚNNÝMI „NEZAM“ A „OSMN“	100
TABULKA 11 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „OSMN“	101
TABULKA 12 ŘÁDKOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „NEZAM“	102
TABULKA 13 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE POHLAVÍ	103
TABULKA 14 KONTINGENČNÍ TABULKA S ÚDAJI O VZTAHU MEZI PROMĚNNÝMI „POHL“ A „CTVRTA“	105
TABULKA 15 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „CTVRTA“	105
TABULKA 16 KONTINGENČNÍ TABULKA S ÚDAJI O VZTAHU MEZI PROMĚNNÝMI „POHL“ A „PATA“	106
TABULKA 17 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „PATA“	107
TABULKA 18 KONTINGENČNÍ TABULKA S ÚDAJI O VZTAHU MEZI PROMĚNNÝMI „POHL“ A „DESAT“	108
TABULKA 19 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „DESAT“	109
TABULKA 20 KONTINGENČNÍ TABULKA S ÚDAJI O VZTAHU MEZI MEZI PROMĚNNÝMI „POHL“ A „SESTN“	110
TABULKA 21 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „SESTN“	111
TABULKA 22 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE POČTU OBYVATEL V MÍSTĚ BYDLIŠTĚ	112
TABULKA 23 KONTINGENČNÍ TABULKA S ÚDAJI O VZTAHU MEZI PROMĚNNÝMI „OBEC“ A „SEDMA“	113
TABULKA 24 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „SEDMA“	114
TABULKA 25 ŘÁDKOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „OBEC“	115
TABULKA 26 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE REGIONU, VE KTERÉM ŽIJÍ.....	116
TABULKA 27 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE DOSAŽENÉHO VZDĚLÁNÍ RODIČŮ.....	118
TABULKA 28 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE ŽIVOTNÍ ÚROVNĚ RODINY.....	120
TABULKA 29 KONTINGENČNÍ TABULKA S ÚDAJI O VZTAHU MEZI PROMĚNNÝMI „ZU“ A „TRETI“	122
TABULKA 30 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „TRETI“	123
TABULKA 31 KONTINGENČNÍ TABULKA S ÚDAJI O VZTAHU MEZI PROMĚNNÝMI „ZU“ A „CTVRTA“	123
TABULKA 32 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „CTVRTA“	124
TABULKA 33 KONTINGENČNÍ TABULKA S ÚDAJI O VZTAHU MEZI PROMĚNNÝMI „ZU“ A „SESTA“	125
TABULKA 34 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „SESTA“	126
TABULKA 35 KONTINGENČNÍ TABULKA S ÚDAJI O VZTAHU MEZI PROMĚNNÝMI „ZU“ A „SESTN“	127
TABULKA 36 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „SESTN“	128
TABULKA 37 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE ZAMĚŠTNÁNÍ RODIČŮ.....	129
TABULKA 38 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „PRVNÍ“	131
TABULKA 39 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „TRETI“	132
TABULKA 40 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „SESTA“	133
TABULKA 41 RELATIVNÍ ČETNOSTI ODPOVĚDÍ, KTERÉ SE TÝKAJÍ PRVNÍ VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	136
TABULKA 42 RELATIVNÍ ČETNOSTI ODPOVĚDÍ, KTERÉ SE TÝKAJÍ DRUHÉ VÝZKUMNÉ OTÁZKY	138
TABULKA 43 POŘADÍ HODNOT V ZÁVISLOSTI NA JEJICH VÝZNAMU PRO RESPONDENTY.....	141
TABULKA 44 HODNOTA CRONBACHOVA KOEFICIENTU ALFA PRO POLOŽKY Z TABULKY 43	142
TABULKA 45 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE POHLAVÍ	143
TABULKA 46 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE VĚKU	143
TABULKA 47 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE REGIONU, VE KTERÉM ŽIJÍ.....	144

TABULKA 48 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „PRVNÍ“	146
TABULKA 49 MÍRA REGISTR. NEZAMĚSTNANOSTI V REGIONECH NUTS 2 V %	147
TABULKA 50 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „SESTA“	148
TABULKA 51 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „DRUHA“	150
TABULKA 52 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „TŘETÍ“	150
TABULKA 53 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „PATN“	151
TABULKA 54 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „SEDMA“	152
TABULKA 55 HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT NA OBYVATELE V NUTS 2 (V KČ, B. C.)	153
TABULKA 56 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „DESAT“	154
TABULKA 57 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „SESTN“	155
TABULKA 58 INDEX ZÁV. MAT. DEPRIVACE V NUTS 2 (V % Z CELK. POPULACE)	156
TABULKA 59 SLOUPCOVÁ PODMÍNĚNÁ ROZDĚLENÍ ČETNOSTÍ PROMĚNNÉ „SEDMN“	156
TABULKA 60 RELATIVNÍ ČETNOSTI ODPOVĚDÍ NA 19. DOTAZNÍKOVOU OTÁZKU	158
TABULKA 61 REGION. STRUKTURA HRUBÉHO DOMÁCÍHO PRODUKTU ČR (V %, ZAOKR.)	160
TABULKA 62 VÝKONNOST NUTS 2 PODLE PODÍLU NA GDP A PODLE GDP/OBYV.	161
TABULKA 63 DOTACE Z EU PRO ČR: 2000-2006, 2007- 2013 (V MIL. EUR)	162
TABULKA 64 DOTACE Z EU A UKAZATELE EKON. A SOC. ROZVOJE ČR	163

Seznam grafů

GRAF Č. 1 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE ZKUŠENOSTI S NEZAMĚSTNANOSTÍ V RODINĚ	97
GRAF Č. 2 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE POHLAVÍ	104
GRAF Č. 3 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE POČTU OBYVATEL V MÍSTĚ BYDLIŠTĚ.	112
GRAF Č. 4 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE DOSAŽENÉHO VZDĚLÁNÍ RODIČŮ	118
GRAF Č. 5 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE ŽIVOTNÍ ÚROVNĚ RODINY	120
GRAF Č. 6 STRUKTURA RESPONDENTŮ PODLE ZAMĚSTNÁNÍ RODIČŮ	130

Poděkování

Ráda bych poděkovala svému školiteli doc. PhDr. L. Kolmanovi, CSc. za vstřícnost, rady a připomínky a za konzultace, které mi poskytl. Mé poděkování patří rovněž doc. PhDr. M. Lošťákovi, Ph.D, za čas, konzultace a připomínky, díky nimž se výrazně zlepšila kvalita mé disertační práce.

Úvod

Sociální problematika, zejména otázky spravedlnosti a solidarity v sociální politice, dosahování sociálního konsensu a existence či podoba sociálního státu jsou v současnosti velmi aktuální a významné. Jejich význam se v budoucnu nejspíš ještě zvýší z důvodu velké a rostoucí důležitosti „lidského faktoru“ ve společenském a regionálním rozvoji, protože člověk, jeho vzdělání, zdraví, pracovní činnosti, využívání volného času i mezilidské vztahy jsou ovlivňovány rozmanitými institucemi sociálního státu a realizovanou koncepcí sociální politiky. Sociální spravedlnost a sociální solidarita patří k základním principům sociální politiky. To, jak jsou tyto principy vymezeny a chápány, určujícím způsobem ovlivňuje posuzování a hodnocení sociální politiky a jejích efektů, a tím i dosahování sociálního konsensu (smíru) ve společnosti. V každé době a v každé zemi vzniká konkrétní podoba sociální politiky jako výsledek složitých interakcí ekonomických, regionálních, politických, kulturních, historických a dalších podmínek, tradic a institucí, je odrazem existující sociální struktury, ale zároveň na tuto strukturu zpětně působí a ovlivňuje její změny a vývoj.

Spravedlnost v sociální politice, podmínky dosahování sociálního konsensu a otázky mezigenerační solidarity jsou dnes aktuální i v souvislosti s problémem stárnutí populace, který se týká nejenom České republiky¹, ale i dalších vyspělých zemí. I v dokumentech a institucích Evropské unie se problematice spravedlivé sociální politiky i otázkám stáří a mezigenerační solidarity věnuje značná pozornost: například v Lisabonské smlouvě je mezi hlavními cíli Unie uvedena podpora sociální spravedlnosti, mezigenerační solidarity a boj proti sociálnímu vyloučení a diskriminaci (EU, 2007), a za zmínku stojí rovněž fakt, že rok 2012 byl Evropskou komisí vyhlášen Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity. Právě pořád palčivěji vyhlížející problém stárnutí populace a jeho ekonomické důsledky patřily k prvotním impulsům diskusí o krizi sociálního státu a nutnosti přehodnotit či vytvořit zcela novou koncepci sociální politiky. Tyto diskuse se ještě zintenzivnily po roce 2007 v souvislosti s ekonomickou recesí a takzvanou dluhovou krizí, se kterou se země, a to nejenom vyspělé, snaží vypořádat. *Jak je ale reálný tento úkol?*

¹ Podle střední varianty prognózy populačního vývoje bude naděje dožití při narození v roce 2050 činit pro muže 82 let a pro ženy 86,8 let (Burcin-Kučera, 2010).

Společnost je dynamický systém, jehož parametry se velmi rychle mění a není proto téměř možné vytvořit model, podle kterého by bylo možné „na míru ušít“ sociální politiku, jež by vyhovovala nejenom ekonomickým veličinám, které lze - více či méně - přesně měřit, ale také dalším, zpravidla hůře měřitelným hodnotám - sociálním, psychologickým, regionálním, etickým, politickým a jiným.

V odborné literatuře lze najít mnoho návodů a doporučení, jak přistupovat k tvorbě adekvátní sociální politiky, čemu se vyhnout a co zohlednit. Jenomže většinu těchto doporučení, i když vypadají rozumně a v podstatě jednoduše, není ve skutečnosti vůbec jednoduché použít, protože reálné situace jsou mnohem složitější, a „daleko vidět a daleko dojít není totéž“, jak říká známá moudrost. Navíc „naše představa o budoucí sociální politice není zatím zcela zřetelná a je více méně jen obecná“ (Krebs, 2007, s. 99). Kromě toho mají opatření sociální politiky odlišné důsledky a dopady na regiony lišící se demografickou, ekonomickou a sociální strukturou, a o to těžší je pak koncipování „univerzálně spravedlivé“ sociální politiky.

Předložená disertační práce analyzuje rozdíly v hodnocení významu spravedlnosti a solidarity v sociální politice mezi vysokoškoláky z různých regionů. Zabývá se sociálními postoji, ale nezaměřuje se na jejich komplexní sociálně psychologický rozbor. Chápe je v užším slova smyslu, jako stanoviska, názory, či „hodnotící vztahy“ (Nakonečný, 2005a, s. 43). Tyto hodnotící vztahy se odrážejí jak v celkovém přístupu k sociální politice a ke spravedlnosti, tak i v mezigenerační solidaritě a posuzování té které koncepce sociální politiky jako vhodné či nevhodné anebo spravedlivé či nespravedlivé. Hodnocení sociální politiky přitom může být ovlivněno mnoha faktory. Některá opatření (například výplata určitých forem sociální pomoci) jsou mnohdy přijímána nejednoznačně: lidé je schvalují, souhlasí s nimi, ale „někomu“ by je raději odepřeli, a to z různých důvodů². V předložené práci jsou subjektivní hodnocení respondentů konfrontována s tím, jaká je ekonomická a sociální situace v regionech, kde žijí, a také jak mohou být ovlivněni životními podmínkami a hodnotovými systémy v jednotlivých regionech.

Disertace je rozdělena do šesti základních kapitol. V první kapitole jsou uvedeny cíl předložené práce a základní výzkumné otázky. Druhá, teoretická část se zabývá těmi pojmy a kategoriemi, se kterými se bude dále pracovat v analytické části při hledání odpovědí na výzkumné otázky a se zřetelem k cíli předložené práce. Patří sem

² K těmto důvodům patří kromě jiného předsudky a stereotypy, a otázkou je, jak velký vliv na respondenty mohou mít.

především region, regionální rozvoj a regionální politika, dále postoje, sociální politika, spravedlnost, sociální stát a chudoba. Je objasněna podstata sociální spravedlnosti a sociální solidarity, principů sociální politiky, a uvedena charakteristika rozdílů v jejich chápání ve vybraných teoretických koncepcích. Závěrečná část druhé kapitoly shrnuje teoretická východiska předložené disertace a uvádí její základní konceptuální rámec. Ve třetí kapitole je popsána metodika disertační práce včetně základní výzkumné hypotézy a pracovních hypotéz. Hypotézy jsou testovány pomocí dat z výběrového souboru vytvořeného studenty z několika fakult dvou pražských univerzit. Čtvrtá kapitola nejdříve podrobně analyzuje výsledky testování všech jedenácti pracovních hypotéz a následně charakterizuje zjištěné lokální rozdíly v postojích mezi respondenty z venkova a z měst. Věnuje se rovněž problémům hodnotové orientace respondentů, a v samostatné části analyzuje rozdíly v postojích k sociálním problémům mezi respondenty z různých regionů. Závěrečná podkapitola analytické části je věnována podrobnější analýze regionálních souvislostí a dopadů sociální spravedlnosti a sociální politiky na regionální rozvoj. V páté kapitole jsou shrnuty výsledky uskutečněného výzkumu, a v šesté jsou vyvozeny závěry ve vztahu k vytyčenému cíli výzkumu a položeným výzkumným otázkám. Na závěr jsou uvedeny možnosti využití závěrů předložené disertace pro rozvoj teorie a pro praxi.

1 Cíl práce

Cílem předložené disertace je na základě empirické analýzy vyhodnotit, zda a jaké jsou rozdíly mezi mladými lidmi - vybranými vysokoškoláky z různých regionů - v jejich hodnocení významu spravedlnosti a solidarity v sociální politice; a jaké lze identifikovat implikace ze zjištěných rozdílů pro regionální politiku a regionální rozvoj.

Úvahy o spravedlnosti se historicky vyvíjely v rámci různých teoretických koncepcí - filosofických, náboženských, politických, etických a jiných, a byly vztahovány k problematice práva, zákonnosti, svobody a rovnosti, ale také a především k procesům distribuce v rámci konceptu distributivní spravedlnosti. Vymezení podmínek a předpokladů k dosahování distributivní spravedlnosti je spojeno se snahou definovat sociální spravedlnost, to znamená určit kritéria, která mají být zohledňována při zmírňování nerovností mezi lidmi a rozdělování a přerozdělování společenských zdrojů (bohatství) a nákladů (břemen). Komplikace s definováním sociální spravedlnosti souvisejí se skutečností, že kritéria pro její vymezení jsou proměnlivá, vyvíjejí se v čase, a tak i dosahování sociálního konsensu (smíru), jehož předpokladem by měla být distributivní spravedlnost, je „dočasné“ a dynamicky se mění. Spolu s tím, jak se vyvíjí a mění společnost, její kultura, ideologie, formy vlády i způsob života, nabývají obecná kritéria spravedlnosti nový obsah a aktuálním úkolem se pak stává jejich nové teoretické vymezení.

Současný společenský vývoj s sebou nese řadu zásadních, konfliktních a palčivých problémů, které nejsou ani snadno ani krátkodobě odstranitelné a vyřešitelné. Patří sem například strach z budoucnosti, respektive obava ze sociální nejistoty. Ta je spojena s hrozbou nezaměstnanosti, poklesem reálných příjmů, problémy s adaptací na nové životní situace apod. Závažným problémem je i vznik nové diferenciaci v příjmech, v majetkových a sociálních poměrech lidí a v jejich statusovém zařazení. Tato diferenciaci nepochybně ovlivňuje vědomí, názory a postoje lidí. Týká se to nejenom jednotlivců a jejich rodin, ale i celých obcí a regionů. Svou roli tu hraje i generační rozvrstvení a skutečnost, že obyvatelstvo České republiky historicky trpí určitou dichotomií: jsou pro ně nepřijatelné nadměru nepříznivé sociální situace, ale zároveň není ochotno na řešení takových situací více participovat. Je reálnou skutečností, že

z objektivních důvodů mohou u nás sociální napětí a neklid v dalším období růst (Krebs a kol., 2007, s. 100-101). Do jaké míry a ve kterých regionech by k tomu mohly přispět sociální postoje mladých lidí - vysokoškoláků - to je jedna z otázek, kterým se bude předložená disertace věnovat.

Ve vazbě na vytyčený cíl hledá disertační práce odpovědi na následující výzkumné otázky, týkající se sociálních postojů vysokoškoláků:

- 1) Jak je hodnocena opodstatněnost sociální politiky a obsah jejích principů v jednotlivých regionech i v rámci celé ČR?
- 2) Jaký význam je v jednotlivých regionech přisuzován principu spravedlnosti v sociální politice a jak je chápána jeho vazba na solidaritu a rovnost?
- 3) V čem je v různých regionech spatřována podstata spravedlnosti v sociální politice a která opatření jsou považována za spravedlivá a která za nespravedlivá?
- 4) Jaká je mezigenerační solidarita a jaké jsou rozdíly v její úrovni v jednotlivých regionech?

Aby bylo možné analyzovat dopady (hodnocení) spravedlnosti v sociální politice na rozvoj regionů, bylo potřeba vycházet z takového vymezení regionů, které umožní specifikovat rozdíly v jejich ekonomických i sociálních parametrech, jež jsou dostupné v oficiálně publikovaných výkazech. Z tohoto důvodu se v disertaci pracuje s administrativními regiony, regiony soudržnosti NUTS 2. Na základě kvantitativní analýzy dat by měly být vyvozeny určité závěry a doporučení pro regionální a sociální politiku. Přitom regionální hledisko se bude opírat nejenom o zjištěné rozdíly v hodnocení sociální politiky respondenty z různých regionů, pokud tyto rozdíly budou zjištěny, ale rovněž o rozbor vybraných ekonomických a sociálních ukazatelů, jejichž úroveň nepochybně ovlivňuje regionální rozvoj. Cílem bude vyhodnotit, zda určitá úroveň ekonomického a sociálního rozvoje, jehož odrazem bude zjištěná hodnota vybraného ukazatele, může být považována za relevantní faktor ovlivňující postoje k sociální politice a hodnocení jejích nástrojů.

2 Teoretická část

Předložená disertační práce pojednává o problematice spravedlnosti v sociální politice i o postojích k ní a jejich dopadech na regiony České republiky. Proto se její teoretická část zabývá těmi pojmy a kategoriemi, které budou dále využity v analytické části při hledání odpovědí na základní výzkumné otázky, se zřetelem k cíli předložené práce. Těmito pojmy jsou především region, regionální rozvoj a regionální politika; dále pak vybrané sociálně psychologické kategorie, se kterými se v disertaci pracuje, zejména postoje. V dalších částech jsou analyzovány sociální politika, spravedlnost, sociální stát a chudoba. Je objasněna podstata sociální spravedlnosti a sociální solidarity, principů sociální politiky, a uvedena charakteristika rozdílů v jejich chápání ve vybraných teoretických koncepcích. Závěrečná podkapitola shrnuje teoretická východiska předložené disertační práce a uvádí její základní konceptuální rámeček.

2.1 Region

Pojem *region* bývá používán v různých významech a souvislostech a tyto souvislosti pak předurčují, jaké definici dávají jednotliví autoři přednost. E. Mazúr, J. Drdoš a J. Urbánek (1980) vymezují region z geografického hlediska jako dynamický prostorový systém jevů přírodní a sociálně-ekonomické povahy, který je vázán k zemskému povrchu³. R. Wokoun jej charakterizuje obecně jako komplex vznikající regionální diferenciací krajinné sféry (Kadeřábková-Mates-Wokoun a kol., 2004, s. 65). Jiný pohled vymezuje region jako prostorově svázaný systém s množstvím proměnných, které jsou na sobě více závislé než jiné proměnné (Tvrdoň-Hamalová-Žárska, 1995). Interdisciplinární přístup vede k definici regionu jako územně vymezené oblasti mající společné sociálně-ekonomické, národnostní, geografické, historické a další znaky (Matoušková-Halouzka-Brandová, 1997). Někteří autoři upřednostňují obecnější vymezení. Například podle I. Babiče je region určité území vymezené hranicemi na základě určitých přijatých znaků a charakteristik (Babič, 1995, s. 65). Podobně J.

³ Při tomto přístupu se region vyznačuje třemi základními aspekty: a) *synergický aspekt* znamená interakci jednotlivých komponent a prvků krajiny; b) *chórický aspekt* představuje region - krajinu jako prostorovou strukturu tvořenou různými, ale vzájemně horizontálně propojenými územními celky; c) *chronologický aspekt* je tvořen časovou proměnlivostí a vývojem krajiny (Mazúr- Drdoš-Urbánek, 1980).

Macháček uvádí, že i přes jistou variabilitu používání pojmu region v různých kontextech je obecně akceptována definice, že se jedná o území oddělené podle jednoho či více znaků a podle účelu rozlišení od ostatního prostoru⁴ (Macháček-Toth-Wokoun, 2011).

Specifický pohled z hlediska sociálního konstruktivismu uvádí S. Hubík (2006, s. 52), když region označuje za cíleně vymezenou část skutečnosti, jež je výsledkem aplikace *kritérií regionalizace* sociálním jednáním aktérů ve světě v jejich dosahu⁵.

Jak vyplývá z výše uvedeného, u různých autorů lze najít rovněž různá rozdělení regionů. Například J. Stejskal a J. Kovárník (2009, s. 21) uvádějí dělení regionů na přirozené a administrativní regiony⁶. I. Babič regiony rozděluje na homogenní, funkční a všeobecné (1995, s. 65). K nejčastějším při vymezení regionu jako části území v rámci jednoho státu patří rozdělení regionů podle jejich vnitřní struktury na homogenní a heterogenní⁷.

Aby bylo možné analyzovat dopady spravedlnosti v sociální politice na rozvoj regionů, je potřeba vycházet z takového vymezení regionů, které umožní specifikovat rozdíly v jejich ekonomických i sociálních parametrech, jež budou dostupné v oficiálně publikovaných výkazech. Z tohoto důvodu jsou v disertaci používány *administrativní regiony, regiony soudržnosti NUTS 2*. Pro tyto regiony⁸ jsou k dispozici statistická data, na základě kterých je lze jak porovnávat a hodnotit, tak i hledat možné souvislosti jejich různých parametrů se sociálními postoji respondentů v nich žijících.

⁴ Specifických pojetí regionalizace je celá řada, při základní dichotomii nodálních (funkčních) regionů a homogenních útvarů. Mezi tato pojetí patří například regionalizace správní, regionalizace podle stupně ekonomické vyspělosti, podle binárních znaků a podle mnoha kritérií účelové regionalizace (Macháček-Toth-Wokoun, 2011).

⁵ Regionalizací pak S. Hubík označuje postup či proces vymezování a uspořádání *prostoru a času* podle určitých kritérií - ať již logických nebo praktických (Hubík, 2006, s. 52-53).

⁶ *Přirozené regiony* jsou vztahově uzavřené územní celky s územní dělbou funkcí mezi jádrem a zázemím. *Administrativní regiony* jsou vymezovány pro výkon veřejné správy jako okresy, kraje či regiony soudržnosti. Vznikly administrativním statisticky účelovým členěním s různou mírou odlišnosti od přirozených regionů (Stejskal-Kovárník, 2009, s. 21).

⁷ *Homogenním regionem* je územní celek, který má určité podobné vnitřní charakteristiky vyjádřené pomocí různých ukazatelů, jako jsou například úroveň nezaměstnanosti, úroveň příjmů, zaměstnanost v určitém odvětví (například v zemědělství, průmyslu nebo cestovním ruchu). Příkladem homogenního regionu může být venkovský prostor. *Heterogenní regiony* se vyznačují nerovnoměrnou vnitřní strukturou a funkční specializací některých částí, takže v nich vznikají růstové póly a periferní části se vzájemnou interakcí. Příkladem heterogenního regionu může být region severní Moravy a Slezska vymezený na území šesti okresů jako Moravskoslezský kraj (Skokan, 2004, s. 44).

⁸ NUTS (Nomenclature of Units for Territorial Statistics = Nomenklatura územních statistických jednotek Evropské unie). Po vstupu České republiky do Evropské unie byla vytvořena úroveň územního členění odpovídající úrovni NUTS 2, do kterých směřují prostředky z rozvojových fondů EU. Tento stupeň se nazývá region soudržnosti. V Česku byly kraje spojeny do 8 regionů soudržnosti (z toho 3 včetně Prahy tvoří jediný kraj).

2.2 Regionální rozvoj

2.2.1 Vymezení pojmu regionální rozvoj

Když se v současnosti mluví o *rozvoji* - regionálním, ekonomickém, trvale udržitelném - zpravidla se předpokládá, že se jedná o proces změn, k nimž dochází postupně a které přinášejí narůstání efektivnosti a účelnosti, pokud jde o využívání zdrojů, o uskutečňování možností, podmiňujících pohyb z původního stavu do stavu žádoucího. Klade se přitom důraz na odlišování pojmů růst⁹ a rozvoj¹⁰, když podstatou rozvoje je dosahování kvalitativních změn. V tomto smyslu není rozvoj protějškem růstu ani jeho alternativou. Většinou proces rozvoje růst zahrnuje, avšak selektivně podmíněně. Růst¹¹ je v tomto pojetí nástrojem, nikoliv cílem (Macháček-Toth-Wokoun, 2011, s. 64).

V této práci je růst považován za předpoklad rozvoje, i když se v různých diskusích opakovaně objevují tendence “raději nemluvit o růstu, ale pouze o rozvoji“, jako kdyby byl (ekonomický) růst spojen jenom s extensivním zvyšováním hrubého domácího produktu bez jakýchkoliv změn kvalitativních parametrů vývoje společnosti, či jako kdyby byl v protikladu s dnes prosazovaným konceptem *trvale udržitelného rozvoje*¹². Přitom tento koncept růst nekritizuje, ale naopak předpokládá, při respektování vyváženosti ekonomické, ekologické a sociální stránky rozvoje společnosti. Je ale nutno uvést, že řada teoretiků, zejména filosofů a sociologů, nepovažuje růst za předpoklad rozvoje. Patří k nim například V. Bělohradský (2009), který kritizuje ekonomický diktát růstu hrubého domácího produktu a mluví o náboženství růstu Růstu; ale i J. Keller

⁹ Růst, nejčastěji chápán jako ekonomický růst, znamená růst celkového produktu země za určité období. Měří se většinou jako roční tempo růstu reálného hrubého domácího produktu dané země. Ekonomický růst je obecně spojen se změnami kvantitativních charakteristik, například s úrovní příjmů obyvatelstva, občanskou a infrastrukturní vybaveností (Stejskal-Kovárník, 2009, s. 22).

¹⁰ Lze ještě uvést pojem „vývoj“, který bývá obvykle chápán jako synonymum „rozvoje“. Při snaze o důsledné rozlišení lze za *vývoj* považovat soustavný proces, během kterého dochází ke změně aktuálního stavu do stavu nového, zatímco *rozvoj* je označení procesu, který má za cíl zlepšování původního stavu, jeho přetvoření do lepší podoby. Rozvoj je chápán jako proces zlepšování, vedoucí ke vzniku lepší verze. Podle: <http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%BDvoj> [citováno 2. 9. 2014].

¹¹ Ekonomický rozvoj nelze ztotožnit s ekonomickým růstem, ale růst považujeme za předpoklad rozvoje. Bez ekonomického růstu je rozvoj těžko představitelný (Skokan, 2004, s. 12).

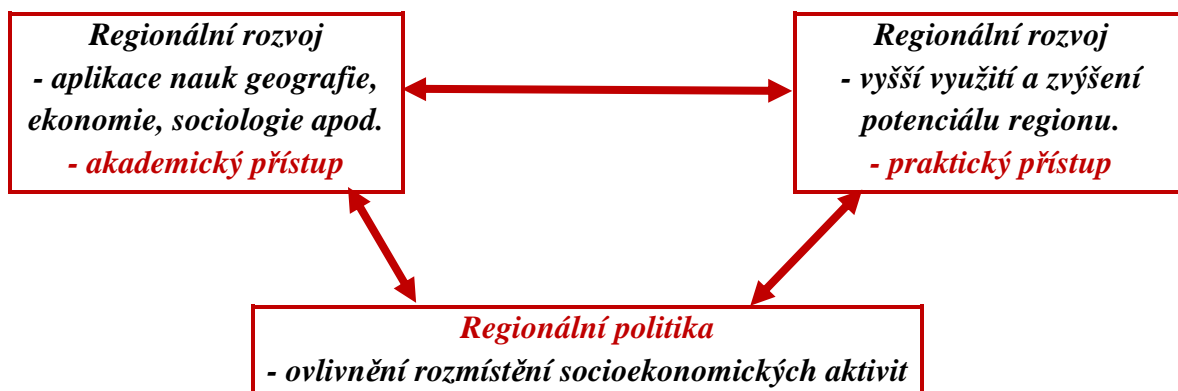
¹² Trvale udržitelný rozvoj je takový způsob rozvoje, který uspokojuje potřeby přítomnosti, aniž by oslaboval možnosti budoucích generací naplňovat své vlastní potřeby. Uvědomělé potřeby jsou společensky a kulturně podmíněny a trvale udržitelný rozvoj by měl preferovat takové hodnoty, které nepřekračují ekologicky přijatelnou úroveň spotřeby a které se pro všechny mohou stát předmětem rozumného snažení. Uspokojování základních potřeb částečně závisí na dosažení plného potenciálu růstu. Udržitelný rozvoj proto tam, kde potřeby lidí nejsou nyní uspokojovány, jednoznačně předpokládá hospodářský růst, jinde se může odvíjet v souladu s ním, pokud se do jeho obsahu promítnou ekologické a sociální principy trvale udržitelnosti a nevykořisťování. Růst sám o sobě však nestačí. Vysoká výroba a masová chudoba mohou existovat vedle sebe a ohrožovat životní prostředí. Trvale udržitelný rozvoj proto vyžaduje, aby společnosti uspokojovaly potřeby lidí nejen zvyšováním produkčního potenciálu, ale též zajišťováním spravedlivých příležitostí pro všechny (Naše společnost, 1991, s. 47-49).

(2008), který hovoří o „iluzi růstu“ a skepticky se staví k možnosti současné společnosti přejít k trvale udržitelnému rozvoji.

Pokud je rozvoj spojován s územními celky, lze jej podle J. Macháčka (2011, s. 65) vymezit jako „pozitivně hodnocené změny, podmíněné efektivním využíváním zdrojů a probíhající v zájmu dosahování určitých cílů (více či méně specifikovaných). K těmto změnám může docházet i bez konkrétních záměrů. Nezřídka mají, ale nemusí mít, růstovou povahu.“

Podle R. Wokouna lze regionální rozvoj chápat ve dvou základních přístupech - praktickém a akademickém. Dle *praktického hlediska* je regionálním rozvojem míněno vyšší využívání a zvyšování potenciálu daného systematicky vymezeného prostoru (území) vznikající v důsledku prostorové optimalizace socioekonomických aktivit a využití přírodních zdrojů. *Akademický přístup* chápe regionální rozvoj jako aplikaci nauk, zejména ekonomie, geografie a sociologie, řešících jevy, procesy, vztahy systematicky vymezeného prostoru (území), které jsou ovlivněny přírodně-geografickými, ekonomickými a sociálními podmínkami v daném regionu (Wokoun-Malinovský a kol., 2008, s. 11).

DVOJÍ CHÁPÁNÍ REGIONÁLNÍHO ROZVOJE A REGIONÁLNÍ POLITIKA

Obrázek 1 Dvojí chápání regionálního rozvoje
Zdroj: Wokoun–Malinovský a kol., 2008, s. 12

Podle J. Stejskala a J. Kovárnika (2009, s. 27) je regionálním rozvojem cílený ekonomický rozvoj většího území, než je geograficky vymezená municipalita¹³.

¹³ V nejužším pojetí je regionální rozvoj vymezen pouze jako ekonomický rozvoj určitého územně definovaného celku. V současnosti je termínem regionální rozvoj označován celkový růst

Podobně J. Tvrdoň, M. Hamalová a E. Žárska (1995) zdůrazňují ekonomické hledisko, když uvádějí, že regionální rozvoj znamená vzestup výkonnostních charakteristik v oblasti hospodářství. Jeho předmětem je hledání příčinných zákonitostí prostorového rozmístění ekonomických činností, nerovnoměrného osídlení území a zároveň odstraňování anebo zmírňování rozdílů mezi regiony.

Podle Z. Trhlínové je regionální rozvoj komplexním a dynamickým procesem, který je v dlouhodobém horizontu založen na definování priorit a strategií vývoje příslušného území a který ovlivní a zajistí vyvážený rozvoj území, regionů, obcí, případně mikroregionů (Trhlínová, 2005). Tento pohled je zdůrazněn také v dokumentu Strategie regionálního rozvoje České republiky na období 2007 - 2013¹⁴ a rovněž ve Strategii regionálního rozvoje ČR 2014 - 2020¹⁵.

Na rozvoj regionů působí řada takzvaných *lokalizačních faktorů*¹⁶, které ovlivňují jak sídelní strukturu, tak i umístění firem a institucí v regionu. Od 60. let 20. století začaly v regionálním rozvoji nabývat na významu behaviorální faktory: regionální rozvoj začal být chápán jako regionální identifikace, to znamená sounáležitost lidí s územím, na kterém žijí. Rozšířil se takzvaný koncept *neoregionalismu*. Jeho základní myšlenkou je aktivizace obyvatel na základě jejich vlastní iniciativy - *bottom-up* koncept. To je opak do té doby využívaného konceptu *top-down*, kdy roli iniciátora zastával stát ve formě regionální politiky. V éře globalizace a koncentrace je bottom-up jasnou odezvou na posilování národních a nadnárodních struktur. V Evropě lze tento proces dokladovat například na vzniku Výboru regionů při Evropské unii nebo na příkladu Španělska a Itálie, kde regiony tvoří základ správního systému - v jejich případě se hovoří o regionálních státech (Krejčí a kol., 2010, s. 7-8).

socioekonomického potenciálu a úrovně regionu, aktivace využití místního rozvojového potenciálu, zvyšování konkurenceschopnosti apod. (Stejskal-Kovárník, 2009, s. 27).

¹⁴ Regionální rozvoj je zde vymezen jako „růst socioekonomického a environmentálního potenciálu a konkurenceschopnosti regionů vedoucí ke zvyšování životní úrovně a kvality života jejich obyvatel. V tomto ohledu jde o dynamický a vyvážený rozvoj regionální struktury příslušného územního celku a jeho částí (regionů, mikroregionů) a odstraňování popřípadě zmírňování regionálních disparit“ (Strategie, 2009, s. 6).

¹⁵ Regionální rozvoj je v tomto dokumentu charakterizován jako „komplex procesů, které probíhají uvnitř regionů a které se týkají pozitivních ekonomických, sociálních, environmentálních a jiných proměn regionu“ (Strategie, 2013, s. 137).

¹⁶ Mezi lokalizační faktory lze zařadit: přírodní podmínky, dostupnost výrobních faktorů, prostorové umístění výrobních faktorů a dopravní infrastruktury, existenci a rozvoj technických dovedností, které umožňují inovaci výrobků, procesů a efektivnější kombinaci výrobních faktorů, přítomnost velkých firem v regionu, aglomerační efekty jako důsledky koncentrace podniků a sídel, úroveň technické a institucionální infrastruktury a veřejných služeb, regionální prostředí přispívající k vytváření a růstu nových podnikatelských firem, přítomnost kvalifikované pracovní síly, sítě dodavatelů a vazeb na trhy, nehmotné (měkké - *soft*) lokalizační faktory, kam zařazujeme sociální prostředí, atraktivnost pro bydlení, volnočasové aktivity, možnosti rekreace a další (Skokan, 2004, s. 13-14).

Rozvoj regionů je tedy stále více spojován s realizací endogenní regionální politiky, jejímž základem je aktivizace vnitřních rozvojových impulsů v regionech, zejména orientace na lidský kapitál a rozvoj iniciativy směrem zdola nahoru¹⁷. V souladu s růstem významu lidského kapitálu (v regionálním rozvoji) se tedy zvyšuje význam výše uvedené regionální sounáležitosti lidí s územím, na kterém žijí. S tím souvisí také potřeba poznat a analyzovat postoje lidí jak k celkové koncepci sociální politiky a jejím principům, tak i k tomu, jak jsou v konkrétních podmínkách ekonomického a sociálního rozvoje její opatření realizována a jakým způsobem v konečném důsledku ovlivňují životní podmínky lidí. V předložené disertaci jsou analyzovány postoje vysokoškoláků k sociální politice, především ke spravedlnosti a solidaritě, a jsou vyhodnocovány možné důsledky těchto postojů na rozvoj regionů. Vzhledem k výše uvedenému je toto téma velmi aktuální, protože může přinést užitečné informace a doporučení právě pro endogenní regionální politiku.

Disertační práce vychází z toho, že nelze pochybovat o zásadní důležitosti ekonomických (výkonnostních) prvků pro regionální rozvoj. Zároveň je ale potřeba chápat tyto prvky v celé šíři jejich mnohostranných vazeb s kulturními, politickými, historickými, sociálními a dalšími předpoklady, včetně sociálně psychologických aspektů, které tvoří „lidskou infrastrukturu“ (Nakonečný, 2009, s. 469) všech společenských procesů. Důležitý je tedy takový pohled na problémy sociálního a regionálního rozvoje, ve kterém budou respektovány jak sociálně psychologické aspekty lidského jednání a chování, tak i širší společenské souvislosti determinované opatřeními hospodářské a sociální politiky.

Specifickou úlohu v sociálním a regionálním rozvoji hraje *spravedlnost*. Spravedlnost má mnoho významů, může být vymezena jako pojem práva i ve smyslu sociálním¹⁸. Hodnocení spravedlnosti v sociální politice má významný vliv na to, zda lidé budou s jejími opatřeními souhlasit či nikoliv, zda je akceptují anebo je odmítnou, a zda tato opatření budou přispívat k dosahování sociálního smíru anebo budou spíše zdrojem sociálního napětí. Spravedlnost či nespravedlnost v sociální politice (podle toho, jak ji lidé hodnotí) pak může být jednou z podmínek anebo naopak překážek

¹⁷ Podrobnější charakteristika endogenní regionální politiky je uvedena v podkapitole 2.3.

¹⁸ Spravedlnost představuje klíčové morální pravidlo, jež se projevuje v různých oblastech života a v rozličných souvislostech. Otázkou však zůstává, jaké by mělo být všeobecně přijatelné určení spravedlnosti, vazba hodnocení skutečností z hlediska spravedlnosti s možností používání různých kritérií, podle nichž jsou jevy posuzovány jako spravedlivé či nespravedlivé různými zúčastněnými stranami. Právě vazba spravedlnosti s tím, kdo se k ní vyjadřuje, je zdrojem skepticizmu k možnosti jejího obecného vymezení (Výrost-Slaměnk, 1998, s. 105).

pozitivních změn vedoucích k vyššímu využívání a zvyšování potenciálu vymezeného území, tedy k regionálnímu rozvoji (Wokoun-Malinovský a kol., 2008, s. 11). Tyto skutečnosti vytvářejí důležitý spojující článek mezi analýzou různých aspektů spravedlnosti, jejími vazbami na sociální a hospodářskou politiku a širší problematikou sociálního a regionálního rozvoje. Těmito otázkami se bude předložená disertace rovněž zabývat.

2.2.2 Teorie regionálního rozvoje

Teorií regionálního rozvoje existuje poměrně velký počet, přičemž soubor těchto teorií je koncepčně hybridní, takže i jejich samotné výchozí principy jsou často protikladné. Ke klasifikaci teorií regionálního rozvoje lze přistoupit mnoha způsoby v závislosti na přijetí různých kritérií; tradičně bývají tyto teorie děleny do dvou velkých skupin, a to na:

- a) teorie regionální rovnováhy (konvergenční teorie),
- b) teorie regionální nerovnováhy (divergenční teorie).

Základní rozdíl mezi oběma skupinami spočívá v tom, zda jejich autoři přikládají větší význam procesům vedoucím k nivelizaci rozdílů anebo naopak k diferenciaci v regionálním rozvoji (Blažek-Uhlíř, 2002, s. 13).

Názor na otázku, zda je základní tendencí regionálního rozvoje tendence k rovnováze anebo naopak k nerovnováze, prošel v průběhu 20. století velkými změnami, a to i v návaznosti na daleko širší a obecnější diskusi o roli státu a státních intervencí v ekonomice a ve společnosti vůbec. Hledání vhodné míry státního intervencionismu souvisí, kromě jiného, s řešením složitého dilematu mezi principem zásluhovosti a principem solidarity. S řešením tohoto základního dilematu¹⁹ souvisí i náhled na vztah mezi ekonomickou efektivností na jedné straně a sociální spravedlností na straně druhé (Blažek-Uhlíř, 2002, s. 14-15). Zjevně jde tedy o otázky úzce související s problematikou, které je věnována předložená disertační práce, proto budou dále nastíněny základní teze vybraných teorií regionálního rozvoje.

¹⁹ Za rozhodující lze v této souvislosti považovat odpověď na otázku, kde jsou příčiny vzniku a jaký význam mají nerovnosti pro ekonomický a sociální vývoj. Rozdíly v životní úrovni obyvatel různých regionů nejsou závislé pouze na schopnostech a iniciativě jejich obyvatel, ale například i na ekonomické struktuře, kterou výrazně ovlivňuje množství disponibilních přírodních zdrojů, což přesvědčivě ukazují problémy v tradičně průmyslových oblastech. Podobný je vliv geografické polohy, ale i konkrétních vládních rozhodnutí, například o umístění zbrojní výroby, výzkumných ústavů anebo staveb dopravní infrastruktury. Na úrovni mikroekonomických subjektů existují navíc významné mechanismy fungující na principu pozitivní zpětné vazby, které nazýváme *vnější úspory*. Ty umožňují individuálním subjektům získat významné výhody, které nejsou k dispozici jejich konkurentům či jiným subjektům (Blažek-Uhlíř, 2002, s. 15).

Protože je zpravidla možno identifikovat dosti zřetelnou zpětnou vazbu mezi inspirující ekonomickou teorií a vlastní teorií regionálního rozvoje, rozdělují J. Blažek a D. Uhlíř (2002, s. 179) teorie regionálního rozvoje na:

- neoklasické;
- keynesiánské;
- neomarxistické;
- neoliberalní;
- institucionální.

K regionálním teoriím vycházejícím z **neoklasické ekonomické** teorie patří *teorie lokalizace*. Obecně lze říci, že se tyto teorie zabývají určením optimálního umístění firmy, a faktory, které rozhodnutí o umístění ovlivňují²⁰. Průkopníkem při vzniku teorií lokalizace byl W. Isard (1956). Neoklasický přístup k teorii regionálního rozvoje odrážejí rovněž jedno a dvousektorové *modely ekonomické rovnováhy* a neoklasické *modely ekonomického růstu*²¹.

Teorie regionálního rozvoje blízké **keynesiánství** se rozšířily v desetiletích po druhé světové válce. Za hnací sílu regionálního rozvoje byla považována existence tržní nerovnováhy a velikost poptávky po zboží z daného regionu. Regionální teorie z tohoto období patří do skupiny teorií *jádro - periferie* (Blažek-Uhlíř, 2002, s. 78). K jejím nejvýznamnějším představitelům patří G. Myrdal²²(1957) se svou *teorií kumulovaných příčin (kauzality)*.

Všechny teorie patřící do skupiny *jádro - periferie* (tento pojem zavedl v roce 1966 J. Friedmann) mají několik společných rysů: regionální rozvoj považují za nerovnovážný proces, který má tendenci k divergenci, rozlišují význam různých odvětví pro ekonomický růst a v souladu s keynesiánstvím zdůrazňují důležitost poptávky (agregátní i regionální) pro stimulaci ekonomiky (Blažek-Uhlíř, 2002, s. 101).

²⁰ Hlavní náplní různých modelů (Weberův lokalizační model, Weber-Mosesův lokalizační model apod.) je určit lokalizační faktory a na základě toho pak optimální umístění firem v území. Lokalizačními faktory jsou zejména náklady prostorové a dopravní. Jedná se v podstatě o mikroekonomickou analýzu firmy promítnutou do území (Čadil, 2010).

²¹ Klíčovou pozici v neoklasických modelech mají produkční funkce. Navzdory různým názorům na příčiny rozdílů v ekonomické výkonnosti regionů se v neoklasickém pojetí přisuzuje největší váha změnám v rozsahu a kvalitě hlavních produkčních faktorů: práce, kapitálu a technického pokroku (Macháček-Toth-Wokoun, 2011, s. 30).

²² Myrdal (1957) nesouhlasil s názorem, že chudé země jsou v zajetí bludného kruhu zaostalosti. Jeho koncept cirkulační kumulativní kauzality (circular cumulative causation) předpokládá, že prvotní změna jednoho faktoru rozvoje vyvolá změny dalších faktorů a že tyto vyvolané změny zpětně umocňují původní (prvotní) změnu. Hledání prvotního nejdůležitějšího faktoru rozvoje ale není podle Myrdala smysluplné. Klíčová v celém kumulativním procesu je role vnějších - aglomeračních - úspor.

Neomarxisté vidí v problémech regionálního rozvoje projev krize kapitalistického systému. K této skupině patří například *teorie územních děl práce* geografky D. Massey²³. Autorka kriticky nahlíží na sociální problémy kapitalismu, analyzuje vztahy mezi pracujícími a managementem ve firmách a zkoumá dopady krátkodobých změn v těchto vztazích na vývoj dlouhodobých regionálních a sociálních procesů (Massey, 1995).

K **neoliberálním směrům** patří například *nová ekonomická geografie* či *nová teorie růstu*²⁴. Neoliberální směry hojně využívají matematické modely, pomocí kterých mají být zachyceny a analyzovány složité ekonomické jevy a regionální nerovnováhy. V rámci těchto teorií byl vytvořen také koncept *path dependence* („závislost na cestě“), kdy se náhodná událost, jež se odehrála v minulosti, stává hlavním determinantem lokalizace a rozvoje²⁵.

K **institucionálním teoriím** patří například teorie výrobních okrsků a teorie učících se regionů. *Teorii výrobních okrsků* popsali teprve v 80. letech 20. století italští ekonomové A. Bagnasco, G. Becattini a S. Brusco. Rozvoj a růst regionů, které nepatřily k tradičním průmyslovým oblastem Itálie, vysvětlují specifickými socioekonomickými podmínkami, jejichž základem byla pospolitost místních komunit, pocit sounáležitosti s místní kulturou a tradiční hodnoty místních obyvatel²⁶ (Blažek-Uhlíř, 2002, s. 151-152).

²³ D. Massey (1995) vysvětluje regionální rozdíly třídními vztahy mezi kapitálem a pracovními silami. Analyzuje prostorové chování velkých firem a jejich odlišné reakce na existenci meziregionálních rozdílů. Nově vznikající firmy jsou ovlivněny předchozími rozhodnutími jiných, už existujících firem. Celý tento proces se opakuje a kumuluje, výsledkem čehož je určitý sociální a ekonomický obraz různých regionů. Řešením prohlubujících se meziregionálních rozdílů by podle D. Massey mělo být omezení role trhu v ekonomice a změna cíle firem, které by neměly usilovat v první řadě o maximalizaci zisku.

²⁴ K nejvýznamnějším představitelům nové ekonomické geografie patří P. Krugman (1991), který silné postavení některých zemí či oblastí připisuje aglomeračním úsporám (například kvalifikovaným pracovníkům), rostoucím výnosům z rozsahu a také rozdílům v cenách a nákladech.

²⁵ Náhoda přitom není klíčem k analýze rozvoje určitých procesů a výroby, hlavní roli plní mechanismus kumulativních procesů vyvolaných touto náhodnou událostí (Blažek-Uhlíř, 2002). Path dependence rovněž znamená, že minulé akce a instituce ovlivňují rozhodování lidí a institucí v současnosti, že vytvářejí kulturní rámec a omezení, které působí ve společnosti mnohem silněji, než je na první pohled patrné. Koncept path dependence formulovali jako první P.A. David a A. Brian v několika článcích publikovaných v letech 1985 a 1989.

²⁶ Malé podniky dokážou pružně reagovat na měnící se poptávku a dosahovat značných úspor z rozsahu. Ty jsou umožněny mezipodnikovou spoluprací a existencí specializovaných firem, které sdruženým firmám poskytují tzv. reálné služby, to znamená: zajišťují nákup vstupů za výhodné ceny ve velkém, vedou účetnictví pro více firem anebo získávají výhodné úvěry (Blažek-Uhlíř, 2002, s. 151-152).

Teorie učících se regionů se rozvíjí od 90. let 20. století. Opírá se o myšlenku, že zdrojem konkurenceschopnosti se v současnosti stávají vědomosti, schopnost učit se a vytvářet kulturní klima, které napomáhá inovacím²⁷ (Lundvall, 2010).

I tento velice stručný nástin teorií regionálního rozvoje svědčí o tom, že zachytit jedinou univerzální teorií celou šíří všech možných aspektů takto složité problematiky není zřejmě možné²⁸. Každá ze zmíněných teorií považuje určitou stránku regionálního rozvoje za důležitější, jinou za méně důležitou. Zatímco „neoklasici“ se soustředují na nabídkovou stranu rozvoje ekonomiky a jejich přístup je tradičně pozitivistický, pro „keynesiánce“ je hlavní dynamika agregátní či regionální poptávky, která může a měla by táhnout ekonomickou úroveň regionu nahoru. Rozmanité stránky těchto (převážně) ekonomických procesů mohou být pak dále posilovány aglomeračními výhodami, například kvalifikovanou pracovní silou, inovacemi nebo využíváním specializované infrastruktury, v důsledku čehož jednotlivé regiony dosahují odlišná tempa růstu (hrubého domácího produktu) a meziregionální rozdíly se v čase mohou dále prohlubovat.

Předložená disertační práce, jak již bylo uvedeno v části 2.2.1, vychází z toho, že zásadní roli v regionálním rozvoji hrají ekonomické, to znamená výkonnostní prvky. Tyto jsou ale provázány mnohostrannými vazbami s kulturními, politickými, historickými, sociálními a dalšími složkami, které na ně působí. Disertace proto využívá inspirující myšlenky z několika různých teorií regionálního rozvoje: Jednak uznává, že velkou důležitost má v regionálním rozvoji stát a jeho hospodářská, sociální a regionální politika (což je přístup keynesiánců), přičemž se úspěšnost těchto politik odráží v dosaženém ekonomickém a sociálním rozvoji regionů, ale zároveň hledá souvislosti ekonomických parametrů, a postojů k sociální politice. Jde především o to, že důležitým předpokladem (regionálního) rozvoje je společenský konsensus - a v rámci tohoto konsensu i akceptace určité koncepce hospodářské a sociální politiky, zejména hodnocení solidarity a spravedlnosti jako jejích klíčových principů (v kontextu s tím byla pro disertaci inspirující například teorie učících se regionů). Práce se tedy bude zabývat souvislostmi mezi ekonomickou úrovní regionů, jež je ovlivněna opatřeními

²⁷ Učení a inovace zpravidla neprobíhají izolovaně v jedné firmě, ale schopnost učit se a inovovat je určena formou vztahů mezi firmou a jejím prostředím, to znamená vztahy k dalším firmám a institucím, ale také obecným rámcem pro činnost firmy, to znamená sociálními hodnotami, politickou kulturou a institucionální strukturou (Lundvall, 2010).

²⁸ Navíc, pokud by byly rozličné přístupy výše uvedených teoretických koncepcí analyzovány hlouběji, ukázalo by se, že navzdory odlišným metodologickým i ideologickým východiskům zkoumají v podstatě všechny teorie relevantní faktory regionálního rozvoje a jejich použití má své opodstatnění. To ale neznamená, že předložená disertace pracuje se všemi zmíněnými koncepty najednou.

hospodářské (a regionální) politiky, a sociální politikou, zejména ve vztahu k postojům mladých lidí – vysokoškoláků - k jejím principům a nástrojům. Proto je v následující podkapitole vymezena podstata a nástroje regionální politiky.

2.3 Regionální politika

Vznik a rozvoj *regionální politiky* souvisí se snahou řešit meziregionální rozdíly²⁹ - regionální disparity, které vznikaly v důsledku historických příčin. Regionální disparity mohou být způsobeny celou řadou faktorů ekonomické i neekonomické povahy: relativně nízkou mobilitou pracovní síly a kapitálu, geografickou odlehlostí, nedostatečnými přírodními zdroji, institucionálními i psychologickými faktory (Macháček-Toth-Wokoun, 2011, s. 171).

B. Goodall (1987) definuje regionální politiku jako součást politiky státu, která ovlivňuje rozmístění nejdůležitějších ekonomických zdrojů a aktivit na celém území státu nebo v jeho části. Zahrnuje opatření, jež napomáhají růstu ekonomické aktivity na území, kde je vysoká nezaměstnanost, ale také opatření sloužící ke kontrole aktivit na území s nadměrným růstem.

Podle Z. Matouškové je regionální politika souborem „opatření a nástrojů, pomocí kterých má dojít ke zmírnění nebo odstranění rozdílů v ekonomickém rozvoji dílčích regionů. Konkrétní podoba cílů i nástrojů závisí na konkrétní hospodářsko-politické situaci země. Skutečností však je, že jde vždy o řešení problémů zaměstnanosti, případně nižších celkových příjmů obyvatelstva“ (Matoušková a kol., 1992, s. 86).

Ekonomové J. Tvrdoň, M. Hamalová a E. Žárska charakterizují regionální politiku jako syntetizující proces, ve kterém se prosazuje působení makro a mikrofaktorů rozvoje ekonomiky, a tím se stává indikátorem a ukazatelem plnění cílů rozvoje regionů. Regionální politika je iniciována státem a motivována snahou o vyrovnávání nebo alespoň zmírňování regionálních ekonomických nerovnováh v národním hospodářství pomocí státních regulativních opatření, vypracovaných a realizovaných v koordinaci s orgány regionální samosprávy, případně při větším či menším respektování regionálních zájmů (Tvrdoň-Hamalová-Žárska, 1995). Z uvedené charakteristiky je zřejmé, že autoři tohoto konceptu v podstatě ztotožňují regionální politiku s exogenní regionální politikou. Tento přístup není ale nijak ojedinělý ani

²⁹ I když jsou příčiny meziregionálních rozdílů a vzniku tzv. problémových regionů různé, lze rozlišit tři hlavní typy těchto regionů: a) regiony nedostatečně vybavené přírodními zdroji; b) regiony s nedostatečným využitím vlastních zdrojů; c) regiony se stagnujícími základními odvětvími (Kadeřábková-Mates-Wokoun a kol., 2004, s. 100-101).

překvapivý. Subjektem regionální politiky je totiž nejčastěji stát, jenž disponuje zdroji i nástroji k řešení regionálních disparit³⁰.

Ekonomická teorie tedy rozlišuje dva přístupy k regionální politice (Skokan, 2004, s. 36-37):

- a) exogenní regionální politiku
- b) endogenní regionální politiku

Exogenní regionální politika je orientována z pohledu regionu na vnější rozvojové impulsy (například centrálně usměrňované realokace zdrojů do zaostávajících regionů realizované různými subvencemi, směrem shora dolů). Tento typ politiky převládal v Evropě do poloviny 70. let 20. století. Na jedné straně byly vysoce rozvinuté industriální regiony a na druhé straně regiony zaostalé, agrární³¹.

Endogenní regionální politika je založena na uvolňování a mobilizaci vnitřních regionálních faktorů a podmínek pro rozvoj regionálního potenciálu zdrojů a struktur přímo na úrovni regionu, směrem zdola nahoru. V současné době je tento koncept regionální politiky na vzestupu. V Evropě se urychlil geografický pohyb regionálních problémů, nové inovační činnosti se umísťují mimo oblasti tradičního průmyslu, spíše do lokalit rekreačně využívaných s vysokou kvalitou života. Státní regionální politika není schopna dostatečně pružně reagovat na tyto rychlé změny a těžiště regionální politiky se nutně přenáší na samotné regiony. Endogenní regionální politika se orientuje na: lidský³² a sociální kapitál, inovace, a organizační a institucionální zabezpečení.

I když výše uvedené rozdělení a charakteristika regionální politiky jako exogenní a endogenní je korektní, má - podobně jako téměř všechny klasifikace - svá slabá místa.

³⁰ Navíc přibližně do 70. let minulého století byl tento typ regionální politiky jednoznačně převládající. Podobně bývá hospodářská politika státu ztotožňována s makroekonomickou hospodářskou politikou, i když jsou nástroje mikroekonomické hospodářské politiky v současnosti jen těžko přehlédnutelné.

³¹ R. Wokoun a J. Malinovský (2008, s. 30) uvádějí tři základní typy (exogenní) regionální politiky: a) *růstově orientovanou regionální politiku*, jejímž cílem je optimální alokace výrobních faktorů v prostoru prostřednictvím odpovídající koordinace soukromých a investičních aktivit; b) *stabilizačně orientovanou regionální politiku*, u které jsou cílem relativně vyvážené hospodářské struktury v jednotlivých regionech, čehož je dosaženo prostřednictvím koordinace regionální politiky a odvětvových politik; c) *infrastrukturně orientovanou regionální politiku*, cílem které je relativně rovnoměrné vybavení jednotlivých regionů infrastrukturou.

³² Základem *koncepce regionální politiky orientované na lidský kapitál* je teze, že znalosti a schopnosti lidí (kvalifikace) jsou - vedle věcného kapitálu - další formou produktivního kapitálu, a tedy produktem investic. Vzájemný vztah mezi strukturou regionálního hospodářství a lidským kapitálem se vytváří v regionu. Struktura firem v regionu je určujícím faktorem pro kvantitu a kvalitu regionálního lidského kapitálu, na druhé straně ale zlepšení nabídky v oblasti vzdělávání a kvalifikace přispívá ke zvýšení hodnoty regionálního lidského kapitálu a k překonání bariér rozvoje regionálních firem. Z tohoto vzájemného působení mezi strukturou regionální ekonomiky a regionálním lidským kapitálem lze odvodit dva směry regionální strategie zaměřené na lidský kapitál: zlepšení kvalifikační struktury nabídky pracovních sil formou různých typů vzdělávání; přímá podpora tvorby pracovních míst zaměřená na inovace, a podpora firem a výroby, které jsou náročné na lidský kapitál (Skokan, 2004, s. 39-40).

Pokud se totiž přijme jako daný fakt, že převládajícím typem regionální politiky v současnosti je (či měla by být) endogenní regionální politika, vyvstává otázka, kam zařadit dotace z fondů Evropské unie. Ve své podstatě je to exogenní nástroj, nicméně jejich čerpání a využívání je podmíněno aktivitou subjektů zdola nahoru, tedy spíše endogenní regionální politikou.

Regionální politika není „módní záležitostí“, ale nezbytností, jelikož se v určitých obdobích budou vždy vyskytovat stagnující odvětví, a tedy budou existovat postižené a méně rozvinuté regiony. Z hlediska regionální politiky jsou velmi významné tzv. *externí úspory*³³, což jsou ekonomické přínosy vyplývající z účelné koncentrace ekonomických činností. Aktivity státu ve sféře regionální politiky by měly směřovat k eliminaci negativních důsledků vzniklých z nedokonalosti trhu. Ale za nedokonalost působení trhu na prostorové uspořádání socioekonomických aktivit nelze považovat nerovnoměrný vývoj, tzv. vznik růstových center na jedné straně a méně rozvinutých regionů na straně druhé. Určitá míra nerovnoměrného vývoje mezi odvětvími a nerovnosti mezi regiony jsou přirozeným základem konkurence a inovace (Wokoun-Malinovský a kol., 2008, s. 31-32).

Pojetí regionální politiky a regionálního rozvoje se dynamicky mění. V rámci Evropské unie je cílem regionální politiky snižování rozdílů mezi regiony a tvorba společných finančních zdrojů na financování jednotlivých opatření. Přitom původní myšlenka harmonického rozvoje všech regionů byla nahrazena myšlenkou tzv. rovnosti šancí³⁴ (Stejskal-Kovárník, 2009, s. 11-12).

Současné přístupy k řešení regionálních problémů zdůrazňují především: podporu vznikajícím a malým a středním firmám, podporu šíření technických inovací, decentralizační opatření ve sféře veřejné správy, podporu lokální iniciativě, deregulační opatření, networking a programy následné péče o zahraniční investory (tzv. programy *after care*). Tato širší přístupů ke stimulaci lokálního a regionálního rozvoje je výrazem

³³ Externí úspory jsou závislé na celkovém rozvoji průmyslu, na růstu navazujících a vzájemně spjatých odvětví, na inovačním prostředí a dalších faktorech. Vznikají mimotržním působením firem na sebe navzájem, jež spočívá nejen v tom, že firmy sdílejí a využívají existující technologické znalosti, ale i v tom, že technologie „plodí“ novou technologii a prostorová blízkost urychluje a podporuje jejich rozšíření v rámci regionu i mimo něj. Externí úspory získávají firmy zdarma - regionální politika má napomáhat tyto úspory mobilizovat a tím přispívat k růstu hospodářské potence země (Wokoun-Malinovský a kol., 2008, s. 31).

³⁴ Novým je i požadavek návratnosti (efektivnosti) vložených prostředků. Projekty mají řešit problémy a mají podporovat růst. Nová je rovněž idea, že silně se rozvíjející regiony mají poskytovat hospodářské příležitosti pro ekonomické subjekty ze slabších regionů. Determinantem růstu je zvyšování konkurenceschopnosti municipalit, regionů a států podporou pólů (*engines*) - silných center jako nositelů velké části místního a regionálního ekonomického rozvoje (Stejskal-Kovárník, 2009, s. 11-12).

přesvědčení o klíčovém významu lidské iniciativy a lidských zdrojů pro regionální rozvoj (Blažek-Uhlíř, 2002, s. 167).

J. Macháček (2008, s. 72-73) shrnuje základní rozdíly mezi „tradičním“ a novým „progresivním“ pojetím regionální politiky takto:

„Tradiční“ pojetí regionální politiky:

- 1) Postuluje se ekonomická polarizace v území jako logický a dlouhodobý jev.
- 2) Předpoklad podpory problémových územních celků je obvykle bez časového ohraničení, tyto celky jsou geograficky stálé.
- 3) Uplatňuje se centralizovaná forma regionální politiky.
- 4) Převládá orientace na velké, dlouhodobě působící firmy a instituce.
- 5) Hospodářský růst je prvořadým kritériem účinnosti regionální politiky.
- 6) Přímá opatření směřují k prostorové redistribuci produkčních faktorů.

„Progresivní“ pojetí regionální politiky:

- 1) Problémová území se geograficky v průběhu doby mění.
- 2) Podpůrné a rozvojové programy jsou časově konkretizovány.
- 3) Klade se důraz na decentralizovanou formu regionální politiky.
- 4) Oporou regionální politiky se stávají malé firmy založené na inovačních aktivitách.
- 5) Vhodná a pružně reagující struktura ekonomické báze, stejně jako rozvojové kvalitativní cíle, nahrazují růstovou doktrínu.
- 6) Vytvářejí se podmínky pro vnitřní „intra-regionální“ mobilitu produkčních faktorů na rozdíl od přímé redistribuce.

V praxi se většinou oba dva přístupy kombinují. Významným trendem je rovněž provázání regionální politiky s dalšími podpůrnými státními politikami, například se sociální politikou a s průmyslovou politikou. Toho si všímají i R. Wokoun a J. Malinovský, když charakterizují sociální a regionální politiku jako široký soubor nástrojů, které umožňují řešit sociální problémy jak na úrovni státu, tak s ohledem na specifické regionální problémy. Poznání konkrétních sociálních problémů a možností regionů pomoci si vlastními silami není možné bez širokého spektra různých přístupů a teoretických a metodologických i empirických znalostí. Pro zlepšení aktuální situace by mělo jít zejména o integritu systémů obou politik a snahu realizovat takové aktivity, které by uspíšily potřebný rozvoj regionu a také nezbytné sociální změny, odrážející specifické hodnotové orientace a způsob života obyvatel příslušného regionu. Koncepce regionální a sociální politiky není pouze teoretickým problémem, ale má

rozhodující vliv na chod celé společnosti³⁵. Regionální a sociální politika zpětně ovlivňují hospodářskou politiku například podmínkami zaměstnávání pracovníků, věkovou hranicí pro možnost pracovat, podporou vzdělávání apod. (Wokoun-Malinovský a kol., 2008, s. 188-189). Uvedený pohled na provázanost sociální, regionální a hospodářské politiky je v souladu s přístupem, který je uplatňován v této práci.

Ve vyspělých tržních ekonomikách dochází v současné době k propojování změn v sektorové a odvětvové struktuře se změnami struktury hospodářství v regionech. Dochází jak k regionalizaci sektorových a odvětvových politik, tak i k provázání regionální politiky s dalšími politikami (hospodářskou, sociální, enviromentální, zemědělskou atd.). Regionální politika začala být považována za kontinuální činnost, jež je schopna vytvářet rámec jak pro regulování rozvoje, tak i pro podporu podnikatelské a investiční aktivity (Macháček-Toth-Wokoun, 2011, s. 182).

Z výše uvedené analýzy, týkající se vymezení a obsahu regionální politiky, vyplývají pro předloženou práci především dvě skutečnosti:

1. Regionální politika v současnosti je a bude i nadále integrální součástí hospodářské politiky státu a její vazba na další politiky, sociální, environmentální a jiné, se bude dále prohlubovat.
2. Řešení regionálních disparit není pouze teoretickým problémem, ale také a především předpokladem dosahování konsensu ve společnosti týkajícího se sociální politiky vlády a spravedlnosti jako jejího klíčového principu. Tento konsensus je pak ve zpětné vazbě podmínkou úspěšnosti řešení aktuálních problémů hospodářského a regionálního rozvoje.

2.4 Člověk a sociální prostor

Jak již bylo uvedeno v první kapitole, cílem této práce je (na základě empirické analýzy) vyhodnotit, zda a jaké jsou rozdíly mezi mladými lidmi - vybranými vysokoškolačky z různých regionů v jejich hodnocení významu spravedlnosti a solidarity v sociální politice, a jaké lze ze zjištěných rozdílů identifikovat důsledky pro regionální

³⁵ Příkladem vazby regionální a sociální politiky je politika hospodářské a sociální soudržnosti Evropské unie, která vznikla po roce 1988 spojením regionální politiky se sociální politikou a částí zemědělské politiky. Způsobem, jak zapracovat regionální dimenzi do sektorových politik, může být například odlišná výše investičních pobídek podle jednotlivých typů regionů v rámci politiky na podporu přílivu investic nebo vyšší míra spolufinancování ze zdrojů státního rozpočtu v případě, že se daná akce realizuje v zaostávajícím regionu. Zvýšený důraz je přitom kladen na monitorování průběhu podpůrných programů a hodnocení jejich účinnosti a efektivnosti (Blažek-Uhlíř, 2002, s. 169).

politiku a regionální rozvoj. Při hledání odpovědí na položené výzkumné otázky (například: jak je hodnocena opodstatněnost sociální politiky, jaký význam je v regionech přisuzován principu spravedlnosti v sociální politice a jak je chápána její vazba na solidaritu a rovnost, která opatření sociální politiky jsou v jednotlivých regionech považována za spravedlivá a která za nespravedlivá, atd.) bude nezbytné věnovat pozornost nejenom analýze postojů respondentů, ale rovněž tomu, jak je mohou ovlivňovat předsudky, stereotypy, dosahování konsensu či konflikty. Z tohoto důvodu bude vhodné stručně vymezit zmíněné pojmy.

Lidský život se odehrává v konkrétní *společnosti*. Psychologie chápe společnost³⁶ jako organizované seskupení lidí, kteří jsou v určitém vzájemném vztahu, jejichž činnosti se soustřeďují na soubor společných cílů a kteří mají tendenci sdílet společné názory, postoje a způsoby chování. Pojem společnost zdůrazňuje také kulturní, historickou a generační kontinuitu tohoto systému a většinou i určitý typ ekonomického a politického uspořádání, který je vázán i na určitou lokalitu nebo jiný dominující prvek (například národní identifikaci). Blíží se tak pojmu stát (Kohoutek a kol., 1998, s. 3-4 a s. 20). Podle sociologa T. Parsonse (1966) je společnost typem sociálního systému, který dosahuje jako systém nejvyššího stupně soběstačnosti vzhledem ke svému prostředí. Soběstačnost společnosti závisí na vyvážené kombinaci řízení vztahů k pěti prostředím (nejvyšší realitě, kulturním systémům, systémům osobnosti, organismům chování a fyzicko-organickému prostředí) a vlastního stavu vnitřní integrace.

Pojmem *sociální prostor* se v psychologii obvykle vyjadřují dvě skutečnosti: Za prvé, že „okolo“ člověka objektivně existuje materiální a duchovní prostředí, *sociální prostředí*³⁷, za druhé, že okolí nabývá pro člověka smysl až tehdy, ocitá-li se ve vztahu k němu, jako *sociální situace*³⁸ (Řezáč, 1998, s. 20). V sociologii se pojem sociální prostor používá jednak v doslovném významu pro označení té části fyzického prostoru, která je člověkem osvojena, ale rovněž v metaforickém významu, který sociologicky

³⁶ Pojem společnost je vymezován různými způsoby, z různých úhlů pohledu a různých východisek, přičemž jedna obecně uznávaná definice neexistuje.

³⁷ Pojem *sociální prostředí* označuje integrovaný sociální systém tvořený lidmi, jejich vzájemnými vztahy, společnými aktivitami a produkty těchto vztahů a aktivit. Tyto produkty mohou být jak materiální, tak i duchovní povahy (Řezáč, 1998, s. 20).

³⁸ Pojem *sociální situace* vyjadřuje fakt, že určité objekty a vztahy mezi nimi tvoří vnitřně spjatý a relativně samostatný systém. Zároveň je tím zdůrazněn dynamický, interakční charakter určitého postavení lidí v sociálním prostoru. Vnímá-li člověk nějaké objekty jako situaci, znamená to, že objevil vztahy mezi nimi. Objektem lidské pozornosti se pak stává *síť vztahů*, nikoli jen *suma objektů*. Situace obsahuje nejen relace mezi objekty, ale též časoprostorové souvislosti (Řezáč, 1998, s. 21).

přesněji vymezil P.A. Sorokin, pro označení specificky konstruované, ideální sféry, v níž se nacházejí lidé a sociální skupiny (Linhart-Vodáková-Klener, 1996, s. 868).

V běžném uvažování (stejně jako v předvědecké sociální psychologii) se objevují dvě základní pojetí vztahu člověka a společnosti: obě vycházejí z představy o jasné oddělenosti individua jako nositele *psychiky* od společnosti, jež představuje *sociálně*. První z nich spočívá ve zdůraznění primátu individua vůči společnosti a jejím institucím. Z jednotlivých činů, z interakcí s druhými lidmi se rodí složitější jevy (kooperace, konflikty, ovlivňování) nebo instituce (rodina, vrstevnická skupina, národ). Individuální psychické dispozice jsou pozadí činů, jejichž výsledkem jsou sociální instituce. Druhý přístup vychází z konstatování, že člověk nemůže žít mimo společnost. Rodí se do ní, nachází při svém vstupu do světa sociálně jako fakt. Struktura společnosti, sociální procesy a instituce ovlivňují zásadně a od samého počátku chování jednotlivých lidí, určují jejich prožívání a vnímání sebe i druhých. Podle J. Výrosta a I. Slaměníka by ale vztah mezi jedincem a společností neměl být takto pojímán: není to totiž interakce dvou oddělených, na sobě nezávislých entit. Mezi společností a jedincem je vztah, který vyplývá z charakteru sociálního pouta člověka. Mezi člověkem a společností existuje distance, která je vyplňována zprostředkujícími procesy. Tyto procesy jsou regulovány kódy, pravidly, omezeními a normami nezávislými na konkrétních jedincích, představujícími určité předpisy, jak se chovat. Jedině jejich přijetím a užíváním se člověk stává členem společnosti (Výrost-Slaměník, 1997, s. 23 a s. 46).

A. Giddens (1982) poukazuje na to, že jedinec a jakákoliv *společnost* nestojí k sobě v protikladu, vzájemně se nevyklučují, ale naopak k sobě nerozlučně patří, neboť společnost bez jedinců není myslitelná, podobně jako se jedinec v současnosti nachází vždy v určitém sociálním systému konkrétní společnosti³⁹.

Proces objevování lidské společnosti jedincem a zaujetí adekvátní pozice ve společenské dělbě úloh a činností se označuje jako *socializace*⁴⁰. V počátečních fázích

³⁹ Sociologický pohled na vztah mezi člověkem jako bytostí individuální a sociální podávají P. Berger a T. Luckmann (1999), kteří rozlišují mezi sociálně přidělenou identitou, tu označují jako „typ identity“ a individuální identitou, kterou nazývají jednoduše „identita“. Člověk vystupuje jako *identita* v konkrétních životních situacích, například když s lidmi mluví tváří v tvář a vnímá je jako jedinečné osobnosti. Proti tomu v typizovaných životních situacích člověk vystupuje jako *typ identity*. Typ identity je vlastně maska, ve které člověk hraje (Berger-Luckmann, 1999, s. 75). Vztahem individuální a sociální složky osobnosti se zabývá také E. Goffman (1999, s. 57), který o rozporu mezi lidským a zespolečněním já říká: člověk podléhá různým emocím, má rozmanité nálady, ale společnost od něj žádá, aby se choval jako herec, který hraje svou roli bez ohledu na své city či nálady.

⁴⁰ *Socializace* představuje komplexní proces přeměn člověka, který přichází na svět jako bytost biologická, v sociální bytost se specificky lidskou psychikou. Začíná osvojováním si základních

procesu socializace je postavení jedince ve společnosti dáno objektivními faktory, které existují mimo sféry jeho vlivu (člověk se rodí v určité zemi, v konkrétní rodině, vychovávají ho rodiče s určitými názory). Později se však ve vztahu mezi jedincem a společenským prostředím, do kterého vstupuje, uplatňuje i subjektivní faktor - člověk může do jisté míry sám rozhodnout, v jakém společenském prostředí se chce pohybovat, může přecházet z jednoho do druhého, přispívat svými vlivy aktivně k jeho utváření či přetváření. Tato možnost sociální mobility však není absolutní: je regulována objektivními rámci sociální struktury společnosti (Janoušek a kol., 1981, s. 5).

Základním způsobem socializace je *sociální učení* zprostředkované rodinou, školou a dalšími společenskými institucemi, dyadickými a jinými vztahy (Nakonečný, 1999, s. 63). Sociální učení můžeme definovat jako osvojování si komplexních způsobů chování a jednání přiměřených určité situaci. Tato definice zřetelně naznačuje, co je produktem sociálního učení: jsou to především sociální role, postoje, hodnoty, motivy, normativy a sociální chování (Řezáč, 1998, s. 72). Ty ze zmíněných kategorií, které se vztahují k výzkumu popsanému v předložené práci, budou charakterizovány v následující podkapitole.

2.5 Postoje a sociální chování

Postoje představují jednu ze základních kategorií sociální psychologie, ale hojně se s nimi pracuje rovněž v dalších vědních oborech, v sociologii, v marketingu, managementu apod. Sociologie chápe postoj jako relativně ustálený sklon jedince chovat se v určité situaci určitým způsobem, případně reagovat pozitivně nebo negativně na podněty s takovou situací spjaté (Linhart-Vodáková-Klener, 1996, s. 812-813). Někteří sociologové, například W.I. Thomas a F. Znaniecki, definují postoje a sociální hodnoty jako vzájemně závislé: postoj je individuálním protějškem sociální hodnoty a tato je objektivním protějškem postoje. To znamená, že postoj je individuální tendencí reagovat, pozitivně nebo negativně na danou sociální hodnotu, respektive je procesem individuálního vědomí, determinujícím skutečnou nebo možnou aktivitu individuálního protějšku sociální hodnoty (Geist, 1992, s. 284).

Psycholog O. Mikšík (2007, s. 74) definuje postoje jako obsahové sjednocení různých motivů do konkrétního vztahu jedince k určitým oblastem, předmětům a jevům životní reality, k aktivitám a jejich cílům. Vytvářejí se na základě přímé či sociálně

kulturních návyků, později mluvené řeči, a pokračuje dalšími změnami až po vpravování se do role svého pohlaví, orientace ve světě hodnot a jejich přijímání, respektive zvnitřňování (Nakonečný, 1999, s. 57).

zprostředkované zkušenosti a projevují se orientační předpojatostí a pohotovostí zachovat se - v souladu s obsahem a motivační silou daného postoje - určitým způsobem. Základní postoje jsou homogenizovány a strukturovány do systému určitého uspořádání vnějšího světa, transformovaného do světa prožívaného a jejich postižením lze odhadovat, jak se daný jedinec na základě osvojeného systému postojů⁴¹ zachová. Jiná definice říká, že postoje jsou stabilní systémy pozitivního nebo negativního hodnocení emočních pocitů a technik jednání týkajících se sociálních cílů (Krech-Crutchfield-Ballachey, 1962, s. 95).

Podle M. Nakonečného (2005a, s. 43) jsou postoje „hodnotící vztahy“, které představují *pohotovost k jednání* a souvisejí s psychologickým konceptem motivace⁴². Mezi vnitřními postoji člověka a jejich vnějšími projevy v chování však může existovat rozpor: jeho podstatou je řešení vztahu mezi člověkem jako sociální bytostí, která hraje přidělené sociální *role*⁴³, a člověkem jako individuem, jedinečnou osobností (Nakonečný, 2005b, s. 21). Podle E. Urbánka (1979) je sociální role odpovědí na sociální očekávání. Mezi očekávaným chováním a vlastním hraním role je však prostor, ve kterém může jedinec projevit svou subjektivitu.

Analýza sociálních postojů vede logicky k hledání odpovědi na otázku: *Jaký je vztah mezi postojem a chováním*⁴⁴?

Podle M. Nakonečného (1993, s. 100) postoj zakládá určitou konativní pohotovost, její realizace však závisí na konkrétních situačních podmínkách. Chování⁴⁵ je často adaptivní, účelné, situačně podmíněné, a proto nemusí vždy vyjadřovat skutečný postoj

⁴¹ Postoje se většinou popisují pomocí tří dimenzí, z nichž každá přispívá k celku: a) kognitivní dimenze - týká se názorů a myšlenek, které osoba má o předmětu postoje; b) emocionální dimenze - týká se toho, co osoba cítí k předmětu postoje, čili emocí a emocionálních reakcí; c) konativní (behaviorální) dimenze - týká se sklonů k chování či jednání ve vztahu k předmětu postoje (Hayesová, 2007, s. 96).

⁴² Mezi postoji a motivy je však rozdíl: *motiv* aktivují chování, *postoj* se projevují v jeho obsahu (Nakonečný, 1993, s. 99).

⁴³ Pojem *role* vyjadřuje očekávání, které na jedince klade jeho sociální okolí, z hlediska určité situace a z hlediska jeho základních charakteristik (věku, pohlaví a sociálního statusu). Je to tedy něco vyžadovaného, s čím se jedinec více či méně identifikuje, co může pociťovat jako vnější tlak či manipulování, ale také jako něco přirozeného. Socializace směřuje k vytváření systému individuálních rolí (Nakonečný, 1999, s. 71).

⁴⁴ Lidské *chování* lze definovat jako projev životních aktivit jedince, odpověď na změny prostředí či situace ((Linhart-Vodáková-Klener, 1996, s. 403). Většina současných psychologických škol rozumí chováním u člověka jeho vnější činnost, řeč, mimiku a jednání - čili záměrné chování založené na určité motivaci, měnící dosavadní stav či situaci. *Sociálním chováním* je chování jedince v sociálních souvislostech, to znamená ovlivněné přítomností, postoji či jednáním druhých anebo ovlivňující druhé. Jsou to základní činnosti, které umožňují vytváření, činnost a udržování sociálních skupin (Hartl-Hartlová, 2010).

⁴⁵ Lidskému chování dávají smysl především jeho vnitřní důvody - motivy. Stejný způsob chování může mít u různých jedinců různý psychologický smysl, to znamená může vyplývat z různých situací a z různých motivů. Kromě toho mohou být objektivně srovnatelné situace jedincem různě interpretovány a tak je způsob chování také vždy funkcí interpretace situace jeho subjektem (Nakonečný, 1993, s. 49).

jedince. Chování vyjadřuje skutečný postoj tím méně, čím větším tlakem s hrozbou negativních sankcí za vyjádřený postoj se situace vyznačuje. Postoj je pohotovost k reakci, ale nikoli její jednoznačná determinanta.

Od počátku lidské existence se chování člověka vztahuje k jiným lidem či prvkům sociálního prostředí. Lidské chování je dotvářeno ve společenském kontextu, je vlastně socializovanou formou lidského seberejevu. V určitém prostředí se chováme tak, jak to vyplývá ze sociální situace (Řezáč, 1998, s. 23). Tuto skutečnost zdůrazňuje také S. Štěch (1998, s. 232), když uvádí, že lidské chování má systémový charakter - je vždy začleněno do kulturních symbolických systémů, jako jsou jazyk, náboženství, sociální hierarchie, instituce a další. Žádné jednání⁴⁶ a chování nemůže být pochopeno bez přihlídnutí k symbolickému systému, jemuž je podřízeno. Variabilita lidského chování je potenciálně nekonečná a jen velmi málo závisí na genetické výbavě. Omezení této variability má skoro vždy svůj původ v normalizačním vlivu společenských konvencí, pravidel a zvyků nebo v individuálních reakcích na tyto konvence⁴⁷.

Z výše uvedeného je zřejmé, že mezi postoji, které člověk vyjadřuje, například když odpovídá na otázky z dotazníku, a jeho chováním v konkrétních situacích mohou být značné rozdíly. Navíc i samotné měření postojů komplikuje celá řada skutečností: odpovědi respondentů bývají často zkreslené, jsou ovlivněny uspořádáním otázek, aktuální životní situací dotazovaných, ale i tím, jak si respondenti představují, že by bylo vhodné odpovídat, místo toho, aby prezentovali své postoje⁴⁸ (Fazio-Petty, 2008: 63).

Tato práce analyzuje rozdíly v hodnocení významu spravedlnosti a solidarity v sociální politice mezi vysokoškolačky z různých regionů. Zabývá se sociálními *postoji*, ale nezaměřuje se na jejich komplexní rozbor. Chápe je v užším slova smyslu, jako stanoviska, názory, či „hodnotící vztahy“. Tyto hodnotící vztahy se odrážejí jak v celkovém přístupu k sociální politice a ke spravedlnosti, tak i v mezigenerační

⁴⁶ *Jednáním* je podle M. Webera (1921) takové chování, které má subjektivní smysl pro svého nositele (Geist, 1992, s. 151).

⁴⁷ Člověk citlivě vyhodnocuje nejenom efekty vlastního jednání, ale i jednání druhých, nejenom výsledky jednání, ale také záměry, které k takovému jednání vedly. Lidské chování směřuje vždy k vyjádření („ztělesnění“) v nějakém díle - v jazyce, náboženství, zákonech a předpisech, v institucionalizovaných sociálních vztazích, výrobních postupech apod. Svět děl (lidských výtvorů) pak nepředstavuje jenom dějiny civilizace, ale tvoří také dějiny psychického fungování lidí (Štěch, 1998, s. 233).

⁴⁸ Navzdory tomu se data o sociálních postojích běžně sbírají pomocí standardizovaného dotazníku. I když (některé) odpovědi respondentů mohou být ovlivněny zmíněnými skutečnostmi a výsledky budou odrážet pouze ty vztahy a aspekty, které lze kvantifikovat a měřit, má kvantitativní analýza dat ve společenskovědním výzkumu své místo: je nepochybně jednou z možných a důležitých cest k získávání relevantních a statisticky ověřitelných informací o sociálních vztazích.

solidaritě a posuzování té které koncepce sociální politiky jako vhodné či nevhodné anebo spravedlivé či nespravedlivé. Hodnocení sociální politiky přitom může být ovlivněno mnoha faktory, například věkem, pohlavím, materiální situací respondentovy rodiny, velikostí obce i regionem, ze kterého respondent pochází. Některá opatření (například výplata určitých forem sociální pomoci) jsou častokrát přijímána nejednoznačně: lidé je schvalují, souhlasí s nimi, ale „někomu“ by je raději odepřeli, a to z různých racionálních i neracionálních důvodů. K těm neracionálním patří jednoznačně předsudky.

2.5.1 Předsudky

M. Nakonečný (1999) charakterizuje *předsudky* jako nepřátelské postoje vůči určitým etnickým, náboženským a jiným skupinám⁴⁹. G.W. Allport (2004, s. 39) definuje předsudky jako odmítavé až nepřátelské postoje vůči lidem patřícím do určité skupiny jen proto, že do této skupiny patří, a tak se předpokládá, že mají nežádoucí vlastnosti této skupině připisované⁵⁰. Podobným způsobem vymezuje předsudky N. Hayesová (2007, s. 121), když je označuje za předem zformované postoje vůči nějakému objektu projevující se bez ohledu na individualitu nebo povahu tohoto objektu. Člověk, který má předsudky, nezvažuje při posuzování druhých žádná alternativní vysvětlení. Výsledek jeho interpersonálního hodnocení je dopředu určen nějakou libovolnou vlastností toho druhého.

V sociologii se předsudky většinou vymezují jako negativní postoje vůči určité skupině či skupinám lidí, které mají ospravedlnit a posílit jejich diskriminaci, a to na základě jejich skupinového členství a nikoliv osobních vlastností (Linhart-Vodáková-Klener, 1996, s. 875). Předsudek přitom často působí jak na nositele předsudku, který se chová tak, aby prokázal „správnost“ své předpovědi, tak po delší době svého působení i na objekt předsudku, protože navozuje jeho „reakci“ - objekt předsudku se brání, a přitom se chová ve smyslu předsudku (Duckitt, 1992).

Předsudky se do jisté míry významově překrývají se *stereotypy*. Stereotyp je soubor charakteristik, o kterých se předpokládá, že vystihují určitou skupinu či kategorii

⁴⁹ Předsudky mohou také souviset s atribucemi určitých vlastností určitým jedincům, a to nejen negativních, ale i pozitivních; typickým příkladem může být atribuování žáků učitel: inteligentní - pilní, málo inteligentní - líní (Nakonečný, 1997, s. 223; Nakonečný, 1999, s. 154).

⁵⁰ Za etnický předsudek považuje G.W. Allport antipatii, která vychází z chybné a strnulé generalizace. Tuto antipatii lze pociťovat nebo vyjádřit. Může být namířena proti skupině jako celku anebo proti jedinci, protože je jejím členem (Allport, 2004, s. 41).

lidí⁵¹ (Výrost-Slaměnk, 1997, s. 110). Stereotyp představuje velmi stabilní prvek ve vědomí, je to psychický a přeneseně i sociální mechanismus, regulující vnímání a hodnocení určitých skupin jevů ovlivňující názory, mínění, postoje i chování. Stereotypy jsou vytvářeny především rodinnou výchovou, jsou přejímány od nejbližšího sociálního okolí, od autorit. Na jejich vytváření se významně podílí přenos skupinových poznatků, veřejné mínění i sdělovací prostředky⁵². V sociologii se stereotypem většinou rozumí ustrnulý vztah k sociálním, rasovým, národnostním a jiným skupinám (Linhart-Vodáková-Klener, 1996, s. 1230).

Protože předsudky jsou druhem postoje, zakládají i sklon k určitému negativnímu jednání vůči objektu předsudku, a protože bývají iracionální, často též převzaté, jsou velmi odolné vůči změnám a rezistentní vůči racionální argumentaci⁵³. Mohou mít svůj původ ve frustracích, v nichž byly blokovány agresivní reakce, přenášené pak na určité objekty sociálního okolí. Základním faktorem vzniku předsudků je rodinná výchova, avšak předsudky bývají spojeny také s osobní, náboženskou, politickou nebo nějakou jinou ideologií a mohou se objevovat - i v nejprimitivnější formě - také u vysoce vzdělaných osob (Nakonečný, 1997, s. 223-224).

Předsudky, podobně jako některé stereotypy, mohou negativně ovlivňovat širší sociální postoje a mohou se stát příčinou růstu sociálního napětí. Pokud by se určité předsudky a stereotypy projevily u respondentů ve výzkumu, o který se opírá tato práce, bylo by žádoucí určit jejich původ i možné důsledky pro sociální dění v regionech.

2.6 Sociální politika

Pojem sociální politika má svá specifika⁵⁴, některá z nich budou rozebrána v dalším textu. Podle R. Dubna (1996) aktivní sociální politika vytváří věcné a institucionální předpoklady pro své aktivity a zlepšuje podmínky pro výkonnou ekonomiku tím, že

⁵¹ Existují rozličné stereotypy, například: stereotypy o etnických skupinách, ženách a mužích, lidech vykonávajících různé profese apod. Stereotypy jsou sdíleny, víc lidí v daném společenství se shodne na tom, které vlastnosti má určitá skupina lidí (Výrost-Slaměnk, 1997, s. 110).

⁵² Stereotypy obvykle realitu výrazně zjednodušují, a potlačují její komplexnost a složitost.

⁵³ Předsudky vykazují velkou stabilitu a zpravidla neexistuje jednoduchý způsob, jak je redukovat. Jednou z možností může být uplatnění tzv. *hypotézy kontaktu*, která říká, že kontakty mezi etnickými a rasovými skupinami mohou snižovat předsudky v těchto skupinách (Průcha, 2007, s. 112). I když výzkumy tuto hypotézu nevyvracejí, nelze úplně jednoznačně usuzovat, zda kontakt mezi skupinami skutečně vyvolává trvalé změny anebo pouze bezprostřední krátkodobé zmírnění předsudků.

⁵⁴ M. Potůček (1995, s. 41) k tomu napsal: „*Je-li někdo přesvědčen o tom, že je možné hodnotově neutrální vědecké bádání, neměl by se zabývat sociální politikou. Terén, po němž by se musel pohybovat, je totiž hodnotami přímo nabit. To neznamená, že sociální politika nezná témata „technická“, hodnotově neutrální: naopak. Ale už volba toho či onoho technického řešení bývá podmíněna (uvědomovanými nebo neuvědomovanými) hodnotovými důrazy...*“

uchovává lidský potenciál, který pak značně ovlivňuje ekonomický růst. Nejenom z této definice, ale rovněž z toho, co již bylo uvedeno výše (v podkapitole 2.3) o vazbě mezi sociální, hospodářskou a regionální politikou je zřejmé, že úspěšný rozvoj regionů vyžaduje, aby žádoucí sociální změny, jejichž cílem je zajištění tohoto rozvoje, odrážely specifické hodnotové orientace a způsob života obyvatel příslušného regionu (Wokoun-Malinovský a kol., 2008).

2.6.1 Vymezení pojmu sociální politika

Sociální politika je v současnosti velmi frekventovaným pojmem, zpravidla i velice kontroverzním a různě interpretovaným. Velmi obecně lze říct, že sociální politika⁵⁵ se primárně orientuje k člověku, má rozvíjet a zlepšovat životní podmínky a dispozice lidí, má napomáhat osobnostnímu rozvoji a zlepšování kvality života⁵⁶ (Krebs a kol., 2007, s. 17).

Vymezení pojmu sociální politika není jednoduché. Podle V. Krebse (2007, s. 19) nejenže sociální politika není jednoznačně vymezena⁵⁷, ale není ani jednoznačně vymežitelná. Podobný názor má M. Potůček (1995, s. 30), když uvádí, že „pojem sociální politika je mimořádně neurčitý - užívá se v mnoha významech - a navíc bývá směřován s řadou jiných pojmů. U nás je nezřídka (podvědomě nebo účelově) asociován i s čímsi nezdravým, s nepatřičnými rezidui byvšího socialismu.“ M. Potůček rozlišuje sociální politiku jako *praktickou činnost*⁵⁸ a sociální politiku jako *vědní obor*⁵⁹.

⁵⁵ *Politika* je specifická společenská činnost, jednání různých subjektů na různých úrovních, kterými je ovlivňována společenská realita. Touto činností jsou naplňovány určité cíle. Její praktická realizace je výsledkem střetů různých politických sil, které prosazují určité teoretické koncepty, ale i pragmatické cíle a partiální zájmy a samozřejmě je i výsledkem ekonomických možností a národních specifik a tradic (Krebs a kol., 2007, s. 22).

⁵⁶ Sociální politika není izolovaným fenoménem. Je součástí společenského systému, rozvíjí se v rámci tohoto systému a jeho prostřednictvím a současně sama významně působí na vývoj společnosti. Její cíle, funkce a nástroje se neutváří izolovaně, ale v souladu s různými sférami společenského rozvoje a v souvislosti s ekonomickými, politickými a jinými normami včetně norem mravních (Krebs a kol., 2007, s. 18).

⁵⁷ Různost chápání sociální politiky je zapříčiněna mnohými okolnostmi, například tím, že samotné adjektivum „sociální“ je různě interpretováno, vyskytuje se v mnoha vědních oborech, například v právu, sociologii, ekonomii apod. Svou roli hraje i historická determinovanost sociální politiky, dále její souvislosti se společenským okolím, početnost subjektů, které v ní působí a taky to, že jako politika je nutně vystavena určitým politickým tlakům (Krebs a kol., 2007, s. 19).

⁵⁸ Sociální politika jako praktická aktivita formuje vztah jedinců a sociálních podmínek jejich života. Každý je nějakým způsobem účastníkem sociální politiky, nějakým způsobem ji spoluvytváří, ať už jde o něj samotného, jeho rodinu, či společenství. Zároveň je každý vystaven sociálním podmínkám, které nemá ve své moci a které jsou pro něj jistou vnější, objektivní daností (Potůček, 1995, s. 30).

⁵⁹ Sociální politika jako vědní obor je zkoumáním sociální politiky jako praktické aktivity, to znamená analýzou procesu tvorby a realizace politik, které se dotýkají vztahů občanů a sociálních podmínek jejich života. Jedním z jejich specifických znaků je to, že se zabývá nerovnostmi (ve střední délce života, ve

Podstata „tradičního“ přístupu⁶⁰ je ve vymezení sociální politiky jako praktické činnosti, jež má zajistit „ideální“ uspořádání společnosti. Jako každá *politika* je i sociální politika procesem⁶¹ záměrného ovlivňování jednání jednotlivců a sociálních institucí (Večeřa, 2001, s. 29). Podle R.E. Goodina jsou díky opatřením sociální politiky zmenšovány nepříznivé fluktuace v životních podmínkách lidí, což pozitivně ovlivňuje stabilitu a prosperitu celé společnosti (Goodin, 1990).

Vymezení sociální politiky v jednotlivých státech a v různých jazycích se od sebe liší: Například britská tradice považuje sociální politiku převážně za prostředek ke zlepšování životní úrovně jednotlivců, k uspokojování sociálních potřeb občanů, které vyplývají z jejich života ve společnosti a které by nemohli uspokojit bez kolektivní pomoci. I když konečným cílem je zvýšení životní úrovně celé společnosti, hlavním cílem sociální politiky je zlepšení životních podmínek jednotlivců. Tento důraz se odráží i v oficiálním názvu britské sociální pomoci „osobní sociální služby“ (*personal social services*). Naproti tomu německý koncept sociální politiky (*Sozialpolitik*), ve smyslu sociálně-tržního hospodářství, sleduje především zlepšení dlouhodobých zájmů společnosti jako celku. Blahobyt jednotlivce a rodiny je k tomu prostředkem, o čemž svědčí například důraz kladený na zdravotní a důchodové zabezpečení, na druhé straně ale sociální pomoc, vzhledem ke svému krátkodobému dopadu, již prakticky není součástí této politiky (Munková a kol., 2004, s. 13-14).

Čeština má na rozdíl od jiných jazyků pouze jeden výraz pro politiku, zatímco angličtina rozlišuje dva výrazy: *policy* jako způsob vlády, principy, na nichž jsou určité způsoby jednání založeny, způsoby spravování veřejných a soukromých záležitostí, a pojem *politics* jako konkrétnější praktickou činnost ve společenském životě, v konkrétních projevech politiky. Sociální politika pak obsahuje jak *social policy*, tedy široce koncipovanou činnost zaměřenou na zajištění sociální suverenity a sociálního bezpečí občanů, tak i *social politics* jako praktickou činnost v sociální sféře, různé

vdělavacích šancích, ve zdrojích peněz a času ...) a jejich rozdělením ve společnosti. Zároveň se věnuje politickým procesům a činnostem, které tyto nerovnosti ovlivňují (Potůček, 1995, s. 33).

⁶⁰ Například v Ottově naučném slovníku (1940) je sociální politika vymezena jako „praktická snaha, aby společenský celek byl uspořádán co nejideálněji“. Podobně se vyjádřil K. Engliš (1916), podle kterého je sociální politika praktickým snažením, aby společenský celek byl vypěstěn a přetvořen co nejideálněji. Sociální politika přitom není postavena na milosrdenství, nýbrž na spravedlnosti a společenské účelnosti.

⁶¹ Představuje jednak politický proces, související s oblastí sociální legislativy v sociální sféře na úrovni státu, jednak sociální praxi jako praktickou sociální činnost (Večeřa, 2001, s. 29-30).

druhy sociální politiky⁶² (například politika bytová, politika zaměstnanosti apod.) (Večeřa, 2001, s. 29).

Názory na sociální politiku souvisejí rovněž s obsahem samotného pojmu „sociální“. Ten bývá obvykle chápán ve třech významech⁶³ (Krebs a kol., 2007, s. 21-22):

- a) v nejširším slova smyslu, tj. sociální jako společenský;
- b) v užším slova smyslu, tj. sociální jako aktivity vedoucí ke zdokonalování životních podmínek lidí;
- c) v nejužším slova smyslu, tj. jako řešící nouzové sociální situace.

Je pravděpodobné, že fakt, zda lidé chápou sociální politiku v širokém, užším nebo nejužším slova smyslu, ovlivňuje podstatným způsobem jejich nahlížení na důležitost a opodstatněnost konkrétních sociálních opatření a nástrojů.

2.6.2 Cíle a funkce sociální politiky

Cíle sociální politiky jsou společensky a historicky podmíněné. Nejčastěji reagují na potřeby a vyjadřují zájmy společensky slabších vrstev, ovšem za předpokladu, že uspokojení těchto potřeb je přijatelné i pro vrstvy společensky silnější (mocnější, bohatší, vlivnější). V každé historické době jsou sociálněpolitické cíle výsledkem kompromisu při řešení sociálních potřeb a zájmů (Tomeš, 2001, s. 90).

Celý proces tvorby, formulace a vytyčování cílů sociální politiky je konfliktní. Postoje a názory jednotlivých subjektů sociální politiky se liší, konflikty vznikají i mezi jednotlivými objekty i mezi subjekty a objekty sociální politiky. Objektivním zdrojem konfliktů je i rozdíl mezi cíli a zdroji, které budou na jejich dosažení k dispozici. *Obecným cílem* sociální politiky je zdokonalování životních podmínek lidí a rozvoj

⁶² V odborné literatuře se také uvádí rozlišení sociální politiky podle toho, jaký přístup k řešení svých problémů volí. V. Krebs (2007, s. 26) rozlišuje: *aktivní (perspektivní) sociální politiku*, která usiluje o předcházení vzniku sociálních problémů přijímáním určitých opatření „ex ante;“ a *pasivní (retrospektivní) sociální politiku*⁶², která se soustřeďuje na řešení již vzniklých sociálních problémů „ex post“. Její charakter je vždy intervencionistický.

⁶³ V *širokém pojetí* lze sociální politiku vymezit jako konkrétní jednání státu, ale i dalších subjektů, kterým je ovlivňována sociální sféra společnosti. Je to určitá koncepce společnosti a s ní související základní sociální ideje dotýkající se i ekonomických a politických vztahů ve společnosti (Večeřa, 2001, s. 29). V *užším pojetí* je sociální politika souborem činností směřujících k ochraně obyvatelstva před důsledky nepříznivých životních situací (nemoc, stáří, invalidita aj.), a opatření, která mají eliminovat sociální tvrdosti doprovázející fungování tržního mechanismu (nezaměstnanost, chudoba). Toto pojetí redukuje sociální politiku na systém nástrojů především v oblasti zaměstnanosti a sociálního zabezpečení. V podstatě jde o dílčí přístup, i když zahrnuje značný prostor sociální politiky (Krebs a kol., 2007, s. 25). V *nejužším pojetí* jsou sociální politikou označována „nouzová řešení“ pro jednotlivce v situacích, kdy se čerpání sociální pomoci stává podmínkou přežití.

osobnosti člověka⁶⁴. Cíle sociální politiky by měly nejenom odrážet a sledovat zákonitosti vývoje společnosti, to znamená vycházet z jejich poznání a vnitřní logiky, ale zároveň zobrazovat možnosti, které mohou být vyvolány určitými změnami sociální politiky, a taky by měly být v potřebné míře konkretizovány (Krebs a kol., 2007, s. 37-39).

V této práci je historická a společenská podmíněnost cílů sociální politiky, o které hovoří například I. Tomeš (2001, s. 90), chápána jako základní široký rámec toho, jaké cíle budou nakonec v sociální politice sledovány. Navíc ke stejnému cíli lze dospět různými cestami, a vzhledem k tomu, že představy lidí o tom, co je v sociální politice správné, spravedlivé, důležité či nezbytné anebo naopak nesprávné, nespravedlivé, nedůležité a co lze zrušit, jsou velice rozmanité, je úkolem státu najít a vymezit nejenom ty správné cíle, ale rovněž najít ty nejschůdnější cesty, jak se k nim dostat. A tady se opět otevírá široké spektrum problémů, zda upřednostnit ekonomické hledisko (efektivnost a udržitelnost), minimalizaci možných konfliktů i za cenu nákladnějších variant, anebo se rozhodnout pro variantu vycházející z faktické neschopnosti státu rozbít stereotypy o tom, co především musí být cílem sociální politiky, a zvolit to, co je nejnákladnější, ale politicky nejprůchodnější a krátkodobě nejméně konfliktní.

Funkce sociální politiky lze klasifikovat podle různých kritérií, vždy však působí komplexně a vzájemně spolu souvisí. V. Krebs (2007) uvádí následující funkce sociální politiky: ochranná, rozdělovací a přerozdělovací, homogenizační, stimulační a preventivní. *Ochranná funkce*⁶⁵ spočívá v řešení (zmírnění či odstranění) důsledků určitých sociálních událostí, ať už jsou spojeny se světem práce anebo se životními stadii či událostmi. *Rozdělovací a přerozdělovací funkce*⁶⁶ se uskutečňuje především

⁶⁴ Sociální politika vždy sleduje celou soustavu cílů, prvořadým je ale vytvoření lidsky důstojných podmínek života a zajištění rovných příležitostí pro všechny. Rovnými příležitostmi se rozumí rovný přístup ke vzdělání, ke zdravotní péči, k pracovním příležitostem, k možnostem získat přiměřené bydlení a zajistit si dostatečný minimální příjem ve vymezených a jasně definovaných sociálních situacích (Krebs a kol., 2007, s. 37).

⁶⁵ V průmyslových společnostech docházelo od konce 19. a v průběhu 20. století k vytváření státem garantovaných a financovaných nebo provozovaných systémů sociálního pojištění, sociálních podpor a služeb. Vznik a přeměna těchto institucí vedly k ustavení právních záruk zajištění potřeb, které se společnost rozhodla občanům zpřístupnit i při jejich neschopnosti obstarat si zdroje (na uspokojení těchto potřeb) vlastními silami. A tak člověk vystavený - v důsledku nemoci, stáří, nezaměstnanosti anebo jiného sociálního handicapu - riziku ztráty či omezení zdrojů, získal na zabezpečení svých potřeb právní nárok (Musil, 1996, s. 12).

⁶⁶ Přerozdělováním se zmenšuje nerovnost mezi lidmi v té míře, kterou společnost uznává za žádoucí. Projevuje se v něm nejen síla určitých skupin usilujících o zachování či zvýšení svého podílu na celkovém důchodu, ale i sociální charakter společnosti a to, jak jsou vnímány a konkrétně naplňovány principy sociální politiky (Krebs a kol., 2007, s. 57).

prostřednictvím *daní a transferů*. *Homogenizační funkce*⁶⁷ znamená snahu o zmírňování sociálních rozdílů v životních podmínkách jedinců a sociálních skupin, a odstraňování neodůvodněných diferencí. *Stimulační funkce*⁶⁸ sociální politiky je zaměřená na ovlivňování žádoucího vývoje sociálních a ekonomických procesů a vztahů. *Preventivní funkci* mohou plnit všechny obory sociální politiky. Její realizace znamená, že sociální politika svými opatřeními napomáhá odstraňovat příčiny různých nepříznivých sociálních situací, které brání integraci člověka do společnosti (Krebs a kol., 2007). K těmto příčinám lze nepochybně zařadit i některé stereotypy a předsudky, jež mohou vést k růstu sociálního napětí.

2.6.3 Vztah mezi hospodářskou a sociální politikou

Jak již bylo uvedeno výše (v části 2.3), regionální politika je součástí hospodářské politiky státu s mnohostrannými vazbami na další politiky (sociální, environmentální a jiné). V následujícím textu budou o něco detailněji analyzovány některé aspekty vztahu mezi hospodářskou a sociální politikou, protože charakter tohoto vztahu má nepochybně své regionální dopady.

Oblast sociální politiky je těsně vázána na hospodářskou politiku státu⁶⁹ ovlivňující makroekonomické vztahy (například míru inflace, tvorbu zdrojů státního rozpočtu, tendence vývoje národního hospodářství) i makroekonomické jevy (například výši a strukturu příjmů domácností či jejich reálnou kupní sílu), které se promítají do sociální situace potenciálních objektů (adresátů) sociální politiky. Sociální politika je v moderní společnosti veřejným problémem, na jehož řešení se podílí stát jako garant určité minimální úrovně sociálních podmínek pro každého, to znamená, že není soukromou záležitostí jednotlivce, jeho rodiny ani jenom dobročinných institucí či obce (Večeřa, 2001, s. 31).

Analýza vztahu hospodářské a sociální politiky by měla vycházet z toho, že každý společenský jev má své ekonomické (hospodářské), sociální a jiné aspekty, které se

⁶⁷ Nejde přitom o žádnou nivelizaci podmínek života, ale například o pomoc nízkopříjmovým skupinám obyvatelstva, handicapovaným jedincům, příslušníkům etnických menšin apod. (Krebs a kol., 2007, s. 60).

⁶⁸ Jedná se o opatření vzdělávací politiky, politiky zaměstnanosti, zdravotní politiky a další opatření, která mají napomáhat například růstu všeobecné vzdělanosti, vytváření vhodných pracovních podmínek, tlumit sociální neklid a zajišťovat stabilitu společnosti vytvářením záchranných sociálních sítí apod. (Krebs a kol., 2007, s. 60-61).

⁶⁹ Cíle obou politik se však liší: zatímco k hlavním cílům hospodářské politiky patří (dlouhodobé) dosahování ekonomického růstu a konkurenceschopnosti, klíčovým cílem sociální politiky je dosažení přiměřené kvality života jako předpokladu vytvoření soudržné a politicky stabilní společnosti (Kotýnková, 2006, s. 14).

vzájemně prolínají, a že neexistují problémy čistě hospodářské a čistě sociální⁷⁰ povahy. Vždy jde o problém, v němž ty či ony aspekty pouze převládají nad ostatními (Krebs a kol., 2007, s. 41). Jak v této souvislosti uvádí G. Munková (2004), udržování potřebné rovnováhy v důrazu kladeném na ekonomickou a sociální stránku⁷¹ společenských jevů patří k nejtěžším úkolům moderního řízení společnosti.

Podle M. Potůčka (1995, s. 34-35) může hospodářská politika ovlivňovat politiku sociální zejména soustavou daní, úrokových sazeb a měnových kursů, příjmovou politikou (ceny a mzdy), rozdělováním zdrojů ze státního rozpočtu, soustavou daňových úlev stimulačních podporu dobročinných sdružení, strukturální politikou a nepřímo také mírou inflace. Na druhé straně může sociální politika zpětně působit na hospodářskou politiku hlavně kvalitou a kvantitou disponibilní pracovní síly (to znamená úroveň lidského kapitálu), podmínkami zaměstnávání pracovníků (věková hranice odchodu do důchodu, zákonný rozsah pracovní doby, pravidla pro uzavírání a rozvazování pracovního poměru), stanovením podmínek odvodů z mezd a platů pro účely sociálního a zdravotního pojištění, stanovením podmínek přiznávání sociálních dávek, záchranou sociální sítě i vyšší dávek sociálního zabezpečení, které mají ekonomicky stabilizující efekt.

Vzájemné souvislosti obou politik jsou tedy značně komplikované. Hospodářská a sociální politika se navzájem podmiňují, stimulují a iniciují, ale v různých vývojových etapách může být jejich vazba různě silná: čím je společnost vyspělejší, tím je interakce těsnější. Řešení vztahu hospodářské a sociální politiky by ale *nemělo* být soustředěno na řešení problému: *která z nich je prioritní?* S ohledem na konkrétní situaci v dané době a společnosti je důraz kladen na ekonomické či sociální stránky společenských jevů, to znamená na hledání optimálního poměru mezi ekonomickým a sociálním hlediskem v politice (Krebs a kol., 2007, s. 42-44).

Vzhledem k cílům předložené disertační práce je zřejmé, že se její analytická část bude některými aspekty vztahů mezi hospodářskou a sociální politikou zabývat. Zmíněné souvislosti bude proto nezbytné mít na zřeteli, i když jejich regionální rozměr může být ve srovnání s výše (obecně) uvedenými vztahy odlišný. Nicméně na úrovni

⁷⁰ Sociální je v daném kontextu chápáno v užším slova smyslu.

⁷¹ Pokud například ekonomickou problematiku zaměstnanosti zařadíme do sociální politiky, protože to nakonec má své sociální dopady, a budeme pečlivě uplatňovat tuto filozofii, mohli bychom v podstatě všechny oblasti hospodářské politiky zahrnout pod oblast sociální. Ve skutečnosti mají společenské jevy své ekonomické a sociální důsledky, které nelze vždy přesně odlišit. Mluvíme-li tedy o ekonomickém či sociálním problému, zjednodušujeme si společenskou realitu, poněvadž se jedná o *převážně ekonomický* anebo *převážně sociální* problém (Munková, 2004, s. 14-15).

regionů jsou základní nástroje hospodářské i sociální politiky předem určeny celostátní koncepcí a možnosti přizpůsobit je podmínkám v jednotlivých regionech jsou limitovány nejenom právním rámcem, ale rovněž ekonomicky.

2.7 Spravedlnost a sociální politika

2.7.1 Pojem spravedlnost

Zabývat se *spravedlností* ve vztahu k sociální politice znamená zkoumat *sociální spravedlnost*. Ta se stala diskutovaným tématem na začátku 19. století a od té doby je jí věnována trvalá pozornost. Úvahy o spravedlnosti⁷² a také její vazby ke svobodě, rovnosti, právu a dodržování zákonů, problematika spravedlivého státu a spravedlivé politiky však provázejí lidstvo již od dob antiky. Trvalou inspirací i pro dnešní úvahy na toto téma je dílo Aristotela *Etika Níkomachova*, ve kterém je spravedlnost vymezena jako dokonalá ctnost⁷³, která spočívá v tom, že každému poskytneme to, co mu náleží. Ctnost je zde chápána nikoliv prostě, ale jako vztah mezi dvěma nebo více osobami. Ve společenství svobodných a rovných lidí nemá podle Aristotela vládnout člověk, ale zákon. Vládce je strážcem práva, a tedy i rovnosti. (Aristotelés, 2009).

S rozkladem feudalismu v průběhu 17. století se teorie spravedlnosti rozvíjely v rámci rozmanitých koncepcí „společenské smlouvy“, opírajících se (mimo jiné) o předpoklad, že je možná dohoda o tom, co je správné a spravedlivé, o dodržování lidských práv, a také o nejlepších formách uspořádání státu (Hobbes⁷⁴, 2009, Locke⁷⁵, 1965). Teorie spravedlnosti opírající se nějakým způsobem o koncepci společenské

⁷² V odborné literatuře lze najít velké množství typologií spravedlnosti (například: Alexy, 1993; Horn-Scarano, 2002; Konow, 2003; Lamont-Favor, 2013; Tuček, 2007; Váně, 2007 a další), ale vzhledem k tomu, že cílem této práce není analýza rozdílů mezi různými teoriemi či typologiemi spravedlnosti, budou dále uvedeny jenom základní ideje vybraných konceptů, ze kterých pak bude možno vycházet při charakteristice pohledu na sociální spravedlnost jako na klíčový princip sociální politiky, a při vymezení základní vazby mezi spravedlností, rovností a svobodou, o které se bude další text opírat.

⁷³ Podle Aristotela (384-322 př. Kr.) je nespravedlivý ten, kdo nedbá zákonů, osobuje si více a nešetří rovnosti, spravedlivý je tedy ten, kdo dbá zákonů a šetří rovnosti. Právo je zákonnost a rovnost, bezpráví pak protizákonnost a nerovnost (Aristotelés, 2009, s. 112).

⁷⁴ T. Hobbes (1588-1679) ve svém díle *Leviathan* píše, že lidé nejdříve žili na základě zákonů přírody, a tak měl každý člověk právo na všechno, což vedlo k permanentní válce každého proti každému. (Člověk, atom, jehož přirozenost není kvalitativně odlišena od přirozenosti zvířecí, nemůže tvořit společenství jinak, než jako shluk proti sobě postavených atomů.) Aby se tento stav eliminoval, lidé odevzdali svou vůli do rukou panovníka (státu) s absolutní mocí. Svoboda člověka pak spočívá v možnosti dělat to, co panovník zákonem nezakázal (Hobbes, 2009).

⁷⁵ Podle J. Locka (1632-1704) je spravedlnost výsledkem smlouvy. Lidé vstupují svobodně do státu, který má povinnost je chránit a garantovat jim všechny svobody a práva, zejména právo na vlastnictví. Stát v této koncepci není potlačením, ale rozvinutím svobody. Politickou moc J. Locke považuje za právo vydávat zákony (s tresty) pro úpravu a zachování vlastnictví, a používat sílu (společenství) při provádění takových zákonů a při obraně státu. To vše pro veřejné dobro. „Veliký a hlavní účel, proč se lidé spojují ve státy a poddávají se vládě, je zachování jejich vlastnictví“ (Locke, 1965).

smlouvy se ale objevovaly i mnohem později, a i v současnosti tvoří nedílnou součást významných teoretických konceptů. Příkladem je dílo J. Rawlse⁷⁶, který novým způsobem rozvíjí myšlenku spravedlnosti založenou na společenské smlouvě a spravedlnost označuje za nejvyšší „ctnost společenských institucí“ (Rawls, 1995, s. 17). Jeho analýza sociální spravedlnosti vychází z toho, jak společenské instituce rozdělují základní práva a povinnosti, a řídí rozdělování plynoucí ze společenské kooperace. Rawlsova teorie spravedlnosti je postavena na dvou hlavních principech⁷⁷:

1. Každý člověk má stejný nezpochybnitelný nárok na plně adekvátní schéma základních svobod, které je slučitelné se stejným schématem svobod pro všechny ostatní lidi.
2. Sociální a ekonomické nerovnosti by měly splňovat dvě podmínky: a) musejí být spojeny s úřady a pozicemi otevřenými všem za podmínek férové rovnosti příležitostí; b) musejí sloužit co možná největšímu prospěchu nejméně zvýhodněných členů společnosti, to je princip diference⁷⁸. (Rawls, 2007, s. 78).

J. Rawls formuluje myšlenku dobře uspořádané společnosti, takové, kterou účinně reguluje veřejný koncept spravedlnosti, a jejíž politická koncepce je schválena na základě překrývajícího se konsensu⁷⁹ (Rawls, 2007, s. 31). Idea překrývajícího se konsensu předpokládá určitý stupeň shody mezi zúčastněnými osobami, čili reálné přijetí koncepce spravedlnosti, což je předpokladem stability společnosti. Nicméně podle J. Habermase (1995) mu chybí potenciál normativní, to znamená schopnost prokázat svou legitimitu. Legitimitu J. Rawls odvozuje z pouhé skutečnosti, že lidé s touto koncepcí souhlasí, ale podle J. Habermase to nestačí, souhlas musí být dosažen veřejnou diskusí (deliberací).

Rawlsovu liberální teorii spravedlnosti kritizuje také G.A. Cohen, podle kterého není dobrou odpovědí na otázky spojené s potřebným rozdělováním toho, čeho je nedostatek.

⁷⁶ J. Rawls (1921-2002), bezpochyby jeden z nejznámějších amerických filosofů 20. století, vytvořil ucelenou teorii spravedlnosti založenou na myšlenkách široce chápaného liberalismu. K jeho nejznámějším dílům věnovaným této problematice patří *A Theory of Justice* (v češtině *Teorie spravedlnosti*, 1995 a *Justice as Fairness* (ve slovenštině *Spravodlivosť ako férovosť*, 2007).

⁷⁷ Tyto principy jsou odpovědí na základní otázku, kterou si J. Rawls klade: které zásady jsou nejvhodnější pro demokratickou společnost, když na ni nahlížíme jako na férový systém společenské kooperace mezi občany, kteří jsou považováni za svobodné a rovné? (Rawls, 2007, s. 73).

⁷⁸ Princip diference zahrnuje myšlenku reciprocity: nadanější, jež jsou lépe vybaveni vrozenými, morálně nezaslouženými, schopnostmi, jsou povzbuzováni, aby nabyli dalších výhod. Těží ze svého lepšího postavení v distribuci, a to za předpokladu, že procvičují své vrozené schopnosti a využívají je způsobem, který vede k prospěchu méně nadaných, jejichž horší postavení v distribuci je rovněž morálně nezasloužené (Rawls, 2007, s. 125).

⁷⁹ Překrývající se konsensus spočívá v tom, že politickou koncepci podporují rozumné, i když protichůdné náboženské, filosofické a morální doktríny, které získávají značný počet stoupců a přetrvávají několik generací (Rawls, 2007, s. 64).

G.A. Cohen sice uznává, že Rawlsův princip difference *implicitně* potvrzuje pomoc pro sociálně potřebné, kteří nemají práci anebo nejsou z různých důvodů schopni pracovat, ale vytýká mu, že *explicitní* vyjádření a zdůvodnění u něj chybí. Podle G.A. Cohena jsou tedy z Rawlsovy koncepce smluvní kooperace, jež má sloužit ke prospěchu všech, vyloučeni ti, kteří pracovat (či spolupracovat) nemohou, tedy právě sociálně potřební (Cohen, 1995).

Další kritické výhrady má G.A. Cohen (2006, s. 25) k Rawlsovu pojetí spravedlnosti opírajícímu se o vzájemnou spolupráci svobodných jedinců, která podle něj vyvolává dva problémy: buď bude talentovaným chybět motivace spolupracovat a vytvářet spravedlivou společnost nebo bude složení společnosti jiné (horší) než je stávající⁸⁰. G.A. Cohen dochází k závěru, že spravedlivá společnost vyžaduje jak spravedlivou institucionální strukturu, tak i spravedlivý étos, jehož uplatněním ve svém jednání mohou lidé institucionální strukturu podpořit. Cílem zásad spravedlivého přerozdělování je podle Cohena zajistit, aby pro lidi byly zabezpečeny takové potřebné statky, jež si sami svou volbou zabezpečit nemohou (Cohen, 2006).

Lze říct, že původní význam sociální spravedlnosti - jako ctnosti - se vztahuje k jednotlivci⁸¹. V dnešní době se ale k sociální spravedlnosti přistupuje jako k něčemu, co má zajišťovat vláda pomocí redistribuce peněz. Je to „obecné dobro“, dobro státu či obce, ale s garancí práv jednotlivců. „Obecné dobro a soukromé štěstí“ (Novak⁸², 1993).

2.7.2 Sociální spravedlnost a rovnost

Požadavek *rovnosti* je v moderních společnostech diskutován jednak jako obecný koncept související se sociálním rozvojem, jednak jako jedno ze základních kritérií spravedlnosti ve všech pokusech o její teoretické vymezení. Problém rovnosti se dá řešit různými způsoby, zjednodušeně řečeno, souvisí s hledáním odpovědí na otázky typu: jaká nerovnost je pro spravedlivou společnost akceptovatelná, které nerovnosti je

⁸⁰ Tyto potíže vycházejí z porovnání výhod, jež by plynuly z členství v potenciálně alternativních, smluvně uzavřených sdruženích a které ukazují pravděpodobnost inkluze do těchto sdružení pro různě disponované osoby. První problém je v tom, že pokud se lidé nebudou moci smluvně sdružovat podle vzájemného užitku (plynoucího ze vzájemné spolupráce), talentovaní lidé se asi nebudou chtít spojit s netalentovanými. Druhý problém přináší model, v němž bude talentovaným otevřena možnost zcela libovolně se sdružovat, což logicky povede ke spojení talentovaných s talentovanými (Cohen, 2001, s. 25-26).

⁸¹ Tato ctnost (podobně jako jiné ctnosti) je zvyklostí, dovedností, kterou lze v případě potřeby použít. Pomáhá lidem zvládat jejich život, vztahy a také emoce.

⁸² M. Novak (1993) patří ke kritikům snahy zlepšit sociální péči výhradně prostřednictvím státní byrokracie, což považuje za nákladný, neosobní a kontraproduktivní způsob pomoci chudým. Sám navrhuje uplatňovat ctnost sociální spravedlnosti prostřednictvím obnovy občanské společnosti.

potřeba odstraňovat či zmírňovat, zda a jak může prosazování rovnosti omezovat svobodu jednotlivců a tím i spravedlivé společenské uspořádání apod⁸³. Kategorie rovnost a nerovnost jsou spojeny rovněž s rozvojem regionů a regionální politikou, k jejímž cílům patří snižování rozdílů, tedy nerovností, mezi regiony a nově také rovnost šancí (Stejskal-Kovárník, 2009).

Obvykle jsou rozlišovány tři významy rovnosti: *formální*, čili rovnost před zákonem, rovnost *příležitostí*, která si všímá odlišných šancí k získání relevantních schopností důležitých pro dosažení individuálních cílů, a rovnost *výsledků*, která se týká hodnocení distribuce statků a břemen v určitém čase (Dufek, 2010, s. 52).

Podle N. Bobbia rovnost nelze vymezit absolutním termínem. Je to vztah, vždy ji musíme spojit s dalšími proměnnými. Těmito proměnnými jsou zejména: a) subjekty, mezi které jsou statky a hodnoty rozdělovány (rovnost s kým?); b) rozdělované statky a hodnoty (rovnost v čem?); c) kritérium rozdělení (jsou to potřeby, zásluhy, schopnosti anebo vynaložená námaha?). Kombinací zmíněných proměnných získáme logicky velké množství různých způsobů, jak, komu a co přerozdělit. Žádné z těchto kritérií nemá výlučnou platnost, v některých situacích se jedno přizpůsobí druhému, někdy je jedno hledisko převažující (Bobbio, 2003, s. 86-87). Rovnost a nerovnost jako vztah mezi subjekty v sociálním prostoru tvoří základ pro hodnocení regionálních disparit: rovnost s kým? - znamená porovnání s jinými regiony, rovnost v čem? - v disponibilních zdrojích anebo v možnostech je využít. Kritérium rozdělení bude vždy určeno podle celkové aktuální situace v regionu - obecně lze přijmout myšlenku rovnosti šancí.

J. Rawls (2007) označuje svou koncepci spravedlnosti za rovnostářský názor. Regulace ekonomických a společenských nerovností je podle něj nezbytná z několika důvodů: a) bylo by nesprávné, kdyby měli být zaopatřeni pouze někteří členové společnosti, přičemž jiní by trpěli nouzí; b) velké majetkové nerovnosti by mohly vést nejenom k podpoře politické nerovnosti a snaze jedné části společnosti ovládnout její druhou část, ale mohly by také vyvolat nerovnosti ve společenských vztazích a formování skupiny lidí s privilegovaným postavením; c) samotná nerovnost může být nespravedlivá, i když společnost používá férové postupy⁸⁴.

⁸³ Sachweh (2012) dokládá na empirických datech získaných v Německu v letech 2004 a 2007, že lidé akceptují „zaslouženou“ příjmovou nerovnost a považují ji za spravedlivou, ale odmítají příliš velké rozdíly mezi nejbohatší a nejchudší vrstvou obyvatel, která vede k přílišným ekonomickým disparitám a vyvolává růst sociálního napětí.

⁸⁴ Podle J. Rawlse ve společnosti, která je spravedlivě uspořádaná, jsou si lidé rovni na nejvyšší úrovni a v nezákladnějším slova smyslu. Občané se uznávají, dívají se na sebe navzájem jako na sobě rovné.

G.A. Cohen se domnívá, že neexistuje žádná závažná nerovnost, která by odpovídala požadavkům principu difference J. Rawlse, když je koncipován jako regulativ společnosti, jejíž členové sami tento princip akceptují. Podle Cohena samotné potvrzení difference znamená, že spravedlnost vyžaduje fakticky bezvýhradnou rovnost, na rozdíl od „zvlášť velkých nerovností“ v počátečních životních šancích, které Rawls pokládá za neslučitelné se spravedlností. G.A. Cohen prosazuje rovnostářství zaměřené na otázku štěstí (luck egalitarianism), které neobsahuje ani rovnost příležitostí, ani rovnost zdrojů, ale rovný přístup k sociálnímu zabezpečení a k faktorům, které si lidé nejsou schopni zabezpečit sami, nikoliv vlastní vinou, ale z důvodu nešťastných okolností (Cohen, 2006).

Idea rovnostářství ve smyslu rovného přístupu k sociálnímu zabezpečení nemusí ale nutně vést k rovnosti ve výsledcích pro všechny, ani k úplné eliminaci nerovností mezi lidmi z různých regionů, protože „startovací pozice“ není pro všechny stejná. Zmírňování regionálních nerovností proto vyžaduje diferencovaný přístup a respektování specifik - ekonomických, kulturních, hodnotových a jiných - v jednotlivých regionech.

2.7.3 Sociální spravedlnost a svoboda

Pojem *svoboda* nemá na první pohled bezprostřední vazbu k výzkumu, který je popsán v předložené práci. Zabývat se regionálními dopady spravedlnosti je možné i bez explicitní analýzy tohoto konceptu. Svoboda ale souvisí s problematikou rovnosti a nerovnosti, která se dotýká regionálního rozvoje, a rovněž s problémem chudoby, která ovlivňuje podobu a charakter sociální politiky.

Svoboda je (podobně jako spravedlnost a rovnost) zcela běžně chápána jako něco nezbytného, samozřejmého a univerzálně platného, ačkoliv je to koncept, jehož vymezení provází řada problémů a nejednoznačností⁸⁵. Svobodu lze definovat ve vztahu k právům a povinnostem jednotlivců v rámci určitého společenského uspořádání, ale zároveň s tím není možné zapomínat na jeden důležitý aspekt: pro skutečnou, „žitou“ svobodu nestačí prohlásit, že lidé mohou jednat podle svého rozhodnutí, libovolným

Jejich společenskou vazbou je veřejný politický závazek chránit podmínky, které si vyžaduje jejich vztah rovnosti (Rawls, 2007, s. 204).

⁸⁵ V běžné komunikaci může být svoboda chápána jako možnost něco dělat anebo nedělat, dobrovolně se rozhodnout pro určitou strategii jednání, jako právo něco přijmout anebo odmítnout bez hrozby nátlaku a sankcí spojených s určitým rozhodnutím.

způsobem. Zároveň je nezbytné, aby každý měl prostředky⁸⁶, jak tyto své možnosti uskutečnit a jak svou svobodu „uvést do života“.

J. Rawls se nedomnívá, že neschopnost využít vlastních práv a příležitostí v důsledku chudoby a nedostatku by byla omezením bránícím svobodě. Podle jeho názoru to může jenom ovlivnit *hodnotu* svobody, která pak nebude pro každého stejná (Rawls, 1995). V protikladu s tímto názorem G.A. Cohen uvádí, že chudoba znamená nutnost vnějších zásahů při přístupu ke zboží a službám, a tím absenci svobody. Právě peníze přinášejí svobodu, protože zamezují vnějším zásahům a fungují jako přidělový lístek⁸⁷ (Cohen, 2006).

Liberální ekonom M. Friedman (1994) se zabývá problematikou svobody a rovnosti v kontextu s řešením vazby mezi ekonomickou a politickou svobodou⁸⁸. Podle Friedmana mají všichni lidé stejné právo na svobodu, i když jsou odlišní, a každý člověk bude chtít nakládat se svou svobodou jinak než ostatní.

Problematice sociální spravedlnosti a svobody je věnován i článek A. Anzenbachera (2004), který sociální spravedlnost vymezuje z různých zorných úhlů, například z hlediska lidských práv. Garantem lidských práv je stát, který je pozitivně formuje a prosazuje. Garantem sociálních nároků je svobodně demokratický právní a ústavní stát i stát *sociální*, který zajišťuje nejenom formální a občanská práva, nýbrž i konkrétní svobodu občanů. Spravedlnost, kterou má uskutečňovat, je proto v podstatě sociální spravedlností. Jak se upřesní sociální lidská práva, resp. jak se smíří jejich materiální, rovnostářský nárok s formálním nárokem na svobodu, je věcí sociální politiky, která v jednotlivých státech může vést ke zcela odlišným řešením. Sociální spravedlnost má tedy řadu aspektů, základní problém jejího konkrétního utváření leží v principiálním *napětí*, které je dáno již v přístupu z hlediska lidských práv. Jde o napětí mezi *formální svobodou*, vyjádřenou v právech na svobodu, a *materiální rovností*, k níž se přiklánějí

⁸⁶ Tyto souvislosti, to znamená vztahy svobody, sociální suverenity a chudoby, budou analyzovány v dalších částech textu.

⁸⁷ Podle G.A. Cohena jsou to právě peníze a jejich nedostatek, co zavádí do společnosti vztah svobody a nesvobody. Peníze představují společenskou moc. Člověk, kterému peníze scházejí, je obětí dalekosáhlých vnějších zásahů. I co se týká vnějších (státních) zásahů, G.A. Cohen kritizuje pohled liberálních myslitelů, když říká: pravice se nestaví proti vnějšímu zásahu jako takovému; staví se proti vnějšímu zásahu do práva na soukromé vlastnictví, ale podporuje vnější zásah do přístupu chudých lidí k soukromému vlastnictví (Cohen, 2006).

⁸⁸ M. Friedman (1994) souhlasí s takovými opatřeními vlády, jakými jsou: ochrana ekonomické svobody například regulací monopolu, podpora soukromých dobročinných organizací, a také státní podpory k odstranění chudoby, pokud to není v dostatečné míře zajištěno soukromou dobročinností. Odmítá ale, aby se bralo jedněm a dávalo druhým, na základě nějaké abstraktní spravedlnosti: pomoc má být podle něj cílena na konkrétní lidi s konkrétními problémy v určitých situacích, to znamená na lidi, protože jsou chudí a ne proto, že patří k určité skupině, bez ohledu na jejich skutečné materiální zázemí.

práva na sociální nároky. Hmotné vyrovnání nutně omezuje formální svobodu. Při konkrétním utváření systému sociální spravedlnosti jde o překonání tohoto napětí demokraticky přijatelným způsobem.

V klasické podobě má vztah rovnosti a svobody v sobě zabudován konflikt vyplývající z toho, že svoboda vyvolává nerovnosti, a naopak snaha o zajištění rovnosti „za každou cenu“ je nutně spojena s omezením svobody. U regionů jde například o to, že některé regionální disparity mohou být vyvolány odlivem kvalifikované pracovní síly z regionu, anebo například přílišnou rigiditou regionální struktury ekonomiky, která není schopna reagovat na změny. V otázce chudoby jde o známý a opakovaný důraz na to, že svoboda předpokládá určitou úroveň hmotného zabezpečení, a ten, kdo je chudý, nemá žádnou anebo má pouze omezenou možnost svobodně žít a rozhodovat o své budoucnosti. Právě potřeba zajistit lidem určitou úroveň materiálního zabezpečení, která bude předpokladem jejich svobodného života, by měla být zohledňována při realizaci sociálních opatření v regionech.

2.7.4 Sociální spravedlnost jako princip sociální politiky

Zkoumání regionálních dopadů spravedlnosti v sociální politice předpokládá soustředit se na sociální spravedlnost jako na klíčový *princip* sociální politiky. Koncepce sociální politiky⁸⁹ bezprostředně ovlivňuje sociální suverenitu a sociální bezpečí, o něž vědomě či podvědomě usiluje každý jedinec. Pokud má člověk slabý pocit sociálního bezpečí, může vykázat pouze malou sociální suverenitu a výkonnost. Sociální bezpečí a suverenita se vzájemně doplňují: je-li člověk bezpečný, může být i suverénní a výkonný, a naopak suverénnost a ocenění výkonu vede k lepšímu sociálnímu bezpečí (Krebs a kol., 2007, s. 24).

Podle M. Potůčka (1995, s. 41) představují principy sociální politiky hlavní ideje, které jsou pro ni určující a které se v ní více či méně zřetelně promítají. Volba a interpretace těchto principů je odvozena z určitého pojetí člověka a z vymezení jeho postavení ve světě. To znamená, že i hodnocení toho či onoho sociálněpolitického opatření bude vycházet z určité představy o člověku, jeho motivech a dalších faktorech ovlivňujících jeho chování v sociálních vztazích.

⁸⁹ Sociální politika bude v dalším textu chápána (v souladu s vymezením V. Krebse, 2007) jako soubor aktivit, které cílevědomě směřují ke zlepšení základních životních podmínek obyvatelstva jako celku, respektive určitých skupin obyvatelstva, a k zajišťování sociálního bezpečí a sociální suverenity v rámci daných hospodářských a politických podmínek.

V Evropě se efekty sociální politiky posuzují nejčastěji na základě sociálněpolitické doktríny liberalismu⁹⁰, křesťanského sociálního učení⁹¹ a demokratického socialismu⁹². Všechna zmíněná učení se opírají o čtyři hlavní principy: kromě sociální spravedlnosti je to princip sociální solidarity, princip subsidiarity⁹³, a princip participace⁹⁴. V obecné rovině je spravedlnost obvykle stavěna proti křivdě a bezpráví. Je možno jí rozumět jednak v právním slova smyslu, jednak ve smyslu sociálním. Obě dvě roviny jsou v sociální politice důležité, protože zákony a další právní normy tvoří základnu sociální spravedlnosti. Sociální spravedlnost lze vymezit pravidly, podle nichž jsou ve společnosti mezi jednotlivce a skupiny rozdělovány nejen příjmy a bohatství, ale také životní příležitosti a předpoklady (například vzdělávat se, pracovat apod.). Sociální spravedlnost či nespravedlnost a sociální nerovnosti, jimi vyvolané či k nim se vážící, souvisejí se sociálním napětím a smírem ve společnosti. Mají silný politický náboj, závisí na nich stabilita společnosti i úspěšnost vládních politik. Vnímání sociální spravedlnosti a sociálních nerovností je vystaveno silnému tlaku nejrozmanitějších vnějších vlivů, různých ideologií i politických zájmů (Krebs a kol., 2007, s. 28-29).

Jak již bylo uvedeno výše, je sociální spravedlnost těsně spjata s dalšími kategoriemi a patří k velmi citlivým politickým tématům. I když podle M. Potůčka (1995, s. 42) existují minimální významy takových pojmů jako svoboda a rovnost⁹⁵, jsou vztahy mezi nimi a jejich vazby na spravedlnost komplikované a nejednoznačné, a názor na možnost a míru jejich souladu nelze pochopit bez hlubší analýzy dalších faktorů. Například u

⁹⁰ *Liberalismus* staví na osobní svobodě a individuální odpovědnosti. Blahobyt každého člověka je - podle tohoto myšlenkového konceptu - závislý na něm samém, jeho výkonu, osobním nasazení a ochotě nést rizika. Přílišná solidarita a redistribuční procesy vedou k útlumu ekonomické aktivity (Krebs a kol., 2007, s. 27).

⁹¹ *Křesťanské sociální učení* vychází z křesťanské filosofie, podle níž je postavení jedince do určité míry předurčeno společenským systémem. Uznává nerovnost, ale zdůrazňuje, že individuální svoboda musí být podřízena obecnému prospěchu a dobru (Krebs a kol., 2007, s. 27).

⁹² *Demokratický socialismus* usiluje o zajištění důstojných životních podmínek všem na základě určitých pravidel. Předpokládá převzetí značné míry sociální odpovědnosti za jednotlivce státem, rozsáhlé přerozdělování a hlavně solidaritu a rovnost (Krebs a kol., 2007, s. 27).

⁹³ *Princip subsidiarity* je v moderních společnostech chápán jako princip spojující osobní odpovědnost se solidaritou. Podle principu subsidiarity je každý povinen nejdříve pomoci sám sobě, nemá-li tuto možnost, musí mu pomoci rodina. Rodině rovněž přísluší, aby si pomohla sama svými silami, a teprve dostane-li se do velkých obtíží, volá na pomoc jiná společenství. Teprve na posledním místě je k pomoci vyzván stát. Jeho povinností je především pečovat o vytvoření podmínek, aby si každý mohl sám pomoci, a sám pomáhá, až když jsou ostatní možnosti pomoci vyčerpány (Krebs a kol., 2007, s. 34-35).

⁹⁴ Základní myšlenkou *participace* je, že lidé, jejichž život je ovlivňován určitými opatřeními, musí mít možnost účastnit se procesu, který vede k jejich přijímání a realizaci. Jde v podstatě o to, aby lidé měli možnost podílet se na tom, co bezprostředně ovlivňuje jejich život, například zdraví, zajištění v nemoci, ve stáří apod. (Krebs a kol., 2007, s. 36).

⁹⁵ Svoboda znamená mít možnost rozhodovat o vlastním životě nebo o takové části života jak jen možno. Svoboda umožňuje vést autonomní život. Rovnost znamená, že se základní zájmy každé osoby posuzují jako stejně závažné a že diskriminace mezi jednotlivci a skupinami je v souvislosti s těmito zájmy nepřijatelná. Rovnost je tedy podmínkou nediskriminace (Potůček, 1995, s. 42).

sociálnědemokratických politiků byla snaha o udržení sociální spravedlnosti tradičně ztotožňována s prvořadým důrazem na rovnost příjmů. V podstatě šlo o to, zajistit rostoucí veřejné výdaje, i když často za cenu snížení konkurenceschopnosti, na úkor vytváření nových pracovních míst a na úkor rozvoje podnikání (Giddens, 2004, s. 14). Není potom zvlášť překvapivý názor některých liberálních ekonomů, že svobodu a rovnost nelze sloučit. Například podle F.A. Hayeka⁹⁶ je víra v „sociální spravedlnost“ tou nejvážnější hrozbou pro většinu ostatních hodnot civilizace svobody a má smysl pouze v řízeném „příkazovacím“ hospodářství, v němž se jednotlivcům nařizuje, co mají dělat. Nicméně Hayek připouští, že vláda ve svobodné společnosti může všem zajišťovat ochranu proti krutému strádání ve formě nějakého zaručeného minima důchodu, ale nesmí tím vyřadit „*neosobní tržní mechanismus, jenž usměřňuje individuální úsilí*“ (Hayek, 1991, s. 71 a 84).

Autoři zabývající se otázkami sociální politiky se většinou shodují v tom, že sociální spravedlnost je pojem relativní, musí se k němu přistupovat vždy z řady různých hledisek, a přihlížet tak k podstatě a charakteru rozmanitých konkrétních sociálních situací. Na druhé straně však sociální spravedlnosti může být vtisknuta velice subjektivní pečeť, vzdálená od jejího objektivního nazírání, které je vedeno myšlenkami dobra, humanismu a prospěchu pro lidstvo. Tato okolnost pak často vede k mystifikaci sociální spravedlnosti, k jakési libovůli v její interpretaci, a tím i k manipulacím veřejného mínění o tomto zásadním, sociálně velice citlivém problému⁹⁷. Odpověď na otázku, co je sociální spravedlnost a z čeho na ni lze usuzovat, vyžaduje její podrobnější analýzu z různých úhlů pohledu. Například z hlediska výkonu a zásluhy, souladu mezi vstupy a výstupy, rovnosti, rovných příležitostí či sociální potřebnosti. Uvedená hlediska jsou samozřejmě protikladná. „Výkon a zásluha“ vytvářejí nerovnosti v rozdělování, které se považují za sociálně spravedlivé, ale proti tomu „rovnost“ vyžaduje rozdělovat všem stejně. V každé sociální politice se uvedené hlediska vyskytují v různých kombinacích. Má-li sociální politika souhrnně napomáhat ekonomickému rozvoji, pak musí být posilován princip výkonu. Směřuje-li tato politika spíše k cíli sociálního vyrovnání a harmonie, pak je větší důraz kladen na rovnost. Problém je však složitější. V určitých oborech sociální politiky se dnes ve vyspělých

⁹⁶ F.A. Hayek o „sociální spravedlnosti“ napsal: „*Ačkoli tento výraz nepochybně příležitostně napomohl tomu, aby se zvýšila rovnost všech lidí před zákonem, o tom, že by požadavek distributivní spravedlnosti udělal společnost v nějakém smyslu spravedlivější nebo snížil nespokojenost, je nutno pochybovat.*“ (Hayek, 1991, s. 68).

⁹⁷ Nezřídka je chápání spravedlnosti ovlivněno předsudky, stereotypy, ale rovněž zjednodušeným a schematickým vyobrazením společenských problémů v médiích.

státech považuje za sociálně spravedlivé, má-li v něm převahu jen jedno hledisko (například princip rovných příležitostí ve vzdělávací politice) a v jiném oboru pak jiné hledisko (například princip potřeby při řešení problému chudoby). Sociální spravedlnost se pak jeví jako kombinace jejích možných dílčích hledisek v různých oborech sociální politiky s tím, že ve svém celku může dávat přednost některému z nich (Krebs a kol., 2007, s. 29-31).

Sociální solidarita jako princip sociální politiky je výrazem toho, že člověk je sociální čili společenská bytost. Proto je vždy a za všech okolností svou existencí do jisté míry odkázán i na druhé, je závislý na soužití ve společnosti jako celku⁹⁸. V soudobých moderních společnostech se solidarita ve značné míře realizuje především pomocí redistribuční a transferové politiky státu. Významná a rostoucí je však i solidarita jedinců, spolků a sdružení založená na filantropii a uskutečňující se zpravidla mimo státní redistribuční mechanismus. Sociální solidarita „je považována za významnou hybnou sílu nejen materiálního, ale i mravního a duchovního vývoje lidstva a za předpoklad pokroku“ (Krebs a kol., 2007, s. 32-34). Úroveň sociální solidarity se odráží v postojích lidí k různým nástrojům sociální politiky a v tom, zda jsou hodnoceny jako spravedlivé či nespravedlivé. Z hlediska dopadů na regiony hraje důležitou roli právě vazba mezi sociální solidaritou a sociální spravedlností, protože u mnoha opatření je upřednostněn jednoho z těchto principů spojeno s hodnocením druhého jako méně důležitého. To má za následek, že určitá koncepce sociální politiky může být někde preferována více než jiná, a tak mohou různá opatření sociální politiky sloužit jako faktory regionálního rozvoje, ale rovněž jako možné zdroje růstu regionálních disparit.

Podle L. Mlčocha (2006) potřebuje soudobá společnost takovou míru solidarity a sociální spravedlnosti, která by dovolovala všem lidem žít na úrovni respektující jejich, alespoň minimální, lidskou důstojnost. A to se týká jak vnitřních požadavků v hranicích států či nadstátních - integračních - celků, tak úrovně globální⁹⁹.

Na podstatě solidarity se v budoucnu nejspíš mnoho nezmění. Zůstane hodnotou, jejíž uplatňování vede k sociální soudržnosti v obcích, regionech i celé společnosti, k prevenci sociálních konfliktů a k zajištění lidsky důstojného života všem občanům. Co

⁹⁸ Podle toho, kdo sociální solidaritu organizuje, lze rozlišit například solidaritu mezinárodní, celostátní, národní či regionální. Z jiného hlediska, v rámci sociální politiky, hovoříme o solidaritě zdravých s nemocnými, zaměstnaných s nezaměstnanými, ekonomicky aktivních s obyvateli ekonomicky neaktivními (čili o solidaritě mezigenerační) apod. (Krebs a kol., 2007, s. 33).

⁹⁹ Rozumně pochopená a efektivně vyjádřená solidarita je podle L. Mlčocha (2006) také předpokladem vzájemné důvěry v jejím ekonomickém, politickém, sociálním i mezinárodním rozměru.

se bude a musí měnit, to je orientace, rozsah a způsoby jejího naplňování. Podle V. Krebse (2007, s. 458-459) může být sociální solidarita jak významným stimulantem sociálně-ekonomického rozvoje a nástrojem zabezpečení sociálního smíru, tak i jejich překážkou. Není totiž jenom záležitostí těch, kdo ze solidárních fondů získávají, ale i těch, kdož do těchto fondů přispívají. Solidarita nemá proto jednoznačně kladné znaménko: může být aktivující a motivující, stejně jako nemotivující a směřující k parazitismu.

Aby se zabránilo útlumu ekonomické aktivity a motivace, bude podle V. Krebse (2007, s. 460-462) pravděpodobně nutné uskutečnit posuny od solidarity „pečovatelské“ k solidaritě „aktivující a integrační“, orientující se na podporu vzdělání, tvorby pracovních míst a začleňování uchazečů o zaměstnání na trhu práce. Bude nutné přehodnotit redistribuce, které se opírají o mezigenerační solidaritu a omezit nadměrnou „pečovatelskou“ solidaritu státu, která se stává neúnosným břemenem pro plátce. Nejde o to zbavit lidi podpor nebo dávek, ale poskytovat pomoc v takové míře, která neoslabí jejich motivaci těživé sociální situace překonávat. Celospolečenskou solidaritou by měly být pokryty jen sociální situace, které jedinec není schopen řešit na úrovni přijatelné pro společnost¹⁰⁰.

Má-li být solidarita efektivní a nemá-li se stát dokonce kontraproduktivním počínáním, musí být dobře promyšlená a vyvážená s výchovou k odpovědnosti a při plném respektování principu subsidiarity¹⁰¹ (Mlčoch, 2006).

¹⁰⁰ Specifickým příkladem, který je „v rozporu“ s obecnými teoretickými principy, jež mají být respektovány při realizaci sociální politiky, která nebude vést k útlumu ekonomické aktivity, jsou skandinávské země, respektive jejich přístup k realizaci sociální politiky. V 80. letech 20. století patřily skandinávské země - Dánsko, Finsko, Norsko a Švédsko (*Nordic countries*) - k nejúspěšnějším průmyslovým státům, ve kterých se spojovala ekonomická vyspělost, rovnost a nízká úroveň chudoby. Přitom klíčovými znaky jejich sociální politiky (*Nordic social policy*) byly: široké uplatňování rozmanitých opatření sociální politiky (vzdělání, bydlení, nezaměstnanost, sociální služby); zodpovědnost státu za všechny důležité oblasti, zejména zodpovědnost za plnou zaměstnanost; vysoký stupeň univerzality sociálního systému - všichni lidé, bez ohledu na svou pozici na pracovním trhu, měli zajištěny sociální zabezpečení a služby; vysoký podíl sociálních výdajů na hrubém domácím produktu; nevelké rozdíly v rozdělení důchodů, relativní nerovnost obyvatel byla malá, malé byly také rozdíly mezi různými příjmovými skupinami; rovné postavení žen na trhu práce. Dařilo se tedy skloubit vysoce solidární až rovnostářskou sociální politiku s vysokou ekonomickou úrovní a zachováním sociálního konsensu (Kautto et al., 1999, s. 13-14).

¹⁰¹ L. Mlčoch (2006) upozorňuje, že i uvnitř Evropské unie se lze setkat se dvěma extrémami, pokud jde o hodnotu solidarity. První je spojen s upíráním vnitřního obsahu sociální spravedlnosti a s atropií solidarity: trh je spravedlivý, a jedině ten je objektivní mírou pro distribuci dober. Druhý extrém je naopak nárokovým pojetím sociální spravedlnosti a dokonce násilně vynucovanou solidaritou: bez vlastní odpovědnosti a bez zásluh.

2.8 Sociální stát a problém chudoby

Sociální spravedlnost odráží nejenom koncepci realizované sociální politiky, ale i konkrétní podobu sociálního státu. Co je obsahem pojmu *sociální stát*? Podle M. Potůčka (1995, s. 35) je pro welfare state¹⁰² charakteristické, že v zákonech, ve vědomí a postojích lidí, v aktivitách institucí a v praktické politice se prosazuje myšlenka, že sociální podmínky, v nichž lidé žijí, nejsou jen věcí jedinců a rodin, ale i věcí veřejnou. Každému z jeho občanů se dostává alespoň určitého uznaného minima podpory a pomoci v různých životních situacích, které jej či jeho rodinu (potenciálně či aktuálně) ohrožují.

V. Krebs (2007, s. 75) charakterizuje welfare state jako stát, který se nejenom výrazně angažuje v řešení sociálních problémů svých občanů a má v sociální oblasti významné, často monopolní postavení, ale rovněž na sebe přebírá ve značné míře sociální jištění obyvatel. Lze jej charakterizovat také rozsáhlým a jednotným systémem sociálního zabezpečení, vysokou mírou redistribuce, ale také tím, že je náročný na ekonomické zdroje, a vede k centralizaci, byrokratizaci a anonymitě.

M. Večeřa (2001, s. 28) vymezuje sociální stát jako stát, ve kterém demokraticky organizovaná moc prostřednictvím sociálního zákonodárství a činnosti státních orgánů a institucí: garantuje základní příjem pro každého jedince a jeho rodinu na úrovni životního minima; poskytuje sociální dávky, které umožňují překonat sociální rizika možných sociálních událostí s cílem zajistit přiměřenou úroveň sociálního bezpečí a sociální suverenity jedince; zajišťuje poskytování veřejných sociálních služeb odpovídající úrovně pro všechny bez ohledu na sociální status jednotlivce.

Jak uvádí R. Duben (1994, s. 29), někdy se stát blahobytu chápe jako sektor veřejné politiky (kde je „sociální sektor“ oddělen od „ekonomického sektoru“) nebo je to typ vlády (s velkou odpovědností za bohatství obyvatelstva) nebo se používá pojetí vymezující nejasně stát hojnosti a společnost blahobytu.

První, klasická typologie sociálních států je Titmussova (1969) (in Večeřa, 2001, s. 64-65), která rozlišuje: *reziduální sociální stát* vycházející z liberální koncepce, podle které jsou lidské potřeby uspokojovány prostřednictvím rodiny, ve které jedinec žije, a

¹⁰² V předložené práci budou označení: *sociální stát*, *welfare state*, *stát blahobytu* či *stát veřejných sociálních služeb* používány jako synonyma. V literatuře (například: Večeřa, 2001, s. 22-29; Potůček, 1995, s. 35-37; Krebs a kol., 2007, s. 73-75; Musil, 1996, s. 83 a 212-214; Duben, 1994, s. 27-30; Esping-Andersen, 1990, s. 2-5) lze najít různé způsoby vymezení těchto pojmů, ale rozdíly mezi nimi zde nebudou podrobněji rozebírány.

trhu, na kterém participuje¹⁰³; a *institucionální sociální stát*, který je v podstatě opakem reziduálního státu. Institucionální sociální stát vychází ze zásady předcházet sociálním událostem a zdůrazňuje - jako svůj cíl - sociální bezpečí a zvýšení sociální rovnosti¹⁰⁴. R. Titmuss později doplnil tuto dichotomii ještě o třetí - *pracovně výkonový model*, ve kterém jsou sociální potřeby uspokojovány na základě zásluh a pracovního výkonu (Večeřa, 2001, s. 64).

Druhou, v literatuře nejčastěji uváděnou typologií sociálních států je rozdělení Esping-Andersena (1990, s. 3) na: liberální sociální stát, konzervativní sociální stát a sociálnědemokratický sociální stát¹⁰⁵.

Vznik a existence sociálního státu¹⁰⁶ je kromě jiného spojena se snahou o řešení problému **chudoby**¹⁰⁷. Vymezit chudobu¹⁰⁸ je obtížné. Žít v chudobě znamená žít bez toho, co je pro lidský život nezbytné. Jedno z možných pojetí chudoby je spojeno s tím, zda se člověk subjektivně cítí být deprimován. Jiné pojetí chudoby spočívá v konstatování, že určitý člověk je chudý, jestliže nemá potřebné zdroje, schopnosti nebo právo k dosažení toho, co lze považovat za minimální standard jeho způsobu

¹⁰³ Sociální stát a jeho instituce přicházejí v úvahu teprve tehdy, když tyto základní struktury zajištění potřeb selhávají. Úroveň sociálních dávek je co nejnižší, zajišťující pouze existenční minimum, přičemž je jejich čerpání spojeno se sociální stigmatizací a přísnou kontrolou jejich potřebnosti, aby ti, kteří nepracují, i když by pracovat mohli, byli z čerpání vyloučeni (Večeřa, 2001, s. 64).

¹⁰⁴ Sociální pomoc se většinou vztahuje na celou populaci, její čerpání není podmíněno splněním žádných kritérií (Večeřa, 2001, s. 64).

¹⁰⁵ *Liberální sociální stát* zajišťuje: sociální pomoc testující majetkové poměry, malé univerzalistické přerozdělování a skromné sociální pojištění. Jde v podstatě o reziduální sociální stát charakterizovaný výše. Archetypem tohoto *modelu* jsou USA, Kanada a Austrálie. V některých oblastech sociální politiky mají k němu blízko také Velká Británie a Švýcarsko. *Konzervativní (korporativistický) sociální stát* je připraven nahradit trh coby zdroj sociálního zabezpečení. Důraz je kladen na zachování statusových rozdílů, přerozdělování je omezené. Často v něm má velký vliv církev. Patří sem státy jako Rakousko, Německo, Francie a Itálie. *Sociálnědemokratický sociální stát* vychází ze zásad univerzalizmu a dekomodifikace sociálních práv, které rozšiřuje i na nové střední třídy. Stát vytlačuje trh a vytváří univerzalistickou solidaritu, zavazuje se k plné zaměstnanosti a současně je sám závislý na jejím dosažení. Nejjednoznačnějšími státy tohoto typu jsou Švédsko a Norsko, blíží se k nim i Finsko a Dánsko (Večeřa, 2001, s. 65-66).

¹⁰⁶ Kritickou analýzu (ne)fungování sociálního státu podává M. Novak (1993, s. 7). Podle něj jsou programy péče o chudé nepřiměřeně drahé, pomoc je byrokratizována a velice vzdálená od těch, kterým je určena, a plány sociální pomoci jsou často kontraproduktivní a vyvolávají ještě větší problémy, než byly ty počáteční. Podle M. Novaka sociální stát „olupuje společnost o její odpovědnost, způsobuje ztrátu lidské energie a přebujelost státního aparátu, který ovládá více byrokratická logika než snaha posloužit občanům“.

¹⁰⁷ J. Keller (2008) poukazuje na to, že i když je za jedinou možnou cestu k odstranění chudoby považován ekonomický růst, ve skutečnosti země, které zaznamenávají ekonomický růst, zaregistrují zpravidla zároveň nárůst počtu osob žijících pod hranicí bída.

¹⁰⁸ Chudoba je víceznačný pojem. Je vždy subjektivně prožívána a i samotnými chudými je vnímána odlišně. Označuje stav, který je důsledkem nerovného přístupu k rozdělení bohatství společnosti, kdy životní podmínky a uspokojení základních potřeb není v nezbytné míře zajištěno dostatečnými zdroji, kdy tyto zdroje nelze z nějakých objektivních příčin (stáří, invalidita, péče o dítě aj.) zvýšit a kdy člověk nedisponuje jinými prostředky ani majetkem, aby uspokojil své potřeby na úrovni, která je společností uznána jako minimální (Krebs a kol., 2007, s. 107).

života. Výsledky empirických výzkumů prováděných v řadě zemí světa ukazují, že chudoba¹⁰⁹ může vznikat především ze dvou hlavních důvodů: z nízkých výdělků v zaměstnání a z nedostatku zaměstnání vůbec. Nízká výdělková schopnost je spojena většinou s nedostatkem příležitostí, s nízkou kvalitací, s nezpůsobilostí a některými dalšími faktory – rasa, pohlaví apod. Nedostatek zaměstnání jako příčina chudoby je pak hlavně spojován s dlouhodobou nezaměstnaností, s osamocněním lidí a s nízkými starobními důchody u určitých skupin důchodců (Duben, 1994, s. 7 a 14).

Vysoká míra nezaměstnanosti a hlavně dlouhodobá nezaměstnanost jsou ale nejenom příčinami chudoby a z toho plynoucí deprivace, ale představují rovněž překážky ekonomického rozvoje regionů, protože nízká poptávka v regionech, kde žijí lidé s nízkými příjmy, brání rozvoji podnikání a tlumí investice. Kromě toho se růst sociálních výdajů stává zdrojem rostoucího schodku státního rozpočtu, jenž zpětně vyvolává nutnost restriktivních opatření fiskální hospodářské politiky, například v podobě zvýšení daní anebo omezení jiných státních výdajů. Všechny tyto souvislosti mohou ovlivňovat dosahování sociálního smíru anebo naopak růst sociálního napětí v regionech, protože změny, tedy zvyšování daní se negativně dotýká mnoha lidí a vede obvykle ke snaze najít „viníka“, který to způsobil. Právě nezaměstnaní a lidé jinak závislí na sociální pomoci od státu se pak mohou stát vhodnými „obětními beránky“, objekty předsudků a negativních stereotypů.

L. Mlčoch (2006) rozlišuje mezi chudobou absolutní, to znamená bídou, a relativní, která se týká chudých ve vyspělých zemích, kteří ani nemusejí vědět, co je to absolutní chudoba, a mohou být dokonce, zase relativně, bohatí vůči obyvatelům zemí „třetího“ světa.

V evropské společnosti jsou chudoba a sociální vyloučení důsledkem strukturálních změn, které doprovázejí sociálně-ekonomický vývoj. Na trhu práce roste poptávka po kvalifikované pracovní síle, ale zároveň vznikají bariéry pro ty, kteří nejsou schopni se

¹⁰⁹ Z dostupných mezinárodně srovnatelných údajů vyplývá, že v roce 2010 bylo v EU 115,5 milionu osob ohroženo chudobou nebo sociálním vyloučením, což představovalo 23,4 procenta populace. Příjmovou chudobou bylo ohroženo 16,4 procenta populace. Silná materiální deprivace dosáhla 8,1 procenta. Podíl osob žijících v domácnostech bez zaměstnané osoby nebo s velmi nízkou pracovní intenzitou činil 9,9 procenta. Česká republika patří v současnosti mezi členské státy Evropské unie s nejnižší hodnotou souhrnného ukazatele „míra ohrožení chudobou nebo sociálním vyloučením“. Ta v roce 2010 dosáhla 14,4 procenta, což představovalo 1,495 milionu osob. Míra ohrožení příjmovou chudobou byla v Česku 9,0 procenta, to znamená, že byla nejnižší z celé EU. Silná materiální deprivace se týkala 6,2 procenta populace, což bylo méně než průměr EU. Podíl osob žijících v domácnostech s velmi nízkou pracovní intenzitou činil v roce 2010 6,4 procenta. I tento ukazatel je v ČR v porovnání s ostatními členskými státy EU velice příznivý (MPSV ČR, 2012).

trhu práce přizpůsobit. Roste počet pracovních míst na částečný úvazek, na dobu určitou, vznikají nová místa ve službách, která jsou špatně placená a nejistá, spojená s riziky zejména pro mládež a ženy. Pokračuje útlum tradičních odvětví a přelévání bohatství mezi oblastmi a regiony s následnou marginalizací celých skupin obyvatel žijících v určitých regionech. Dlouhodobě nezaměstnaní a „pracující chudí“, tj. ti, kteří mají nízko placené nebo nejisté zaměstnání, žijí často v trvalé chudobě a mají nízkou sociální pozici ve společnosti. Dlouhodobě nezaměstnaní navíc ztrácejí kvalifikaci, pracovní návyky, sebedůvěru a sebeúctu, a ti, kteří mají dlouhodobě nízký nebo nepřiměřený příjem, jsou ohroženi zvýšeným rizikem sociální izolace (Kotýnková, 2006, s. 71). Sociologickou stránku těchto procesů analyzuje J. Keller (2005, s. 25-60; 2009, s. 117-121).

Chudoba a vztah společnosti k ní poznamenávají výrazně konkrétní podobu a charakter sociální politiky. Přístup k problému chudoby musí podle V. Krebse (2007) vyváženě respektovat tyto dvě skutečnosti:

- a) Etické normy založené na myšlenkách humanismu a na respektování lidských práv. To znamená takovou interpretaci sociální spravedlnosti, že lidem, kteří se ocitají v chudobě, by měla být poskytnuta určitá pomoc k zachování jejich důstojnosti.
- b) Následky chudoby řeší státy různými systémy dávek, podpor a služeb, které jsou financovány na základě přerozdělování. To má své makroekonomické důsledky. Zvláště by nemělo docházet k tomu, co je označováno jako sociální parazitismus, tj. záměrný, účelový život ze státních podpor. Základní otázkou tedy je, jaká nerovnost je přijatelná z hlediska stimulace k ekonomické činnosti a jakými nástroji zmírňovat nerovnosti¹¹⁰, aby byl všem zajištěn lidsky důstojný minimální životní standard (Krebs a kol., 2007, s. 104-105).

Kromě již uvedených příčin k rizikovým faktorům vzniku chudoby patří: nízké vzdělání a kvalifikace, zdravotní postižení, špatný zdravotní stav, stáří, příslušnost k etnickým menšinám, život v regionech s vysokou nezaměstnaností či špatnou dopravní obsluhovaností apod. Chudobou jsou dále ohroženi přistěhovalci, děti žijící v chudých, nefunkčních, mnohopočetných rodinách, v rodinách s nezaměstnanými rodiči a vystavené psychickému a fyzickému násilí. Tato rizika se často kumulují a přenášejí

¹¹⁰ S. Schneiderová (2012) poukazuje na to, že zatímco panuje obecná shoda o tom, že rozdíly v příjmech ovlivňují individuální osobní blahobyt a „životní pohodu“ jednotlivců, zůstává otázkou, zda výrazné příjmové nerovnosti v určitých regionech snižují individuální blahobyt, či zda se tyto větší nerovnosti do pocitů subjektivní pohody nepromítají.

mezi generacemi, proto je nezbytné přerušit opakující se cyklus chudoby, a tím její mezigenerační projevy eliminovat (Kotýnková, 2006, s. 72).

M. Večeřa (2001, s. 36) zdůrazňuje, že předpokladem existence sociálního státu je dosažení sociálního konsensu občanů s redistribuční politikou státu a jeho zásahy do sociální oblasti. Tento konsensus (stimulován poskytovanými sociálními jistotami a sociální ochranou) je vybudován na principu dohodnuté sociální solidarity a sociální soudržnosti společnosti, předpokládající solidární jednání ve prospěch sociálně potřebných občanů. Pokud takový konsensus existuje, představuje pro členy společnosti určitý závazek a kolektivní příkaz. M. Potůček (1995, s. 37) uvádí, že klíčovou funkcí sociálního státu (státu veřejných sociálních služeb) je podílet se na udržování *sociální harmonie*, to znamená *sociálního smíru*. V. Krebs (2007, s. 40-41) v této souvislosti upozorňuje, že názory a postoje lidí vůči sociálním problémům a sociální politice nejsou a zřejmě ani nemohou být shodné ani stabilní. V závislosti na celkovém sociálně-ekonomickém a politickém vývoji společnosti se v čase mění a často jsou velice rozporné. Rozdílné vlastnosti lidí a jejich diferencované postavení ve společnosti v zásadě vylučuje jednotu názorů v této oblasti¹¹¹.

Existence sociálního státu a jeho rozmanité v čase se měnící podoby jsou předmětem analýzy nejenom v teorii sociální politiky, ale také v hospodářské politice, ekonomii, sociologii a politologii. Specifické problémy provázející vývoj sociálního státu v mnoha zemích v období od 70. let 20. století (až po současnost) vedly ke *krizi sociálního státu*. Jsou zpochybňovány jeho principy i legitimita. Příčinami jsou především (Potůček, 1995, Večeřa, 2001): krize nákladů, krize efektivnosti, krize legitimacy a demografické změny¹¹².

¹¹¹ Určitého *jednotčího konsensu* je dosahováno složitými a často značně konfliktními jednáními. Je tomu tak proto, že sociální politika je v podstatě kombinací výdajů, kterým se lidé snaží vyhnout, a podpor, kterých se snaží zajistit co nejvíce pro sebe. Z toho také vyplývá, že sociální politika může být považována za dobrou a přijatelnou, a je pak lidmi podporována, anebo se s ní obyvatelstvo neztotožní a volí různé formy nesouhlasu a protestu (Krebs a kol., 2007, s. 40-41).

¹¹² *Krize nákladů* - u nejrozvinutějších sociálních států dosahuje celkový podíl veřejných sociálních výdajů až 60 % z hrubého domácího produktu a dochází k tzv. „holandské nemoci“, kdy sociální výdaje vytlačují investiční prostředky a tvoří bariéru ekonomického růstu. Sociální stát se jeví jako příliš drahý. *Krize efektivnosti* - složitý systém redistribucí zaměstnává obrovský počet úředníků, je těžkopádný a neprůhledný. Vlastní byrokratický aparát spotřebovává podle některých názorů téměř polovinu prostředků určených pro sociální účely. *Krize legitimacy* - to znamená ztráta sociálního konsensu. Snaha o zvyšování sociální rovnosti je nákladná, vyvolává růst daní, který se týká všech, nevede tedy k většímu sociálnímu smíru. Sociální stát začíná být považován za nespravedlivý, šíří se jistá frustrace z rovnosti, rovnost již neupevňuje pocit jistoty, spíše naopak. *Demografické změny* - zejména výrazné stárnutí populace. Dochází k růstu napětí mezi komplementárními skupinami sociální solidarity (mladí versus staří, zdraví versus nemocní apod.), kdy jedni musejí nést tíhu zvyšování úrovně sociálního zabezpečení bez reálné garance reciproční kompenzace v budoucnosti (Potůček, 1995, s. 38; Večeřa, 2001, s. 62-63).

Podle R. Dubna (1994), je možné, že lidé jsou do jisté míry zklamáni malou efektivitou sociálního státu a jeho neschopností poradit si s určitými problémy. Nicméně se někteří kritici principů sociálního státu dopouštějí mnoha chyb a zjednodušení, když se obávají něčeho, co zatím nikdy neexistovalo, protože v názorech na efektivnost a účinnost sociální politiky nebyla nikdy dosažena úplná shoda názorů. Nový aspekt těchto skutečností spočívá v tom, že kritika sociálních opatření se zdá být oprávněná právě pro ekonomické obtíže, které prožívají státy se silnými sociálními programy. Avšak legitimita sociálního státu není otázkou ekonomickou, nýbrž otázkou postojů samotného obyvatelstva. I když ti, kteří se domnívali, že sociální politika je cestou ke všeobecnému blahobytu, už o tom nejsou úplně přesvědčeni, neznamená to, že by se od pragmatických sociálních programů na vytvoření sociálního státu odvrátilo obyvatelstvo příslušných zemí. Problém oprávněnosti sociálního státu spočívá v tom, zda lidé akceptují metody a postupy sociální politiky a podporují je nebo zda jsou proti nim a usilují o něco jiného. Oprávněnost sociálního státu tedy není závislá na názorech teoretiků a jejich teoretických postulátech, ale je dána postoji a chováním obyvatelstva. Otázku legitimacy je proto nutno zkoumat v její samotné podstatě a od základů a nikoli z pozic a na úrovni privilegovaných vrstev obyvatelstva. Legimita nepřichází shora, nemůže být proto ani seshora likvidována. Vezme-li se v úvahu, že sociální stát by se prakticky nemohl rozvíjet bez podpory široké veřejnosti, je zcela jasné, že veřejnost musela s touto formou státu souhlasit. Proto, jak dále R. Duben uvádí, nelze očekávat, že najednou bude docházet k prudkým a nenadálým projevům nějakých protestů proti sociální politice. Spíše by bylo užitečné pátrat i po náznacích určitých změn veřejného mínění a chování a odhadovat i jemné posuny v rovnováze mezi podporou a odmítáním, jež by mohly vést k radikálním změnám chování v budoucnu¹¹³ (Duben, 1994, s. 54-56).

O tom, že legitimita sociálního státu zdaleka není nějakou zapomenutou „fikcí patřící do minulého století“ svědčí i závěry některých empirických výzkumů. Například M. Kautto et al. (1999) potvrzuje dlouhodobě stabilní podporu „*welfare state*“ v severských zemích (Dánsko, Finsko, Švédsko, Norsko): navzdory mnohým

¹¹³ Akceptování sociálního státu veřejností závisí na loajalitě jak názorové, tak i ve formě chování. Lidé mohou totiž jednat ve shodě se zákony určitého státu, aniž by s koncepcí a politikou tohoto státu souhlasili. Stát blahobytu může někdo nepřijmout s tím, že vnitřně hlasuje proti němu, i když do volebních urn hází hlas na jeho podporu. Skutečná politická podpora totiž spočívá v ochotě přijmout důsledky určitých politických principů a rozhodnutí. Především jde o ochotu nést tíhu odpovědnosti, která je součástí sociální politiky. Pokud lidé považují toto břemeno za relativně snesitelné, za malou obět celkovému veřejnému prospěchu, pak budou ochotni jej nést (Duben, 1994, s. 54-56).

makroekonomickým problémům a politickým změnám zůstává podpora sociálních programů u obyvatelstva vysoká.

V současné době - na začátku 3. tisíciletí - procházejí vyspělé země světa hlubokými změnami, které se týkají a budou stále více týkat i České republiky. Jde o procesy, které ovlivní celou sociální politiku a jsou určující pro budoucí charakter sociálního rozvoje¹¹⁴. Nové trendy by se měly uplatnit při utváření tzv. „aktivní společnosti“, založené nejenom na redistribuci ve prospěch skutečně sociálně potřebných občanů a vytváření vyšší nabídky veřejných statků, ale rovněž na aktivní účasti lidí na jejich vlastním sociálním rozvoji. Sociální politika by měla být *mixem* aktivit všech subjektů, spojením veřejného, kolektivního a osobního, soukromého úsilí, musí obsahovat jak státní intervencionismus, tak i individuální odpovědnost¹¹⁵ (Krebs a kol., 2007, s. 452-454).

2.9 Shrnutí

Předložená disertační práce pojednává o problematice spravedlnosti v sociální politice i o postojích k ní a jejich dopadech na regiony České republiky. V předcházejícím textu (v části 2.5) bylo poukázáno na to, že k vymezení postojů lze přistoupit různými způsoby (Allport, 2004, Berger-Luckmann, 1999; Duckitt, 1992, Hayesová, 2007; Krech-Crutchfield-Ballachey, 1962; Nakonečný, 2005; Řezáč, 1998, Štěch, 1998, Mikšík, 2007), ale vždy platí, že postoj není jedinou ani jednoznačnou determinantou lidského chování. To je ovlivněno řadou dalších skutečností: je adaptivní, účelné, situačně podmíněné (Nakonečný, 1993), dotváří se ve společenském kontextu (Řezáč,

¹¹⁴ Podle V. Krebse (2007, s. 451-452) sem patří zejména: a) *dynamičnost* nových technologií, vědeckých poznatků a informací a jejich ambivalence. Trendy související s vědeckotechnickým pokrokem budou spojeny se značnými sociálními pohyby, budou vyžadovat adaptabilnější jedince a ponесou s sebou i rizika konfliktů a sociální nestability; b) *globalita* a její sociální důsledky, hlavně růst vzájemné závislosti a potřeba hledání společných hodnot a mechanismů soužití a spolupráce; c) *subjektivita*, důraz na schopnosti jednotlivce, jeho produktivitu, intelekt a sociální kvality, potřeba harmonizace „individuálního“ fenoménu se širšími společenskými zájmy; d) *demografická situace* - stárnutí populace, migrační procesy, rizika poškozování zdraví, proměny fungování rodiny; e) *propojení* ekonomických a sociálních *problémů a cílů*; e) *současný stav společnosti*. Sociální rozvoj naráží na bariéry ekonomického růstu, napětí mezi členy a skupinami společnosti narušuje proces dosahování sociálního smíru, jež je nezbytnou podmínkou prosazování určité koncepce sociální politiky a fungování sociálního státu.

¹¹⁵ Hodnocení problémů sociálního rozvoje, zejména vnímání a koncipování sociální politiky, se u nás uskutečňuje hlavně s ohledem na naplňování tradiční, ochranné funkce sociální politiky. Při tomto přístupu se sociální politika posuzuje především jako pasivní systém napravující nedostatky tržní ekonomiky. Budoucí sociální politika by měla být nahlížena mnohem širěji - především v rámci procesu kultivace člověka, jejímž prostřednictvím dochází ke spoluvytváření etických postojů a hodnotové orientace lidí. Takovéto „rozšířené“ vnímání sociální politiky, jejíž součástí musí být minimálně i vzdělávací politika, zdůrazní její aktivní, motivační a stimulační funkce, přispěje k produkci zdrojů v ekonomickém slova smyslu, a tím rozšíří i možnost zlepšování sociální ochrany (Krebs a kol., 2007, s. 452-454).

1993) a má systémový charakter, je vždy začleněno do kulturních systémů, jako jazyk, náboženství, instituce (Štěch, 1998). Je tedy zřejmé, že mezi postoji, které člověk vyjadřuje, například když odpovídá na dotazníkové otázky, a jeho chováním v konkrétních situacích mohou být značné rozdíly¹¹⁶.

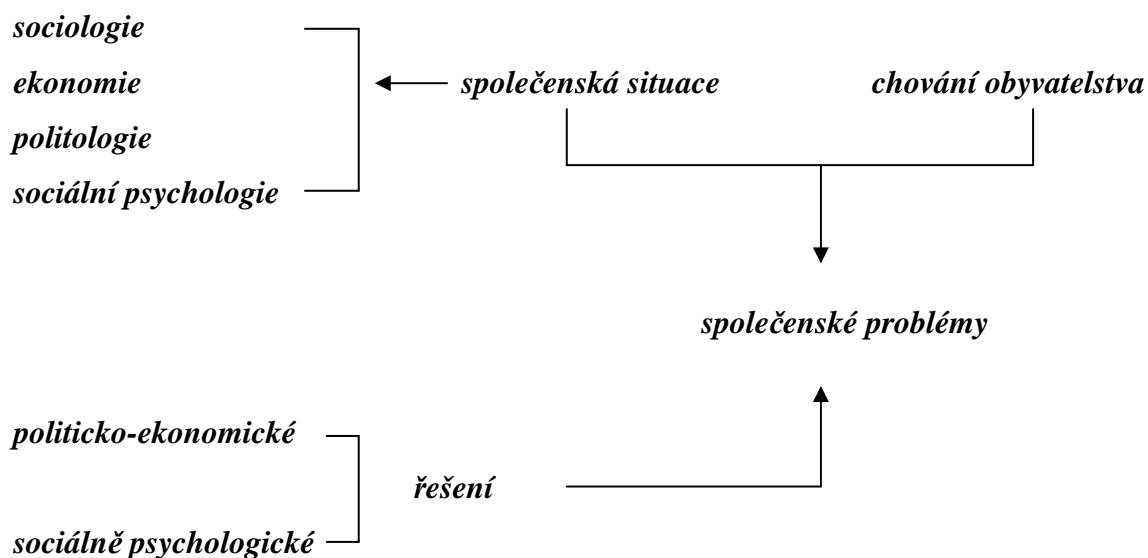
Předložená práce analyzuje rozdíly v hodnocení významu spravedlnosti a solidarity v sociální politice mezi vybranými vysokoškoláky z různých regionů. Zabývá se tedy sociálními *postoji*, ale nezaměřuje se na jejich komplexní sociálně psychologický rozbor. Chápe je v užším slova smyslu, jako stanoviska, názory, či „hodnotící vztahy“ (Nakonečný, 2005a, s. 43). Tyto hodnotící vztahy se odrážejí jak v celkovém přístupu k sociální politice a ke spravedlnosti, tak i v mezigenerační solidaritě a posuzování té které koncepce sociální politiky jako vhodné či nevhodné anebo spravedlivé či nespravedlivé. Hodnocení sociální politiky přitom může být ovlivněno mnoha faktory. Některá opatření (například výplata určitých forem sociální pomoci) jsou častokrát přijímána nejednoznačně: lidé je schvalují, souhlasí s nimi, ale „někomu“ by je raději odepřeli, a to z různých důvodů. K těmto důvodům patří kromě jiného předsudky a stereotypy, a otázkou je, jak velký vliv na respondenty mohou mít. V disertaci budou subjektivní hodnocení respondentů analyzována ve vazbě na ekonomickou a sociální situaci v regionech, které se liší nejenom životními podmínkami, ale i specifickými hodnotovými systémy.

Všechny společenské jevy mají svou „lidskou infrastrukturu“, to znamená, že jejich vývoj, průběh a výsledky jsou určeny více či méně složitou souhrou sociálních, psychologických, politicko-ekonomických a dalších činitelů. Tyto souvislosti jsou zaznamenány na **obrázku 2**.

Sociální jevy, jako například hospodářská a politická krize, nezaměstnanost a další, jsou multideterminované fenomény, v nichž psychologické faktory pouze spolupůsobí, i když nezanedbatelným způsobem. Krizové společenské události vyvolané politickými, ekonomickými a dalšími příčinami ovlivňují jednání lidí a zpětně vyvolávají změny v politickém a ekonomickém systému společnosti (Nakonečný, 2009). Z uvedeného (textu i z **obrázku 2**) vyplývá důležitost takového pohledu na problémy sociálního a regionálního rozvoje, ve kterém budou respektovány jak různé (sociálně psychologické)

¹¹⁶ Navíc i samotné měření postojů komplikuje celá řada skutečností: odpovědi respondentů bývají často zkreslené, jsou ovlivněny uspořádáním otázek, aktuální životní situací dotazovaných, ale i tím, jak si respondenti představují, že by bylo vhodné odpovídat, místo toho, aby prezentovali své postoje (Fazio-Petty, 2008, s. 63).

aspekty lidského chování, tak i širší společenské souvislosti determinované opatřeními hospodářské, sociální a regionální politiky.

Obrázek 2 Souvislosti společenských problémů
Zdroj: Nakonečný, 2009, s. 462

Současný společenský vývoj s sebou nese řadu zásadních, konfliktních a palčivých problémů, které nejsou ani snadno ani krátkodobě odstranitelné a vyřešitelné. Patří sem například strach z budoucnosti, respektive obava ze sociální nejistoty. Ta je spojena s hrozbou nezaměstnanosti, poklesem reálných příjmů, problémy s adaptací na nové životní situace apod. Závažným problémem je i vznik nové diferenciací v příjmech, v majetkových a sociálních poměrech lidí a v jejich statusovém zařazení. Tato diferenciací nepochybně ovlivňuje vědomí, názory a postoje lidí. Týká se to nejenom jednotlivců a jejich rodin, ale i celých obcí a regionů. Svou roli tu hraje i generační rozvrstvení a skutečnost, že obyvatelstvo České republiky historicky trpí určitou dichotomií: jsou pro ně nepřijatelné nadmíru nepříznivé sociální situace, ale zároveň není ochotno na řešení takových situací více participovat. Je reálnou skutečností, že z objektivních důvodů mohou u nás sociální napětí a neklid v dalším období růst (Krebs a kol., 2007, s. 100-101). Do jaké míry a ve kterých regionech by k tomu mohly přispět sociální postoje mladých lidí - vysokoškoláků, je jedna z otázek, na kterou bude tato práce hledat odpověď.

Úvahy o *spravedlnosti* se historicky vyvíjely v rámci různých teoretických koncepcí - filosofických, náboženských, politických, etických a jiných - a byly vztahovány k problematice práva, zákonnosti, svobody a rovnosti, ale také a především k procesům distribuce v rámci konceptu *distributivní spravedlnosti*. Vymezení podmínek a předpokladů k dosahování distributivní spravedlnosti je spojeno se snahou definovat *sociální spravedlnost* čili určit kritéria, která mají být zohledňována při zmírňování nerovností mezi lidmi, a rozdělování a přerozdělování společenských zdrojů (bohatství) a nákladů (břemen). Komplikace s definováním sociální spravedlnosti souvisejí se skutečností, že kritéria pro její vymezení jsou proměnlivá, vyvíjejí se v čase, a tak i dosahování sociálního konsensu (smíru), jehož předpokladem by měla být distributivní spravedlnost, je „dočasné“ a dynamicky se mění. Spolu s tím, jak se vyvíjí a mění společnost, její kultura, ideologie, formy vlády i způsob života, nabývají obecná kritéria spravedlnosti nový obsah a aktuálním úkolem se pak stává jejich nové teoretické vymezení.

Předložená práce zkoumá vztah sociální spravedlnosti a sociální politiky (jak bylo zmíněno výše, je sociální spravedlnost klíčovým principem sociální politiky). Přitom zjevně existuje vazba mezi uplatňovanou koncepcí sociální politiky (tedy i podobou sociálního státu) a přístupem k sociální spravedlnosti jak na úrovni státu, tak i v jednotlivých regionech. Analogicky tomu, jak lze koncepcie hospodářské (a sociální) politiky rozdělit na liberální a intervencionistické, je možné i v přístupu k sociální spravedlnosti (velmi zjednodušeně) rozlišit dvě diametrálně odlišná pojetí: liberální a (demokraticky) socialistické.

Liberální sociální politika zdůrazňuje individuální zodpovědnost a minimální přerozdělování, a za spravedlivé považuje pouze takové zásahy do „neosobního tržního mechanismu, jenž usměrňuje individuální úsilí“ (Hayek, 1991), které budou chránit lidi před krutým strádáním formou nějakého zaručeného minimálního důchodu. Spravedlivá je tedy podpora svobody, individuální zodpovědnosti a efektivnosti, minimální úroveň přerozdělování a pomoc pro chudé na úrovni životního minima.

V koncepci demokratického socialismu (tak, jak je nejčastěji prezentována intervencionistickou hospodářskou a sociální politikou socialistických a sociálně demokratických vlád) je spravedlnost spojena s důrazem na rovnost (respektive minimalizaci nerovností), velkou míru zodpovědnosti státu za individuální blahobyť, široké přerozdělování a rozsáhlé sociální zabezpečení.

Toto zjednodušené, ale funkční rozdělení sociálně politických koncepcí, a tím i konceptů sociální spravedlnosti, je použito v analytické části práce a při sběru (a analýze) dat od respondentů pomocí standardizovaného dotazníku. V dotazníku jsou některé otázky formulovány tak, aby v odpovědích respondenti vyjádřili (ne)souhlas (silný anebo slabý) s jedním či druhým sociálně politickým konceptem. I východisková výzkumná hypotéza a z ní odvozené pracovní hypotézy, které budou v rámci této práce testovány, jsou formulovány způsobem vycházejícím z předpokládané dichotomie postojů k sociální politice a sociální spravedlnosti. To znamená: buď respondenti podporují liberální koncepci sociální politiky a z ní vyplývající koncept sociální spravedlnosti anebo ji nepodporují, a potom dávají přednost širokému přerozdělování a rozsáhlým aktivitám státu v sociální oblasti. Samozřejmě, že pokud by respondenti tento přístup neakceptovali, měli možnost zvolit „neutrální“ odpověď (*nevím*).

Jak již bylo uvedeno (v části 2.1), výzkum má (kromě jiného) zkoumat, zda a jak se liší postoje respondentů a jejich hodnocení sociální spravedlnosti v závislosti na tom, ze kterého jsou regionu. K analýze jsou využívány regiony NUTS 2, dále popsány následujícími ukazateli¹¹⁷: a) velikost hrubého domácího produktu na 1 obyvatele, b) míra registrované nezaměstnanosti, c) výše průměrného starobního důchodu, d) výše dotací z fondů Evropské unie, e) velikost indexu silné materiální deprivace. Cílem je zjistit, zda a jak se určité hledisko (úroveň vybraného ukazatele) odráží v sociálních postojích respondentů a jaké důsledky by to mohlo mít pro regionální politiku a sociální rozvoj v regionech.

V souladu s názorem M. Večeři (2001, s. 36), a jak již bylo uvedeno v části 2.8, vychází disertační práce z toho, že předpokladem existence sociálního státu je dosažení sociálního konsensu občanů s redistribuční politikou státu a jeho zásahy do sociální oblasti. Tento konsensus je vybudován na principu dohodnuté sociální solidarity a sociální soudržnosti společnosti, předpokládající solidární jednání ve prospěch sociálně potřebných občanů. Rovněž podle M. Potůčka (1995, s. 37) je klíčovou funkcí sociálního státu (státu veřejných sociálních služeb) podílet se na udržení *sociální harmonie*, to znamená *sociálního smíru*. V této souvislosti je jistě aktuální poznámka V. Krebse (2007, s. 40-41), že názory a postoje lidí vůči sociálním problémům a sociální politice nejsou a zřejmě ani nemohou být shodné či stabilní. V závislosti na

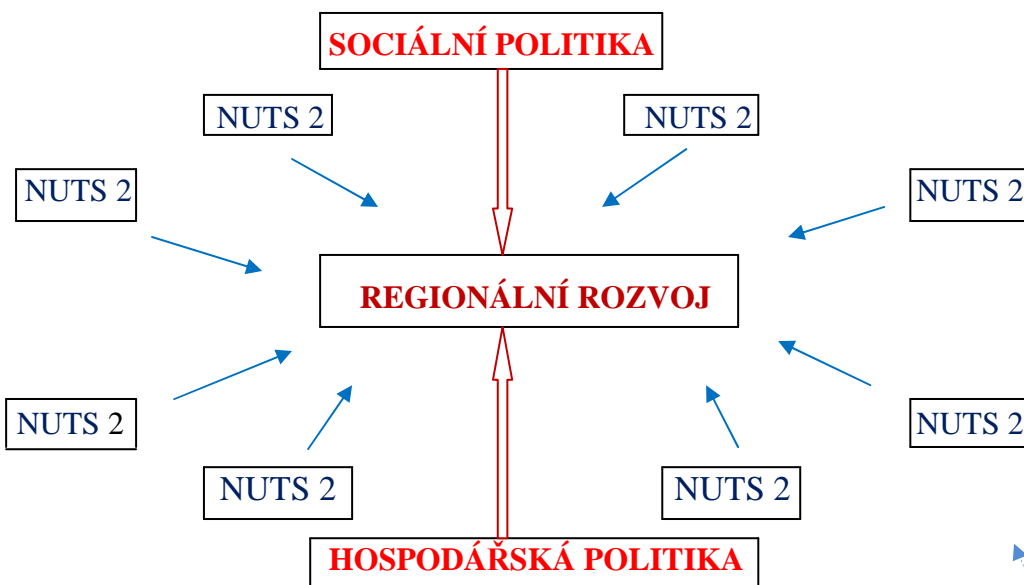
¹¹⁷ Výběr těchto ukazatelů byl dán nejenom dostupností dat za NUTS 2, ale také snahou zohlednit ekonomický aspekt regionálního rozvoje (hrubý domácí produkt na 1 obyvatele, míra registrované nezaměstnanosti), sociální stránku (výše průměrného starobního důchodu, index závažné materiální deprivace) i možný vliv mezinárodní ekonomické integrace (výše dotací z fondů Evropské unie).

celkovém sociálně-ekonomickém a politickém vývoji společnosti se v čase mění a mnohdy jsou velice rozporné. Rozdílné vlastnosti lidí a jejich diferencované postavení ve společnosti v zásadě vylučuje jednotu názorů v této oblasti.

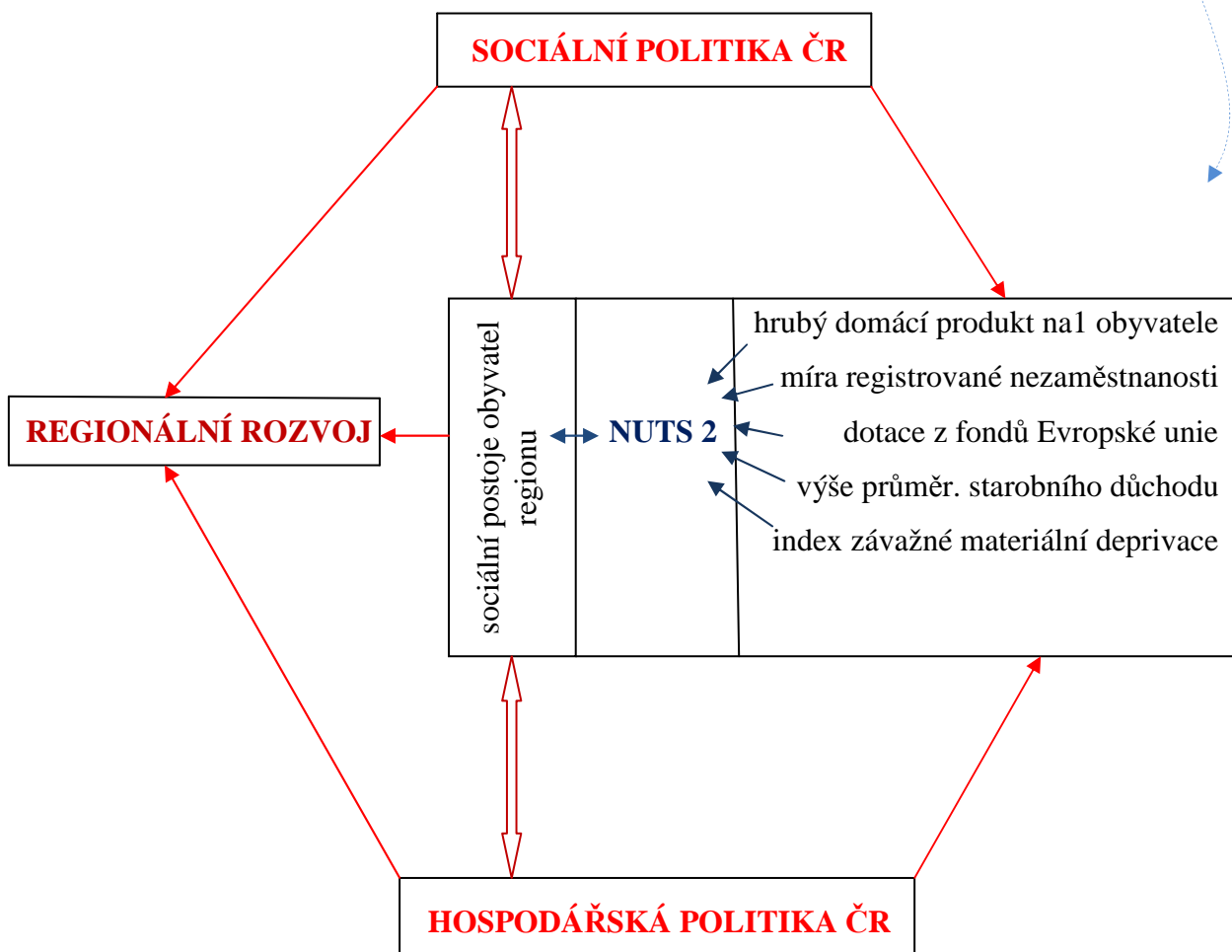
V předcházejícím textu byly charakterizovány - kromě pojmu *regionální rozvoj* - i některé *teorie* regionálního rozvoje a regionální *politika*. Text ilustroval složitost a komplexnost různých souvislostí regionální problematiky a poukázal na to, že není možné ani účelné určit jeden nejdůležitější faktor rozvoje regionů. Akcentované ekonomické, to znamená výkonnostní prvky v regionálním rozvoji, musí být provázány s kulturními, politickými, historickými, sociálními a dalšími předpoklady, včetně sociálně psychologických aspektů lidského chování, které je ovlivněno různými situačními faktory i širšími společenskými souvislostmi včetně opatření hospodářské a sociální politiky. Ekonomické faktory tedy nebudou chápány jako něco izolovaného, co funguje či nefunguje nezávisle na jiných složkách společenského systému¹¹⁸.

Na základě kvantitativní analýzy dat, která je základem analytické části této práce, by měly být vyvozeny určité závěry a doporučení pro regionální a sociální politiku. Přitom regionální hledisko se bude opírat nejenom o zjištěné rozdíly v hodnocení sociální politiky respondenty z různých regionů (pokud tyto rozdíly budou zjištěny), ale rovněž o rozbor vybraných ekonomických a sociálních ukazatelů, jejichž úroveň nepochybně ovlivňuje regionální rozvoj. Cílem bude vyhodnotit, zda určitá úroveň ekonomického a sociálního rozvoje, jehož odrazem bude zjištěná hodnota vybraného ukazatele, může být považována za relevantní faktor ovlivňující postoje k sociální politice a hodnocení jejích nástrojů. Koncepci práce týkající se regionálních souvislostí zachycují **obrázky 3 a 4**.

¹¹⁸ Opět lze připomenout myšlenku G. Munkové (2004), že udržování potřebné rovnováhy v důrazu kladeném na ekonomickou a sociální stránku společenských jevů patří k nejtěžším úkolům moderního řízení společnosti. (Podrobněji byl tento aspekt analyzován v podkapitole 2.6.3.)

Obrázek 3 Souvislosti regionálního rozvoje
Zdroj: Vlastní analýza

Obrázek 4 Souvislosti regionálního rozvoje - detail obrázku 3
Zdroj: Vlastní analýza

3 Metodika

Naplnění vytyčených cílů vědecké práce¹¹⁹ závisí v rozhodující míře na použití vhodných *metod*¹²⁰, umožňujících proniknout do podstaty zkoumaných jevů. Základem každé vědecké metody je *analýza*¹²¹ zkoumané problematiky. Analýza vede k *abstrakci*, k vyčlenění podstatných komponent jako obsahu jednotlivých abstraktních určení. Tím se ve vědomí vytváří *model*¹²² objektu obsahující pouze ty charakteristiky a znaky, které nám při zkoumání umožní získat odpovědi na kladené otázky (Janoušek a kol., 1986, s. 21). Správně uskutečněná analýza by měla být spojena se *systémovým přístupem*. Ten předpokládá nahlížet na zkoumaný objekt jako na *systém*¹²³, zvažovat jeho části a děje ve vzájemných souvislostech. Základem systémového myšlení ve společenských vědách je předpoklad, že systémy představují způsob, jak porozumět složitým činnostem reálného světa. Systémy, ve kterých vystupují lidé, lze popsat jenom tehdy, pokud jsou vztaženy k určitým sociálním, kulturním, historickým a politickým vazbám, jsou vždy odrazem určitého světového názoru (Molnár, 2009, s. 10-11).

Jestliže má být pomocí analýzy vysvětlen systém, pak analýza musí v sobě obsahovat *syntetickou ideu*¹²⁴ a z této idey vyvodit směr a formy analýzy: jak a na jaké složky studovanou oblast rozkládat, jakou úlohu plní jednotlivé složky v celku i jaké

¹¹⁹ „Vědecký výzkum je systematické, kontrolované, empirické a kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy“ (Kerlinger, 1972, s. 27).

¹²⁰ Pojem *metoda* bývá používán v rozmanitých významech, obecně se metodou rozumí postup, cesta k dosažení určitého cíle. *Výzkumnou metodou* je speciální vědecký postup získávání objektivních dat - vědeckých faktů - v procesu analýzy podstaty a povahy zkoumaných jevů (Maršálková-Mikšík a kol., 1990, s. 40). Metody jako obecnější formy a způsoby poznávání jsou konkretizovány specifitějšími postupy, *technikami*, například metoda dotazování může být uskutečněna technikou dotazníku, rozhovoru anebo skupinového rozhovoru (Nakonečný, 1999, s. 33).

¹²¹ *Analýza* je myšlenkový rozklad jevu na části, které budou dále zkoumány. Analýza musí sledovat povahu analyzovaného celku, to znamená, že má určitý směr a formu. Tím je dáno, co se má zkoumat, na jaké složky se má celek rozkládat, případně, do jakého širšího celku a souvislostí má být včleněn (Maršálková-Mikšík a kol., 1990, s. 40-41).

¹²² *Model* by měl umožnit vysvětlit pozorované procesy v realitě, předvídat budoucí stavy, vytvořit ucelený systém umožňující syntetizovat jednotlivé jevy do obecného procesu, hodnotit a předávat informace (Varadzin-Březinová, 2003, s. 31).

¹²³ J. Habr a J. Vepřek definují *systém* jako „složitý reálný nebo abstraktní objekt, v němž rozlišujeme části, vztahy mezi nimi, vlastnosti. Vůči okolí vystupuje systém jako celek. Části systému jsou ve vzájemné interakci a interagují i se systémem jako celkem. Označujeme je jako prvky systému a vztahy mezi nimi nazýváme vazbami systému. Pro to, abychom považovali složitý reálný objekt za systém, je rozhodující náš přístup k tomuto objektu, způsob jeho pojetí, způsob práce s ním, nikoli jeho věcná povaha“ (Habr-Vepřek, 1986, s. 25).

¹²⁴ *Syntéza* je myšlenkové spojení jednotlivých částí v celek. Je to spojování poznatků získaných analytickým přístupem. Syntéza je základem pro správná rozhodnutí (Molnár, 2009, s. 7).

jsou vztahy mezi složkami. Systém poznatků z analytických postupů je kritériem adekvátnosti, pravdivosti a zakončenosti analýzy¹²⁵ dané oblasti (Maršálková-Mikšík a kol., 1990, s. 41). Lze říci, že analýza v sobě zahrnuje nutný přechod k syntéze, stejně jako syntéza je nutným důsledkem správně prováděné analýzy (Janoušek a kol., 1986, s. 22).

Sběr a postup při analýze dat jsou určeny předmětem a cíli výzkumu, a také zvolenou metodologií - logikou poznávání. Výzkum v této práci se opírá o *kvantitativní metodologii*, která je založena na *deduktivním výzkumném postupu*. Ten se dá zjednodušeně zobrazit následujícím schématem:

TEORIE → HYPOTÉZY → SBĚR DAT → POTVRZENÍ (VYVRÁCENÍ) HYPOTÉZ

Obsah uvedeného schématu lze konkretizovat takto: Na základě studia odborné literatury, teoretických poznatků a zvolených teoretických východisek se formuluje výzkumný cíl a východisková hypotéza. Z ní jsou odvozena specifická tvrzení - soubor pracovních hypotéz, jež budou ověřovány pomocí empirických údajů, to znamená, že budou testovány na vybraném vzorku populace (výběrovém souboru). Ke sběru dat bude použit *dotazník*¹²⁶. Analýzou dat se získají informace, které umožní rozhodnout o platnosti testovaných hypotéz.

Výzkumná práce obvykle začíná *formulací výzkumných otázek*. Ty jsou provázány s vytyčenými cíli (či s jedním cílem) a jsou určující pro další postup. Výzkumné otázky jsou nezbytným krokem ke *stanovení hypotéz*¹²⁷. Podle F.N. Kerlingera (1972, s. 28) je hypotéza konstatování, opírající se o domněnky, tentativní výrok o vztazích mezi dvěma nebo více pozorovanými proměnnými. Stanovit hypotézu znamená řešit vymezené jádro

¹²⁵ Příkladem použití analýzy v této práci bylo (kromě jiného) rozdělení celé zkoumané problematiky na základní okruhy, které se staly východiskem pro strukturu teoretické části disertace i pro způsob, jak byla vymezená problematika zpracována. Se zřetelem k cíli předložené disertace byly definovány nejenom spravedlnost, sociální politika a jejich vazby, ale rovněž pojmy region, regionální rozvoj a regionální politika, a vybrané sociálně psychologické kategorie, především postoje, stereotypy a předsudky. Přitom se abstrahovalo od mnohých, z hlediska cílů disertační práce méně důležitých skutečností, například: podrobněji se nerozebírala otázka stanovování cílů sociální politiky ani vymezení pojmu sociální zabezpečení či charakteristika toho, z jakých zdrojů jsou financovány jednotlivé složky sociálního zabezpečení. Hluběji nebyly rozebírány pojmy generace a mezigenerační vztahy, které v literatuře nejsou chápány jednoznačně. Na základě systémového přístupu a pomocí syntézy a modelování byl pak vytvořen základní koncept výzkumu, jeho cíle a výzkumné otázky

¹²⁶ *Dotazník* je technika zjišťující obsah vnitřního světa osobnosti, názory, postoje, mínění, motivační tendence, zvláštnosti psychických stavů, a umožňující nepřímo kvantifikovat subjektivní obraz rysů osobnosti. (Maršálková-Mikšík a kol., 1990, s. 278).

¹²⁷ J. Ferjenčík (2010, s. 32) charakterizuje hypotézu jako předpoklad, konkrétní tvrzení, které logicky vyplývá z nějakého všeobecného tvrzení. Hypotéza neslouží pouze k ověření teorie, ale je také pokusnou odpovědí na otázky „jak?“ a „proč?“.

problému, tj. dospět k předpokládané odpovědi na formulovanou hlavní otázku respektive systém otázek (Maršálková-Mikšík a kol., 1990, s. 82). Základním požadavkem kladeným na hypotézu je její ověřitelnost¹²⁸. Hypotéza zůstává domněnkou, pokud nenalézá oporu v zaznamenaných faktech (Janoušek a kol., 1986, s. 69).

Dotazník použitý ke sběru dat obsahuje celkem 30 otázek. Úvodní informace o cíli výzkumu je uvedena velmi stručně, protože dotazník bude rozdán respondentům přímo (osobně) a přitom se jim sdělí, co je předmětem a cílem výzkumu. V prvních osmi otázkách respondenti vybírají vždy jeden z dvojice výroků, který lépe odpovídá jejich představě o spravedlivé sociální politice. Přitom mohou vyjádřit silný souhlas anebo jenom souhlas s jedním či druhým výrokem, a také mohou zvolit odpověď *nevím*. V dalších jedenácti otázkách mají respondenti uvést, zda (a jak silně) souhlasí či nesouhlasí s uvedenými tvrzeními. Ve 20. otázce pak „oznámkuji“ třicet hodnot podle toho, jakou důležitost mají v jejich životě. Poslední část, deset otázek, je demografická, týká se tedy údajů o respondentech (pohlaví, věk apod.).

Na údaje získané *kvantitativní analýzou dat*¹²⁹ z dotazníků (pomocí statistických metod) navazuje interpretace výsledků. Jde o to vysvětlit, proč respondenti odpovídali určitým způsobem, v čem může být příčina rozdílů v odpovědích mezi respondenty rozdělenými podle určitých kritérií, například mezi respondenty z různých regionů, čím mohou být tyto rozdíly prohlubovány, jaké z nich vyplývají důsledky apod. Zjištěné závěry se pak ještě porovnají s informacemi získanými při *skupinových rozhovorech*¹³⁰ s respondenty o jejich vlastních zkušenostech s řešením sociálních problémů. I když základním výzkumným postupem je kvantitativní metodologie, použití skupinových rozhovorů, které jsou často uplatňovány v rámci triangulace metod, umožní doplnit získané výsledky a lépe jim porozumět¹³¹. Právě kvalitativní technika skupinových

¹²⁸ Podstatou *testování hypotézy* je *ověřování vztahů*, které jsou v ní vyjádřeny. Neověřují se tedy proměnné jako takové, ale ověřují se vztahy mezi proměnnými, to znamená z hypotézy dedukované implikace (Kerlinger, 1972, s. 29).

¹²⁹ Cílem kvantitativní analýzy je data utřídit tak, aby je bylo možné interpretovat. Před vlastní kvantitativní analýzou je ale nejdříve potřeba pomocí *kódování* převést empirický jazyk z dotazníků do jazyka počítače. Odpovědi jsou pak ve formě relativně jednoduchých číselných dat, které se vkládají do příslušného programu ke zpracování (Hudečková-Kučerová-Kříž, 2009). V tomto výzkumu byl při zpracování (kvantitativní analýze) dat použit program SPSS.

¹³⁰ *Skupinový rozhovor* (focus group) je velmi progresivní kvalitativní metoda pro získávání informací od skupin, které se vyznačují sdílenými charakteristikami nebo zájmy. Zaostřuje vhled do postojů a přesvědčení, které jsou zdrojem chování (Šebek-Hoffmannová, 2010, s. 3).

¹³¹ Skupiny mohou profitovat ze synergie při generování myšlenek, měly by být homogenní, s doporučeným počtem členů šest až deset, a respondenti by se podle možnosti neměli znát (Šebek-Hoffmannová, 2010, s. 5).

rozhovorů může být velmi přínosná pro prohloubení interpretace výsledků a formulaci závěrů z uskutečněného výzkumu.

Analytická část práce bude obsahovat také rozbor regionálních souvislostí a dopadů spravedlnosti v sociální politice, vycházející z analýzy vybraných ekonomických a sociálních ukazatelů, jejichž velikost je ovlivněna použitými nástroji hospodářské a sociální politiky. Cílem bude vyhodnotit, zda určitá - v konkrétním regionu dosažená - úroveň ekonomického a sociálního rozvoje, jehož odrazem jsou zjištěné hodnoty vybraných ukazatelů, může být považována za relevantní faktor ovlivňující postoje k sociální politice a hodnocení jejích nástrojů.

3.1 Hypotézy

Vědecká hypotéza je východiskovou konceptuální strukturou, východiskovým pojmovým aparátem, který reprodukuje určité představy o zkoumaných jevech (Maršálová-Mikšík a kol., 1990, s. 278). J. Ferjenčík (2010, s. 139) k tomu říká: „Pokud je vědecký problém precizně formulovaná otázka, ... potom hypotéza je pokusná (na dostupných informacích postavená) odpověď na tuto otázku.“ Smyslem bádání je testovat pravděpodobnost této pokusné odpovědi.

Ve shrnutí teoretické části (v podkapitole 2.9) bylo uvedeno, že je možné identifikovat zjevnou vazbu mezi uplatňovanou koncepcí sociální politiky a přístupem k sociální spravedlnosti. Přitom v teoretické rovině i v praktické hospodářské a sociální politice lze rozlišit dvě základní pojetí: liberální a intervencionistické¹³². V *liberální* sociální politice se zdůrazňuje podpora svobody, individuální zodpovědnosti a efektivnosti, minimální úroveň přerozdělování, a pomoc pro chudé na úrovni životního minima. Spravedlivé je tedy chránit lidi před krutým strádáním formou zaručeného minimálního důchodu (Hayek, 1991), ale s co nejmenšími státními zásahy. Protí tomu v *intervencionistické* koncepci je spravedlnost spojena s důrazem na rovnost (respektive minimalizaci nerovností), velkou míru zodpovědnosti státu za individuální blahobyť, široké přerozdělování a rozsáhlé sociální zabezpečení. Z tohoto základního rozdělení sociálně politických koncepcí, a tím i konceptů sociální spravedlnosti, vychází i formulace východiskové výzkumné hypotézy a z ní odvozených pracovních hypotéz. To

¹³² V rámci každého přístupu, to znamená jak v pojetí liberálním tak i intervencionistickém, lze najít několik specifických koncepcí hospodářské a sociální politiky, mezi kterými existují větší či menší rozdíly. Nicméně jejich základní „filosofie“ je zařazuje vždy do jedné či druhé skupiny (do intervencionistické anebo do liberální hospodářské a sociální politiky).

znamená: buď respondenti podporují liberální koncepci sociální politiky a z ní vyplývající koncept sociální spravedlnosti anebo ji nepodporují, a potom dávají přednost širokému přerozdělování a rozsáhlým aktivitám státu v sociální oblasti. Se zřetelem k uvedenému, a také k informacím, které byly získány od respondentů při pilotáži, bude východisková hypotéza¹³³ formulována takto¹³⁴:

Sociální postoje vysokoškoláků odrážejí podporu liberální koncepci sociální politiky a odmítání univerzálního sociálního státu.

V kvantitativním výzkumu lze zkoumat jenom takové problémy, které je možné přeložit do jazyka *pracovních hypotéz*, to znamená problémy, jež je možné vyjádřit jako vztahy mezi proměnnými, pro které jsou k dispozici validní operační definice¹³⁵ (Disman, 2007, s. 85). Pracovní hypotézy zpravidla nejsou testovány přímo, ale prostřednictvím nulových hypotéz¹³⁶. Podle J. Ferjenčíka (2010, s. 234) je nulová hypotéza předpoklad, že vybrané charakteristiky zkoumaných souborů dat se od sebe v zásadě neliší, čili že rozdíly mezi nimi jsou nevýznamné - nesignifikantní. Testování nulové hypotézy spočívá v porovnávání charakteristik jednotlivých skupin údajů. Pokud jsou tyto rozdíly velké, pak je nulová hypotéza zamítnuta¹³⁷.

¹³³ F.N. Kerlinger (1972, s. 33) definuje hypotézu jako podmíněný výrok o vztahu mezi dvěma nebo více proměnnými, a říká: pokud hledáme odpověď na otázku: *Jaké faktory jsou za sociálními postoji?*, můžeme použít následující hypotézu: „Sociální postoje jsou podmíněny dvěma faktory – liberalismem a konservatismem“. Při koncipování východiskové hypotézy, ze které vychází analytická část této práce, byla Kerlingerova formulace jistou „inspirací“.

¹³⁴ Protože cílem disertace je vyhodnotit rozdíly mezi mladými lidmi - vysokoškoláky - z různých regionů v jejich hodnocení významu spravedlnosti a solidarity v sociální politice, atd., to znamená, protože je zájem tohoto výzkumu soustředěn na vysokoškoláky, byly (jak východisková hypotéza, tak i pracovní) hypotézy formulovány jako domněnky o skutečnostech (vztazích a postojích), které se týkají vysokoškoláků. Výběrový soubor byl vytvořen z vysokoškolských studentů, posluchačů Českého vysokého učení technického a České zemědělské univerzity v Praze - podrobnější charakteristika respondentů je uvedena v podkapitolách 3.2 a 4.1.

¹³⁵ *Operační*, respektive *operacionální* definice konstruktů uvádí a specifikuje činnosti nebo „operace“ nezbytné k měření proměnné. Operacionální definice jsou tedy instrukcemi co a jak pozorovat (Kerlinger, 1972, s. 45-46).

¹³⁶ *Nulová hypotéza* je stručný způsob jak vyjádřit testování získaných údajů proti tomu, co lze očekávat od náhody. Nulová hypotéza znamená náhodné očekávání (Kerlinger, 1972, s. 180).

¹³⁷ Pravděpodobnost zamítnutí nulové hypotézy, která ve skutečnosti platí, čili *pravděpodobnost chyby prvního druhu*, se označuje α a nazývá se *hladina významnosti*. Obvykle se pracuje s hladinou významnosti 0,05 anebo 0,01. Pravděpodobnost přijetí nulové hypotézy, i když neplatí, je *pravděpodobnost chyby druhého druhu*, která se označuje β . Pravděpodobnost, že je nulová hypotéza zamítnuta správně, protože neplatí, je pak $1 - \beta$. Hodnota $1 - \beta$ se nazývá *síla testu*. *Testovým kritériem* je vhodná statistika, která má při platnosti nulové hypotézy známé pravděpodobnostní rozdělení. Podstata testování spočívá ve zjištění, zda vypočítaná hodnota testového kritéria je v *oboru přijetí*, pak se nulová hypotéza nezamítne, anebo v *kritickém oboru*, a pak je nulová hypotéza zamítnuta (Řezanková, 2010, s. 61-62).

3.1.1 Pracovní hypotézy

Z východiskové hypotézy *Sociální postoje vysokoškoláků odrážejí podporu liberální koncepci sociální politiky a odmítání univerzálního sociálního státu* byl odvozen soubor jedenácti pracovních hypotéz¹³⁸:

H₁: *Efektivnost sociální politiky je upřednostňována před solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů.*

H₂: *Liberální koncepce sociální politiky je podporována víc než univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti.*

H₃: *Omezení některých forem sociálního zabezpečení je preferováno před zvýšením daní, nutným k zachování stávající podoby sociálního státu.*

H₄: *Redukce sociální pomoci nezaměstnaným je preferována před snížením výdajů na zdravotnictví a důchody.*

H₅: *Zkušenost s nezaměstnaností (například rodičů) zvyšuje míru sociální solidarity s nezaměstnanými.*

H₆: *Postoje žen odrážejí větší sociální solidaritu než postoje mužů.*

H₇: *Přerozdělování, vedoucí ke zmírňování sociálních rozdílů, je na venkově podporováno více než ve městech.*

H₈: *V regionech s vyšší než průměrnou mírou nezaměstnanosti a většími sociálními rozdíly je větší míra sociální solidarity než v jiných regionech.*

H₉: *V rodinách s vyšším vzděláním rodičů je větší sociální solidarita než v rodinách s nižším vzděláním.*

H₁₀: *V rodinách s průměrnou a podprůměrnou životní úrovní je větší tolerance vůči lidem odkázaným na sociální pomoc než v rodinách s nadprůměrnou životní úrovní.*

¹³⁸ Důvod, proč jsou hypotézy formulovány jako domněnky o vysokoškolácích, byl uveden v poznámce pod čarou číslo 134 (v první části podkapitoly 3.1).

H₁₁: *V rodinách zaměstnanců v soukromé či státní sféře se projevuje větší sociální solidarita než v rodinách podnikatelů (OSVČ).*

3.1.2 Operacionalizace proměnných

Jak již bylo uvedeno výše, operacionalizace proměnných je vlastně popisem toho, jak budou měřeny. V následujícím textu jsou operační definice všech základních proměnných z pracovních hypotéz H₁ - H₁₁¹³⁹.

Hypotéza H₁: *Efektivnost sociální politiky je upřednostňována před solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů je tvrzením o vztahu mezi efektivností sociální politiky, přičemž je efektivnost chápána ve smyslu ekonomické efektivnosti, a solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů.*

Vyjádření efektivnosti sociální politiky předpokládá řadu finančních a materiálních rozměrů, ale v otázkách pokládaných respondentům šlo o to, zaměřit se na ty charakteristiky, kterým oni sami připisují největší význam. K tomu byly využity zejména informace získané v průběhu pilotáže¹⁴⁰ (viz část 3.2.1).

Efektivnost sociální politiky je vyjádřena pomocí:

- *omezené výše podpory v nezaměstnanosti* - což bude hodnoceno podle souhlasu s tvrzením: Podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání (1. B);
- *skutečnosti, že sociální politika nezvyšuje zadlužování*, což je charakterizováno výrokiem: Pokud se zvyšuje zadlužování při ekonomické recesi, je správné snížit státní výdaje omezením anebo zrušením některých sociálních dávek (2. A);
- *zavedení poplatků ve zdravotnictví*, které je uvedeno ve výroku: Zavedení poplatků ve zdravotnictví bylo správné - vytvořily se dodatečné zdroje peněz pro další potřebnou péči (4. A);

¹³⁹ Text se odvolává na tvrzení z dotazníku použitého ke sběru dat. (U jednotlivých operačních definic je v závorce uvedeno číslo otázky anebo symbol, např. 1. A, 2. B apod., pod kterým lze tvrzení v dotazníku najít.)

¹⁴⁰ Při pilotáži bylo zjištěno, že dotazovaní studenti považují za hlavní předpoklady efektivnosti sociální politiky zejména tyto skutečnosti: sociální výdaje nevedou k růstu deficitu státního rozpočtu, sociální pomoc je adresná, rozsah sociálních výdajů musí být přiměřený možnostem státu a jeho sociálního systému, určitá spoluúčast pacientů na zdravotní péči je nevyhnutná, starobní důchody nelze při stávajícím demografickém vývoji výrazně zvyšovat, proto by se lidé měli snažit alespoň částečně se na stáří sami zabezpečit.

- *doporučeného individuálního spoření na důchod*, které bude hodnoceno podle souhlasu s tvrzením: Každý by si měl sám spořit na důchod a nespolehat jenom na to, co dostane od státu (9. otázka);
- *sociální politiky, která nevede k růstu deficitu veřejných financí*, jak je uvedeno ve výroku: Měli bychom mít pouze takovou sociální politiku, která nebude zvyšovat deficit veřejných financí (15. otázka);
- *minimalizace rozsahu sociální pomoci*, jak uvádí tvrzení: Rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy (17. otázka);
- *nezvyšování sociální pomoci*, což bude hodnoceno podle postoje k výroku: Sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc (10. otázka).

Solidární přerozdělování a zmírňování sociálních rozdílů je vyjádřeno prostřednictvím:

- *vysokých podpor v nezaměstnanosti*, v souladu s tvrzením: Podpora v nezaměstnanosti by měla být dostatečně vysoká, aby umožnila lidem zachovat si uspokojivou životní úroveň, než si najdou nové zaměstnání (1. A);
- *zvýšení daní v době krize*, jak uvádí výrok: Pokud chce stát zastavit růst zadlužování při ekonomické recesi, měl by raději zvýšit některé daně, než aby šetřil na těch, co mají nejméně (2. B);
- *odmítnutí poplatků, které zvyšují životní náklady*, jak vyplývá z výpovědi: Zavedení poplatků ve zdravotnictví nebylo správné - způsobilo zvýšení životních nákladů pro nemocné a seniory (4. B);
- *spolehaní pouze na starobní důchod poskytovaný státem*, při nesouhlasu s tvrzením: Každý by si měl sám spořit na důchod a nespolehat jenom na to, co dostane od státu (9. otázka);
- *přerozdělování i za cenu růstu deficitu veřejných financí*, při negativním stanovisku k tvrzení: Měli bychom mít pouze takovou sociální politiku, která nebude zvyšovat deficit veřejných financí (15. otázka);
- *odmítnutí pouze minimálního rozsahu sociální pomoci*, jak by vyplynulo z nesouhlasu s výrokem: Rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy (17. otázka);
- *podpory rozsáhlejší sociální pomoci, než je stávající*, při odmítnutí tvrzení: Sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc (10. otázka).

Hypotéza H₂: *Liberální koncepce sociální politiky je podporována víc než univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti, je tvrzením o vztahu mezi liberální koncepcí sociální politiky a univerzálními aktivitami státu v sociální oblasti.*

Liberalní koncepce sociální politiky je popsána:

- *povinností osob prokázat skutečnost, že mají na sociální dávky nárok, jak je uvedeno ve výroku: Výplata dávek sociálního zabezpečení musí být důsledně kontrolována, aby se zabránilo jejich zneužívání (8. A);*
- *jednotnou sazbou daně z příjmu, jak vyplývá z výroku: Jednotná sazba daně z příjmu je spravedlivější než progresivní zdanění - proč by bohatší měli být trestáni za to, že více pracují, a proto vydělávají víc peněz (3. A);*
- *odmítnutím minimální mzdy, v souladu s tvrzením: Stanovení výše minimální mzdy nikomu nepomáhá, je zbytečnou překážkou pro zaměstnání většího počtu lidí - ti, kteří by pracovali i za méně, pak vůbec práci neseženou (5. B);*
- *podmíněným poskytováním sociální pomoci, jak je uvedeno ve výroku: Poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací (6. A);*
- *vyplácením přídavků na děti pouze nízkopříjmovým rodinám, jak uvádí tvrzení: Přídávky na děti by měly být vypláceny pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi, za přesně stanovených podmínek (7. B);*
- *podporou přesvědčení, že je každý sám nejvíc zodpovědný za svou životní úroveň, v souladu s výrokem: Blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném (16. otázka).*

Univerzální aktivity státu v sociální oblasti jsou popsány:

- *benevolentním přístupem ke kontrole nároků na sociální pomoc, v souladu s tvrzením: Přílišná a častá kontrola uplatňovaných nároků na sociální dávky není žádoucí, může u lidí vyvolávat pocit ponížení a frustrace (8. B);*
- *progresivním zdaněním, které vytvoří zdroje pro rozsáhlé sociální aktivity, jak uvádí výrok: Stát potřebuje získat dostatek peněz do státního rozpočtu, musí tedy více zdanit ty, kteří peníze mají, tedy lidi s vyššími příjmy - progresivní zdanění je u daně z příjmu spravedlivější než jednotná daňová sazba (3. B);*
- *stanovením minimální mzdy, podle tvrzení: Stanovení výše minimální mzdy je správné, protože chrání zaměstnance před poklesem mezd pod únosnou hranici (5. A);*

- *nepodmiňovanou sociální pomocí pro dlouhodobě nezaměstnané*, jak uvádí výrok: Poskytování alespoň minimální sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané je v zájmu celé společnosti, a proto by nemělo být ničím podmiňováno (6. B);
- *vyplácením plošných přídavků na děti*, v souladu s tvrzením: Přídávky na děti by měly být vypláceny plošně všem rodinám s dětmi bez ohledu na výši jejich příjmu (7. A);
- *zajišťováním maximálního rozsahu zdravotní péče z veřejného pojištění*, jak je uvedeno ve výroku: Stát by měl garantovat maximální rozsah zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů (13. otázka).

Hypotéza H₃: *Omezení některých forem sociálního zabezpečení je preferováno před zvýšením daní, nutným k zachování stávající podoby sociálního státu*, je tvrzením o vztahu mezi omezením sociálního zabezpečení a zvýšením daní, což je vyhodnoceno podle postojů k tvrzení: Pokud by se deficit veřejných financí zvyšoval, bylo by lepší omezit sociální pomoc, než zvyšovat lidem daně (14. otázka).

Hypotéza H₄: *Redukce sociální pomoci nezaměstnaným je preferována před snížením výdajů na zdravotnictví a důchody*, charakterizuje vztah mezi preferencemi redukovat různé formy sociální pomoci. Ty je možné vyhodnotit podle míry souhlasu či nesouhlasu s tvrzeními:

Snížení podpory v nezaměstnanosti by bylo užitečné, protože by nutilo lidi více se snažit najít si práci (11. otázka).

Omezení sociální pomoci pro lidi, co nechtějí pracovat, by bylo užitečné (12. otázka).

Stát by měl garantovat maximální rozsah zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů (13. otázka).

Podpora v nezaměstnanosti by měla být vyplácena maximálně šest měsíců: to je dostatečně dlouhá doba pro každého, kdo skutečně chce pracovat (18. otázka).

Důchodový věk by neměl být synonymem chudoby: pokles starobních důchodů - ve vztahu k průměrným mzdám - je nepřijatelný (19. otázka).

Hypotéza H₅: *Zkušenost s nezaměstnaností (například rodičů) zvyšuje míru sociální solidarity s nezaměstnanými*, vyjadřuje vztah mezi zkušeností s nezaměstnaností v rodině, zjištěnou z odpovědí na otázku 28: Máte v rodině někoho, kdo byl (je) po nějakou dobu nezaměstnaný (například rodiče, sourozenci apod.)? - a *mírou sociální solidarity s nezaměstnanými*, kterou lze zjistit z postojů k tvrzením:

Snížení podpory v nezaměstnanosti by bylo užitečné, protože by nutilo lidi více se snažit najít si práci (11. otázka).

Podpora v nezaměstnanosti by měla být vyplácena maximálně šest měsíců: to je dostatečně dlouhá doba pro každého, kdo skutečně chce pracovat (18. otázka).

Další hypotézy jsou domněnkami o tom, že u vysokoškoláků lze identifikovat rozdíly v hodnocení sociální politiky i v mezigenerační solidaritě mezi:

- muži a ženami (**hypotéza H₆**)
- mladými lidmi z venkova¹⁴¹ a z měst (**hypotéza H₇**)
- obyvateli regionů s různou mírou nezaměstnanosti (**hypotéza H₈**)
- potomky rodičů s různou úrovní vzdělání (**hypotéza H₉**)
- mladými lidmi z rodin s různě vysokou životní úrovní (**hypotéza H₁₀**)
- mladými lidmi, jejichž rodiče jsou podnikatelé a mladými lidmi z rodin zaměstnanců (**hypotéza H₁₁**).

Postup při testování těchto šesti hypotéz je následující: pomocí chí-kvadrát testu nezávislosti v kombinační tabulce se nejdříve zjišťuje, zda mezi respondenty z výše uvedených skupin jsou v jejich sociálních postojích statisticky významné rozdíly. Postoje jsou vyhodnocovány na základě odpovědí na otázky, které se vztahují k hypotéze H₁ (v dotazníku jsou označeny čísla 1, 2, 4, 9, 10, 15, 17) a k hypotéze H₂ (v dotazníku jsou uvedeny pod čísly 3, 5, 6, 7, 8, 13, 16). Pokud chí-kvadrát test ukáže na statisticky významné rozdíly v odpovědích respondentů, rozdělených podle daných kritérií, vypočítají se navíc ještě řádková či sloupcová podmíněná rozdělení četností analyzovaných proměnných, aby bylo možné povahu zjištěných rozdílů přesněji vyjádřit a interpretovat. Dalšími statistickými postupy¹⁴², použitými při ověřování hypotéz, jsou: statistické škálování, korelace a výpočet mezipoložkové reliability pomocí koeficientu Cronbachova alfa¹⁴³.

¹⁴¹ Vymezení pojmů *venkov*, *venkovský prostor*, *venkovská oblast* apod. je věnována rozsáhlá literatura. Vzhledem ke svému cíli se analýze rozdílů mezi těmito kategoriemi předložená práce nevěnuje. V textu jsou formulace typu: respondenti z *venkova*, respondenti z *vesnic*, respondenti z *venkovských obcí* používány pro vyjádření toho, že respondenti jsou z obcí, které mají méně než 2 000 obyvatel.

¹⁴² Jak již bylo uvedeno výše, výpočet všech uváděných statistických ukazatelů je uskutečněn v programu SPSS.

¹⁴³ *Cronbachův koeficient alfa* vychází z takzvané dvojnásobné analýzy rozptylů a obecně by měl nabývat hodnot vyšších než 0,7. Cronbachova alfa je analogií korelačního koeficientu, lze ji ale použít i pro veličiny alfabetské ordinální, vyjádřené pomocí subjektivní číselné škály (Chráška, 2007, s. 39). Hodnota Cronbachova koeficientu α může být teoreticky z intervalu $(-\infty, 1)$, v praxi je většinou z intervalu $(0, 1)$, přičemž čím víc se blíží koeficient k hodnotě 1, tím je reliabilita vyšší (Reliabilita, 2012).

Reliabilita čili spolehlivost měření vyjadřuje stupeň konzistence výsledků při opakovaném měření za stejných podmínek (Hendl, 2004, s. 48). Kvantitativní výzkum vyžaduje silnou standardizaci, která (*ceteris paribus*) zajišťuje vysokou reliabilitu. Silná standardizace vede nutně k redukci informace: respondent je omezen tím, že volí jednu z nabídnutého souboru kategorií. To nutně vede k nižší validitě (Molnár, 2009, s. 17). Test reliability znamená *odhad* toho, jak dobře dané otázky měří to, co měřit chceme. V zásadě lze při odhadu reliability postupovat dvěma způsoby (Schubert, 2010, s. 106) : a) reliabilita test - retest, b) mezipoložková reliabilita¹⁴⁴.

Validita čili platnost měření vyjadřuje míru shody mezi naměřenými výsledky a tím, co mělo být měřeno¹⁴⁵. L.J. Cronbach a P.E. Meehl (1955) rozlišují čtyři typy validity: prediktivní, souběžnou, obsahovou a konstruktovou validitu¹⁴⁶. Problém validity je vícerozměrný. Podmínkou validity testu je jeho reliabilita. Nereliabilní test není nikdy validní.

3.2 Výběrový soubor

Výběr vzorku populace, to znamená volba dílčího souboru sledovaných jednotek¹⁴⁷, je předpokladem pro provedení *výběrového šetření (survey)*¹⁴⁸. J. Hendl (2004, s. 52) charakterizuje čtyři typy výběrových plánů, to znamená postupů pro získání vzorku populace: *výběr na základě dobrovolnosti*, *výběr na základě dostupnosti a výhodnosti* (znamená skupinu dostupnou na daném místě v daném čase), *kvótní výběr* a *náhodný (pravděpodobnostní) výběr*.

¹⁴⁴ Mezipoložková reliabilita se používá k odhadu reliability baterií. Logika metody spočívá v tom, že pokud baterie položek (otázek) měří stejný znak, pak by jednotlivec měl na tyto položky odpovídat podobně, to znamená, že mezi odpověďmi - položkami - by měla existovat korelace (Schubert, 2010, s. 114).

¹⁴⁵ *Validita dotazníku* znamená, že dotazník zjišťuje to, co má zjišťovat. Posouzení stupně validity je vždy do jisté míry subjektivní, záleží na kompetentnosti autora. Interní validita se vztahuje k závěrům činěným o subjektech zařazených do výzkumu, externí validita se týká možnosti zobecnitelnosti výsledků. Interní validita může být negativně ovlivněna nepřesnostmi sběru a analýzy dat (Chrásková, 2007). V případě, že jsou získány výsledky, které jsou korektní z hlediska metod matematické statistiky, lze usuzovat na solidní úroveň interní validity při sběru a analýze dat.

¹⁴⁶ Prediktivní validita a souběžná validita bývají společně označovány jako kritériová validita.

¹⁴⁷ Výběrový soubor čili část populace, od které se sbírají údaje, J. Ferjenčík (2010, s. 115) označuje jako *vzorek*, F.N. Kerlinger (1972, s. 61) používá termíny *vzorek (sampling)* a *výběr* jako synonyma, podobně je tomu u M. Dismana (2007, s. 112). I v předložené práci budou *vzorek populace* a *výběrový soubor* používány jako synonyma.

¹⁴⁸ Při *výběrovém šetření* se sbírají informace standardizovaným způsobem (například technikou dotazníku) od skupiny lidí. Výsledkem je shromáždění dat, množina kvantifikovatelných údajů o nějakém počtu proměnných, které se analyzují s cílem najít mezi nimi určité vztahy. Formou výběrového šetření se provádí naprostá většina výzkumů, a to z důvodů časových, finančních a dalších, s výjimkou cenzu (totálního výběru) při sčítání lidu (Hendl, 2004, s. 51).

V šetření, o které se opírá tato práce, byl použit výběr na základě dostupnosti a výhodnosti, který bývá také označován jako *příležitostní* anebo *účelový výběr*¹⁴⁹. Podle M. Dismana (2007, s. 112) je účelový výběr založen na úsudku výzkumníka o tom, co by mělo být pozorováno a o tom, co je možné pozorovat. Účelový výběr neumožňuje širokou generalizaci zjištěných závěrů, což ale neznamená, že tyto závěry nejsou užitečné. Při použití účelového výběru je nezbytné jasně, přesně a otevřeně definovat populaci, kterou vzorek opravdu reprezentuje¹⁵⁰. J. Ferjenčík (2010, s. 116) uvádí, že vysokoškolští studenti psychologie byli až do 70. let 20. století nejčastějšími vzorky, na nichž byly prováděny výzkumy v psychologii, a na základě kterých vznikaly četné výzkumné studie a vědecké monografie. Podobnou informaci najdeme u J. Janouška (1981, s. 7), který dokládá, že 80 procent výsledků sociálně psychologických experimentů je založeno na experimentech s vysokoškoláky jako pokusnými osobami, i když se od celkové populace liší - věkem, zájmy, znalostmi i motivací. Také výběrový soubor ve výzkumu, který je popsán v této práci, tvoří vysokoškolští studenti, posluchači Českého vysokého učení technického a České zemědělské univerzity v Praze¹⁵¹. I když respondenti nepředstavují reprezentativní vzorek mladé generace¹⁵² - jsou „skupinou dostupnou na daném místě v daném okamžiku“, to znamená výběrem na základě dostupnosti a výhodnosti (Hendl, 2004, s. 52) - je možné se ve výzkumu opírat o data od nich sebraná, a to z následujících důvodů: Vysokoškoláci jsou velmi dobře spolupracujícími respondenty, kteří se o problematiku sociální spravedlnosti a sociální politiky zajímají a jsou schopni (a ochotni) promýšlet jejich složité souvislosti¹⁵³. Mnozí vysokoškoláci se po ukončení studií aktivně zapojí do veřejného a politického života a budou se na rozličných (vysokých) postech ve firmách i ve státních institucích zabývat různými problémy sociálního rozvoje. Proto má, a také v dalším období bude mít

¹⁴⁹ Například J. Ferjenčík (2010, s. 116) používá označení *příležitostní výběr*, to znamená výběr dobrovolníků, který je - například z hlediska finančního a časového - nejdostupnějším výběrem. Především finanční, ale rovněž časové hledisko hrálo významnou roli při rozhodování o tom, s jakým výběrovým souborem bude pracovat tento výzkum.

¹⁵⁰ I když zjištěné souvislosti nelze jednoduše zobecnit, je možné, například opakováním výzkumu na vzorcích vytvořených z dalších populací, získané závěry zpřesnit. Tedy i (technicky vzato) nerepresentativní vzorek může poskytnout hodnotné výsledky (Disman, 2007, s. 113).

¹⁵¹ Další informace o struktuře výběrového souboru (lépe řečeno výběrových souborů, protože sběr dat se nakonec uskutečnil ve dvou etapách) bude uveden v analytické části práce (v podkapitole 4.1).

¹⁵² Studie ukazují, že ačkoliv jsou si badatelé vědomi toho, že pravděpodobnostní (náhodné) výběry jsou pro výzkum důležité, je pro výzkumné cíle požíván výběr volen badatelem. T.R. Mitchel revidoval 126 článků, z nichž pouze 21 bylo postaveno na náhodném výběru (Podrobněji viz: Mitchel, T.R., 1985. An evaluation of the validity of correlational research conducted in organizations. In: *Academy of Management Review*, 1985, no. 10, s. 192-205).

¹⁵³ Tato skutečnost byla ověřena při pilotáži a v předvýzkumu, jak je uvedeno dále (v podkapitolách 3.2.1 a 3.2.2).

význam určit, jaké jsou sociální postoje této společenské skupiny; zjistit, jak hodnotí opodstatněnost sociální politiky a jaký význam připisuje spravedlnosti, efektivnosti a solidaritě v sociální politice, i jaké jsou rozdíly mezi mladými lidmi - vysokoškoly z jednotlivých regionů v jejich sociálních postojích a mezigenerační solidaritě¹⁵⁴.

Práce s vysokoškoly může navíc výrazně oslabit jednu ze známých nevýhod dotazníkové techniky sběru dat, kterou je nízká návratnost dotazníků. Podle některých zdrojů se tato návratnost může pohybovat i pod 20 procenty. V tomto výzkumu lze ale očekávat, že návratnost dotazníků, které budou osobně rozdány studentům v průběhu semestru, dosáhne téměř 100 procent. Proto, pokud je cílem získat data od 400 respondentů, mělo by stačit rozdat přibližně 420 dotazníků. I po případném vyřazení několika nesprávně vyplněných kusů (pokud se nějaké takové vyskytnou), by mělo být možné získat údaje od 400 studentů, což lze považovat za dostatečně velký soubor¹⁵⁵. Výběrový soubor, který tvoří vysokoškoláci, je výhodný i proto, že může sloužit k ověření použité metodologie: Závěry, získané analýzou dat z dotazníků, bude možné doplnit *skupinovými rozhovory* se studenty o jejich vlastních zkušenostech s řešením sociálních problémů, například v rodině (péče o prarodiče či praprarodiče), obci apod. I když základem výzkumného postupu zůstává kvantitativní metodologie, použití skupinových rozhovorů, které bývají uplatňovány v rámci triangulace metod, umožní doplnit zjištěné závěry a lépe jim porozumět. Pokud budou výsledky získané analýzou dat z dotazníků korespondovat s tím, co ukáže rozbor skupinových rozhovorů, bude možné považovat použitý metodologický postup za ověřený a vhodný prostředek k dosažení cílů předložené práce. Dotazník se pak může využít - po malé úpravě v demografické části - ke sběru dat od širších vzorků populace, čímž bude dosaženo zpřesnění a zobecnění zjištěných závěrů. Disertace by tedy měla být nejenom výsledkem, ale i východiskem pro další vědeckou práci.

¹⁵⁴ Vysokoškoláci jsou „aktivní“ společenskou skupinou, která je za určitých podmínek schopna vyvolat či významně ovlivnit zmírnění anebo naopak prohloubení sociálního napětí. To ostatně dosvědčuje i naše nedávná historie při pádu komunismu.

¹⁵⁵ V literatuře lze najít několik způsobů pro určení potřebné minimální velikosti výběrového souboru. Pravdou ovšem zůstává tvrzení, že neexistují univerzální kritéria pro stanovení velikosti výběru (Petrušek, 1978). Ze statistického hlediska: malý je soubor s méně než 30 individui; střední je soubor o rozsahu mezi 30 a 100 jedinci; velký je o rozsahu větším než 100 jednotek; toto je ale pouze orientační dělení.

3.2.1 Pilotáž

Cílem *pilotáže* či *pilotní studie* je získání předběžných informací o dané problematice¹⁵⁶. Výzkum, který zpracovává předložená disertační práce, vycházel z pilotáže uskutečněné formou čtyř nestandardizovaných skupinových rozhovorů, které proběhly na Fakultě stavební ČVUT v Praze v dubnu a květnu 2011. Cílem těchto rozhovorů bylo zjistit od studentů:

1. do jaké míry budou - jako potenciální respondenti - schopni (a ochotni) promýšlet souvislosti mezi ekonomikou, hospodářskou a sociální politikou;
2. jaká je jejich představa o tom, co všechno je součástí sociální politiky;
3. jak nahlíží na problém spravedlnosti a spravedlivé sociální politiky;
4. co považují za předpoklady pro to, aby sociální politika byla efektivní, a jak by pojem efektivnost sociální politiky vymezili;
5. jak hodnotí stávající sociální politiku a systém sociálního zabezpečení v České republice.

Pilotáž byla důležitá také při rozhodování o tom, zda použít pro sběr dat standardizovaný dotazník, který, jak již bylo uvedeno, má proti jiným technikám výhodu v tom, že je relativně levný a časově méně náročný než například standardizovaný rozhovor. Informace získané při pilotáži byly použity nejenom při vlastní konstrukci dotazníku, ale také a především jako východisko pro formulaci výzkumných hypotéz.

3.2.2 Předvýzkum

Předvýzkum by měl být jakýmsi zmenšeným modelem vlastního výzkumu. Provádí se většinou na malém vzorku osob, takže získané výsledky neumožňují činit obecnější závěry¹⁵⁷. V předvýzkumu k této práci byl dotazník „testován“ na vzorku 32 posluchačů Stavební fakulty ČVUT v Praze¹⁵⁸. Šlo o to zjistit, zda jsou použité formulace pro respondenty - studenty jasné a srozumitelné, a zda budou rozumět všem otázkám a použitým pojmům. Protože vzorek byl skutečně malý, není nutné analyzovat na tomto místě zjištěné informace a věnovat se hlubšímu rozboru odhalených souvislostí. Možno

¹⁵⁶ Pilotáž může proběhnout formou nestandardizovaného rozhovoru anebo pozorování a je první sondou do zákonitostí, které budou zkoumány. Vhodně provedená pilotáž zpřesňuje formulaci problému a je východiskem pro tvorbu hypotéz (Chráška, 2007, s. 26).

¹⁵⁷ V předvýzkumu by se měly ověřit metody a techniky, se kterými se počítá při vlastním výzkumu. Pečlivě provedený předvýzkum zmenšuje riziko použití nevhodné metody či techniky, a často také přispívá ke zpřesnění formulace problému a výzkumných hypotéz (Chráška, 2007, s. 27).

¹⁵⁸ Tento předvýzkum se uskutečnil v říjnu 2011.

uvést, že - na základě přímých dotazů respondentů položených při vyplňování dotazníků - byly upraveny formulace u několika otázek a doplněn, resp. zpřesněn výčet uvedených možností v odpovědích na „demografické“ otázky v závěrečné části dotazníku.

Úkolem této práce je (kromě jiného) zjistit, zda jsou rozdíly v hodnocení sociální politiky a spravedlnosti, a také v mezigenerační solidaritě mezi muži a ženami (hypotéza H₆), mládeží z venkova a z měst (hypotéza H₇), a mezi vysokoškoláky z různých regionů (hypotéza H₈). Ještě před vlastním sběrem dat určených ke kvantitativní analýze bylo proto dobré se ujistit, že složení výběrového souboru (s velkou pravděpodobností) analýzu těchto rozdílů umožní. Z tohoto důvodu byl v listopadu 2011 uskutečněn následující „předvýzkum“: Studentům bylo rozdáno celkem 569 „minidotazníků“, 280 na ČVUT a 289 na ČZU v Praze. Respondenti v nich odpovídali pouze na 3 otázky (v „úplném“ dotazníku jsou označeny čísla 21, 24 a 30), týkající se demografických údajů: určení pohlaví, velikosti bydliště, a regionu, ze kterého respondent pochází. Sebraná data ukázala, že:

- Téměř přesná polovina respondentů (284) byli muži a polovina (285) ženy.
- 24 procent studentů bylo z obcí do 1 999 obyvatel, 11 procent z obcí majících od 2 000 do 4 999 obyvatel, 21 procent pocházelo z měst s počtem obyvatel 5 000 – 19 999, 15 procent z měst od 20 000 do 99 999 obyvatel a 29 procent bylo z měst s více než 100 000 obyvateli.
- Z regionu Praha bylo 25 procent a z regionu Střední Čechy také 25 procent respondentů. Z Jihozápadu bylo 13 procent, ze Severovýchodu rovněž 13 procent respondentů a z regionu Severozápad jich bylo 10 procent. Nejmenší zastoupení, jak se dalo očekávat, měly: region Jihovýchod (5 procent), Střední Morava (4 procenta) a Moravskoslezsko (3 procenta). Z jiných regionů (mimo území České republiky) byla 2 procenta studentů.

I když bylo zastoupení respondentů z různých regionů nerovnoměrnější než by bylo žádoucí (hlavně kvůli nižšímu podílu vysokoškoláků z Moravy), dalo se předpokládat, že vzorek vytvořený ze studentů ČVUT a ČZU v Praze bude pro plánovaný výzkum dobře použitelný¹⁵⁹ a umožní testovat, kromě jiných, i výše zmíněné hypotézy H₆, H₇ a H₈.

¹⁵⁹ Po vlastním sběru, který se uskutečnil v období od prosince 2011 do února 2012, a ukončení první etapy kvantitativní analýzy dat se ale ukázalo, že zastoupení regionů Jihovýchod, Střední Morava a Moravskoslezsko je tak nízké, že v podstatě znemožňuje provést analýzu meziregionálních rozdílů v sociálních postojích respondentů. Proto byl (v březnu 2012) uskutečněn ještě jeden sběr, to znamená, byl vytvořen ještě jeden „doplňkový“ výběrový soubor, do kterého byli zařazeni pouze respondenti ze

4 Analytická část

4.1 Sběr dat

Sběr dat pro kvantitativní analýzu proběhl ve dvou etapách: Při *prvním sběru*, od prosince 2011 do února 2012, byla získána data od 402 respondentů (ze všech regionů České republiky), posluchačů Fakulty stavební ČVUT a několika fakult ČZU v Praze. Největší skupinu 316 studentů (79 procent) tvořili respondenti ve věku 20 - 22 let, 53 (13 procent) jich bylo mladších než 20 let a 31 (8 procent) respondentů bylo ve věku 23 - 26 let¹⁶⁰. Mužů bylo 238 (tvořili 59 procent), žen 164 (41 procent souboru). Jak bude ukázáno dále (v podkapitole 4.2.8 věnované testování hypotézy H_8 ¹⁶¹), nízké zastoupení některých regionů v rámci tohoto výběrového souboru bylo jedním z důvodů, proč nebyly zjištěny (na zvolené hladině významnosti $\alpha = 0,05$) statisticky významné rozdíly v postojích k sociálním otázkám mezi respondenty z různých regionů. Ze zjištěných, v důsledku malého počtu respondentů, velmi nízkých četností odpovědí¹⁶² na jednotlivé otázky nebylo možné vyvozovat závěry o (stejně či rozdílné) sociální solidaritě a postojích respondentů z různých regionů k sociální spravedlnosti a sociální politice. Z tohoto důvodu byl v březnu 2012 uskutečněn ještě *druhý sběr* dat. Byly při něm získány údaje od 152 respondentů ze tří fakult ČVUT¹⁶³ v Praze, kteří vytvořili účelový výběrový soubor - „Doplňek“. Tvořilo jej 85 mužů (56 procent) a 67 žen (44 procent souboru). Ve věku 20 - 22 let bylo 96 respondentů (63 procent), ve věku 23 - 26 let 56 respondentů (37 procent). Jak již bylo zmíněno (v podkapitole 3.2.2), respondenti v tomto výběrovém souboru byli pouze ze tří regionů - Jihovýchod, Střední Morava a Moravskoslezsko - jejichž zastoupení bylo v prvním sběru nejnižší. To znamená, že do souboru byli vybíráni respondenti tak, aby jejich odpovědi doplnily „chybějící“ údaje

zmíněných tří regionů - Jihovýchod, Střední Morava a Moravskoslezsko - to znamená, respondenti, jejichž odpovědi doplnily „chybějící“ údaje (informace) z prvního sběru. Podrobnosti o sběru dat a složení obou výběrových souborů budou podrobněji popsány v analytické části disertace (v podkapitole 4.1).

¹⁶⁰ Pouze dvěma respondentům bylo více než 26 let, což dává celkový počet 402.

¹⁶¹ Hypotéza H_8 : V regionech s vyšší než průměrnou mírou nezaměstnanosti a většími sociálními rozdíly je větší míra sociální solidarity než v jiných regionech, je domněnkou o tom, že mezi respondenty z různých regionů jsou statisticky významné rozdíly v úrovni jejich sociální solidarity.

¹⁶² Nízkými četnostmi se rozumí četnosti odpovědí při jejich rozdělení do skupin podle jednotlivých regionů.

¹⁶³ Jednalo se o Fakultu stavební, Fakultu elektrotechnickou a Fakultu informačních technologií.

z prvního sběru. Přidání dat ze souboru „Doplněk“ k údajům z prvního sběru umožnilo získat informace, které ukázaly na některé rozdíly v sociálních postojích mezi respondenty z různých regionů, a umožnily analyzovat jejich možné dopady na regionální rozvoj¹⁶⁴.

Vzhledem k práci s *účelovým* výběrovým souborem (při testování hypotézy H_8 se dvěma sloučenými *účelovými* soubory¹⁶⁵) je zřejmé, že závěry z výzkumu nebude možné považovat za „obecně“ platné pro mladé lidi v jednotlivých regionech či celé České republice. Nicméně to budou užitečné informace o tom, jaké jsou postoje *mladých lidí - vzdělanějších, než je průměr (nejenom mladé) populace* - k sociálním otázkám, jaký význam připisují solidaritě a spravedlnosti v sociální politice i jakou roli mohou hrát zjištěné rozdíly v postojích mezi respondenty z různých regionů v regionálním rozvoji. Závěry získané analýzou dat z dotazníků budou navíc porovnány s informacemi ze *skupinových rozhovorů* se studenty o jejich vlastních zkušenostech s řešením sociálních problémů¹⁶⁶. Rozbor regionálních souvislostí a dopadů spravedlnosti v sociální politice se bude - kromě zjištěných postojů - opírat o analýzu vybraných ekonomických a sociálních ukazatelů, jejichž velikost je ovlivňována používanými nástroji hospodářské a sociální politiky. Cílem bude vyhodnotit, zda v jednotlivých regionech dosažená úroveň ekonomického a sociálního rozvoje, jehož odrazem jsou zjištěné hodnoty vybraných ukazatelů, může být považována za relevantní faktor ovlivňující postoje k sociální politice a hodnocení jejích nástrojů.

Pro dosažení kompaktnosti a logické struktury textu jsou jednotlivé podkapitoly analytické části této práce uspořádány takto: Nejdříve (4.2) jsou uvedeny výsledky testování pracovních hypotéz H_1 až H_{11} získané na základě kvantitativní analýzy dat z prvního sběru. Potom (4.3) následuje charakteristika zjištěných lokálních rozdílů v sociálních postojích mezi respondenty z venkova a z měst, a podkapitola (4.4) věnovaná hodnotové orientaci respondentů. V další části (4.5) je znovu testována

¹⁶⁴ Právě společné zpracování dat z prvního a druhého sběru (dohromady od 554 respondentů), při kterém byly dosaženy dostatečně vysoké četnosti odpovědí ze všech regionů ČR, vedlo k odhalení rozdílů v sociálních postojích mezi studenty v závislosti na tom, zda jsou z regionu s vyšší než průměrnou mírou nezaměstnanosti a většími sociálními rozdíly anebo z jiného regionu.

¹⁶⁵ Data ze souboru „Doplněk“ byla využívána (společně s údaji z prvního sběru) při analýze meziregionálních rozdílů v sociálních postojích respondentů, to znamená při testování hypotézy H_8 . Ostatních deset pracovních hypotéz bylo ověřováno „pouze“ na základě kvantitativní analýzy dat z prvního sběru (402 respondentů), kterou doplnily údaje získané při skupinových rozhovorech.

¹⁶⁶ I když základem výzkumu byla kvantitativní metodologie, použití skupinových rozhovorů, které bývají často uplatňovány v rámci triangulace metod, umožnilo doplnit získané výsledky a lépe jim porozumět.

hypotéza H₈ - kvantitativní analýza dat je ale postavena na společném zpracování údajů z prvního i druhého sběru, to znamená údajů získaných od 554 respondentů - a jsou uvedeny výsledky analýzy meziregionálních rozdílů v sociálních postojích získané právě na základě společného zpracování údajů z prvního i druhého sběru. Závěrečná podkapitola analytické části (4.6) bude pak věnována podrobnější analýze regionálních souvislostí a dopadů sociální spravedlnosti a sociální politiky na regionální rozvoj.

4.2 Testování hypotéz

V této podkapitole jsou uvedeny výsledky testování všech jedenácti pracovních hypotéz H₁ - H₁₁, které vychází z kvantitativní analýzy dat získaných (v prvním sběru) od 402 respondentů - posluchačů ČVUT a ČZU v Praze. V pracovních hypotézách, které byly odvozeny z východiskové hypotézy - *Sociální postoje vysokoškoláků odrážejí podporu liberální koncepci sociální politiky a odmítání univerzálního sociálního státu* - jsou ověřovány různé stránky hodnocení spravedlnosti a solidarity v sociální politice i přístup k celkové koncepci sociální politiky respondenty ze všech regionů České republiky, a dále jsou vyhodnocovány rozdíly v postojích mezi muži a ženami, respondenty z měst a z venkova, respondenty z rodin s různou životní úrovní apod. V částech 4.2.1 - 4.2.11 ale nejsou podrobněji rozebírány rozdíly v postojích mezi respondenty z různých regionů ČR. Jejich analýze se podrobně věnují až další podkapitoly 4.5 a 4.6¹⁶⁷.

4.2.1 Hypotéza H₁

Hypotéza H₁: Efektivnost sociální politiky je upřednostňována před solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů.

Jak již bylo ve třetí kapitole uvedeno, hypotéza H₁ je tvrzením o *vztahu* mezi *efektivností sociální politiky*, přičemž je efektivnost chápána ve smyslu *ekonomické efektivnosti*, a *solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů*¹⁶⁸.

¹⁶⁷ Zjištěné rozdíly mezi respondenty z různých regionů v jejich hodnocení významu spravedlnosti a solidarity v sociální politice jsou uvedeny v části 4.5, ve které jsou výsledky kvantitativní analýzy dat získaných od 554 respondentů (z prvního i druhého sběru), studentů ČVUT a ČZU v Praze. Analýza zjištěných rozdílů je pak v podkapitole 4.6 doplněna rozбором vybraných ekonomických a sociálních ukazatelů, jejichž úroveň nepochybně ovlivňuje regionální rozvoj. Cílem je vyhodnotit, zda určitá úroveň ekonomického a sociálního rozvoje, jehož odrazem jsou zjištěné hodnoty vybraných ukazatelů, může být považována za relevantní faktor ovlivňující postoje k sociální politice a hodnocení jejích nástrojů.

¹⁶⁸ Způsob operacionalizace proměnných ze všech pracovních hypotéz H₁ až H₁₁ byl podrobně vysvětlen v části 3.1.2. V této kapitole proto již nebudou operační definice jednotlivých proměnných znovu uváděny.

Při ověřování hypotézy H_1 byly porovnávány zjištěné četnosti hodnot u sedmi proměnných, to znamená četnosti odpovědí na sedm dotazníkových otázek¹⁶⁹: **1., 2., 4., 9., 10., 15. a 17.** V **1. otázce** bylo úkolem respondentů vybrat jeden z dvojice výroků, který lépe vyjadřoval jejich názor:

První výrok: *Podpora v nezaměstnanosti by měla být dostatečně vysoká, aby umožnila lidem zachovat si uspokojivou životní úroveň, než si najdou nové zaměstnání.*

Druhý výrok: *Podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání.*

Odpověď *rozhodně první výrok* vybrala jako svůj názor přibližně 2 procenta respondentů a *spíše první výrok* vybralo něco přes 18 procent respondentů. Proti tomu odpověď *rozhodně druhý výrok* vybralo více než 28 procent dotázaných a *spíše druhý* pak až 49 procent studentů.

V **2. otázce** vybírali respondenti jeden z dvojice následujících výroků:

První výrok: *Pokud se zvyšuje zadlužování při ekonomické recesi, je správné snížit státní výdaje omezením anebo zrušením některých sociálních dávek.*

Druhý výrok: *Pokud chce stát zastavit růst zadlužování při ekonomické recesi, měl by raději zvýšit některé daně, než aby šetřil na těch, co mají nejméně.*

51 procent respondentů souhlasilo s tím, že je správné omezit sociální dávky, pokud je ekonomika v krizi, to znamená souhlasilo s prvním výrokiem. Odpověď *nevím* zvolilo téměř 11 procent respondentů a přes 38 procent souhlasilo s druhým výrokiem deklarujícím podporu zvýšení daní jako prostředku, který brání růstu zadlužování, a je vhodnější než redukce sociálních výdajů.

V další, **4. otázce**, se respondenti měli rozhodnout, zda jejich názor vyjadřuje lépe výrok: *Zavedení poplatků ve zdravotnictví bylo správné - vytvořily se dodatečné zdroje peněz pro další potřebnou péči*, anebo výrok: *Zavedení poplatků ve zdravotnictví nebylo správné - způsobilo zvýšení životních nákladů pro nemocné a seniory.*

Souhlas se zavedením poplatků ve zdravotnictví vyjádřilo přes 53 procent respondentů, nesouhlas s poplatky naopak více než 42 procent studentů.

V dalších otázkách (týkajících se hypotézy H_1) vybírali respondenti mezi možnými odpověďmi:

1 = rozhodně souhlasím

¹⁶⁹ Jenom pro úplnost je potřeba doplnit, že ačkoliv je v textu používáno označení „otázky“, nebyly v dotazníku vždy pokládány otázky zakončené otazníkem. Většinou měli respondenti vybírat jednu z možností vyjadřující silný anebo „normální“ souhlas či silný anebo „normální“ nesouhlas (případně zvolili možnost *nevím*) s určitým tvrzením, respektive názor na nějaký sociální problém.

2 = spíše souhlasím

3 = nevím

4 = spíše nesouhlasím

5 = rozhodně nesouhlasím

Na **9. otázku** *Každý by si měl sám spořit na důchod a nespolehat jenom na to, co dostane od státu* odpověděli studenti takto: Téměř 29 procent vybralo možnost *rozhodně souhlasím*, více než 42 procent pak zvolilo *spíše souhlasím*. Odpovědi *rozhodně nesouhlasím* a *spíše nesouhlasím* vybralo necelých 23 procent respondentů.

S výrokem - **10. otázka** - *Sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc* souhlasilo téměř 41 procent studentů, necelá čtvrtina respondentů byla proti a více než třetina respondentů (34,6 procent) zvolila možnost *nevím*.

S tvrzením *Měli bychom mít pouze takovou sociální politiku, která nebude zvyšovat deficit veřejných financí* - **15. otázka** - souhlasilo celkem téměř 66 procent respondentů, necelá čtvrtina vybrala možnost *nevím* a 9,4 procenta studentů s tímto tvrzením nesouhlasilo.

U výroku *Rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy* - **17. otázka** - zvolilo možnost *rozhodně souhlasím* necelých 10 procent a *spíše souhlasím* téměř 39 procent respondentů. Odpověď *spíše nesouhlasím* vybralo 30 procent a *rozhodně nesouhlasím* 3 procenta studentů. Celkově: s tím, že *rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší...* souhlasilo téměř 49 procent respondentů a nesouhlas vyjádřilo 33 procent respondentů.

Více než 77 procent respondentů souhlasilo s tím, že *podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání*. To znamená, že více než tři čtvrtiny z dotázaných studentů považují podporu v nezaměstnanosti za takovou formu sociální pomoci, která - ačkoliv by měla po určitou dobu umožnit člověku překlenout těžké životní období - jej má zároveň motivovat, lépe řečeno, tlačít k tomu, aby se snažil aktivně svou situaci řešit a hledal si práci. S tím, že *sociální politika by neměla zvyšovat deficit veřejných financí* souhlasilo téměř 66 procent respondentů, ale jenom 51 procent vyjádřilo souhlas s omezením sociálních dávek v době krize. Ačkoliv více než polovina (přes 53 procent) respondentů souhlasila se zavedením poplatků ve zdravotnictví, jenom necelých 49 procent podpořilo tezi, že *rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší*. To, že *sociální politika pomáhá u nás lidem dostatečně* je názor 41 procent studentů, téměř 35 procent ale nevědělo, jak na

tuto otázku odpovědět (zvolili *nevím*) a téměř čtvrtina byla proti. 71 procent studentů souhlasilo s tím, že by si lidé měli sami *spořit na důchod a nespolehat pouze na pomoc od státu*.

Tabulka 1 Relativní četnosti odpovědí na otázky, které se vztahují k hypotéze H₁

1.	2.	3.	4.
Tvrzení z dotazníku, ke kterým se respondenti vyjadřovali, resp. výroky, ze kterých vybírali ten, který lépe vyjadřoval jejich názor:	Relativní četnosti odpovědí, vyjadřujících podporu efektivity sociální politiky (%)	Relativní četnosti odpovědi <i>nevím</i> (%)	Relativní četnosti odpovědí podporujících solidární přerozdělování a zmírňování sociálních rozdílů (%)
<i>1. A Podpora v nezaměstnanosti by měla být dostatečně vysoká, aby umožnila lidem zachovat si uspokojivou životní úroveň, než si najdou nové zaměstnání.</i>			rozhodně ano 2,2 spíše ano 18,2 celkem 20,4
<i>1. B Podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání.</i>	rozhodně ano 28,4 spíše ano 49,0 celkem 77,4	2,2	
<i>2. A Pokud se zvyšuje zadlužování při ekonomické recesi, je správné snížit státní výdaje omezením anebo zrušením některých sociálních dávek.</i>	rozhodně ano 14,9 spíše ano 36,1 celkem 51,0		
<i>2. B Pokud chce stát zastavit růst zadlužování při ekonomické recesi, měl by raději zvýšit některé daně, než aby šetřil na těch, co mají nejméně.</i>		10,7	rozhodně ano 9,0 spíše ano 29,3 celkem 38,3
<i>4. A Zavedení poplatků ve zdravotnictví bylo správné - vytvořily se dodatečné zdroje peněz pro další potřebnou péči.</i>	rozhodně ano 21,9 spíše ano 31,3 celkem 53,2		
<i>4. B Zavedení poplatků ve zdravotnictví nebylo správné - způsobilo zvýšení životních nákladů pro nemocné a seniory.</i>		4,5	rozhodně ano 17,9 spíše ano 24,4 celkem 42,3
<i>9. Každý by si měl sám spořit na důchod a nespolehat jenom na to, co dostane od státu.</i>	rozhodně ano 28,8 spíše ano 42,3 souhlas 71,1	6,0	rozhodně ne 4,2 spíše ne 18,7 nesouhlas 22,9
<i>10. Sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc.</i>	rozhodně ano 11,9 spíše ano 28,9 souhlas 40,8	34,6	rozhodně ne 5,5 spíše ne 19,1 nesouhlas 24,6
<i>15. Měli bychom mít pouze takovou sociální politiku, která nebude zvyšovat deficit veřejných financí.</i>	rozhodně ano 24,4 spíše ano 41,3 souhlas 65,7	24,9	rozhodně ne 1,2 spíše ne 8,2 nesouhlas 9,4
<i>17. Rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy.</i>	rozhodně ano 9,9 spíše ano 38,8 souhlas 48,7	18,2	rozhodně ne 3,0 spíše ne 30,1 nesouhlas 33,1

Zdroj: Vlastní výzkum

Souhrnný přehled četností odpovědí na otázky vztahující se k hypotéze H_1 uvádí **tabulka 1**. V **tabulce 1** jsou četnosti odpovědí rozdělené do tří sloupců podle toho, zda svědčí o podpoře efektivnosti sociální politiky (2. sloupec) anebo jsou vyjádřením podpory solidárního přerozdělování a zmírňování sociálních rozdílů (4. sloupec) anebo udávají četnosti odpovědi *nevím* (3. sloupec). V 1. sloupci jsou uvedena tvrzení z dotazníku, ke kterým se respondenti vyjadřovali¹⁷⁰.

Dílčí shrnutí (hypotéza H_1): Údaje v **tabulce 1** korespondují s tvrzením hypotézy H_1 , že efektivnost sociální politiky je upřednostňována před solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů. U všech otázek, pomocí kterých byla hypotéza H_1 ověřována, jsou četnosti odpovědí, které svědčí o podpoře efektivnosti sociální politiky, vyšší než četnosti odpovědí vyjadřujících podporu solidárnímu přerozdělování a zmírňování sociálních rozdílů. Otázky, u kterých jsou relativní četnosti odpovědí podporujících efektivnost sociální politiky menší než 50 procent, jsou pouze dvě: Je to jednak tvrzení, že *sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc*, kde nižší četnost podpoře efektivnosti sociální politiky pravděpodobně souvisí s tím, že téměř 35 procent respondentů odpovědělo *nevím*, a dále tvrzení, že *rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy*, u kterého je ale četnost odpovědí podporujících efektivnost sociální politiky téměř 49 procent a je tím pádem podstatně vyšší, než četnost odpovědí podporujících přerozdělování a zmírňování sociálních rozdílů, která je 33 procent.

4.2.2 Hypotéza H_2

Hypotéza H_2 : Liberální koncepce sociální politiky je podporována víc než univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti.

Hypotéza H_2 je tvrzením o *vztahu mezi liberální koncepcí sociální politiky a univerzálními aktivitami státu v sociální oblasti*.

Při ověřování hypotézy H_2 byly porovnávány relativní četnosti hodnot u sedmi proměnných, to znamená relativní četnosti odpovědí na sedm otázek. Byly to otázky uvedené v dotazníku pod čísly: **3, 5, 6, 7, 8, 13 a 16**. Ve **3. otázce** vybírali respondenti jeden z dvojice následujících výroků:

¹⁷⁰ Označení 1. A, 1. B, 2. A... atd., která jsou před tvrzeními v prvním sloupci **tabulky 1** - a která lze v dalším textu najít i v **tabulkách 2, 4 a 5** - představují čísla otázek respektive symboly, pod kterými byla tvrzení uvedena v dotazníku.

První výrok: *Jednotná sazba daně z příjmu je spravedlivější než progresivní zdanění - proč by bohatší měli být trestáni za to, že více pracují, a proto vydělávají víc peněz.*

Druhý výrok: *Stát potřebuje získat dostatek peněz do státního rozpočtu, musí tedy více zdanit ty, kteří peníze mají, tedy lidi s vyššími příjmy - progresivní zdanění je u daně z příjmu spravedlivější než jednotná daňová sazba.*

Odpověď *rozhodně první výrok*, odpovídající podpoře liberální koncepce sociální politiky, vybralo téměř 29 procent respondentů a *spíše první výrok* téměř 27 procent respondentů. Proti tomu respondenti, upřednostňující univerzální aktivity státu v sociální oblasti, zvolili *rozhodně druhý výrok*, těch bylo necelých 13 procent, anebo *spíše druhý výrok*, tuto možnost vybrala více než čtvrtina respondentů.

V **5. otázce** měli respondenti rozhodnout, zda jejich názor lépe vyjadřuje výrok: *Stanovení výše minimální mzdy je správné, protože chrání zaměstnance před poklesem mezd pod únosnou hranici* anebo dají přednost tvrzení: *Stanovení výše minimální mzdy nikomu nepomáhá, je zbytečnou překážkou pro zaměstnání většího počtu lidí - ti, kteří by pracovali i za méně, pak vůbec práci neseženou.*

Respondenti se v tomto případě velmi jednoznačně vyslovili „pro“ minimální mzdu: *rozhodně* ji podpořilo 44 procent a *spíše* přes 36 procent respondentů, celkově tedy přes 80 procent dotázaných. To, že *stanovení minimální mzdy nikomu nepomáhá* je názor necelých 14 procent respondentů.

V **6. otázce** vybírali respondenti jeden z dvojice výroků:

První výrok: *Poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací.*

Druhý výrok: *Poskytování alespoň minimální sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané je v zájmu celé společnosti, a proto by nemělo být ničím podmiňováno.*

V tomto případě *rozhodně první výrok* vybralo jako svůj názor téměř 55 procent a *spíše první výrok* více než 30 procent respondentů. Pouze 3 procenta studentů zvolila odpověď *rozhodně druhý výrok* a něco přes 8 procent pak *spíše druhý výrok*. Respondenti jsou zjevně přesvědčeni o tom, že pokud je někdo dlouhodobě nezaměstnaný, nejspíš moc intenzivně práci nehledá, a tak si sociální pomoc musí „zasloužit“ alespoň tím, že se zapojí do veřejně prospěšných prací. Tento názor celkově vyjádřilo až 85 procent respondentů.

V **7. otázce** se respondenti vyjadřovali k výplatě přídavků na děti. Vybírali jeden z dvojice výroků:

První výrok: *Přídavky na děti by měly být vypláceny plošně všem rodinám s dětmi bez ohledu na výši jejich příjmu.*

Druhý výrok: *Přídavky na děti by měly být vypláceny pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi za přesně stanovených podmínek.*

Rozhodně první výrok vybralo 15 procent a spíše první pak necelých 24 procent respondentů. Rozhodně druhý zvolilo přes 25 procent a spíše druhý výrok necelých 34 procent respondentů. Celkem se tedy k plošné výplatě přídavků postavilo souhlasně 39 procent respondentů a jejich výplatu pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi podpořilo přibližně 59 procent respondentů.

V **8. otázce** vybírali respondenti mezi následujícími tvrzeními:

První výrok: *Výplata dávek sociálního zabezpečení musí být důsledně kontrolována, aby se zabránilo jejich zneužívání.*

Druhý výrok: *Přílišná a častá kontrola uplatňovaných nároků na sociální dávky není žádoucí, může u lidí vyvolávat pocit ponížení a frustrace.*

V tomto případě byla podpora prvnímu tvrzení velmi výrazná: *Rozhodně první výrok* vybralo téměř 66 procent a *spíše první výrok* pak 27 procent respondentů. Celkově tedy podpořilo důslednou kontrolu výplaty sociálních dávek téměř 93 procent respondentů. S druhým výrokiem souhlasila necelá 4 procenta respondentů.

Ve **13. otázce** se respondenti měli vyjádřit k následujícímu tvrzení: *Stát by měl garantovat maximální rozsah zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů.* Více než 59 procent respondentů s tímto výrokiem souhlasilo, nesouhlas vyjádřilo necelých 17 procent a odpověď *nevím* vybralo téměř 24 procent respondentů.

V **16. otázce** měli respondenti vyjádřit svůj souhlas či nesouhlas s tvrzením: *Blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném.* S výrokiem souhlasilo 88 procent a nesouhlasilo necelých 9 procent respondentů.

Souhrnný přehled četností odpovědí na otázky, pomocí kterých bylo zjišťováno, zda korespondují (či ne) s tvrzením hypotézy H₂, uvádí **tabulka 2**. V *tabulce 2* jsou relativní četnosti odpovědí rozdělené (podobně jako v *tabulce 1*) do tří sloupců podle toho, zda svědčí o podpoře liberální koncepce sociální politiky (2. sloupec) anebo jsou vyjádřením podpory univerzálních a rozsáhlých aktivit státu v sociální oblasti (4. sloupec) anebo udávají četnosti odpovědi *nevím* (3. sloupec). V 1. sloupci jsou uvedena tvrzení z dotazníku, ke kterým se respondenti vyjadřovali.

Tabulka 2 Relativní četnosti odpovědí na otázky, které se vztahují k hypotéze H₂

1.	2.	3.	4.
Tvrzení z dotazníku, ke kterým se respondenti vyjadřovali, resp. výroky, ze kterých vybírali ten, který lépe vyjadřoval jejich názor:	Relativní četnosti odpovědí, vyjadřujících podporu liberální koncepci sociální politiky (%)	Relativní četnost odpovědi nevím (%)	Relativní četnosti odpovědí podporujících univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti (%)
3. A Jednotná sazba daně z příjmu je spravedlivější než progresivní zdanění - proč by bohatší měli být trestáni za to, že více pracují, a proto vydělávají víc peněz.	rozhodně ano 28,9 spíše ano 26,9 celkem 55,8	6,2	rozhodně ano 12,7 spíše ano 25,4 celkem 38,1
3. B Stát potřebuje získat dostatek peněz do státního rozpočtu, musí tedy více zdanit ty, kteří peníze mají, tedy lidi s vyššími příjmy - progresivní zdanění je u daně z příjmu spravedlivější než jednotná daňová sazba.			rozhodně ano 44,0 spíše ano 36,1 celkem 80,1
5. A Stanovení výše minimální mzdy je správné, protože chrání zaměstnance před poklesem mezd pod únosnou hranici.		6,0	
5. B Stanovení výše minimální mzdy nikomu nepomáhá, je zbytečnou překážkou pro zaměstnání většího počtu lidí - ti, kteří by pracovali i za méně, pak vůbec práci neseženou.	rozhodně ano 2,2 spíše ano 11,7 celkem 13,9		
6. A Poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací.	rozhodně ano 54,7 spíše ano 30,4 celkem 85,1	3,5	
6. B Poskytování alespoň minimální sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané je v zájmu celé společnosti, a proto by nemělo být ničím podmiňováno.			rozhodně ano 3,2 spíše ano 8,2 celkem 11,4
7. A Přídatky na děti by měly být vypláceny plošně všem rodinám s dětmi bez ohledu na výši jejich příjmu.		2,2	rozhodně ano 15,2 spíše ano 23,6 celkem 38,8
7. B Přídatky na děti by měly být vypláceny pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi za přesně stanovených podmínek.	rozhodně ano 25,4 spíše ano 33,6 celkem 59,0		
8. A Výplata dávek sociálního zabezpečení musí být důsledně kontrolována, aby se zabránilo jejich zneužívání.	rozhodně ano 65,7 spíše ano 27,1 celkem 92,8	3,2	
8. B Přílišná a častá kontrola uplatňovaných nároků na sociální dávky není žádoucí, může u lidí vyvolávat pocit ponížení a frustrace.			rozhodně ano 0,8 spíše ano 3,2 celkem 4,0
13. Stát by měl garantovat maximální rozsah zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů.	rozhodně ne 2,5 spíše ne 14,2 nesouhlas 16,7	23,9	rozhodně ano 17,2 spíše ano 42,3 souhlas 59,5
16. Blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném.	rozhodně ano 51,0 spíše ano 37,1 souhlas 88,1	3,2	rozhodně ne 0,2 spíše ne 8,5 nesouhlas 8,7

Zdroj: Vlastní výzkum

Z údajů v tabulce 2 vyplývá, že mezi tvrzeními vyjadřujícími podporu liberální koncepci sociální politiky byl nejvíce podpořen výrok, *výplata dávek sociálního zabezpečení musí být důsledně kontrolována, aby se zabránilo jejich zneužívání*, se kterým souhlasilo téměř 93 procent respondentů a pak tvrzení, že *blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném*, se kterým se ztotožnilo 88 procent respondentů. Podobně vysokou podporu měl i výrok, *poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací*, se kterým souhlasilo až 85 procent respondentů. Nadpoloviční relativní četnost odpovědí podporujících liberální koncepci sociální politiky je ještě u dalších dvou otázek: u třetí, kde téměř 56 procent respondentů podpořilo *jednotnou daň z příjmu jako spravedlivější než progresivní zdanění*, a u sedmé otázky, kde se 59 procent respondentů vyslovalo pro *výplatu příspěvků na děti pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi*. U těchto dvou otázek je ale zajímavá i poměrně vysoká podpora alternativních odpovědí: *progresivní zdanění*, jako efektivní způsob získání potřebných peněz do státního rozpočtu, podpořilo 38 procent respondentů, a *výplatu příspěvků na děti plošně všem rodinám s dětmi* téměř 39 procent respondentů.

Pouze u dvou (páté a třinácté) ze sedmi otázek, pomocí kterých byla ověřována hypotéza H_2 , byly vyšší relativní četnosti u odpovědí podporujících univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti: přes 80 procent respondentů souhlasilo se *stanovením minimální mzdy*, když jenom necelých 14 procent odpovědělo, že *stanovení minimální mzdy nikomu nepomáhá a je zbytečnou překážkou pro zaměstnání většího počtu lidí*, a dále, téměř 60 procent respondentů vyjádřilo názor, že *stát by měl garantovat maximální rozsah zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů*.

Dílčí shrnutí (hypotéza H_1 a hypotéza H_2): V odpovědích respondentů se projevil dost běžný rozpor, typický pro postoje k sociální politice: na jedné straně lidé souhlasí s liberálním pojetím, „ať se každý stará sám o sebe“, *blahobyt každého závisí v první řadě na něm samotném* (tento názor vyjádřilo 88 procent respondentů), ale zároveň tvrzení, že *rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší*, podpořilo „jenom“ 49 procent respondentů (viz tabulka 1). Výrazná většina, 80 procent, respondentů schvaluje stanovení výše minimální mzdy a poměrně vysoký podíl - 39 procent - respondentů by dokonce souhlasil s vyplácením plošných příspěvků na děti. I když 53 procent dotázaných studentů považovalo za správné *zavedení poplatků ve zdravotnictví* (čtvrtá otázka v tabulce 1), téměř 60 procent respondentů souhlasilo s tím, že *stát by měl*

garantovat maximální rozsah zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů.

Jednoznačněji vyznívá postoj mladých lidí vůči nezaměstnaným, kde je podpora liberální koncepci sociální politiky poměrně jednoznačná: již při analýze odpovědí vztahujících se k hypotéze H₁ bylo zjištěno, že 77 procent respondentů souhlasí s tím, že *podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání*. Tady se navíc ukázalo, že až 85 procent respondentů je přesvědčeno, že *poskytování sociální pomoci dlouhodobě nezaměstnaným by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací*.

Získané výsledky korespondují s tvrzením, že *efektivnost sociální politiky je upřednostňována před solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů*, jak je uvedeno v hypotéze H₁, a také tím, že *liberální koncepce sociální politiky je podporována víc než univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti*, jak je uvedeno v hypotéze H₂.

V **tabulce 3** je uvedena hodnota Cronbachova koeficientu alfa¹⁷¹, který je odhadem reliability měření efektivnosti sociální politiky pomocí položek z *tabulky 1*: v programu SPSS byly nejdříve vypočítány korelace mezi sedmi proměnnými¹⁷² z *tabulky 1*, a pak z nich bylo vybráno pět s nejlepšími hodnotami (se statisticky významnými korelacemi). Byly to položky (otázky) 2., 9., 10., 15. a 17.

Tabulka 3 Hodnota Cronbachova koeficientu alfa pro pět položek z *tabulky 1*

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,765	,764	5

Zdroj: Vlastní výzkum

¹⁷¹ Cronbachova alfa umožňuje odhadnout reliabilitu čili spolehlivost měření a vyjadřuje stupeň konzistence výsledků při opakovaném měření za stejných podmínek.

¹⁷² Pro výpočet Cronbachovy alfy bylo nejdříve potřeba otázky upravit tak, aby tvořily baterii. To samozřejmě jejich struktura umožňovala, i když podle jejich podoby v *tabulce 1* to nemusí být na první pohled zřejmé. (Pro lepší představu - viz dotazník v příloze.)

Vypočítanou hodnotu Cronbachovy alfy 0,765 jistě nelze hodnotit jako nejlepší možnou, ale vzhledem k tomu, že byla počítána pouze z pěti položek¹⁷³, je to velmi solidní výsledek, který umožňuje považovat měření efektivnosti sociální politiky pomocí zvolených charakteristik za reliabilní.

4.2.3 Hypotéza H₃

Hypotéza H₃: Omezení některých forem sociálního zabezpečení je preferováno před zvýšením daní, nutným k zachování stávající podoby sociálního státu.

Hypotéza H₃ je tvrzením o vztahu mezi omezením sociálního zabezpečení a zvýšením daní, což bylo vyhodnocováno podle postojů k tvrzení uvedenému ve **14. otázce** dotazníku: *Pokud by se deficit veřejných financí zvyšoval, bylo by lepší omezit sociální pomoc, než zvyšovat lidem daně.*

Četnosti odpovědí, vyjadřujících postoj respondentů k uvedenému tvrzení, uvádí **tabulka 4**. Jak je zřejmé z údajů v **tabulce 4**, relativní četnost odpovědí podporujících omezení sociální pomoci - necelých 45 procent - je vyšší, než je četnost odpovědí podporujících zvýšení daní - přes 31 procent. Problémem ale je, že podpora omezení sociální pomoci nepřesáhla 50 procent, což zřejmě souvisí také s tím, že relativně vysoký podíl - 24 procent - respondentů nevědělo, jak se k tomuto tvrzení postavit a vybralo možnost *nevím*. Tento výsledek nekoresponduje s tvrzením hypotézy H₃.

Tabulka 4 Relativní četnosti odpovědí na 14. dotazníkovou otázku

1.	2.	3.	4.
Tvrzení z dotazníku, ke kterému se respondenti vyjadřovali:	Relativní četnost odpovědí podporujících omezení sociální pomoci (%)	Relativní četnost odpovědi <i>nevím</i> (%)	Relativní četnost odpovědí podporujících zvýšení daní (%)
14. <i>Pokud by se deficit veřejných financí zvyšoval, bylo by lepší omezit sociální pomoc, než zvyšovat lidem daně.</i>	rozhodně ano 12,4 spíše ano 32,1 souhlas 44,5	24,1	rozhodně ne 7,5 spíše ne 23,9 nesouhlas 31,4

Zdroj: Vlastní výzkum

4.2.4 Hypotéza H₄

Hypotéza H₄: Redukce sociální pomoci nezaměstnaným je preferována před snížením výdajů na zdravotnictví a důchody.

¹⁷³ Hodnota Cronbachova koeficientu alfa se zvyšuje s růstem počtu položek, ze kterých je počítána.

Hypotéza H_4 charakterizuje vztah mezi preferencemi redukovat různé formy sociální pomoci. Ty byly vyhodnocovány podle míry souhlasu či nesouhlasu s tvrzeními z dotazníku uvedenými pod čísly: **11, 12, 13, 18 a 19**. Znění otázek i relativní četnosti odpovědí vyjadřujících postoje respondentů k uvedeným nástrojům sociální politiky uvádí **tabulka 5**. V **tabulce 5** jsou preference redukce sociální pomoci nezaměstnaným vyjádřeny souhlasem s tvrzeními 11., 12. a 18. Souhlas s tvrzením 13. a s tvrzením 19. odráží skutečnost, že respondenti nepovažují za správné snížení výdajů na zdravotnictví a důchody.

Tabulka 5 Relativní četnosti odpovědí na otázky vztahující se k hypotéze H_4

1.	2.	3.	4.
Tvrzení z dotazníku, ke kterým se respondenti vyjadřovali:	Relativní četnosti odpovědí, které podporují tvrzení hypotézy H_4 (%)	Relativní četnost odpovědi nevím (%)	Relativní četnosti odpovědí, které jsou v rozporu s tvrzením hypotézy H_4 (%)
11. Snížení podpory v nezaměstnanosti by bylo užitečné, protože by nutilo lidi více se snažit najít si práci.	rozhodně ano 16,7 spíše ano 41,5 souhlas 58,2	16,2	rozhodně ne 4,2 spíše ne 21,4 nesouhlas 25,6
12. Omezení sociální pomoci pro lidi, co nechtějí pracovat, by bylo užitečné.	rozhodně ano 66,9 spíše ano 24,6 souhlas 91,5	1,7	rozhodně ne 2,5 spíše ne 4,2 nesouhlas 6,7
18. Podpora v nezaměstnanosti by měla být vyplácena maximálně šest měsíců: to je dostatečně dlouhá doba pro každého, kdo skutečně chce pracovat.	rozhodně ano 33,3 spíše ano 35,3 souhlas 68,6	12,9	rozhodně ne 3,0 spíše ne 15,4 nesouhlas 18,4
13. Stát by měl garantovat maximální rozsah zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů.	rozhodně ano 17,2 spíše ano 42,3 souhlas 59,5	23,9	rozhodně ne 2,5 spíše ne 14,2 nesouhlas 16,7
19. Důchodový věk by neměl být synonymem chudoby: pokles starobních důchodů - ve vztahu k průměrným mzdám - je nepřijatelný.	rozhodně ano 26,6 spíše ano 42,8 souhlas 69,4	21,6	rozhodně ne 4,0 spíše ne 5,0 nesouhlas 9,0

Zdroj: Vlastní výzkum

Dílčí shrnutí (hypotéza H_4): Z analýzy údajů v **tabulce 5** je zřejmé, že respondenti podpořili: *omezení sociální pomoci pro lidi, co nechtějí pracovat*, souhlas s tímto výrokem vyjádřilo více než 91 procent respondentů; *výplatu podpory v nezaměstnanosti po dobu maximálně 6 měsíců*, tento názor vyslovilo téměř 69 procent respondentů; a *snížení podpory v nezaměstnanosti jako užitečného prostředku, který by lidi nutil více se snažit najít si práci*, s čímž souhlasilo 58 procent respondentů. Proti růstu spoluúčasti pacientů se vyjádřilo téměř 60 procent respondentů, a přes 69 procent respondentů

odpovědělo, že považuje za *nepříjemný pokles starobních důchodů ve vztahu k průměrným mzdám*. Získané výsledky podporují tvrzení hypotézy H₄.

4.2.5 Hypotéza H₅

Hypotéza H₅: Zkušenost s nezaměstnaností (například rodičů) zvyšuje míru sociální solidarity¹⁷⁴ s nezaměstnanými.

Aby bylo možné rozhodnout o hypotéze H₅, byla formulována alternativní, **nulová hypotéza H₀₅: Zkušenost s nezaměstnaností (například rodičů) nezvyšuje míru sociální solidarity s nezaměstnanými**. Nulová hypotéza H₀₅ v podstatě říká, že není rozdíl v sociálních postojích vůči nezaměstnaným mezi respondenty se zkušeností s nezaměstnaností v rodině a bez této zkušenosti, tj. že sociální postoje vůči nezaměstnaným jsou *nezávislé* na zkušenosti s nezaměstnaností.

Podstatou testování hypotézy H₅ bylo ověřit, zda je statisticky významná závislost proměnné „*nezam*“, vyjadřující zkušenost s nezaměstnaností v rodině: její hodnoty byly dány odpověďmi na **28. otázku** *Máte v rodině někoho, kdo byl (je) po nějakou dobu nezaměstnaný (například rodiče, sourozenci apod.)?*, na proměnných:

- „*jeden*“, jejíž hodnoty byly určeny souhlasem či nesouhlasem se snížením podpory v nezaměstnanosti - podle odpovědí na **11. otázku** *Snížení podpory v nezaměstnanosti by bylo užitečné, protože by nutilo lidi více se snažit najít si práci;*
- „*osmn*“, jejíž hodnoty byly dány souhlasem či nesouhlasem s tvrzením *Podpora v nezaměstnanosti by měla být vyplácena maximálně šest měsíců: to je dostatečně dlouhá doba pro každého, kdo skutečně chce pracovat - 18. otázka.*

Pokud by se prokázalo, že existuje statisticky významná závislost mezi uvedenými proměnnými, lze považovat nulovou hypotézu H₀₅ o nezávislosti za zamítnutou.

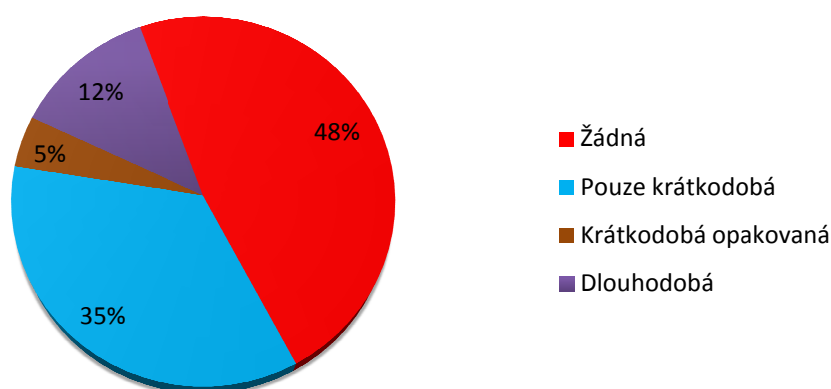
Absolutní a relativní četnosti respondentů rozdělených podle toho, zda mají či nemají zkušenost s nezaměstnaností v rodině, čili podle hodnot proměnné „*nezam*“, uvádí **tabulka 6** a **graf č. 1**.

¹⁷⁴ Úroveň sociální solidarity s nezaměstnanými byla zjišťována podle toho, zda respondenti souhlasí či nesouhlasí se snížením podpory v nezaměstnanosti a podle jejich stanoviska k délce výplaty podpory v nezaměstnanosti po dobu maximálně šesti měsíců.

Tabulka 6 Struktura respondentů podle zkušenosti s nezaměstnaností v rodině

Zkušenost s nezaměstnaností v rodině	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
<i>Žádná</i>	<i>192</i>	<i>48</i>
<i>Pouze krátkodobá – neopakující se</i>	<i>142</i>	<i>35</i>
<i>Krátkodobá - opakovaná</i>	<i>18</i>	<i>5</i>
<i>Dlouhodobá – déle než 6 měsíců</i>	<i>50</i>	<i>12</i>
<i>Celkem</i>	<i>402</i>	<i>100</i>

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 1 Struktura respondentů podle zkušenosti s nezaměstnaností v rodině

Zdroj: Vlastní výzkum

Kontingenční **tabulka 7** obsahuje údaje o zkušenosti respondentů s nezaměstnaností v rodině (proměnná „nezam“) ve vztahu k proměnné „jeden“, jejíž hodnoty byly dány souhlasem či nesouhlasem se snížením podpory v nezaměstnanosti - 11. otázka. V další části **tabulky 7** jsou výsledky chí-kvadrát testu: v řádku Pearson Chi-Square je ve sloupci Value statistika *chí-kvadrát*, v sloupci Asymp. Sig. (2-sided) je *minimální hladina významnosti* pro zamítnutí nulové hypotézy o nezávislosti (P-hodnota testu). Ve třetí části **tabulky 7** je koeficient Φ a Cramerův koeficient kontingence (Cramerovo V). Nulovou hypotézu o nezávislosti lze považovat za zamítnutou na hladině významnosti $\alpha = 0,05$, pokud:

- *Vypočítaná hodnota testového kritéria χ^2 je větší než kritická hodnota χ^2 z tabulek pro počet stupňů volnosti df ¹⁷⁵.*

¹⁷⁵ V kontingenční tabulce pro dva znaky je $df = (r - 1) \cdot (s - 1)$, kde r je počet řádků a s je počet sloupců v tabulce.

- Minimální hladina významnosti pro zamítnutí nulové hypotézy, čili *P-hodnota* testu, je nižší než α ¹⁷⁶.

Tabulka 7 Kontingenční tabulka s údaji o vztahu mezi proměnnými „nezam“ a „jeden“

		Zkušenost s nezaměstnaností v rodině „nezam“				celkem
		žádná	krátkodobá, neopakovaná	krátkodobá, opakovaná	dlouhodobá	
11. otázka „jeden“	roz. ano ¹⁷⁷	43	17	1	6	67
	sp. ano	85	61	7	14	167
	nevím	25	24	6	10	65
	sp. ne	34	34	3	15	86
	roz. ne	5	6	1	5	17
celkem		192	142	18	50	402

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	24,035	12	,020
Likelihood Ratio	22,931	12	,028
Linear-by-Linear Association	15,325	1	,000
N of Valid Cases	402		

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,245	,020
	Cramer's V	,141	,020
N of Valid Cases		402	

Zdroj: Vlastní výzkum

Vypočítané $\chi^2 = 24,035$ je větší než 21,026, což je kritická hodnota χ^2 pro 12 stupňů volnosti a získaná P-hodnota je 0,02, to znamená je menší než zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$. Potvrdilo se tedy, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existuje statisticky významná závislost mezi zkušeností s nezaměstnaností a postojem ke snížení podpory v nezaměstnanosti. Pro lepší interpretaci dat z *tabulky 7* bude užitečné zjistit řádková a sloupcová podmíněná rozdělení četností u analyzovaných proměnných a

¹⁷⁶ Uvedená kritéria pro zamítnutí nulové hypotézy platí analogicky i pro všechny dále uváděné kontingenční tabulky. V dalším textu proto nebudou znovu opakovány.

¹⁷⁷ roz. ano = rozhodně souhlasím, sp. ano = spíše souhlasím, sp. ne = spíše nesouhlasím, roz. ne = rozhodně nesouhlasím

uvést je v dalších tabulkách¹⁷⁸. **Tabulka 8** uvádí sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „jeden“.

Tabulka 8 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „jeden“

		Zkušenost s nezaměstnaností v rodině „nezam“			
		žádná	krátkodobá, neopakovaná	krátkodobá, opakovaná	dlouhodobá
11. otázka „jeden“ ¹⁷⁹	roz. ano	22,4	12,0	5,6	12,0
	sp. ano	44,3	43,0	38,9	28,0
	nevím	13,0	16,9	33,3	20,0
	sp. ne	17,7	23,9	16,7	30,0
	roz. ne	2,6	4,2	5,6	10,0
celkem (%)		100	100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Z údajů v *tabulce 8* vyplývá, že z respondentů, kteří nemají žádnou zkušenost s nezaměstnaností, téměř 77 procent souhlasilo s tvrzením, že snížení podpory v nezaměstnanosti by bylo užitečné. Stejný názor mělo ale jenom 40 procent respondentů se zkušeností s dlouhodobou nezaměstnaností. Rozhodný nesouhlas se snížením podpory v nezaměstnanosti vyjádřilo pouze 2,6 procenta z respondentů nemajících žádnou zkušenost s nezaměstnaností, ale až 10 procent z těch, kteří mají zkušenost s dlouhodobou nezaměstnaností v rodině.

Tabulka 9 Řádková podmíněná rozdělení četností proměnné „nezam“

		Zkušenost s nezaměstnaností v rodině „nezam“				celkem (%)
		žádná	krátkodobá, neopakovaná	krátkodobá, opakovaná	dlouhodobá	
11. otázka „jeden“	roz. ano	64,2	25,4	1,5	9,0	100
	sp. ano	50,9	36,5	4,2	8,4	100
	nevím	38,5	36,9	9,2	15,4	100
	sp. ne	39,5	39,5	3,5	17,4	100
	roz. ne	29,4	35,3	5,9	29,4	100

Zdroj: Vlastní výzkum

¹⁷⁸ Relativní četnosti odpovědí všech respondentů na 11. otázku (proměnná „jeden“) jsou v *tabulce 5*.

¹⁷⁹ roz. ano = rozhodně souhlasím, sp. ano = spíše souhlasím, sp. ne = spíše nesouhlasím, roz. ne = rozhodně nesouhlasím

Tabulka 9 uvádí řádková podmíněná rozdělení četností proměnné „*nezam*“. Údaje v *tabulce 9* svědčí o tom, že mezi respondenty, kteří rozhodně souhlasili se snížením podpory v nezaměstnanosti, je podíl těch, kteří nemají žádnou zkušenost s nezaměstnaností 64 procent, ale pouze 9 procent z této skupiny tvoří respondenti se zkušeností s dlouhodobou nezaměstnaností v rodině.

Tabulka 10 Kontingenční tabulka s údaji o vztahu mezi proměnnými „*nezam*“ a „*osmn*“

		Zkušenost s nezaměstnaností v rodině „ <i>nezam</i> “				celkem
		žádná	krátkodobá, neopakovaná	krátkodobá, opakovaná	dlouhodobá	
18. otázka „ <i>osmn</i> “ ¹⁸⁰	roz. ano	70	49	5	10	134
	sp. ano	74	50	8	10	142
	nevím	21	18	2	11	52
	sp. ne	26	21	2	13	62
	roz. ne	1	4	1	6	12
celkem		192	142	18	50	402

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2- sided)
Pearson Chi-Square	33,840	12	,001
Likelihood Ratio	29,805	12	,003
Linear-by-Linear Association	20,118	1	,000
N of Valid Cases	402		

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,290	,001
	Cramer's V	,168	,001
N of Valid Cases		402	

Zdroj: Vlastní výzkum

Kontingenční *tabulka 10* obsahuje údaje o zkušenosti respondentů s nezaměstnaností v rodině (proměnná „*nezam*“) ve vztahu k proměnné „*osmn*“, jejíž hodnoty byly dány

¹⁸⁰ roz. ano = rozhodně souhlasím, sp. ano = spíše souhlasím, sp. ne = spíše nesouhlasím, roz. ne = rozhodně nesouhlasím

souhlasem či nesouhlasem s tvrzením, že délka období, ve kterém je lidem vyplácena podpora v nezaměstnanosti, by neměla přesáhnout šest měsíců - 18. otázka.

Vypočítané $\chi^2 = 33,840$ je větší než 21,026, což je kritická hodnota χ^2 pro 12 stupňů volnosti a získaná P-hodnota je 0,001, to znamená je menší než zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$. Potvrdilo se tedy, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existuje statisticky významná závislost mezi zkušeností s nezaměstnaností a postojem k délce výplaty podpory v nezaměstnanosti.

Pro lepší interpretaci dat z *tabulky 10* byla dále vypočítána řádková a sloupcová podmíněná rozdělení četností u analyzovaných proměnných - jsou v *tabulkách 11 a 12*.

Tabulka 11 obsahuje sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „osmn“¹⁸¹. Údaje v *tabulce 11* ukazují, že z respondentů, kteří nemají žádnou zkušenost s nezaměstnaností, téměř 37 procent rozhodně souhlasilo s tím, že podpora v nezaměstnanosti by měla být vyplácena maximálně šest měsíců. Z respondentů majících zkušenost s dlouhodobou nezaměstnaností s tím ale souhlasilo jenom 20 procent. Naproti tomu: pouze 0,5 procenta respondentů bez zkušenosti s nezaměstnaností rozhodně nesouhlasilo s výplatou podpory v nezaměstnanosti po dobu maximálně šesti měsíců, ale z těch, kteří mají zkušenost s dlouhodobou nezaměstnaností, to bylo 12 procent respondentů.

Tabulka 11 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „osmn“

		Zkušenost s nezaměstnaností v rodině „nezam“			
		žádná	krátkodobá, neopakovaná	krátkodobá, opakovaná	dlouhodobá
18. otázka „osmn“	r. ano ¹⁸²	36,5	34,5	27,8	20,0
	sp. ano	38,5	35,2	44,4	20,0
	nevím	10,9	12,7	11,1	22,0
	sp. ne	13,5	14,8	11,1	26,0
	roz. ne	0,5	2,8	5,6	12,0
celkem (%)		100	100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

¹⁸¹ Relativní četnosti odpovědí všech respondentů na 18. otázku (proměnná „osmn“) jsou v *tabulce 5*.

¹⁸² r. ano = rozhodně souhlasím, sp. ano = spíše souhlasím, sp. ne = spíše nesouhlasím, roz. ne = rozhodně nesouhlasím

Tabulka 12 Řádková podmíněná rozdělení četností proměnné „nezam“

		Zkušenost s nezaměstnaností v rodině „nezam“				celkem (%)
		žádná	krátkodobá, neopakovaná	krátkodobá, opakovaná	dlouhodobá	
18. otázka „osmn“	r. ano ¹⁸³	52,2	36,6	3,7	7,5	100
	sp. ano	52,1	35,2	5,6	7,0	100
	nevím	40,4	34,6	3,8	21,1	100
	sp. ne	41,9	33,9	3,2	21,0	100
	roz. ne	8,3	33,3	8,3	50,0	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Z údajů **tabulky 12**, ve které jsou uvedena řádková podmíněná rozdělení četností proměnné „nezam“, vyplývá, že z respondentů, kteří rozhodně souhlasili s výplatou podpory v nezaměstnanosti maximálně po dobu šesti měsíců, bylo přes 52 procent těch, kteří nemají žádnou zkušenost s nezaměstnaností, ale pouze 7,5 procenta tvořili respondenti se zkušeností s dlouhodobou nezaměstnaností. Naproti tomu z respondentů, kteří rozhodně nesouhlasili s výplatou podpory po dobu maximálně šesti měsíců, tvořili ti, kteří nemají žádnou zkušenost s nezaměstnaností, jenom 8 procent, zatímco těch, kteří mají zkušenost s dlouhodobou nezaměstnaností, bylo až 50 procent.

Dílčí shrnutí (hypotéza H₅): Výše uvedená analýza dat koresponduje s tvrzením hypotézy H₅. Vzhledem k tomu, že i testy χ^2 potvrdily, že rozdíly v sociální solidaritě s nezaměstnanými mezi těmi respondenty, kteří mají zkušenost s nezaměstnaností v rodině a těmi, kteří tuto zkušenost nemají, jsou statisticky významné (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$), lze nulovou hypotézu H₀₅ považovat za zamítnutou.

4.2.6 Hypotéza H₆

Jak již bylo uvedeno ve třetí kapitole, hypotézy H₆, H₇, H₈, H₉, H₁₀ a H₁₁ jsou domněnkami o tom, že u vysokoškoláků existují rozdílné postoje vůči sociální politice, a také v mezigenerační solidaritě mezi:

- muži a ženami (hypotéza H₆)
- mladými lidmi z venkova a z měst (hypotéza H₇)
- obyvateli regionů s různou mírou nezaměstnanosti (hypotéza H₈)
- potomky rodičů s různou úrovní vzdělání (hypotéza H₉)

¹⁸³ r. ano = rozhodně souhlasím, sp. ano = spíše souhlasím, sp. ne = spíše nesouhlasím, roz. ne = rozhodně nesouhlasím

- mladými lidmi z rodin s různě vysokou životní úrovní (hypotéza H_{10})
- mladými lidmi, jejichž rodiče jsou podnikatelé a mladými lidmi z rodin zaměstnanců (hypotéza H_{11}).

Podstatou testování těchto šesti hypotéz bylo zjistit, zda jsou mezi výše uvedenými skupinami statisticky významné rozdíly v jejich postojích vyjádřených odpověďmi na otázky, pomocí kterých byla ověřována hypotéza H_1 (v dotazníku to byly otázky označeny čísly 1, 2, 4, 9, 10, 15, 17) a hypotéza H_2 (v dotazníku to byly otázky uvedeny pod čísly 3, 5, 6, 7, 8, 13, 16).

Hypotéza H_6 : Postoje žen odrážejí větší sociální solidaritu než postoje mužů. Aby bylo možné rozhodnout o hypotéze H_6 , byla formulována alternativní, **nulová hypotéza H_{06} : Postoje žen neodrážejí větší sociální solidaritu než postoje mužů.** Postup při testování hypotézy H_6 , respektive nulové hypotézy H_{06} , byl následující: V programu SPSS bylo vytvořeno 14 kontingenčních tabulek, pomocí kterých se zjišťovalo, zda ukazují na statisticky významnou závislost mezi proměnnou „*pohl*“, jejíž hodnoty byly určeny pohlavím respondenta, a proměnnými:

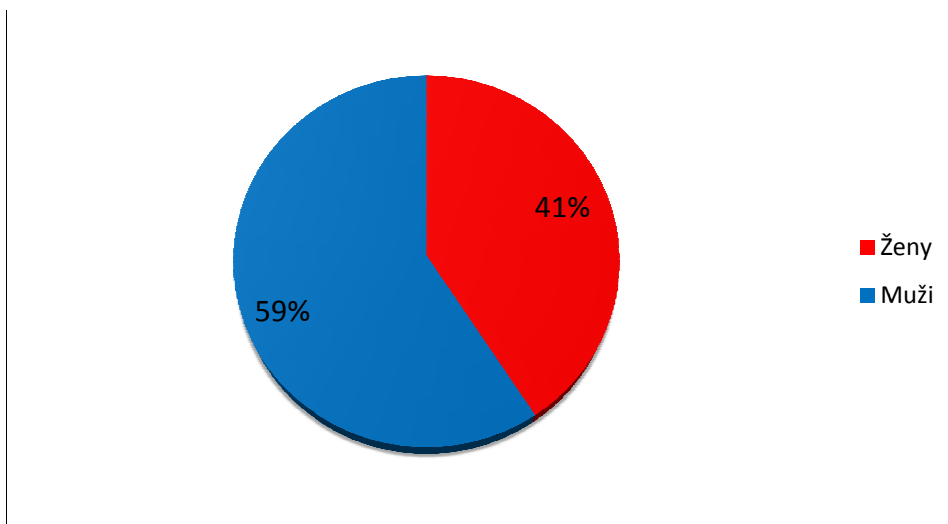
- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 1., 2., 4., 9., 10., 15. a 17., které se vztahují k hypotéze H_1 ,
- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 3., 5., 6., 7., 8., 13. a 16., které se vztahují k hypotéze H_2 .

Strukturu respondentů podle pohlaví, čili podle odpovědí na **21. otázku** (proměnná „*pohl*“), uvádí **tabulka 13** a **graf č. 2**.

Tabulka 13 Struktura respondentů podle pohlaví

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
<i>Ženy</i>	<i>164</i>	<i>41</i>
<i>Muži</i>	<i>238</i>	<i>59</i>
<i>Celkem</i>	<i>402</i>	<i>100</i>

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 2 *Struktura respondentů podle pohlaví*
Zdroj: *Vlastní výzkum*

Výpočty ukázaly, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) jsou statisticky významné rozdíly v odpovědích mezi muži a ženami u otázek číslo: **4** (proměnná „*ctvrta*“), **5** (proměnná „*pata*“), **10** (proměnná „*desat*“) a **16** (proměnná „*sestn*“).

Kontingenční **tabulka 14** obsahuje údaje o odpovědích respondentů na **4. otázku** v závislosti na tom, zda se jedná o ženu anebo muže, to znamená v závislosti na proměnné „*pohl*“. Ve 4. otázce vybírali respondenti jeden z dvojice výroků: První výrok: *Zavedení poplatků ve zdravotnictví bylo správné - vytvořily se dodatečné zdroje peněz pro další potřebnou péči*. Druhý výrok: *Zavedení poplatků ve zdravotnictví nebylo správné - způsobilo zvýšení životních nákladů pro nemocné a seniory*.

Vypočítané $\chi^2 = 12,401$ je větší než 9,493, což je kritická hodnota χ^2 pro 4 stupně volnosti a získaná P-hodnota je 0,015, je tedy menší než zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$. Potvrdilo se, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existuje statisticky významná závislost mezi odpověďmi na 4. otázku, týkající se zavedení poplatků ve zdravotnictví, a tím, zda je respondent muž anebo žena, což je nutnou podmínkou pro zamítnutí nulové hypotézy o nezávislosti.

V **tabulce 15** jsou uvedena sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „*ctvrta*“. Údaje v **tabulce 15** ukazují, že z mužů více než 58 procent podpořilo zavedení poplatků ve zdravotnictví, mezi ženami byl tento podíl nižší, necelých 46 procent. To, že *zavedení poplatků ve zdravotnictví nebylo správné*, si myslí přes 36 procent mužů, ale téměř 51 procent žen. Jsou tedy patrné rozdíly v odpovědích na čtvrtou otázku u mužů a u žen: ženy nesouhlasily se zavedením poplatků ve zdravotnictví více než muži.

Tabulka 14 Kontingenční tabulka s údaji o vztahu mezi proměnnými „pohl“ a „ctvrta“

		Proměnná „pohl“		celkem
		muž	žena	
4. otázka proměnná „ctvrta“	r. pr. ¹⁸⁴	62	26	88
	s. prv.	77	49	126
	nevím	12	6	18
	r. dr.	42	30	72
	s. dr.	45	53	98
celkem		238	164	402

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	12,401	4	,015
Likelihood Ratio	12,445	4	,014
Linear-by-Linear Association	10,503	1	,001
N of Valid Cases	402		

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,176	,015
	Cramer's V	,176	,015
N of Valid Cases		402	

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka 15 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „ctvrta“

		„pohl“	
		muž	žena
4. otázka „ctvrta“	r. pr.	26,1	15,9
	s. prv.	32,4	29,9
	nevím	5,0	3,7
	r. dr.	17,6	18,3
	s. dr.	18,9	32,3
celkem (%)		100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

¹⁸⁴ 4. otázka byla už uvedena v *tabulce 1*, ve které jsou i relativní četnosti odpovědí všech respondentů. Tady: r. pr. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

Kontingenční *tabulka 16* obsahuje údaje o odpovědích respondentů na **5. otázku**, týkající se stanovení výše minimální mzdy, v závislosti na tom, zda se jedná o ženu anebo muže, to znamená v závislosti na proměnné „*pohl*“. V 5. otázce vybírali respondenti jeden z dvojice výroků: První výrok: *Stanovení výše minimální mzdy je správné, protože chrání zaměstnance před poklesem mezd pod únosnou hranici*. Druhý výrok: *Stanovení výše minimální mzdy nikomu nepomáhá, je zbytečnou překážkou pro zaměstnání většího počtu lidí - ti, kteří by pracovali i za méně, pak vůbec práci neseženu*.

Tabulka 16 Kontingenční tabulka s údaji o vztahu mezi proměnnými „*pohl*“ a „*pata*“

		Proměnná „ <i>pohl</i> “		celkem
		muž	žena	
5. otázka	r. pr. ¹⁸⁵	113	64	177
proměnná „ <i>pata</i> “	s. prv.	69	76	145
	nevím	15	9	24
	r. dr.	7	2	9
	s. dr.	34	13	47
celkem		238	164	402

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	14,431	4	,006
Likelihood Ratio	14,563	4	,006
Linear-by-Linear Association	1,306	1	,253
N of Valid Cases	402		

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,189	,006
	Cramer's V	,189	,006
N of Valid Cases		402	

Zdroj: *Vlastní výzkum*

¹⁸⁵ 5. otázku uvádí i *tabulka 2*, ve které jsou relativní četnosti odpovědí všech respondentů. Tady: r. pr. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

Vypočítané $\chi^2 = 14,431$ je větší než 9,493, což je kritická hodnota χ^2 pro 4 stupně volnosti a získaná P-hodnota je 0,006, je tedy menší než zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$. Potvrdilo se, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existuje statisticky významná závislost mezi odpověďmi na 5. otázku, týkající se stanovení výše minimální mzdy, a tím, zda je respondent muž anebo žena, což je nutnou podmínkou pro zamítnutí nulové hypotézy o nezávislosti.

V **tabulce 17** jsou uvedena sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „pata“. Údaje v **tabulce 17** ukazují, že zatímco podíl respondentů - mužů, kteří podpořili stanovení výše minimální mzdy, byl necelých 77 procent, u žen byl tento podíl více než 85 procent. To, že *stanovení minimální mzdy nikomu nepomáhá*, odpovědělo 17 procent mužů, ale pouze 9 procent žen. Mezi muži a ženami jsou tedy patrné rozdíly v odpovědích na pátou otázku: ženy podpořily stanovení výše minimální mzdy jako prostředku ochrany zaměstnanců *před poklesem mezd pod únosnou hranici* výrazněji než muži.

Tabulka 17 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „pata“

		„pohl“	
		muž	žena
5. otázka „pata“	r. pr. ¹⁸⁶	47,5	39,0
	s. prv.	29,0	46,3
	nevím	6,3	5,5
	r. dr.	2,9	1,2
	s. dr.	14,2	7,9
celkem (%)		100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Kontingenční **tabulka 18** obsahuje údaje o odpovědích respondentů na **10. otázku** v závislosti na tom, zda se jedná o ženu anebo muže, to znamená v závislosti na proměnné „pohl“. V 10. otázce vyjadřovali respondenti svůj souhlas či nesouhlas s výrokem: *Sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc.*

Vypočítané $\chi^2 = 15,009$ je větší než 9,493, což je kritická hodnota χ^2 pro 4 stupně volnosti a získaná P-hodnota je 0,005, je tedy menší než zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$. Potvrdilo se, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existuje statisticky významná

¹⁸⁶ r. pr. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

závislost mezi odpověďmi na 10. otázku, týkající se nezbytnosti zvyšovat sociální pomoc, a tím, zda je respondent muž anebo žena, což je nutnou podmínkou pro zamítnutí nulové hypotézy o nezávislosti.

Tabulka 18 Kontingenční tabulka s údaji o vztahu mezi proměnnými „pohl“ a „desat“

		„pohl“		celkem
		muž	žena	
10. otázka	roz. ano	38	10	48
prom.	sp. ano	68	48	116
„desat“	nevím	86	53	139
	sp. ne	36	41	77
	r. ne ¹⁸⁷	10	12	22
celkem		238	164	402

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	15,009	4	,005
Likelihood Ratio	15,598	4	,004
Linear-by-Linear Association	10,631	1	,001
N of Valid Cases	402		

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,193	,005
	Cramer's V	,193	,005
N of Valid Cases		402	

Zdroj: Vlastní výzkum

V **tabulce 19** jsou uvedena sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „desat“. Údaje v **tabulce 19** ukazují, že až 45 procent respondentů - mužů - vyjádřilo názor, že *sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně*, ale podíl žen stejného názoru byl pouze 35 procent. Nesouhlas s tvrzením vyjádřilo 19 procent mužů, ale až 32 procent žen. Poměrně vysoký podíl respondentů, u obou pohlaví, zvolil odpověď *nevím*: 36 procent mužů a 32 procent žen. I v odpovědích na 10. otázku byl tedy mezi muži a ženami patrný rozdíl: podíl mužů, kteří vyjádřili přesvědčení, že není potřeba zvyšovat

¹⁸⁷ roz. ano = rozhodně souhlasím, sp. ano = spíše souhlasím, sp. ne = spíše nesouhlasím, r. ne = rozhodně nesouhlasím

sociální pomoc, to znamená, že sociální politika pomáhá chudým dostatečně, byl o deset procentních bodů vyšší, než byl podíl žen stejného názoru.

Tabulka 19 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „desat“

		„pohl“	
		muž	žena
10. otázka „pata“	roz. ano ¹⁸⁸	16	6
	sp. ano	29	29
	nevím	36	32
	sp. ne	15	25
	roz. ne	4	7
celkem (%)		100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Kontingenční **tabulka 20** obsahuje údaje o odpovědích respondentů na **16. otázku** v závislosti na tom, zda se jedná o ženu anebo muže, to znamená v závislosti na proměnné „pohl“. V 16. otázce vyjadřovali respondenti svůj souhlas či nesouhlas s výrokem: *Blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném.*

Vypočítané $\chi^2 = 9,669$ je větší než 9,493, což je kritická hodnota χ^2 pro 4 stupně volnosti a získaná P-hodnota je 0,046, je tedy menší než zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$. Potvrdilo se, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existuje statisticky významná závislost mezi odpověďmi na 16. otázku, že blahobyt člověka závisí v první řadě na něm samotném, a tím, jestli je respondent muž anebo žena, což je nutnou podmínkou pro zamítnutí nulové hypotézy o nezávislosti.

¹⁸⁸ roz. ano = rozhodně souhlasím, sp. ano = spíše souhlasím, sp. ne = spíše nesouhlasím, roz. ne = rozhodně nesouhlasím

Tabulka 20 Kontingenční tabulka s údaji o vztahu mezi proměnnými „pohl“ a „sestn“

	Proměnná „pohl“		celkem
	muž	žena	
16. otázka ¹⁸⁹ roz. ano	135	70	205
proměnná sp. ano	79	70	149
„sestn“ nevím	8	5	13
sp. ne	16	18	34
roz. ne	0	1	1
celkem	238	164	402

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	9,669	4	,046
Likelihood Ratio	10,016	4	,040
Linear-by-Linear Association	6,903	1	,009
N of Valid Cases	402		

Symmetric Measures

	Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal Phi	,155	,046
Cramer's V	,155	,046
N of Valid Cases/	402	

Zdroj: Vlastní výzkum

V **tabulce 21** jsou uvedena sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sestn“. Z údajů v **tabulce 21** vyplývá, že až 90 procent mužů a 86 procent žen vyjádřilo názor, že blahobyt člověka je závislý především na něm samotném. S tímto výrokem rozhodně souhlasilo 43 procent žen, ale až 57 procent mužů. I u této otázky byl zřejmý rozdíl v odpovědích mezi muži a ženami, i když menší, než tomu bylo v předcházejících případech.

¹⁸⁹ roz. ano = rozhodně souhlasím, sp. ano = spíše souhlasím, sp. ne = spíše nesouhlasím, roz. ne = rozhodně nesouhlasím

Tabulka 21 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sestn“

		„pohl“	
		muž	žena
16. otázka „sestn“	roz. ano ¹⁹⁰	57,0	42,7
	sp. ano	33,0	42,7
	nevím	3,0	3,0
	sp. ne	7,0	11,0
	roz. ne	0,0	0,6
celkem (%)		100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Dílčí shrnutí (hypotéza H_6): Analýza odpovědí u čtyř otázek potvrdila, že mezi postoji mužů a postoji žen vůči sociálním problémům jsou (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) statisticky významné rozdíly, které odrážejí větší míru sociální solidarity u žen, než jaká se projevuje u mužů. Nulovou hypotézu H_{06} lze tedy považovat za zamítnutou.

4.2.7 Hypotéza H_7

Hypotéza H_7 : *Přerozdělování, vedoucí ke zmírňování sociálních rozdílů, je na venkově podporováno více než ve městech.*

Aby bylo možné rozhodnout o hypotéze H_7 , byla formulována alternativní, **nulová hypotéza H_{07} :** *Přerozdělování, vedoucí ke zmírňování sociálních rozdílů, není na venkově podporováno více než ve městech.* Kritériem pro rozdělení respondentů na ty, co žijí na venkově a ty, co žijí ve městech, byl počet obyvatel v místě bydliště, to znamená odpovědi na **24. otázku**, udávající hodnoty proměnné „obec“. Strukturu respondentů podle počtu obyvatel v místě bydliště uvádí **tabulka 22** a **graf č. 3**.

Postup při testování hypotézy H_7 , respektive nulové hypotézy H_{07} , byl obdobný jako u předcházející hypotézy H_6 : V programu SPSS bylo vytvořeno 14 kontingenčních tabulek, pomocí kterých se zjišťovalo, zda ukazují na statisticky významnou závislost mezi proměnnou „obec“, jejíž hodnoty byly určeny počtem obyvatel v místě bydliště respondenta, a proměnnými:

- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 1., 2., 4., 9., 10., 15. a 17., které se vztahují k hypotéze H_1 ,

¹⁹⁰ 16. otázku uvádí i *tabulka 2*, ve které jsou relativní četnosti odpovědí všech respondentů. Tady: roz. ano = rozhodně souhlasím, sp. ano = spíše souhlasím, sp. ne = spíše nesouhlasím, roz. ne = rozhodně nesouhlasím

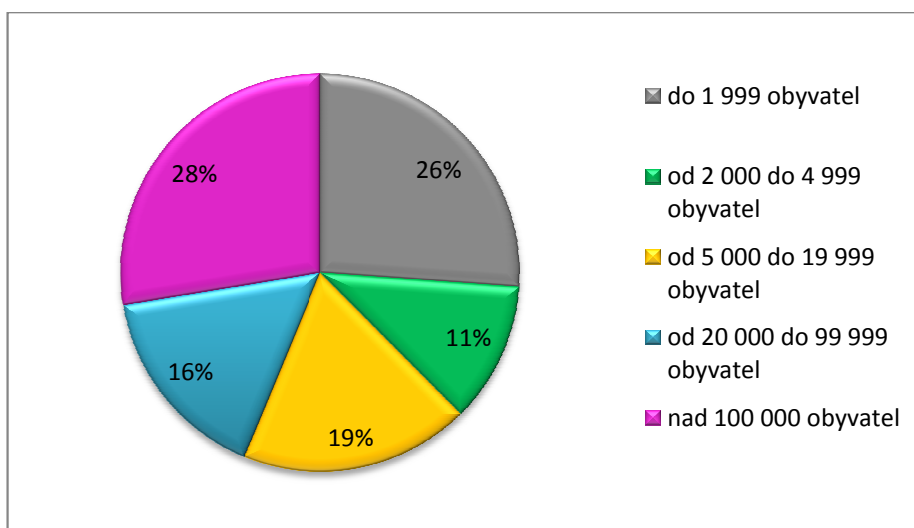
- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 3., 5., 6., 7., 8., 13. a 16., které se vztahují k hypotéze H₂.

Výpočty ukázaly, že statisticky významné jsou rozdíly v odpovědích mezi respondenty z obcí různé velikosti pouze u otázky číslo 7.

Tabulka 22 *Struktura respondentů podle počtu obyvatel v místě bydliště*

Počet obyvatel v místě bydliště - proměnná „obec“	Absolutní četnost respondentů, kteří žijí v obci této velikosti	Relativní četnost respondentů, kteří žijí v obci této velikosti (%)	Kumulativní četnosti absolutní	Kumulativní četnosti relativní (%)
<i>do 1 999 obyvatel</i>	105	26	105	26
<i>2 000 - 4 999 obyvatel</i>	46	11	151	37
<i>5 000 – 19 999 obyvatel</i>	75	19	226	56
<i>20 000 – 99 999 obyvatel</i>	65	16	291	72
<i>nad 100 000 obyvatel</i>	111	28	402	100
<i>Celkem</i>	402	100	-	-

Zdroj: *Vlastní výzkum*

Graf č. 3 *Struktura respondentů podle počtu obyvatel v místě bydliště.*

Zdroj: *Vlastní výzkum*

Tabulka 23 Kontingenční tabulka s údaji o vztahu mezi proměnnými „obec“ a „sedma“

		Proměnná „obec“					celkem
		do 1 999 obyvatel	od 2 000 do 4 999 obyvatel	od 5 000 do 19 999 obyvatel	od 20 000 do 99 999 obyvatel	nad 100 000 obyvatel	
7. otázka proměnná „sedma“	r. pr. ¹⁹¹	17	5	10	5	24	61
	s. prv.	27	19	15	13	21	95
	nevím	1	2	3	1	2	9
	r. dr.	24	6	18	31	23	102
	s. dr.	36	14	29	15	41	135
celkem		105	46	75	65	111	402

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2- sided)
Pearson Chi-Square	37,321	16	,002
Likelihood Ratio	34,662	16	,004
Linear-by-Linear Association	,238	1	,626
N of Valid Cases	402		

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,305	,002
	Cramer's V	,152	,002
N of Valid Cases		402	

Zdroj: Vlastní výzkum

. Kontingenční **tabulka 23** obsahuje údaje o odpovědích respondentů na **7. otázku** - proměnná „sedma“, v závislosti na počtu obyvatel bydliště respondenta (vesnice má méně než 2 000 obyvatel), to znamená v závislosti na proměnné „obec“. V 7. otázce vybírali respondenti jeden z dvojice výroků: První výrok: *Přídavky na děti by měly být vypláceny plošně všem rodinám s dětmi bez ohledu na výši jejich příjmu.* Druhý výrok: *Přídavky na děti by měly být vypláceny pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi za přesně stanovených podmínek.*

¹⁹¹ 7. otázka byla už uvedena v *tabulce 2*, ve které jsou i relativní četnosti odpovědí všech respondentů. Tady: r. pr. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

Vypočítané $\chi^2 = 37,321$ je větší než 26,296, což je kritická hodnota χ^2 pro 16 stupňů volnosti a získaná P-hodnota je 0,002, to znamená, že je menší než zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$. Potvrdilo se tedy, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existuje statisticky významná závislost mezi odpověďmi na sedmou otázku a tím, z jak velké obce respondent pochází, což je nutnou podmínkou pro zamítnutí nulové hypotézy o nezávislosti.

Tabulka 24 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sedma“

		Proměnná „obec“				
		do 1 999 obyvatel	od 2 000 do 4 999 obyvatel	od 5 000 do 19 999 obyvatel	od 20 000 do 99 999 obyvatel	nad 100 000 obyvatel
7. otázka ¹⁹² „sedma“	r. prv.	16,2	10,9	13,3	7,7	21,6
	s. prv.	25,7	41,3	20,0	20,0	18,9
	nevím	1,0	4,3	4,0	1,5	1,8
	r. dr.	22,9	13,0	24,0	47,7	20,7
	s. dr.	34,3	30,4	38,7	23,1	36,9
celkem (%)		100	100	100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

V **tabulce 24** jsou uvedena sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sedma“. Údaje v **tabulce 24** ukazují, že z respondentů žijících na venkově, to znamená v obcích do 1 999 obyvatel, podpořilo plošné přídavky na děti téměř 42 procent dotázaných, proti tomu s výplatou přídávků na děti pouze skutečně potřebným rodinám (rozhodně anebo spíše) souhlasilo přes 57 procent respondentů. Velmi podobné bylo rozdělení četností u respondentů z měst nad 100 000 obyvatel: plošné přídavky v této skupině podpořilo necelých 41 procent respondentů a výplatu pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi téměř 58 procent respondentů¹⁹³. Největší relativní podpora výplatě plošných přídávků na děti - přes 52 procent - byla ve skupině respondentů z obcí od 2 000 do 4 999 obyvatel. V této skupině pak výplatu přídávků pouze skutečně potřebným rodinám (spíše anebo rozhodně) schvalovalo přes 43 procent respondentů. Relativně nejnižší podporu měla výplata plošných přídávků na děti u respondentů z obcí s počtem obyvatel od 20 000 do 99 999: v této skupině ji podpořilo jenom 28 procent

¹⁹² r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

¹⁹³ Vzhledem k tomu, že tyto dvě skupiny byly přibližně stejně početné, 105 respondentů z obcí do 1 999 obyvatel a 111 z obcí nad 100 000 obyvatel, má význam tyto údaje porovnávat.

respondentů, když téměř 72 procent vyjádřilo názor, že přídavky na děti by měly být vypláceny pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi.

Uvedené údaje ukazují, že ačkoliv jsou mezi respondenty z obcí různých velikostí rozdíly v jejich podpoře plošné či selektivní výplatě přídavků na děti, tyto rozdíly nekorrespondují s tvrzením hypotézy H_7 o větší podpoře přerozdělování a zmírňování sociálních rozdílů na venkově než ve městech.

Tabulka 25 Řádková podmíněná rozdělení četností proměnné „obec“

		Proměnná „obec“					celkem (%)
		do 1 999 obyvatel	od 2 000 do 4 999 obyvatel	od 5 000 do 19 999 obyvatel	od 20 000 do 99 999 obyvatel	nad 100 000 obyvatel	
7. otázka „sedma“	r. prv.	27,9	8,2	16,4	8,2	39,3	100
	s. prv.	28,4	20,0	15,8	13,7	22,1	100
	nevím	11,1	22,2	33,3	11,1	22,2	100
	r. dr.	23,5	5,9	17,6	30,4	22,5	100
	s.dr. ¹⁹⁴	26,7	10,4	21,5	11,1	30,4	100

Zdroj: Vlastní výzkum

V **tabulce 25** jsou uvedena řádková podmíněná rozdělení četností proměnné „obec“. Z údajů v **tabulce 25** vyplývá, že z respondentů, kteří *rozhodně souhlasili s výplatou plošných přídavků* na děti, tvořili největší podíl - přes 39 procent - respondenti z obcí nad 100 000 obyvatel; druhou nejvíce početnou skupinou byli respondenti z obcí do 1 999 obyvatel, kteří v této skupině tvořili necelých 28 procent. Z respondentů, kteří *rozhodně souhlasili s výplatou přídavků pouze skutečně potřebným rodinám*, byl největší podíl - více než 30 procent - z obcí od 20 000 do 99 999 obyvatel. Ani tato data ale nekorrespondují s hypotézou H_7 .

Dílčí shrnutí (hypotéza H_7): I když podle χ^2 testu existují (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) statisticky významné rozdíly v postojích respondentů k výplatě přídavků na děti mezi respondenty z venkova a z měst (čili rozdělenými do skupin podle počtu obyvatel jejich bydliště), řádková ani sloupcová rozdělení četností zkoumaných proměnných nepotvrdila, že by respondenti žijící na venkově podporovali přerozdělování, vedoucí ke

¹⁹⁴ r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

zmírňování sociálních rozdílů, více než respondenti z měst. Nulovou hypotézu H₀₇ tedy nelze považovat za zamítnutou.

4.2.8 Hypotéza H₈

Hypotéza H₈: *V regionech s vyšší než průměrnou mírou nezaměstnanosti a většími sociálními rozdíly je větší míra sociální solidarity než v jiných regionech.*

Aby bylo možné rozhodnout o hypotéze H₈, byla formulována alternativní, **nulová hypotéza H₀₈:** *V regionech s vyšší než průměrnou mírou nezaměstnanosti a většími sociálními rozdíly není větší míra sociální solidarity než v jiných regionech.* Strukturu respondentů podle regionu, kde žijí, to znamená podle odpovědí na **30. otázku** (proměnná „*regio*“), uvádí **tabulka 26**. Z údajů v *tabulce 26* vyplývá, že největší podíl respondentů byl ze Středních Čech a z regionu Praha, kteří dohromady tvořili 54 procent všech respondentů, nejméně byly zastoupeny moravské regiony¹⁹⁵ Jihovýchod (3 procenta), Střední Morava (2,7 procent) a Moravskoslezsko (0,7 procent).

Tabulka 26 Struktura respondentů podle regionu, ve kterém žijí

Region	Absolutní četnost respondentů žijících v daném regionu	Relativní četnost respondentů žijících v daném regionu (%)
<i>Praha</i>	<i>103</i>	<i>25,6</i>
<i>Střední Čechy</i>	<i>114</i>	<i>28,4</i>
<i>Jihozápad</i>	<i>60</i>	<i>14,9</i>
<i>Severozápad</i>	<i>38</i>	<i>9,5</i>
<i>Severovýchod</i>	<i>55</i>	<i>13,7</i>
<i>Jihovýchod</i>	<i>12</i>	<i>3,0</i>
<i>Střední Morava</i>	<i>11</i>	<i>2,7</i>
<i>Moravskoslezsko</i>	<i>3</i>	<i>0,7</i>
<i>Jiný region</i>	<i>6</i>	<i>1,5</i>
<i>Celkem</i> ¹⁹⁶	<i>402</i>	<i>100</i>

Zdroj: *Vlastní výzkum*

¹⁹⁵ Velmi nízké zastoupení má také region „Jiný“ (1,5 procenta), kam byli zařazeni respondenti z regionů mimo území ČR, tedy především zahraniční studenti, ale těm se výzkum podrobněji nevěnoval.

¹⁹⁶ Tabulka uvádí (podobně jako všechny předcházející tabulky) údaje sebrané od respondentů při prvním sběru od prosince 2011 do února 2012.

I při testování hypotézy H_8 , respektive nulové hypotézy H_{08} , byl postup obdobný jako u předcházejících hypotéz H_6 a H_7 : V programu SPSS bylo vytvořeno 14 kontingenčních tabulek, pomocí kterých se zjišťovalo, zda ukazují na statisticky významnou závislost mezi proměnnou „*regio*“, jejíž hodnoty byly určeny regionem, ve kterém se nachází bydliště respondenta, a proměnnými:

- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 1., 2., 4., 9., 10., 15. a 17., které se vztahují k hypotéze H_1 ,
- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 3., 5., 6., 7., 8., 13. a 16., které se vztahují k hypotéze H_2 .

Vypočítané hodnoty χ^2 nebyly ani v jednom případě větší než 46,194, což je kritická hodnota χ^2 pro 32 stupňů volnosti (na hladině významnosti 0,05); a podobně žádná P-hodnota nebyla menší než zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$. U žádné ze zmiňovaných čtrnácti otázek se tedy nepotvrdily (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) statisticky významné rozdíly v odpovědích mezi respondenty z různých regionů.

Co z toho lze vyvodit? Na jedné straně je možné se domnívat, že to, ze kterého regionu jsou respondenti, nehraje v jejich sociálních postojích nijak zvlášť důležitou roli. Vzhledem k tomu, že se nepodařilo zjistit statisticky významné rozdíly v odpovědích respondentů z různých regionů, jeví se tato možnost jako pravděpodobná. Na druhé straně je ale potřeba vzít v úvahu skutečnost, že nízké zastoupení tří moravských regionů¹⁹⁷ zcela jistě ovlivnilo výsledky statistického testování pomocí χ^2 testu. S přihlédnutím k tomu se potom skutečnost, že v postojích respondentů z různých regionů nelze najít žádné (statisticky významné) rozdíly, jeví méně jednoznačně. Protože k cílům předložené disertační práce patří vyhodnotit, zda a jaké jsou rozdíly v sociálních postojích mezi respondenty z různých regionů, a identifikovat možné důsledky pro regionální rozvoj ze zjištěných rozdílů, byla data sebraná při prvním sběru - uskutečněném od prosince 2011 do února 2012 - doplněna dalšími údaji¹⁹⁸ z účelového výběrového souboru „Doplňek“. Následná kvantitativní analýza - opírající se o údaje z obou dvou sběrů - měla pak ukázat, zda se zjištění o neexistenci statisticky významných rozdílů v sociálních postojích mezi respondenty z různých regionů potvrdí

¹⁹⁷ Jednalo se o regiony: Jihovýchod, Střední Morava a Moravskoslezsko. Jak již bylo zmíněno výše, nízké zastoupení měl i region „Jiný“, což nepochybně také ovlivnilo hodnoty χ^2 testu.

¹⁹⁸ V březnu 2012 byl uskutečněn druhý sběr, při kterém byly získány údaje od 152 respondentů z ČVUT, čímž vznikl účelový výběrový soubor, „Doplňek“.

či nikoliv¹⁹⁹. Analýza a interpretace získaných výsledků je uvedena v samostatné podkapitole (4.5).

4.2.9 Hypotéza H₉

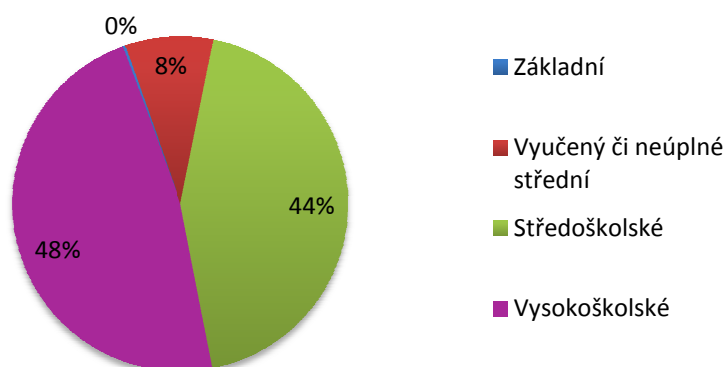
Hypotéza H₉: V rodinách s vyšším vzděláním rodičů je větší sociální solidarita než v rodinách s nižším vzděláním.

Aby bylo možné rozhodnout o platnosti hypotézy H₉, byla formulována alternativní, nulová hypotéza H₀₉: **V rodinách s vyšším vzděláním rodičů není větší sociální solidarita než v rodinách s nižším vzděláním.** Strukturu respondentů podle vzdělání rodičů²⁰⁰, to znamená podle odpovědí na **25. otázku** (proměnná „vzdel“), uvádí **tabulka 27** a **graf č. 4**.

Tabulka 27 Struktura respondentů podle dosaženého vzdělání rodičů

Nejvyšší ukončené vzdělání rodičů	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
<i>Základní</i>	<i>1</i>	<i>0</i>
<i>Vyučený případně neúplné střední</i>	<i>34</i>	<i>8</i>
<i>Středoškolské</i>	<i>176</i>	<i>44</i>
<i>Vysokoškolské</i>	<i>191</i>	<i>48</i>
<i>Celkem</i>	<i>402</i>	<i>100</i>

Zdroj: Vlastní výzkum

Graf č. 4 Struktura respondentů podle dosaženého vzdělání rodičů

Zdroj: Vlastní výzkum

¹⁹⁹ Data ze souboru „Doplňk“ byla využívána (společně s údaji z prvního sběru) při analýze meziregionálních rozdílů v postojích respondentů k sociálním otázkám čili pouze při testování hypotézy H₈.

²⁰⁰ V dotazníku byla u otázky č. 25, týkající se dosaženého vzdělání rodičů, uvedena „nápověda“: *Pokud je úroveň vzdělání Vašich rodičů rozdílná, uveďte vyšší dosažený stupeň.*

Z údajů uvedených v *tabulce 27* je zřejmé, že podle vzdělání rodičů by bylo možné (při testování) respondenty rozdělit ne do čtyř, ale pouze do tří skupin, protože jenom jeden respondent uvedl, že má rodiče se základním vzděláním. Četnosti těch, co mají rodiče se středoškolským a vysokoškolským vzděláním jsou podobné - 44 procent respondentů má rodiče „středoškoláky“ a 48 procent „vysokoškoláky“ - podíl respondentů, jejichž rodiče jsou vyučeni anebo mají neúplné střední vzdělání, je podstatně menší, 8 procent.

Při testování hypotézy H_9 , respektive nulové hypotézy H_{09} , byl postup obdobný jako u předcházejících hypotéz (H_6 až H_8): V programu SPSS bylo vytvořeno 14 kontingenčních tabulek, pomocí kterých se zjišťovalo, zda ukazují na statisticky významnou závislost mezi proměnnou „vzdel“, jejíž hodnoty byly určeny nejvyšším dosaženým vzděláním rodičů respondenta, a proměnnými:

- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 1., 2., 4., 9., 10., 15. a 17., které se vztahují k hypotéze H_1 ,
- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 3., 5., 6., 7., 8., 13. a 16., které se vztahují k hypotéze H_2 .

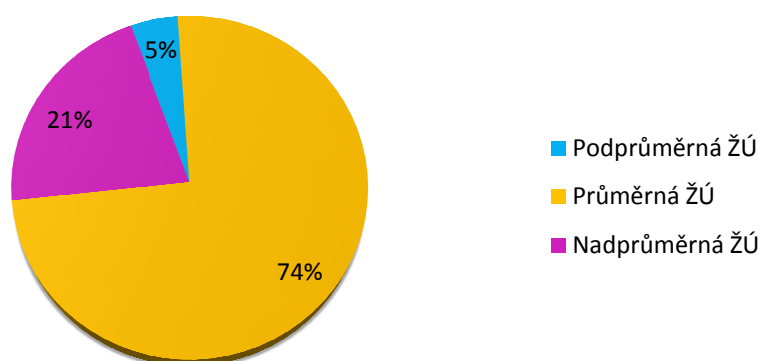
Při práci se čtyřmi hodnotami proměnné „vzdel“, to znamená s odpověďmi respondentů rozdělenými - podle dosaženého vzdělání rodičů - do čtyř skupin, nebyly vypočítané hodnoty χ^2 ani v jediném případě větší než 21,026, což je kritická hodnota χ^2 pro 12 stupňů volnosti (na hladině významnosti 0,05). Podobně žádná P-hodnota nebyla menší než zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$. Potvrdilo se tedy, že ani u jedné ze zmiňovaných čtrnácti otázek nejsou (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) statisticky významné rozdíly v odpovědích respondentů rozdělených do čtyř skupin podle dosaženého vzdělání rodičů. Ani po sloučení „skupiny“ odpovědí respondentů, jejichž rodiče mají pouze základní vzdělání, se skupinou, ve které byli odpovědi respondentů, jejichž rodiče mají neúplné střední vzdělání, to znamená, když byly použity jenom tři možné hodnoty proměnné „vzdel“, se situace nezměnila: Vypočítané hodnoty χ^2 nebyly ani v jednom případě větší než 15,507, což je kritická hodnota z tabulek pro 8 stupňů volnosti (na hladině významnosti 0,05). Ani u jedné ze zmiňovaných čtrnácti otázek tedy nejsou (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) statisticky významné rozdíly v odpovědích mezi respondenty, když jsou rozděleni do tří skupin podle dosaženého vzdělání rodičů.

Dílčí shrnutí (hypotéza H_9): Výsledky kvantitativní analýzy dat neumožňují zamítnout nulovou hypotézu H_{09} , za zamítnutou lze tedy považovat hypotézu H_9 .

4.2.10 Hypotéza H₁₀

Hypotéza H₁₀: *V rodinách s průměrnou a podprůměrnou životní úrovní je větší tolerance vůči lidem odkázaným na sociální pomoc než v rodinách s nadprůměrnou životní úrovní.*

Aby bylo možné rozhodnout o hypotéze H₁₀, byla formulována alternativní, **nulová hypotéza H₀₁₀:** *V rodinách s průměrnou a podprůměrnou životní úrovní není větší tolerance vůči lidem odkázaným na sociální pomoc než v rodinách s nadprůměrnou životní úrovní.* Strukturu respondentů podle životní úrovně²⁰¹ rodiny, to znamená podle odpovědí na **27. otázku** (proměnná „zu“), uvádí **tabulka 28** a **graf č. 5**.

Graf č. 5 *Struktura respondentů podle životní úrovně rodiny*
Zdroj: *Vlastní výzkum*

Tabulka 28 *Struktura respondentů podle životní úrovně rodiny*

Životní úroveň rodiny	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
<i>Podprůměrná</i>	<i>18</i>	<i>5</i>
<i>Průměrná</i>	<i>299</i>	<i>74</i>
<i>Nadprůměrná</i>	<i>85</i>	<i>21</i>
<i>Celkem</i>	<i>402</i>	<i>100</i>

Zdroj: *Vlastní výzkum*

²⁰¹V dotazníku měli respondenti uvést subjektivní hodnocení životní úrovně své rodiny – podle materiálního zabezpečení.

Postup při testování hypotézy H_{10} , respektive nulové hypotézy H_{010} , byl obdobný jako u předcházejících hypotéz (H_6 až H_9): Bylo vytvořeno 14 kontingenčních tabulek, pomocí kterých se zjišťovalo, zda ukazují na statisticky významnou závislost mezi proměnnou „zu“, jejíž hodnoty byly určeny deklarovanou životní úrovní respondentovy rodiny, a proměnnými:

- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 1., 2., 4., 9., 10., 15. a 17., které se vztahují k hypotéze H_1 ,
- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 3., 5., 6., 7., 8., 13. a 16., které se vztahují k hypotéze H_2 .

Výpočty ukázaly, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) jsou statisticky významné rozdíly v odpovědích mezi respondenty z rodin s různou životní úrovní u otázek číslo: **3** (proměnná „treti“), **4** (proměnná „ctvrta“), **6** (proměnná „sesta“) a **16** (proměnná „sestn“).

Kontingenční **tabulka 29** obsahuje údaje o odpovědích respondentů na **3. otázku** - proměnná „treti“, v závislosti na životní úrovni rodiny respondenta, to znamená v závislosti na proměnné „zu“. Ve 3. otázce vybírali respondenti jeden z dvojice výroků: První výrok: *Jednotná sazba daně z příjmu je spravedlivější než progresivní zdanění - proč by bohatší měli být trestáni za to, že více pracují, a proto vydělávají víc peněz.* Druhý výrok: *Stát potřebuje získat dostatek peněz do státního rozpočtu, musí tedy více zdanit ty, kteří peníze mají, tedy lidi s vyššími příjmy - progresivní zdanění je u daně z příjmu spravedlivější než jednotná daňová sazba.*

Vypočítané $\chi^2 = 26,736$ je větší než 15,507, což je kritická hodnota χ^2 pro 8 stupňů volnosti a P-hodnota je 0,001, je tedy menší než zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$. Potvrdilo se, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existuje statisticky významná závislost mezi odpověďmi na 3. otázku, týkající se volby mezi jednotnou sazbou daně z příjmu a progresivním zdaněním, a tím, jaká je životní úroveň rodiny respondenta, což je nutnou podmínkou pro zamítnutí nulové hypotézy o nezávislosti.

V **tabulce 30** jsou uvedena sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „treti“. Z údajů uvedených v **tabulce 30** vyplývá, že mezi respondenty, kteří vyhodnotili životní úroveň své rodiny jako podprůměrnou, tvořil podíl těch, kteří podpořili jednotnou sazbu daně z příjmu, necelých 28 procent. Mezi respondenty s deklarovanou průměrnou životní úrovní byl tento podíl podstatně vyšší, 53 procent, a u respondentů s nadprůměrnou životní úrovní byl podíl těch, kteří podpořili jednotnou sazbu daně z příjmu nejvyšší, téměř 71 procent. Proti tomu, s progresivním zdaněním

souhlasilo téměř 56 procent respondentů s podprůměrnou životní úrovní, ale jenom 40 procent respondentů s průměrnou a 26 procent respondentů s nadprůměrnou životní úrovní. To znamená, že respondenti z rodin s průměrnou a s podprůměrnou životní úrovní podpořili progresivní zdanění více než ti, kteří byli z rodin s nadprůměrnou životní úrovní. To je v souladu s tvrzením hypotézy H₁₀.

Tabulka 29 Kontingenční tabulka s údaji o vztahu mezi proměnnými „zu“ a „treti“

		Proměnná „zu“			Celkem
		podprům.	průměrná	nadprům.	
3. otázka proměnná „treti“ ²⁰²	r. prv.	1	74	41	116
	s. prv.	4	85	19	108
	nevím	3	19	3	25
	r. dr.	3	41	7	51
	s. dr.	7	80	15	102
Celkem		18	299	85	402

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	26,736	8	,001
Likelihood Ratio	26,093	8	,001
Linear-by-Linear Association	15,952	1	,000
N of Valid Cases	402		

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,258	,001
	Cramer's V	,182	,001
N of Valid Cases		402	

Zdroj: Vlastní výzkum

²⁰² 3. otázka byla už uvedena v tabulce 2, ve které jsou i relativní četnosti odpovědí všech respondentů. Tady: r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

Tabulka 30 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „treti“

		Proměnná „zu“		
		podprům.	průměrná	nadprům.
3. otázka proměnná „treti“	r. prv.	5,6	24,7	48,2
	s. prv.	22,2	28,4	22,4
	nevím	16,7	6,4	3,5
	r. dr.	16,7	13,7	8,2
	s. dr.	38,9	26,8	17,6
Celkem (%)		100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka 31 Kontingenční tabulka s údaji o vztahu mezi proměnnými „zu“ a „ctvrta“

		Proměnná „zu“			Celkem
		podprům.	průměrná	nadprům.	
4. otázka proměnná „ctvrta“ ²⁰³	r. prv.	1	57	30	88
	s. prv.	8	95	23	126
	nevím	0	14	4	18
	r. dr.	3	53	16	72
	s. dr.	6	80	12	98
Celkem		18	299	85	402

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	17,624	8	,024
Likelihood Ratio	18,810	8	,016
Linear-by-Linear Association	8,333	1	,004
N of Valid Cases	402		

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,209	,024
	Cramer's V	,148	,024
N of Valid Cases		402	

Zdroj: Vlastní výzkum

²⁰³ 4. otázka byla už uvedena v *tabulce 1*, ve které jsou i relativní četnosti odpovědí všech respondentů. Tady: r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

Kontingenční *tabulka 31* obsahuje údaje o odpovědích respondentů na **4. otázku** - proměnná „ctvrta“, v závislosti na životní úrovni rodiny respondenta, to znamená v závislosti na proměnné „zu“. Ve 4. otázce vybírali respondenti jeden z dvojice výroků: První výrok: *Zavedení poplatků ve zdravotnictví bylo správné - vytvořily se dodatečné zdroje peněz pro další potřebnou péči.* Druhý výrok: *Zavedení poplatků ve zdravotnictví nebylo správné - způsobilo zvýšení životních nákladů pro nemocné a seniory.*

Vypočítané $\chi^2 = 17,624$ je větší než 15,507, což je kritická hodnota χ^2 pro 8 stupňů volnosti a P-hodnota je 0,024, je tedy menší než zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$. Potvrdilo se, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existuje statisticky významná závislost mezi odpověďmi na 4. otázku, týkající se zavedení poplatků ve zdravotnictví, a tím, jaká je životní úroveň rodiny respondenta, což je nutnou podmínkou pro zamítnutí nulové hypotézy o nezávislosti.

V *tabulce 32* jsou uvedena sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „ctvrta“. Z údajů v *tabulce 32* vyplývá, že zatímco z respondentů z rodin s podprůměrnou a průměrnou životní úrovní schvalovala zavedení poplatků ve zdravotnictví (přibližně) polovina, podíl respondentů z rodin s nadprůměrnou životní úrovní schvalujících poplatky ve zdravotnictví byl přes 62 procent. To, že zavedení poplatků ve zdravotnictví nebylo správné, byl názor necelých třiceti tří procent respondentů s nadprůměrnou životní úrovní, ale více než čtyřiceti čtyř procent respondentů s průměrnou a padesáti procent respondentů s podprůměrnou životní úrovní.

Tabulka 32 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „ctvrta“

		Proměnná „zu“		
		podprům.	průměrná	nadprům.
4. otázka	r. prv.	5,6	19,1	35,3
proměnná „ctvrta“ ²⁰⁴	s. prv.	44,4	31,8	27,1
	nevím	0,0	4,7	4,7
	r. dr.	16,7	17,7	18,8
	s. dr.	33,3	26,8	14,1
	Celkem (%)		100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

²⁰⁴ r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

To znamená, že vysokoškoláci z rodin s průměrnou a podprůměrnou životní úrovní podpořili zavedení poplatků ve zdravotnictví méně než vysokoškoláci z rodin s nadprůměrnou životní úrovní. Tato skutečnost je v souladu s tvrzením hypotézy H₁₀.

Tabulka 33 Kontingenční tabulka s údaji o vztahu mezi proměnnými „zu“ a „sesta“

		Proměnná „zu“			Celkem
		podprům.	průměrná	nadprům.	
6. otázka proměnná „sesta“ ²⁰⁵	r. prv.	10	157	53	220
	s. prv.	3	99	20	122
	nevím	0	13	1	14
	r. dr.	0	8	5	13
	s. dr.	5	22	6	33
Celkem		18	299	85	402

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	18,418	8	,018
Likelihood Ratio	16,726	8	,033
Linear-by-Linear Association	1,851	1	,174
N of Valid Cases	402		

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,214	,018
	Cramer's V	,151	,018
N of Valid Cases		402	

Zdroj: Vlastní výzkum

Kontingenční *tabulka 33* obsahuje údaje o odpovědích respondentů na **6. otázku** - proměnná „sesta“, v závislosti na životní úrovni rodiny respondenta, to znamená v závislosti na proměnné „zu“. V 6. otázce vybírali respondenti jeden z dvojice výroků: První výrok: *Poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací.* Druhý výrok: *Poskytování*

²⁰⁵ 6. otázka byla už uvedena v *tabulce 2*, ve které jsou i relativní četnosti odpovědí všech respondentů. Tady: r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

alespoň minimální sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané je v zájmu celé společnosti, a proto by nemělo být ničím podmiňováno.

Vypočítané $\chi^2 = 18,418$ je větší než 15,507, což je kritická hodnota χ^2 pro 8 stupňů volnosti a P-hodnota je 0,018, je tedy menší než zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$. Potvrdilo se, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existuje statisticky významná závislost mezi odpověďmi na 6. otázku, týkající se poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané, a tím, jaká je životní úroveň rodiny respondenta, což je nutnou podmínkou pro zamítnutí nulové hypotézy o nezávislosti.

V **tabulce 34** jsou uvedena sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sesta“. Údaje z **tabulky 34** svědčí o tom, že u mladých lidí z rodin s podprůměrnou životní úrovní souhlasilo s tím, že poskytování alespoň minimální sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané je v zájmu celé společnosti téměř 28 procent respondentů, zatímco u těch, kteří žijí v rodinách s průměrnou a nadprůměrnou životní úrovní, to bylo jenom 7 procent respondentů. S tvrzením, že poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací, souhlasilo 72 procent respondentů s podprůměrnou životní úrovní v rodině, ale téměř 86 procent respondentů z rodin s průměrnou i s nadprůměrnou životní úrovní. Uvedené skutečnosti jsou, podobně jako v předcházejících dvou případech, v souladu s tvrzením hypotézy H_{10} .

Tabulka 34 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sesta“

		Proměnná „zu“		
		podprům.	průměrná	nadprům.
6. otázka proměnná „sesta“ ²⁰⁶	r. prv.	55,6	52,5	62,4
	s. prv.	16,7	33,1	23,5
	nevím	0,0	4,3	1,2
	r. dr.	0,0	2,7	5,9
	s. dr.	27,8	7,4	7,1
Celkem (%)		100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Kontingenční **tabulka 35** obsahuje údaje o odpovědích respondentů na **16. otázku** - proměnná „sesta“, v závislosti na životní úrovni rodiny respondenta, to znamená

²⁰⁶ r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

v závislosti na proměnné „zu“. V 16. otázce vyjadřovali respondenti svůj souhlas či nesouhlas s výrokem: *Blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném.*

Vypočítané $\chi^2 = 29,076$ je větší než 15,507, což je kritická hodnota χ^2 pro 8 stupňů volnosti a P-hodnota je 0,000, je tedy menší než zvolená hladina významnosti $\alpha = 0,05$. Potvrdilo se, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existuje statisticky významná závislost mezi odpověďmi na 16. otázku, zda blahobyt člověka závisí v první řadě na něm samotném, a tím, jaká je životní úroveň rodiny respondenta, což je nutnou podmínkou pro zamítnutí nulové hypotézy o nezávislosti.

Tabulka 35 Kontingenční tabulka s údaji o vztahu mezi proměnnými „zu“ a „sestn“

		Proměnná „zu“			Celkem
		podprům.	průměrná	nadprům.	
16. otázka	roz. ano	4	144	57	205
proměnná „sestn“ ²⁰⁷	sp. ano	8	116	25	149
	nevím	2	9	2	13
	sp. ne	4	30	0	34
	roz. ne	0	0	1	1
Celkem		18	299	85	402

Chi-Square Tests

	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	29,076	8	,000
Likelihood Ratio	33,496	8	,000
Linear-by-Linear Association	19,138	1	,000
N of Valid Cases	402		

Symmetric Measures

		Value	Approx. Sig.
Nominal by Nominal	Phi	,269	,000
	Cramer's V	,190	,000
N of Valid Cases		402	

Zdroj: Vlastní výzkum

²⁰⁷ 16. otázka byla už uvedena v tabulce 2, ve které jsou i relativní četnosti odpovědí všech respondentů. Tady: roz. ano = rozhodně souhlasím, sp. ano = spíše souhlasím, sp. ne = spíše nesouhlasím, roz. ne = rozhodně nesouhlasím

V *tabulce 36* jsou uvedena sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sestn“. Z údajů uvedených v *tabulce 36* vyplývá následující: U respondentů z rodin s podprůměrnou životní úrovní tvořili ti, kteří souhlasili s tvrzením, že *blahobyt každého závisí v první řadě na něm samotném*, necelých 67 procent. U respondentů s průměrnou životní úrovní to bylo 87 procent a u respondentů s nadprůměrnou životní úrovní byl podíl těch, kteří souhlasili s uvedeným tvrzením, téměř 97 procent. Nesouhlas s tím, že *blahobyt každého závisí na něm samotném*, vyjádřilo 22 procent respondentů z rodin s podprůměrnou životní úrovní, 10 procent respondentů z rodin s průměrnou životní úrovní, a pouze jedno procento těch, kteří jsou z rodin s nadprůměrnou životní úrovní. Všechny tyto údaje jsou v souladu s tvrzením hypotézy H_{10} .

Tabulka 36 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sestn“

		Proměnná „zu“		
		podprům.	průměrná	nadprům.
16. otázka	.roz. ano	22,2	48,2	67,1
proměnná „sestn“ ²⁰⁸	sp. ano	44,4	38,8	29,4
	nevím	11,1	3,0	2,4
	sp. ne	22,2	10,0	0,0
	roz. ne	0,0	0,0	1,2
	Celkem (%)		100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Dílčí shrnutí (hypotéza H_{10}): Analýza odpovědí u čtyř otázek ukázala, že mezi respondenty z rodin s různou životní úrovní jsou (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) statisticky významné rozdíly v jejich toleranci vůči lidem odkázaným na sociální pomoc. Tyto rozdíly svědčí o tom, že respondenti z rodin s průměrnou a podprůměrnou životní úrovní jsou tolerantnější vůči lidem odkázaným na sociální pomoc než respondenti z rodin s nadprůměrnou životní úrovní. Nulovou hypotézu H_{010} lze považovat za zamítnutou.

²⁰⁸ r. ano = rozhodně souhlasím, sp. ano = spíše souhlasím, sp. ne = spíše nesouhlasím, roz. ne = rozhodně nesouhlasím

4.2.11 Hypotéza H₁₁

Hypotéza H₁₁: *V rodinách zaměstnanců v soukromé či státní sféře se projevuje větší sociální solidarita než v rodinách podnikatelů (OSVČ).*

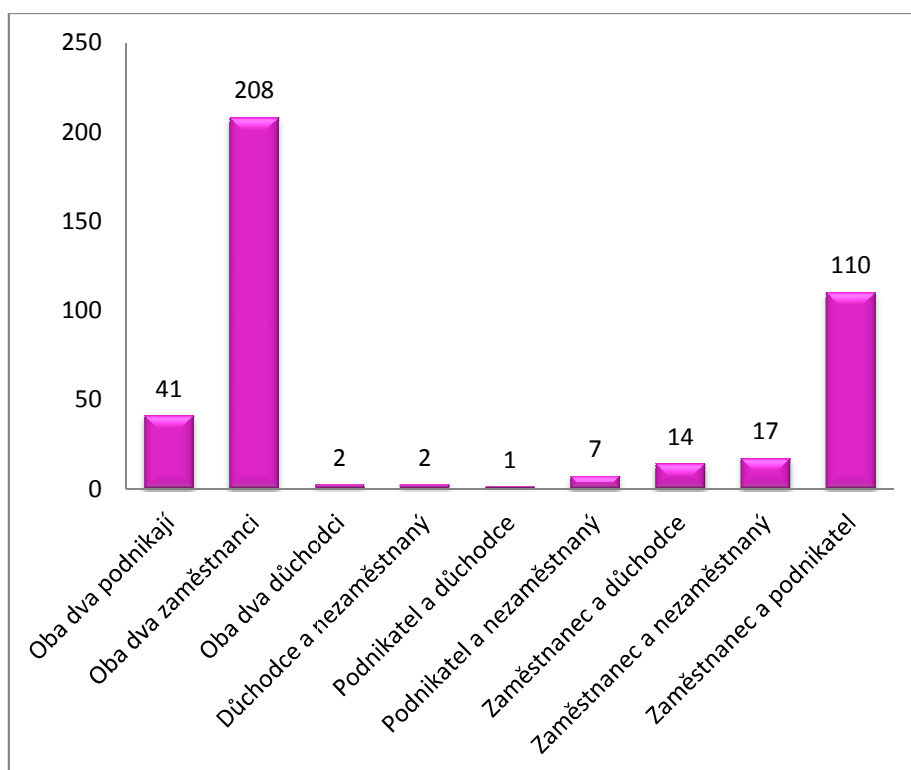
Aby bylo možné rozhodnout o hypotéze H₁₁, byla formulována alternativní, **nulová hypotéza H₀₁₁:** *V rodinách zaměstnanců v soukromé či státní sféře se neprojevuje větší sociální solidarita než v rodinách podnikatelů (OSVČ).* Strukturu respondentů podle zaměstnání rodičů²⁰⁹, to znamená podle odpovědí na **26. otázku** (proměnná „zam“), uvádí **tabulka 37** a **graf č. 5**.

Tabulka 37 Struktura respondentů podle zaměstnání rodičů

Zaměstnání rodičů	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
<i>Oba dva podnikají (podniká)</i>	<i>41</i>	<i>10,2</i>
<i>Oba dva zaměstnanci (zaměstnanec)</i>	<i>208</i>	<i>51,7</i>
<i>Oba dva nezaměstnaní (nezaměstnaný)</i>	<i>0</i>	<i>0</i>
<i>Oba dva důchodci (důchodce)</i>	<i>2</i>	<i>0,5</i>
<i>Důchodce a nezaměstnaný</i>	<i>2</i>	<i>0,5</i>
<i>Podnikatel a důchodce</i>	<i>1</i>	<i>0,2</i>
<i>Podnikatel a nezaměstnaný</i>	<i>7</i>	<i>1,7</i>
<i>Zaměstnanec a důchodce</i>	<i>14</i>	<i>3,5</i>
<i>Zaměstnanec a nezaměstnaný</i>	<i>17</i>	<i>4,2</i>
<i>Zaměstnanec a podnikatel</i>	<i>110</i>	<i>27,4</i>
<i>Celkem</i>	<i>402</i>	<i>100</i>

Zdroj: *Vlastní výzkum*

²⁰⁹ V dotazníku byla u otázky č. 26, týkající se zaměstnání rodičů, uvedena „nápopověda“: Pokud máte pouze jednoho rodiče, vybíráte některou z prvních čtyř možností podle formulací v závorkách.

Graf č. 6 Struktura respondentů podle zaměstnání rodičů
 Zdroj: Vlastní výzkum²¹⁰

Postup při testování hypotézy H_{11} , respektive nulové hypotézy H_{011} , byl obdobný jako u předcházejících hypotéz (H_6 až H_{10}): Bylo vytvořeno 14 kontingenčních tabulek, pomocí kterých se zjišťovalo, zda ukazují na statisticky významnou závislost mezi proměnnou „*zam*“, jejíž hodnoty byly určeny zaměstnáním rodičů respondenta, a proměnnými:

- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 1., 2., 4., 9., 10., 15. a 17., které se vztahují k hypotéze H_1 ,
- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 3., 5., 6., 7., 8., 13. a 16., které se vztahují k hypotéze H_2 .

Výpočty ukázaly, že existují statisticky významné rozdíly v odpovědích respondentů, rozdělených do různých skupin podle zaměstnání rodičů, u otázek číslo **1** (proměnná „*první*“), **3** (proměnná „*třetí*“) a **6** (proměnná „*šesta*“).

Interpretace získaných údajů se, podobně jako u předcházejících hypotéz, opírala nejenom o výsledky χ^2 testu, ale rovněž o data z tabulek sloupcových podmíněných

²¹⁰ Možnost *oba dva nezaměstnaní*, která byla rovněž uvedena v dotazníku, se mezi odpověďmi ani jednou nevyskytla, proto v grafu není uvedena.

rozdělení četností proměnných, jejichž hodnoty byly určeny právě odpověďmi na zmíněné tři otázky se zjištěnými statisticky významnými rozdíly mezi respondenty s odlišným zaměstnáním rodičů. Vzhledem k tomu, že testováním hypotézy H_{11} se měly ověřit rozdíly v sociální solidaritě mezi vysokoškoláky z rodin zaměstnanců a vysokoškoláky z rodin podnikatelů, a také s ohledem na strukturu respondentů uvedenou v *tabulce 37*, byly analyzovány pouze rozdíly u respondentů, kteří v odpovědích na 26. otázku, týkající se zaměstnání rodičů, uvedli některou z možností: oba dva podnikají, oba dva zaměstnanci, a zaměstnanec a podnikatel - v *tabulce 37* jsou četnosti těchto odpovědí vyznačeny barevně.

V *tabulce 38* jsou uvedena sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „první“, jejíž hodnoty byly dány odpověďmi na **1. otázku** dotazníku, u respondentů z výše zmíněných tří skupin vytvořených podle zaměstnání rodičů - podle zvolených hodnot proměnné „zam“. V 1. otázce²¹¹ vybírali respondenti jeden z následujících výroků: První výrok: *Podpora v nezaměstnanosti by měla být dostatečně vysoká, aby umožnila lidem zachovat si uspokojivou životní úroveň, než si najdou nové zaměstnání.* Druhý výrok: *Podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání.*

Tabulka 38 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „první“

		Proměnná „zam“		
		oba podn.	oba zaměst.	podn.-zam..
1. otázka proměnná „první“	r. prv. ²¹²	4,9	2,9	0,0
	s. prv.	14,6	19,2	12,7
	nevím	0,0	2,9	2,7
	r. dr.	36,6	26,9	32,7
	s. dr.	43,9	48,1	51,8
Celkem (%)		100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Údaje v *tabulce 38* svědčí o tom, že mezi mladými lidmi z rodin podnikatelů souhlasilo s tvrzením, že *podpora v nezaměstnanosti by měla být dostatečně vysoká...*, necelých 20 procent respondentů, u respondentů z rodin zaměstnanců byl tento podíl přibližně 22 procent a nejmenší podíl, necelých 13 procent, tvořily odpovědi

²¹¹ 1. otázka byla už uvedena v *tabulce 1*, ve které jsou i relativní četnosti odpovědí všech respondentů.

²¹² r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

respondentů s tímto názorem ve skupině, kde jeden rodič je zaměstnanec a druhý podniká. S výrokem, že *podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká...*, souhlasilo 75 procent respondentů, jejichž rodiče jsou zaměstnanci, necelých 80 procent respondentů z rodin podnikatelů a téměř 85 procent z těch, kteří mají jednoho rodiče zaměstnance a druhého podnikatele. Z uvedených údajů **nelze jednoznačně určit**, zda jsou v souladu anebo v rozporu s tvrzením hypotézy H₁₁: relativně nejméně solidární byli totiž respondenti z rodin, ve kterých jeden z rodičů podniká a druhý je zaměstnanec.

V **tabulce 39** jsou uvedena sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „*treti*“, jejíž hodnoty byly dány odpověďmi na **3. otázku** dotazníku, u respondentů z výše zmíněných tří skupin vytvořených podle zaměstnání rodičů - podle zvolených hodnot proměnné „*zam*“. Ve 3. otázce²¹³ vybírali respondenti jeden z následujících výroků: První výrok: *Jednotná sazba daně z příjmu je spravedlivější než progresivní zdanění - proč by bohatší měli být trestáni za to, že více pracují, a proto vydělávají víc peněz.* Druhý výrok: *Stát potřebuje získat dostatek peněz do státního rozpočtu, musí tedy více zdanit ty, kteří peníze mají, tedy lidi s vyššími příjmy - progresivní zdanění je u daně z příjmu spravedlivější než jednotná daňová sazba.*

Tabulka 39 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „*treti*“

		Proměnná „ <i>zam</i> “		
		oba podn.	oba zaměst.	podn.-zam.
3. otázka proměnná „ <i>treti</i> “	r. prv ²¹⁴ .	58,5	20,2	36,4
	s. prv.	22,0	26,0	31,0
	nevím	7,3	8,7	2,7
	r. dr.	4,9	14,4	9,1
	s. dr.	7,3	30,8	20,9
Celkem (%)		100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Údaje v **tabulce 39**, ukazují, že ve skupině respondentů, jejichž rodiče jsou podnikatelé, podpořilo jednotnou daň z příjmu téměř 81 procent dotázaných, zatímco u respondentů, jejichž rodiče jsou zaměstnanci, byl tento podíl pouze 46 procent. U respondentů ze třetí skupiny, rodiče - podnikatel a zaměstnanec, byl podíl respondentů

²¹³ 3. otázka byla už uvedena v **tabulce 2**, ve které jsou i relativní četnosti odpovědí všech respondentů.

²¹⁴ r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

podporujících jednotnou daň přes 67 procent. Progresivní zdanění podpořilo pouze 12 procent respondentů z rodin podnikatelů, 30 procent respondentů, jejichž rodiče jsou zaměstnanec a podnikatel, ale až 45 procent respondentů z rodin zaměstnanců. Rozdělení četností odpovědí na 3. otázku korespondují s hypotézou H_{11} .

V *tabulce 40* jsou uvedena sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sesta“, jejíž hodnoty byly dány odpověďmi na **6. otázku** dotazníku, u respondentů z výše zmíněných tří skupin vytvořených podle zaměstnání rodičů - podle zvolených hodnot proměnné „zam“. V 6. otázce²¹⁵ vybírali respondenti jeden z následujících výroků: První výrok: *Poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmíněná vykonáváním veřejně prospěšných prací.* Druhý výrok: *Poskytování alespoň minimální sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané je v zájmu celé společnosti, a proto by nemělo být ničím podmíněná.* Údaje v *tabulce 40* ukazují následující: Tvrzení, že *sociální pomoc by neměla být ničím podmíněná...*, podpořilo téměř 10 procent respondentů z rodin zaměstnanců, přes 12 procent z těch, jejichž rodiče jsou podnikatelé a pouze 8 procent z těch, kteří mají jednoho rodiče zaměstnance a druhého podnikatele. U respondentů z rodin podnikatelů souhlasilo s tím, že *poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmíněná vykonáváním veřejně prospěšných prací...*, 83 procent respondentů, u respondentů z rodin zaměstnanců byl tento podíl necelých 87 procent a největší podíl, přes 89 procent, tvořili respondenti s tímto názorem ve skupině, kde jeden rodič je zaměstnanec a druhý podniká.

Tabulka 40 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sesta“

		Proměnná „zam“		
		oba podn.	oba zaměst.	podn.-zam.
6. otázka	r. prv ²¹⁶ .	53,7	52,9	61,0
proměnná „sesta“	s. prv.	29,3	33,7	28,2
	nevím	4,9	3,8	2,7
	r. dr.	4,9	2,4	3,6
	s. dr.	7,3	7,2	4,5
	Celkem (%)	100	100	100

Zdroj: *Vlastní výzkum*

²¹⁵ 6. otázka byla už uvedena v *tabulce 2*, ve které jsou i relativní četnosti odpovědí všech respondentů.

²¹⁶ r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

Dílčí shrnutí (hypotéza H_{11}): Podobně jako při analýze odpovědí na 1. otázku (v této subkapitole), z uvedených údajů nelze jednoznačně určit, zda jsou v souladu anebo v rozporu s tvrzením hypotézy H_{11} : relativně nejméně solidární byli totiž respondenti z rodin, ve kterých jeden z rodičů podniká a druhý je zaměstnanec. Na základě uskutečněné kvantitativní analýzy dat nelze nulovou hypotézu H_{011} považovat za zamítnutou.

4.3 Lokální rozdíly v sociálních postojích

Při testování hypotézy H_7 se nepotvrdila existence statisticky významných rozdílů v postojích k sociálním problémům mezi respondenty rozdělenými do pěti skupin podle počtu obyvatel v místě bydliště, a tak nebyla zamítnuta nulová hypotéza H_{07} o tom, že respondenti žijící na venkově se neliší ve svých postojích k přerozdělování a zmírňování sociálních rozdílů od respondentů z měst. Proto bylo užitečné prověřit, zda by se jako statisticky významné ukázaly rozdíly v sociálních postojích mezi respondenty z měst a z vesnic, pokud by nebyl zkoumán celý vzorek populace - 402 studentů - ale pouze vybrané části tohoto vzorku. Konkrétně to znamenalo analyzovat odlišnosti v postojích mezi venkovskou mládeží, čili respondenty z obcí do 2000 obyvatel (105 respondentů), a respondenty z Prahy²¹⁷ (103 respondentů)²¹⁸.

Cílem bylo najít odpovědi na **dvě výzkumné otázky**²¹⁹. První: *Je upřednostňována efektivnost sociální politiky před solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů?* Souhrnný přehled četností odpovědí na otázky, podle kterých se rozhodovalo o první výzkumné otázce, uvádí **tabulka 41**. Četnosti odpovědí jsou v ní rozděleny do dvou sloupců podle toho, zda uvádějí údaj získaný od respondentů z Prahy (2. sloupec) anebo z obcí s počtem obyvatel menším než 2000 (3. sloupec). V 1. sloupci jsou uvedena tvrzení z dotazníku, ke kterým se respondenti vyjadřovali.

Druhá výzkumná otázka byla: *Je podporována liberální koncepce sociální politiky víc než univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti?* Souhrnný přehled četností odpovědí na otázky, podle kterých se rozhodovalo o druhé výzkumné otázce, uvádí **tabulka 42**. Četnosti odpovědí jsou v *tabulce 42* (podobně jako v *tabulce 41*)

²¹⁷ Výběr těchto dvou skupin byl dán kromě jiného tím, že byly přibližně stejně početné, což je při interpretaci zjištěných výsledků vždy užitečné.

²¹⁸ Pozornost se tedy soustředila na to zjistit, zda a jaké jsou rozdíly v postojích k sociálním otázkám mezi respondenty z těchto dvou skupin, a zda jsou v důsledku těchto rozdílů (pokud existují) venkovské obce ohroženy sociálními konflikty více či méně než města (Praha).

²¹⁹ První zde uvedená výzkumná otázka je analogická pracovní hypotéze H_1 , druhá pak pracovní hypotéze H_2 .

rozděleny do dvou sloupců podle toho, zda uvádějí údaj získaný od respondentů z Prahy (2. sloupec) anebo z obcí s počtem obyvatel menším než 2000 (3. sloupec). V 1. sloupci jsou uvedena tvrzení z dotazníku, ke kterým se respondenti vyjadřovali.

4.3.1 Analýza údajů z *tabulky 41*

U všech (sedmi) dotazníkových otázek, které jsou uvedeny v *tabulce 41*, byly četnosti odpovědí odrážejících podporu efektivnosti sociální politiky vyšší než četnosti odpovědí vyjadřujících podporu solidárnímu přerozdělování a zmírňování sociálních rozdílů. Nejsilnější souhlas vyjádřili respondenti s těmito třemi tvrzeními:

- *Podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání*, s tím souhlasilo téměř 72 procent respondentů z Prahy a 83 procent respondentů z vesnic.

- *Každý by si měl sám spořit na důchod a nespolehat jenom na to, co dostane od státu*, s výrokem souhlasilo více než 76 procent respondentů z vesnic a 67 procent respondentů z Prahy.

- *Měli bychom mít pouze takovou sociální politiku, která nebude zvyšovat deficit veřejných financí*, s tvrzením souhlasilo 60 procent respondentů z vesnic a 64 procent respondentů z Prahy.

Téměř polovina respondentů z vesnic a 48 procent z Prahy vyjádřilo názor, že *pokud se zvyšuje zadlužování při ekonomické recesi, je správné snížit státní výdaje omezením anebo zrušením některých sociálních dávek*. Přes 50 procent respondentů z Prahy podpořilo zavedení poplatků ve zdravotnictví, u respondentů z vesnic bylo procento těch, kteří s tímto opatřením souhlasili, stejně vysoké jako těch, co byli proti, téměř 48%.

Nejvíce se lišily odpovědi respondentů z Prahy a z vesnic u tvrzení: *Rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy*, se kterým souhlasilo necelých 42 procent respondentů z Prahy, ale přes 54 procent respondentů z vesnic. (Nesouhlas s tímto výrokem vyjádřilo téměř 40 procent respondentů z Prahy, ale pouze 26 procent respondentů z vesnic.) Rozdíl téměř 12 procentních bodů byl rovněž mezi četnostmi odpovědí respondentů z vesnic a z Prahy podporujících tvrzení *Sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc*. S tvrzením souhlasilo necelých 38 procent respondentů z Prahy, ale téměř 50 procent respondentů z vesnic.

Tabulka 41 Relativní četnosti odpovědí, které se týkají první výzkumné otázky

1.	2.	3.
Tvrzení z dotazníku, ke kterým se respondenti vyjadřovali, resp. výroky, ze kterých vybírali ten, který lépe vyjadřoval jejich názor:	Relativní četnosti odpovědí respondentů z Prahy (%)	Relativní četnosti odpovědí respondentů z vesnic²²⁰ (%)
1. A Podpora v nezaměstnanosti by měla být dostatečně vysoká, aby umožnila lidem zachovat si uspokojivou životní úroveň, než si najdou nové zaměstnání.	28,1	13,3
1. B Podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání.	71,8	82,9
2. A Pokud se zvyšuje zadlužování při ekonomické recesi, je správné snížit státní výdaje omezením anebo zrušením některých sociálních dávek.	47,6	49,5
2. B Pokud chce stát zastavit růst zadlužování při ekonomické recesi, měl by raději zvýšit některé daně, než aby šetřil na těch, co mají nejméně.	38,9	40,0
4. A Zavedení poplatků ve zdravotnictví bylo správné -vytvořily se dodatečné zdroje peněz pro další potřebnou péči.	50,4	47,6
4. B Zavedení poplatků ve zdravotnictví nebylo správné - způsobilo zvýšení životních nákladů pro nemocné a seniory.	43,7	47,6
9. Každý by si měl sám spořit na důchod a nespolehat jenom na to, co dostane od státu.	souhlas 67,0 nesouhlas 27,2	souhlas 76,2 nesouhlas 17,2
10. Sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc.	souhlas 37,9 nesouhlas 26,2	souhlas 49,5 nesouhlas 20,9
15. Měli bychom mít pouze takovou sociální politiku, která nebude zvyšovat deficit veřejných financí.	souhlas 64,1 nesouhlas 11,6	souhlas 60,0 nesouhlas 9,5
17. Rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy.	souhlas 41,8 nesouhlas 39,8	souhlas 54,3 nesouhlas 26,4

Zdroj: Vlastní výzkum

Dílčí shrnutí (tabulka 41): Analýza údajů z tabulky 41 ukázala, že respondenti upřednostňují efektivnost sociální politiky před solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů, přičemž jednoznačněji to platí pro respondenty z vesnic: četnosti odpovědí podporujících efektivnost sociální politiky byly u nich vyšší ve čtyřech případech (ze sedmi možných), a rozdíly v četnostech se pohybovaly v rozmezí od 9,2 do 12,5 procentních bodů.

²²⁰ Vesnicí rozumíme obec s počtem obyvatel menším než 2 000.

4.3.2 Analýza údajů z *tabulky 42*

Z údajů v *tabulce 42* vyplývá, že mezi tvrzeními vyjadřujícími podporu liberální koncepci sociální politiky byl nejsilnější souhlas vyjádřen s výroky:

- *Výplata dávek sociálního zabezpečení musí být důsledně kontrolována, aby se zabránilo jejich zneužívání*, s tím souhlasilo 90 procent respondentů z Prahy a dokonce 98 procent respondentů z vesnic.

- *Blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném*, s výrokem se ztotožnilo téměř 85 procent respondentů z vesnic a přes 90 procent respondentů z Prahy.

Poměrně vysokou podporu mělo i tvrzení *poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací*, u kterého byly zjištěny téměř totožné hodnoty četností u respondentů z vesnic a z Prahy, téměř 84 procent.

Nadpoloviční relativní četnosti odpovědí podporujících liberální koncepci sociální politiky jsou ještě u dalších dvou otázek: přes 61 procent respondentů z Prahy a téměř 46 procent z vesnic podpořilo *jednotnou daň z příjmu jako spravedlivější než progresivní zdanění*, a 61 procent respondentů z Prahy a 57 procent z vesnic se vyslovilo pro *výplatu přídavků na děti pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi*. U těchto dvou otázek je ale zajímavá i poměrně vysoká podpora alternativních odpovědí: *progresivní zdanění*, jako efektivní způsob získání potřebných peněz do státního rozpočtu, podpořilo téměř 45 procent respondentů z vesnic, ale pouze 34 procent respondentů z Prahy, a *výplatu přídavků na děti plošně všem rodinám s dětmi* schvalovalo téměř 42 procent respondentů z vesnic a necelých 37 procent respondentů z Prahy.

Pouze u dvou ze sedmi otázek, které uvádí *tabulka 42*, byly vyšší relativní četnosti u odpovědí podporujících univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti: téměř 83 procent respondentů z Prahy a 79 procent z vesnic souhlasilo se *stanovením výše minimální mzdy*, když jenom necelých 13 procent z Prahy a 16 procent respondentů z vesnic odpovědělo, že *stanovení výše minimální mzdy nikomu nepomáhá a je zbytečnou překážkou pro zaměstnání většího počtu lidí*; a dále, kolem 60 procent respondentů (59 procent z Prahy a 63 procent z vesnic) vyjádřilo názor, že *stát by měl garantovat maximální rozsah zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů*.

Tabulka 42 Relativní četnosti odpovědí, které se týkají druhé výzkumné otázky

1.	2.	3.
Tvrzení z dotazníku, ke kterým se respondenti vyjadřovali, resp. výroky, ze kterých vybírali ten, který lépe vyjadřoval jejich názor:	Relativní četnosti odpovědí respondentů z Prahy (%)	Relativní četnosti odpovědí respondentů z vesnic²²¹ (%)
3. A <i>Jednotná sazba daně z příjmu je spravedlivější než progresivní zdanění - proč by bohatší měli být trestáni za to, že více pracují, a proto vydělávají víc peněz.</i>	61,2	45,7
3. B <i>Stát potřebuje získat dostatek peněz do státního rozpočtu, musí tedy více zdanit ty, kteří peníze mají, tedy lidi s vyššími příjmy - progresivní zdanění je u daně z příjmu spravedlivější než jednotná daňová sazba.</i>	34,0	44,7
5. A <i>Stanovení výše minimální mzdy je správné, protože chrání zaměstnance před poklesem mezd pod únosnou hranici.</i>	82,6	79,0
5. B <i>Stanovení výše minimální mzdy nikomu nepomáhá, je zbytečnou překážkou pro zaměstnání většího počtu lidí - ti, kteří by pracovali i za méně, pak vůbec práci neseženou.</i>	12,6	16,2
6. A <i>Poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací.</i>	83,5	83,8
6. B <i>Poskytování alespoň minimální sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané je v zájmu celé společnosti, a proto by nemělo být ničím podmiňováno.</i>	13,6	13,4
7. A <i>Přídavky na děti by měly být vypláceny plošně všem rodinám s dětmi bez ohledu na výši jejich příjmu.</i>	36,9	41,9
7. B <i>Přídavky na děti by měly být vypláceny pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi za přesně stanovených podmínek.</i>	61,1	57,2
8. A <i>Výplata dávek sociálního zabezpečení musí být důsledně kontrolována, aby se zabránilo jejich zneužívání.</i>	90,3	98,1
8. B <i>Přílišná a častá kontrola uplatňovaných nároků na sociální dávky není žádoucí, může u lidí vyvolávat pocit ponížení a frustrace.</i>	4,9	1,0
13. <i>Stát by měl garantovat maximální rozsah zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů.</i>	souhlas 59,2 nesouhlas 15,5	souhlas 62,9 nesouhlas 15,2
16. <i>Blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném.</i>	souhlas 90,3 nesouhlas 6,8	souhlas 84,8 nesouhlas 11,4

Zdroj: Vlastní výzkum

²²¹ Vesnicí rozumíme obec s počtem obyvatel menším než 2 000.

Jednoznačněji vyznívá postoj vysokoškoláků vůči nezaměstnaným. Tady je podpora liberální koncepci sociální politiky poměrně výrazná: 72 procent respondentů z Prahy a 83 procent z vesnic souhlasilo s tím, že *podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání* (viz tabulka 41). Navíc se ukázalo, že až 84 procent respondentů (jak z měst, tak i z vesnic) je přesvědčeno o tom, že *poskytování sociální pomoci dlouhodobě nezaměstnaným by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací* (viz tabulka 42).

Největší rozdíl mezi odpověďmi respondentů z vesnic a z Prahy byl u otázky týkající se jednotné sazby daně z příjmu, kde její podpora byla u respondentů z Prahy 61 procent, to znamená o 15,5 procentních bodů vyšší než u respondentů z vesnic, kde byla 46 procent. Jedním z důvodů tohoto rozdílu by mohla být celkově vyšší úroveň příjmů v Praze a z toho vyplývající názor, že je spravedlivé jejich jednotné zdanění. V oblastech s nižšími příjmy, to znamená na venkově, se spíše lze setkat s názory podporujícími progresivní zdanění - tedy „vyšší daně pro bohaté“. U ostatních otázek byly rozdíly v odpovědích mezi respondenty z Prahy a z vesnic menší. Ve dvou případech, u tvrzení týkajícího se poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané, a garance zdravotní péče bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů, byly četnosti odpovědí respondentů z Prahy a z venkova téměř stejné.

Dílčí shrnutí (tabulka 42): Odpovědi respondentů svědčí o tom, že efektivnost sociální politiky je preferována před solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů; a rovněž, že liberální koncepce sociální politiky je podporována víc než univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti²²². Přitom se jako vyhraněnější ve svých postojích jeví respondenti z venkovských obcí, u kterých se projevila jak menší sociální solidarita a výraznější podpora efektivnosti sociální politiky než solidárního přerozdělování, tak i vyšší podpora liberální koncepce sociální politiky než univerzálních aktivit státu v sociální oblasti, než jaká se projevila u respondentů z Prahy. I tato analýza ukázala, že respondenti - vysokoškoláci chápou sociální politiku v jejím nejužším slova smyslu, jako politiku určenou pro pomoc v nouzi a při krizových životních situacích. Proto by podle nich měl být rozsah sociálních opatření co nejmenší, v podstatě omezen na úzké skupiny lidí, kteří nejsou schopni pomoci si sami.

²²² Tyto skutečnosti již byly uvedeny (v částech 4.2.1 a 4.2.2) při ověřování hypotéz H₁ a H₂.

4.4 Hodnoty

Vývoj a změny hodnotového systému společnosti jsou kromě jiného určeny tím, jaké postoje a názory má mladá generace. Mládež některé hodnoty akceptuje, jiné odmítá a další přetváří, a tak postupně dochází k přeměnám a znovuvytváření hodnotového systému společnosti tak, aby odpovídal jejímu stavu a změnám.

Výzkumem hodnot a postojů mladé generace se zabývala závěrečná práce pro DPS na Fakultě financí a účetnictví VŠE v Praze v roce 1997, a rovněž článek *Změny v postojích a hodnotové orientaci mládeže* (Hrbková, 2007), věnovaný výsledkům opakovaného výzkumu, který proběhl v roce 2006. I v předložené disertaci byla této problematice věnována pozornost: v dotazníku, ve **20. otázce**, měli respondenti uvést, jaký význam připisují různým hodnotám, to znamená, měli „oznámkovat“ uvedené hodnoty v závislosti na tom, jak jsou pro ně důležité. Používali při tom stupnici: 1 = hodně důležité, 2 = důležité, 3 = nevím, 4 = nedůležité, 5 = hodně nedůležité. Výsledek tohoto „známkování“ - hodnoty seřazené od nejdůležitějších k nejméně důležitým - uvádí **tabulka 43**.

I když výzkumy hodnotové orientace v letech 1997 a 2006 vycházely z jinak formulovaných cílů a respondenti měli tehdy hodnoty nejenom „oznámkovat“, ale rovněž vybrat z nabízených možností pět nejdůležitějších, zatímco teď „známkovali“ všech třicet hodnot, bylo zajímavé a přínosné získané výsledky porovnat.

V roce 1997 bylo zjištěno toto pořadí nejdůležitějších životních hodnot: *1. zdraví, 2. rodina, 3. přátelství, 4. láska, 5. peníze*. V roce 2006 to bylo podobné, jenom hodnoty *láska* a *přátelství* byly seřazeny obráceně. Velká důležitost peněz, podle tohoto výsledku, byla nejspíš dána již zmíněnou formou výběru, známkovalo se pouze pět vybraných hodnot.

Při pohledu na údaje v *tabulce 43* i na závěry výše zmíněných starších zjištění lze říci, že hodnotová orientace mladých lidí potvrzuje aktuálnost a životaschopnost „tradičních“ hodnot - kromě samozřejmého *zdraví* jsou to *rodina, láska* a *přátelství*. Výsledky svědčí o tom, že individuální (rodinné) štěstí je stále považováno za důležitější než například *zajímavá práce* či *profesní úspěch*. Ještě nižší jsou preference hodnot týkajících se širších sociálních vztahů, například *ochrana životního prostředí, pokrok* či *politická kultura*.

Tabulka 43 Pořadí hodnot v závislosti na jejich významu pro respondenty

Pořadí	Název hodnoty	Součet bodů	Průměr bodů („známka“) ²²³
1.	zdraví	467	1,16
2.-3.	rodina	558	1,39
2.-3.	přátelství	558	1,39
4.	láska	601	1,50
5.	partnerská věrnost	615	1,53
6.	svoboda	629	1,56
7.	upřímnost	657	1,63
8.	vnitřní harmonie	663	1,65
9.	finanční jistota	688	1,71
10.	sebeúcta	695	1,73
11.	čestnost	720	1,79
12.	tolerance	725	1,80
13.	morálka	733	1,82
14.	moudrost	767	1,91
15.	dobré vztahy na pracovišti	780	1,94
16.	odpovědnost	789	1,96
17.	nezávislost	790	1,97
18.	zajímavá práce	804	2,00
19.	solidarita	837	2,08
20.	profesní úspěch	845	2,10
21.	užitečnost pro jiné	873	2,17
22.-23.	spolupráce	881	2,19
22.-23.	uznání	881	2,19
24.	pořádek	900	2,24
25.	ochrana životního prostředí	902	2,24
26.	sociální citění	939	2,34
27.	pokrok	980	2,44
28.	politická kultura	1117	2,78
29.	bohatství	1176	2,93
30.	víra	1536	3,82

Zdroj: Vlastní výzkum

S výrazným odstupem nejmenší význam má pro vysokoškoláky *víra*, což bylo zjištěno i v předcházejících výzkumech. Je jasné, že adekvátní interpretace údajů z *tabulky 43* předpokládá zohlednit známá slabá místa podobných sběrů dat: stereotypní „známkování“ položek, hodnocení podle toho, co si respondent myslí, že by asi měl uvést jako důležité, i když to v jeho vlastním životě nehraje nijak významnou roli apod²²⁴.

Jak je z *tabulky 43* zřejmé, respondenti považují za velmi významnou *finanční jistotu*, která pravděpodobně odpovídá položce *peníze* v minulých výzkumech, ale mnohem menší význam zjevně připisují *bohatství*: jako nedůležité či hodně nedůležité

²²³ 1 = hodně důležité, 2 = důležité, 3 = nevím, 4 = nedůležité, 5 = hodně nedůležité

²²⁴ Závěry zde uvedené proto mohou být uvedenými skutečnostmi ovlivněny.

je vyhodnotilo 40 procent respondentů, přičemž téměř čtvrtina uvedla odpověď *nevím*. Výběr možnosti *nevím* je nejspíš vyjádřením „průměrné důležitosti“, kterou respondenti *bohatství* připisují. Relativně méně důležité pro mladé lidi jsou podle údajů z *tabulky 43* *solidarita* a *sociální cítění*. Průměrné - v tabulce uvedené - hodnoty ale „ukrývají“ tyto údaje: za důležitou anebo hodně důležitou považuje *solidaritu* sedmdesát osm procent respondentů a *sociální cítění* je takto hodnoceno téměř šedesáti sedmi procenty dotázaných. Jenom 44 procent respondentů považuje za důležitou anebo hodně důležitou *politickou kulturu*, ale u *morálky* uvedlo toto hodnocení až 87 procent respondentů. *Užitečnost pro jiné*, ačkoliv je „až“ na 21. místě, vyhodnotilo jako hodně důležitou a důležitou 72 procent respondentů.

Odpovědi na položky z 20. otázky tvoří „škálu“. Mezi všemi položkami byly vypočítány vzájemné korelace, a pak také koeficient Cronbachova alfa. Jeho hodnota je uvedena v *tabulce 44*.

Tabulka 44 Hodnota Cronbachova koeficientu alfa pro položky z *tabulky 43*

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
,848	,853	30

Zdroj: Vlastní výzkum

Hodnota Cronbachova koeficientu alfa 0,848 je velmi dobrá, i když je počítána ze třiceti položek²²⁵. Uvedené měření hodnotové orientace respondentů lze proto považovat za reliabilní.

4.5 Hodnocení sociální politiky v regionech

Východiskem analýzy rozdílů v hodnocení sociální politiky v různých regionech bylo testování hypotézy H_8 : *V regionech s vyšší než průměrnou mírou nezaměstnanosti a většími sociálními rozdíly je větší míra sociální solidarity než v jiných regionech*. V podkapitole 4.2.8 byly uvedeny výsledky testování této hypotézy, které se opíraly o zpracování údajů získaných od 402 respondentů, studentů ČZU a ČVUT v Praze, při

²²⁵ Jak již bylo uvedeno, úroveň Cronbachovy alfy se zvyšuje s růstem počtu položek, ze kterých se počítá. Zde, když byla počítána ze třiceti položek, se dala očekávat její vyšší hodnota, než kdyby položek bylo méně.

prvním sběru²²⁶. Protože podle χ^2 testů nezávislosti v kombinační tabulce nebyly v odpovědích respondentů rozdělených podle jednotlivých regionů zjištěny statisticky významné rozdíly, byla sebraná data doplněna dalšími údaji²²⁷ z účelového výběrového souboru „Doplněk“, aby bylo možné ověřit, zda znovu uskutečněná kvantitativní analýza - opírající se o údaje z obou sběrů²²⁸ - tento fakt potvrdí či vyvrátí²²⁹. Struktura všech respondentů - z obou sběrů - rozdělených podle pohlaví a podle věku je uvedena v *tabulkách 45 a 46*.

Tabulka 45 Struktura respondentů podle pohlaví

Pohlaví	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
<i>Ženy</i>	<i>231</i>	<i>42</i>
<i>Muži</i>	<i>323</i>	<i>58</i>
<i>Celkem</i> ²³⁰	<i>554</i>	<i>100</i>

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka 46 Struktura respondentů podle věku

Věk respondenta	Absolutní četnost	Relativní četnost (%)
<i>Méně než 20 let</i>	<i>53</i>	<i>10</i>
<i>20 - 22 let</i>	<i>412</i>	<i>74</i>
<i>23 - 26 let</i>	<i>87</i>	<i>16</i>
<i>Více než 26 let</i>	<i>2</i>	<i>0</i>
<i>Celkem</i> ²³⁰	<i>554</i>	<i>100</i>

Zdroj: Vlastní výzkum

²²⁶ První sběr se uskutečnil v období od prosince 2011 do února 2012.

²²⁷ Jak již bylo uvedeno (v části 4.1), druhý sběr se uskutečnil v březnu 2012. Byly při něm získány údaje od 152 respondentů z ČVUT, kteří vytvořili účelový výběrový soubor, „Doplněk“.

²²⁸ Celkový počet všech respondentů - studentů ČVUT a ČZU v Praze - z obou sběrů byl tedy 554. Data byla sebrána v období od prosince 2011 do března 2012.

²²⁹ Jak již bylo uvedeno (v části 4.2.8), data ze souboru „Doplněk“ sloužila - společně s údaji z prvního sběru - k testování hypotézy H_8 , tedy k analýze rozdílů v sociálních postojích respondentů z různých regionů. Důvodem, proč nebylo testování všech jedenácti pracovních hypotéz rozšířeno o data ze souboru „Doplněk“, je skutečnost, že hypotéza H_8 byla ověřována jako poslední, potom, co bylo testování ostatních pracovních hypotéz ukončeno, a byly při něm získány výsledky, které bylo možné použít a interpretovat je i bez přidání dalších doplňujících dat.

²³⁰ Údaje od všech 554 respondentů, jak z prvního sběru (prosinec 2011 až únor 2012), tak i ze souboru „Doplněk“ (březen 2012).

Tabulka 47 Struktura respondentů podle regionu, ve kterém žijí

Region	Absolutní četnost respondentů žijících v daném regionu	Relativní četnost respondentů žijících v daném regionu (%)
<i>Praha</i>	<i>103</i>	<i>18,6</i>
<i>Střední Čechy</i>	<i>114</i>	<i>20,6</i>
<i>Jihozápad</i>	<i>60</i>	<i>10,8</i>
<i>Severozápad</i>	<i>38</i>	<i>6,9</i>
<i>Severovýchod</i>	<i>55</i>	<i>9,9</i>
<i>Jihovýchod</i>	<i>70</i>	<i>12,6</i>
<i>Střední Morava</i>	<i>60</i>	<i>10,8</i>
<i>Moravskoslezsko</i>	<i>48</i>	<i>8,7</i>
<i>Jiný region</i>	<i>6</i>	<i>1,1</i>
<i>Celkem²³⁰</i>	<i>554</i>	<i>100</i>

Zdroj: Vlastní výzkum

Aby bylo možné rozhodnout o hypotéze H_8 , byla formulována alternativní, nulová hypotéza H_{08} : *V regionech s vyšší než průměrnou mírou nezaměstnanosti a většími sociálními rozdíly není větší míra sociální solidarity než v jiných regionech.* Strukturu respondentů rozdělených podle regionu, kde žijí, to znamená podle odpovědí na **30. otázku** (proměnná „*regio*“), uvádí **tabulka 47**.

Testování hypotézy H_8 , respektive nulové hypotézy H_{08} , bylo analogické postupu použitému u hypotéz H_6 až H_{11} při práci s daty sebranými od 402 respondentů: v programu SPSS bylo vytvořeno 14 kontingenčních tabulek, pomocí kterých se zjišťovalo, zda ukazují na statisticky významnou závislost mezi proměnnou „*regio*“, jejíž hodnoty byly určeny regionem, ve kterém se nachází bydliště respondenta, a proměnnými:

- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 1., 2., 4., 9., 10., 15. a 17., které se vztahují k hypotéze H_1 ²³¹,
- jejichž hodnoty byly dány odpověďmi na otázky 3., 5., 6., 7., 8., 13. a 16., které se vztahují k hypotéze H_2 ²³².

²³¹ Hypotéza H_1 : *Efektivnost sociální politiky je upřednostňována před solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů.*

Na základě výsledků χ^2 testu nezávislosti v kombinační tabulce se (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) prokázala existence statisticky významných rozdílů v odpovědích respondentů z různých regionů celkem u devíti otázek²³³, a tak lze nulovou hypotézu H_{08} považovat za zamítnutou. Tyto otázky se týkaly:

- výše podpory v nezaměstnanosti²³⁴ (1. otázka)
- volby mezi omezením sociálních výdajů a růstem daní²³⁵ (2. otázka)
- volby mezi jednotnou sazbou daně z příjmu a progresivním zdaněním²³⁶ (3. otázka)
- poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané²³⁷ (6. otázka)
- podpory plošné nebo selektivní výplaty přídavků na děti²³⁸ (7. otázka)
- názoru na to, zda sociální politika pomáhá lidem dostatečně²³⁹ (10. otázka)
- vztahu mezi sociální politikou a růstem deficitu veřejných financí²⁴⁰ (15. otázka)
- názoru na to, zda blahobyt člověka závisí v první řadě na něm samotném²⁴¹ (16. otázka)
- vztahu mezi minimalizací rozsahu sociální pomoci a snahou lidí řešit své problémy²⁴² (17. otázka).

Vzhledem k tomu, že se otázky se zjištěnými statisticky významnými rozdíly v odpovědích respondentů z různých regionů vztahují k rozličným aspektům sociální politiky a spravedlnosti, bylo při jejich analýze a interpretaci užitečné rozdělení do tří

²³² Hypotéza H_2 : *Liberální koncepce sociální politiky je podporována víc než univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti.*

²³³ Otázka číslo: **1** (proměnná „první“), **2** (proměnná „druhá“), **3** (proměnná „třetí“), **6** (proměnná „šesta“), **7** (proměnná „sedma“), **10** (proměnná „desát“), **15** (proměnná „patn“), **16** (proměnná „sestn“), a **17** (proměnná „sedmn“). Znění 1., 2., 10., 15. a 17. otázky je uvedeno v *tabulce 41*; znění 3., 6., 7. a 16. otázky je v *tabulce 42*.

²³⁴ Vypočítané $\chi^2 = 60,329$, kritická hodnota χ^2 na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ pro 32 stupňů volnosti je 46,194, P-hodnota 0,009.

²³⁵ Vypočítané $\chi^2 = 70,223$, kritická hodnota χ^2 na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ pro 32 stupňů volnosti je 46,194, P-hodnota 0,004.

²³⁶ Vypočítané $\chi^2 = 73,035$, kritická hodnota χ^2 na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ pro 32 stupňů volnosti je 46,194, P-hodnota 0,003.

²³⁷ Vypočítané $\chi^2 = 47,050$, kritická hodnota χ^2 na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ pro 32 stupňů volnosti je 46,194, P-hodnota 0,047.

²³⁸ Vypočítané $\chi^2 = 65,562$, kritická hodnota χ^2 na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ pro 32 stupňů volnosti je 46,194, P-hodnota 0,008.

²³⁹ Vypočítané $\chi^2 = 79,644$, kritická hodnota χ^2 na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ pro 32 stupňů volnosti je 46,194, P-hodnota 0,001.

²⁴⁰ Vypočítané $\chi^2 = 52,500$, kritická hodnota χ^2 na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ pro 32 stupňů volnosti je 46,194, P-hodnota 0,023.

²⁴¹ Vypočítané $\chi^2 = 54,866$, kritická hodnota χ^2 na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ pro 32 stupňů volnosti je 46,194, P-hodnota 0,018

²⁴² Vypočítané $\chi^2 = 82,661$, kritická hodnota χ^2 na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ pro 32 stupňů volnosti je 46,194, P-hodnota 0,000.

problémových okruhů: nezaměstnanost; daně a sociální výdaje; a rozsah sociální pomoci.

4.5.1 Nezaměstnanost

K nezaměstnanosti se respondenti vyjadřovali v několika otázkách, statisticky významné rozdíly byly zjištěny (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) v odpovědích na **1. otázku**, týkající se výše podpory v nezaměstnanosti²⁴³, a na **6. otázku**, která se týkala poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané²⁴⁴. Analýza a interpretace zjištěných rozdílů v odpovědích respondentů z různých regionů se opírala o sloupcová podmíněná rozdělení četností jednotlivých proměnných, která jsou (podobně jako v předcházejících částech) uspořádány do tabulek. **Tabulka 48** uvádí sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „první“.

Tabulka 48 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „první“

		PH	SČ	JZ	SZ	SV	JV	SM	MRS	JINÝ ²⁴⁵
1. otázka „první“	r. prv.	2	4	2	5	0	0	0	1	0
	s. prv.	26	14	17	18	11	14	18	18	50
	nevím	0	4	0	5	4	0	0	2	0
	r. dr.	18	16	26	37	36	43	28	30	0
	s. dr.	54	62	55	35	49	43	54	49	50
celkem (%) ²⁴⁶		100	100	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

²⁴³ V 1. otázce respondenti vybírali jeden z dvojice výroků. První: *Podpora v nezaměstnanosti by měla být dostatečně vysoká, aby umožnila lidem zachovat si uspokojivou životní úroveň, než si najdou nové zaměstnání.* Druhý: *Podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání.*

²⁴⁴ V 6. otázce vybírali respondenti jeden z dvojice výroků. První: *Poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací.* Druhý: *Poskytování alespoň minimální sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané je v zájmu celé společnosti, a proto by nemělo být ničím podmiňováno.*

²⁴⁵ Regiony: PH = Praha, SČ = Střední Čechy, JZ = Jihozápad, SZ = Severozápad, SV = Severovýchod, JV = Jihovýchod, SM = Střední Morava, MRS = Moravskoslezsko. Region „Jiný“ není regionem soudržnosti NUTS 2, v tabulce je uveden pouze kvůli zachování formální správnosti údajů: Při kvantitativní analýze byly totiž zpracovány údaje včetně těch, které poskytlo šest respondentů z regionů mimo území ČR - čili z regionu „Jiný“.

²⁴⁶ r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

Tabulka 49 Míra registr. nezaměstnanosti v regionech NUTS 2 v %

Region	PH	SČ	JZ	SZ	SV	JV	SM	MRS ²⁴⁷	ČR	
Rok	2009	3,7	7,0	8,0	12,9	9,5	10,5	11,5	12,1	9,2
	2010	4,1	7,7	8,4	13,2	9,5	10,8	11,6	12,4	9,6
	2011	4,0	7,1	7,3	12,1	8,4	9,7	10,4	11,2	8,6

Zdroj:

http://www.czso.cz/xb/redakce.nsf/i/vybrane_ukazatele_podle_regionu_soudrznosti_nuts2_v_cr
[citováno 20. 4. 2013]

Z tabulky 48 vyplývá, že s výrokem *podpora v nezaměstnanosti by měla být dostatečně vysoká, aby umožnila lidem zachovat si uspokojivou životní úroveň*, souhlasilo 28 procent respondentů z regionu Praha, ale pouze 11 procent respondentů ze Severovýchodu a 14 procent respondentů z regionu Jihovýchod²⁴⁸. To, že *podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání*, si myslí 72 procent respondentů z Prahy, ale až 85 procent respondentů ze Severovýchodu a 86 procent z regionu Jihovýchod²⁴⁹. Přitom v Praze je míra nezaměstnanosti hluboko pod úrovní ostatních regionů i celé České republiky: v posledních několika letech nedosahuje ani 40 procent průměrné hodnoty za ČR, a ve srovnání s regiony s nejvyššími mírami nezaměstnanosti - Severozápad a Moravskoslezsko - je přibližně třetinová. Údaje o hodnotách *míry registrované nezaměstnanosti* v jednotlivých regionech soudržnosti NUTS 2 v letech 2009 až 2011 uvádí **tabulka 49**.

V **tabulce 50** jsou sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „*sesta*“. Údaje z **tabulky 50** svědčí o tom, že nejvyšší podíl respondentů, kteří souhlasili s tím, že *poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací*, byl v oblastech s vysokou mírou nezaměstnanosti, v regionu Severovýchod je to 91 procent a v Moravskoslezsku a Severozápadě 90 procent respondentů. Proti tomu v Praze a v regionu Střední Čechy jsou tyto podíly nižší, 84 a 82 procent. Zajímavé je ale zjištění, že relativně nejméně respondentů, pouze 64 procent, kteří s tímto výrokem souhlasili, bylo z regionu Střední

²⁴⁷ Regiony: PH = Praha, SČ = Střední Čechy, JZ = Jihozápad, SZ = Severozápad, SV = Severovýchod, JV = Jihovýchod, SM = Střední Morava, MRS = Moravskoslezsko.

²⁴⁸ Pro porovnání: souhlas s tímto výrokem vyjádřilo v průměru 20 procent respondentů, když by se průměr počítal z údajů prvního sběru za celou ČR (viz **tabulka 1**).

²⁴⁹ Pro porovnání: souhlas s tímto výrokem vyjádřilo v průměru 77 procent respondentů, když by se průměr počítal z údajů prvního sběru za celou ČR (viz **tabulka 1**).

Morava²⁵⁰. Zároveň se 36 procent respondentů z tohoto regionu vyjádřilo, že poskytování alespoň minimální sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané je v zájmu celé společnosti, a proto by nemělo být ničím podmiňováno. Tento podíl je výrazně vyšší, než úroveň v jiných regionech: například mezi respondenty ze Severovýchodu tvoří podíl souhlasících s tímto výrokem pouze 4 procenta, u respondentů z Jihovýchodu je to 8 procent a z regionů Severozápad a Moravskoslezsko 10 procent²⁵¹.

Tabulka 50 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sesta“

		PH	SČ	JZ	SZ	SV	JV	SM	MRS	JINÝ ²⁵²
6. otázka „sesta“	r. prv.	48	54	47	79	56	67	55	77	67
	s. prv.	36	28	42	11	35	17	9	13	33
	nevím	2	5	0	0	5	8	0	0	0
	r. dr.	6	3	3	3	0	0	9	10	0
	s. dr.	8	10	8	7	4	8	27	0	0
celkem (%) ²⁵³		100	100	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Dílčí shrnutí (tabulky 48 - 50): Největší solidaritu s nezaměstnanými (vyjádřenou postojem k výši podpory v nezaměstnanosti) projevili respondenti z Prahy, tedy z regionu, kde je dlouhodobě míra nezaměstnanosti mnohem nižší než v jiných regionech, a rovněž nižší než je průměrná úroveň míry nezaměstnanosti v České republice. Nejméně solidární byli (z tohoto hlediska) respondenti z Jihovýchodu a ze Severovýchodu, což je region, ve kterém dosahuje míra nezaměstnanosti přibližně stejné úrovně, jako je průměrná hodnota za celou Českou republiku. Respondenti ze Severovýchodu zaujali nejméně solidární postoj rovněž k poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané; podobně se ale k této otázce vyjádřili rovněž

²⁵⁰ Pro porovnání: souhlas s tímto výrokem vyjádřilo v průměru 85 procent respondentů, když by se průměr počítal z údajů prvního sběru za celou ČR (viz tabulka 2).

²⁵¹ Pro porovnání: souhlas s tímto výrokem vyjádřilo v průměru 11 procent respondentů, když by se průměr počítal z údajů prvního sběru za celou ČR (viz tabulka 2).

²⁵² Regiony: PH = Praha, SČ = Střední Čechy, JZ = Jihozápad, SZ = Severozápad, SV = Severovýchod, JV = Jihovýchod, SM = Střední Morava, MRS = Moravskoslezsko. Region „Jiný“ není regionem soudržnosti NUTS 2, v tabulce je uveden pouze kvůli zachování formální správnosti údajů: Při kvantitativní analýze byly totiž zpracovány údaje včetně těch, které poskytlo šest respondentů z regionů mimo území ČR - čili z regionu „Jiný“.

²⁵³ r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

respondenti z Moravskoslezska a Severozápadu, tedy z regionů s nejvyšší mírou nezaměstnanosti v České republice.

4.5.2 Daně a sociální výdaje

Výše daní a sociálních výdajů patří k důležitým parametrům ovlivňujícím hodnocení sociální politiky a sociální spravedlnosti v regionech. Statisticky významné rozdíly v odpovědích respondentů z různých regionů byly - na základě χ^2 testu nezávislosti v kombinační tabulce - zjištěny u tří otázek věnovaných této problematice: u **2. otázky** týkající se volby mezi omezením sociálních výdajů a růstem daní²⁵⁴, u **3. otázky** o volbě mezi jednotnou sazbou daně z příjmu a progresivním zdaněním²⁵⁵, a u **15. otázky**, která se týkala vztahu mezi sociální politikou a růstem deficitu veřejných financí²⁵⁶.

Tabulka 51 uvádí sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „druha“. Z údajů uvedených v *tabulce 51* vyplývá, že zvýšení daní jako prostředek zastavení růstu zadlužování podpořili nejvíce respondenti z regionů Střední Morava (51 procent) a Moravskoslezsko (49 procent), kteří zároveň nejsilněji odmítli omezení sociálních dávek při ekonomické recesi - podpořilo jej 43 procent respondentů jak ze Střední Moravy, tak i z Moravskoslezska. Nejnižší podpora růstu daní byla zjištěna u respondentů z regionů Severozápad (32 procent) a Severovýchod (35 procent), kteří zároveň nejvíce podpořili omezení sociálních dávek při ekonomické recesi: ze Severovýchodu s ním souhlasilo 60 procent a ze Severozápadu 63 procent respondentů. Tento výsledek je bezesporu zajímavý, vzhledem k tomu, že v regionu Severozápad dosahuje míra registrované nezaměstnanosti nejvyšší hodnoty z celé České republiky, což znamená, že zde žije nejvyšší procento obyvatel pobírajících podporu v nezaměstnanosti. Získané údaje ukazují na nízkou úroveň sociální solidarity s nezaměstnanými u respondentů z regionů Severozápad a Severovýchod, což bylo zjištěno již v předcházející části (4.5.1) při analýze otázek týkajících se podmínek a výše výplaty podpory v nezaměstnanosti.

²⁵⁴ V 2. otázce vybírali respondenti jeden z dvojice výroků. První: *Pokud se zvyšuje zadlužování při ekonomické recesi, je správné snížit státní výdaje omezením anebo zrušením některých sociálních dávek.* Druhý: *Pokud chce stát zastavit růst zadlužování při ekonomické recesi, měl by raději zvýšit některé daně, než aby šetřil na těch, co mají nejméně.*

²⁵⁵ Ve 3. otázce vybírali respondenti jeden z dvojice výroků: První: *Jednotná sazba daně z příjmu je spravedlivější než progresivní zdanění - proč by bohatší měli být trestáni za to, že více pracují, a proto vydělávají víc peněz.* Druhý: *Stát potřebuje získat dostatek peněz do státního rozpočtu, musí tedy více zdanit ty, kteří peníze mají, tedy lidi s vyššími příjmy - progresivní zdanění je u daně z příjmu spravedlivější než jednotná daňová sazba.*

²⁵⁶ V 15. otázce se respondenti vyjadřovali k výroku: *Měli bychom mít pouze takovou sociální politiku, která nebude zvyšovat deficit veřejných financí.*

Tabulka 51 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „druha“

		PH	SČ	JZ	SZ	SV	JV	SM	MRS	JINÝ ²⁵⁷
2. otázka „druha“	r. prv.	17	13	13	16	12	18	14	13	33
	s. prv.	31	32	38	47	48	30	29	30	0
	nevím	13	12	5	5	5	8	6	8	17
	r. dr.	8	11	12	8	9	10	20	15	50
	s. dr.	31	32	32	24	26	34	31	34	0
celkem (%) ²⁵⁸		100	100	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka 52 uvádí sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „treti“. Údaje v tabulce 52 svědčí o tom, že nejvyšší podporu *jednotné sazby daně z příjmu* vyjádřili respondenti z regionu Severovýchod (67 procent), a rovněž z regionů Praha (61 procent) a Střední Čechy (57 procent). Proti tomu *progresivní zdanění* podpořili nejvíce respondenti z Moravskoslezska (59 procent) a ze Střední Moravy (58 procent), nejméně pak respondenti z Prahy (34 procent) a ze Středních Čech (36 procent).

Tabulka 52 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „treti“

		PH	SČ	JZ	SZ	SV	JV	SM	MRS	JINÝ ²⁵⁹
3. otázka „treti“	r. prv.	34	27	18	24	36	21	20	17	33
	s. prv.	27	30	17	26	31	25	16	17	17
	nevím	5	7	8	8	8	4	6	7	0
	r. dr.	8	13	22	16	7	11	29	24	17
	s. dr.	26	23	35	26	18	39	29	35	33
celkem (%) ²⁶⁰		100	100	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka 53 uvádí sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „patn“.

²⁵⁷ Regiony: PH = Praha, SČ = Střední Čechy, JZ = Jihozápad, SZ = Severozápad, SV = Severovýchod, JV = Jihovýchod, SM = Střední Morava, MRS = Moravskoslezsko. Region „Jiný“ není regionem soudržnosti NUTS 2, v tabulce je uveden pouze kvůli zachování formální správnosti údajů: Při kvantitativní analýze byly totiž zpracovány údaje včetně těch, které poskytlo šest respondentů z regionů mimo území ČR - čili z regionu „Jiný“.

²⁵⁸ r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

²⁵⁹ Regiony: PH = Praha, SČ = Střední Čechy, JZ = Jihozápad, SZ = Severozápad, SV = Severovýchod, JV = Jihovýchod, SM = Střední Morava, MRS = Moravskoslezsko. Region „Jiný“ není regionem soudržnosti NUTS 2, v tabulce je uveden pouze kvůli zachování formální správnosti údajů: Při kvantitativní analýze byly totiž zpracovány údaje včetně těch, které poskytlo šest respondentů z regionů mimo území ČR - čili z regionu „Jiný“.

²⁶⁰ r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

Tabulka 53 Sloupcová podmíněná rozdělení četnosti proměnné „patn“

		PH	SČ	JZ	SZ	SV	JV	SM	MRS	JINÝ ²⁶¹
15. otázka „patn“	r. ano	23	21	22	21	37	33	17	44	17
	s. ano	41	45	48	37	27	50	41	21	33
	nevím	24	27	23	26	29	11	17	10	33
	s. ne	10	7	7	11	7	6	13	17	17
	r. ne	2	0	0	5	0	0	12	8	0
celkem (%) ²⁶²		100	100	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Z údajů v tabulce 53 vyplývá, že největší podporu tvrzení o nutnosti mít sociální politiku, která nezvyšuje deficit veřejných financí, vyjádřili respondenti z regionu Jihovýchod (83 procent), a pak (s odstupem) z regionu Jihozápad (70 procent). Nicméně i v regionech, kde byl souhlas s tímto výrokem relativně nejnižší, Severozápad a Střední Morava, byl podíl respondentů, kteří s uvedeným tvrzením souhlasili, 58 procent, což svědčí o tom, že nezvyšování deficitu veřejných financí považují respondenti ze všech regionů za důležité. Nejsilnější nesouhlas s tímto tvrzením vyjádřili respondenti z regionů s nejvyššími mírami nezaměstnanosti: Střední Morava, Moravskoslezsko (shodně 25 procent) a Severozápad (16 procent).

Dílčí shrnutí (tabulky 51 - 53): Respondenti z regionů Střední Morava a Moravskoslezsko nejvíce ze všech podpořili zvýšení daní, aby se zabránilo růstu zadlužování při ekonomické recesi, a zároveň nejsilněji odmítli možnost omezení sociálních dávek v době krize. Vyjádřili nejvyšší podporu progresivnímu zdanění ve srovnání s jednotnou sazbou daně z příjmu, a vyslovili relativně nejmenší souhlas s tím, mít sociální politiku, která nezvyšuje deficit veřejných financí. Proti tomu respondenti z regionů Severovýchod a Severozápad, kde žije relativně největší počet lidí závislých na výplatě podpory v nezaměstnanosti, nejvíce podpořili možnost omezení sociálních dávek, a vyjádřili nejnižší podporu růstu daní při ekonomické recesi. Respondenti ze Severovýchodu, z Prahy a ze Středních Čech vyjádřili nejsilnější souhlas s jednotnou sazbou daně z příjmu jako spravedlivější, než je progresivní zdanění. Relativně vysokou

²⁶¹ Regiony: PH = Praha, SČ = Střední Čechy, JZ = Jihozápad, SZ = Severozápad, SV = Severovýchod, JV = Jihovýchod, SM = Střední Morava, MRS = Moravskoslezsko. Region „Jiný“ není regionem soudržnosti NUTS 2, v tabulce je uveden pouze kvůli zachování formální správnosti údajů: Při kvantitativní analýze byly totiž zpracovány údaje včetně těch, které poskytlo šest respondentů z regionů mimo území ČR - čili z regionu „Jiný“.

²⁶² r. ano = rozhodně souhlasím, s. ano = spíše souhlasím, s. ne = spíše nesouhlasím, r. ne = rozhodně nesouhlasím

podporu projeví respondenté ze všech regionů tomu, mít sociální politiku, která nebude zvyšovat deficit veřejných financí, nejvíce s tím souhlasili respondenti z regionů Jihovýchod a Jihozápad.

4.5.3 Rozsah sociální pomoci

Následující část bude věnována analýze rozdílů v odpovědích respondentů z různých regionů na dotazníkové otázky, které se týkaly: podpory plošné nebo selektivní výplaty přídatků na děti - **7. otázka**²⁶³, názoru na to, zda sociální politika pomáhá lidem dostatečně - **10. otázka**²⁶⁴, názoru na to, zda blahobyt člověka závisí v první řadě na něm samotném - **16. otázka**²⁶⁵ a vztahu mezi minimalizací rozsahu sociální pomoci a snahou lidí řešit své problémy - **17. otázka**²⁶⁶. U všech těchto otázek se - na základě výsledků χ^2 testu nezávislosti v kombinační tabulce - prokázala (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existence statisticky významných rozdílů v odpovědích respondentů z různých regionů.

Tabulka 54 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sedma“

		PH	SČ	JZ	SZ	SV	JV	SM	MRS	JINÝ ²⁶⁷
7. otázka „sedma“	r. prv.	19	16	15	20	9	10	30	42	0
	s. prv.	18	28	23	26	27	14	20	23	0
	nevím	2	3	3	0	0	7	3	4	0
	r. dr.	22	22	27	29	31	29	17	21	33
	s. dr.	39	31	32	25	33	40	30	10	67
celkem (%) ²⁶⁸		100	100	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

²⁶³ V 7. otázce respondenti vybírali jeden z dvojice výroků: První: *Přídavky na děti by měly být vypláceny plošně všem rodinám s dětmi bez ohledu na výši jejich příjmu.* Druhý výrok: *Přídavky na děti by měly být vypláceny pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi za přesně stanovených podmínek.*

²⁶⁴ 10. otázka: *Sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc.*

²⁶⁵ V 16. otázce měli respondenti vyjádřit svůj souhlas či nesouhlas s tvrzením: *Blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném.*

²⁶⁶ 17. otázka: *Rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy.*

²⁶⁷ Regiony: PH = Praha, SČ = Střední Čechy, JZ = Jihozápad, SZ = Severozápad, SV = Severovýchod, JV = Jihovýchod, SM = Střední Morava, MRS = Moravskoslezsko. Region „Jiný“ není regionem soudržnosti NUTS 2, v tabulce je uveden pouze kvůli zachování formální správnosti údajů: Při kvantitativní analýze byly totiž zpracovány údaje včetně těch, které poskytlo šest respondentů z regionů mimo území ČR - čili z regionu „Jiný“.

²⁶⁸ r. prv. = rozhodně první, s. prv. = spíše první, r. dr. = rozhodně druhý, s. dr. = spíše druhý

Tabulka 55 Hrubý domácí produkt na obyvatele v NUTS 2 (v Kč, b. c.)

Území	2009	v %	2010	v %	2011	v %
Praha	763959	213	780380	216	786057	215
Střední Čechy	321140	90	317670	88	322868	88
Jihozápad	308637	86	313000	87	316933	87
Severozápad	291084	81	284144	79	283683	78
Severovýchod	291591	81	295385	82	298441	82
Jihovýchod	325225	91	323895	90	327944	90
Střední Morava	288490	81	287762	80	294053	80
Moravskoslezsko	294621	82	304384	84	318155	87
Česká republika	358288	100	361268	100	365961	100

Zdroj:

<http://apl.czso.cz/pll/rocnka/rocnkavyber.volba?titul=Ukazatele%20v%20region%ED1n%EDm%20%ED8len%ECn%ED&mypriznak=RC&typ=2&proc=rocnka.presmsocas&mylang=CZ&jak=4> [citováno 13. 4. 2013].

Procenta: vlastní výpočty, údaje jsou zaokrouhleny.

Tabulka 54 uvádí sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sedma“. Z údajů v *tabulce 54* vyplývá, že vyplácení *přídavků na děti plošně všem rodinám s dětmi* podpořili nejvíce respondenti z Moravskoslezska (65 procent), Střední Moravy (50 procent) a ze Severozápadu, to znamená z regionů, ve kterých dosahuje míra nezaměstnanosti nejvyšších hodnot ze všech regionů v ČR, ale ekonomická úroveň, měřená velikostí *hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele*²⁶⁹, patří naopak k nejnižším v republice, což dokumentují údaje v *tabulce 55*. Výplatu *přídavků na děti pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi* podpořili nejvíce respondenti z Jihovýchodu (69 procent), ze Severovýchodu (64 procent) a z Prahy (64 procent).

V *tabulce 56* jsou sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „desat“. Z údajů v *tabulce 56* vyplývá, že s tím, že *sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně a není potřeba zvyšovat sociální pomoc*, souhlasili nejsilněji respondenti ze Střední Moravy (55 procent), Severozápadu (52 procent) a Moravskoslezska (51 procent), tedy z regionů s vyšší, než je průměrná míra nezaměstnanosti v ČR, v ostatních regionech nedosáhl souhlas s tímto tvrzením 50 procent. Nejvyšší podíl respondentů, kteří s výrokem nesouhlasili, byl - kromě Moravskoslezska (32 procent) - v regionech Střední Čechy, Jihozápad (shodně 28 procent) a Praha (26 procent)²⁷⁰.

²⁶⁹ Hrubý domácí produkt na jednoho obyvatele = GDP/obyv.

²⁷⁰ Pro porovnání: souhlas s tímto výrokem vyjádřilo v průměru 41 procent respondentů, když by se průměr počítal z údajů prvního sběru za celou ČR (viz *tabulka 1*).

Tabulka 56 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „desat“

		PH	SČ	JZ	SZ	SV	JV	SM	MRS	JINÝ ²⁷¹
10. otázka „desat“	r. ano	8	11	12	26	9	29	9	30	33
	s. ano	30	26	32	26	27	20	46	21	0
	nevím	36	35	28	24	47	43	27	17	33
	s. ne	17	20	27	21	15	4	9	12	17
	r. ne	9	8	1	3	2	4	9	20	17
celkem (%) ²⁷²		100	100	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Z tabulky 56 dále vyplývá, že s odpovědí na desátou otázku si značná část respondentů nevěděla rady: podíl těch, kteří zvolili možnost *nevím*, byl nejvyšší ze všech dotazníkových otázek. Například v regionu Jihovýchod byl 43 procent a v Severovýchodu až 47 procent respondentů²⁷³. Je tedy důvod se domnívat, že při „celkovém hodnocení“ sociální politiky, vyjádřeném odpovědí na tuto otázku, se projevil známý rozpor typický pro vztah obyvatelstva k sociální politice: „sociální politika je v podstatě kombinace výdajů, kterým se lidé snaží vyhnout, a podpor, kterých se snaží zajistit co nejvíce pro sebe“ (Krebs a kol., 2007, s. 41). Údaje v tabulce 56 lze proto interpretovat takto: Souhlas s tím, že *sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc*, respondenti zřejmě - sami pro sebe, implicitně - vnímali jako schválení stropu pro své čerpání sociálních podpor. Když by naopak zvolili nesouhlas s uvedeným výrokem, jakoby tím vyjadřovali ochotu odvádět do systému víc peněz. Protože ale zjevně ani jedna z těchto možností není ta, kterou by chtěli vybrat, rozhodli se respondenti, častěji než jindy, pro možnost *nevím*.

Tabulka 57 uvádí sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sestn“.

²⁷¹ Regiony: PH = Praha, SČ = Střední Čechy, JZ = Jihozápad, SZ = Severozápad, SV = Severovýchod, JV = Jihovýchod, SM = Střední Morava, MRS = Moravskoslezsko. Region „Jiný“ není regionem soudržnosti NUTS 2, v tabulce je uveden pouze kvůli zachování formální správnosti údajů: Při kvantitativní analýze byly totiž zpracovány údaje včetně těch, které poskytlo šest respondentů z regionů mimo území ČR - čili z regionu „Jiný“.

²⁷² r. ano = rozhodně souhlasím, s. ano = spíše souhlasím, s. ne = spíše nesouhlasím, r. ne = rozhodně nesouhlasím

²⁷³ „Nejvíce jasno“ v této otázce měli respondenti z Moravskoslezska - podíl těch, kteří zvolili *nevím*, byl 17 procent, což je nejméně ze všech regionů.

Tabulka 57 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sestn“

		PH	SČ	JZ	SZ	SV	JV	SM	MRS	JINÝ ²⁷⁴
16. otázka „sestn“	r. ano	47	58	50	45	42	42	30	35	83
	s. ano	43	31	40	29	45	50	50	35	0
	nevím	3	4	2	2	4	8	0	0	0
	s. ne	7	7	6	24	9	0	20	11	17
	r. ne	0	0	2	0	0	0	0	19	0
celkem (%) ²⁷⁵		100	100	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: *Vlastní výzkum*

Údaje v *tabulce 57* ukazují, že s výrokem *blahobyť každého člověka závisí v první řadě na něm samotném*, souhlasili nejvíce respondenti z regionů, které patří v rámci ČR k ekonomicky silnějším: Jihovýchod (92 procent), Praha a Jihozápad (90 procent), a pak Střední Čechy (89 procent). Největší podíl respondentů, kteří s uvedeným výrokem nesouhlasili, byl v regionech hospodářsky slabších: Moravskoslezsko (30 procent), Severozápad (24 procent) a Střední Morava (20 procent). V těchto regionech je nejenom vyšší míra registrované nezaměstnanosti a nižší úroveň hrubého domácího produktu připadajícího na jednoho obyvatele než jinde, ale rovněž *index závažné materiální deprivace*²⁷⁶ (*severe material deprivation*) zde dosahuje vyšších tedy nepříznivějších hodnot než v jiných regionech, o čemž svědčí údaje v *tabulce 58*. Je patrné, že respondenti z regionů, ve kterých žije relativně vyšší počet lidí s podprůměrnou životní úrovní, si více než jiní uvědomují, že zejména „chudí“ jednotlivci se jen velmi těžko dostanou ze své špatné materiální situace.

²⁷⁴ Regiony: PH = Praha, SČ = Střední Čechy, JZ = Jihozápad, SZ = Severozápad, SV = Severovýchod, JV = Jihovýchod, SM = Střední Morava, MRS = Moravskoslezsko. Region „Jiný“ není regionem soudržnosti NUTS 2, v tabulce je uveden pouze kvůli zachování formální správnosti údajů: Při kvantitativní analýze byly totiž zpracovány údaje včetně těch, které poskytlo šest respondentů z regionů mimo území ČR - čili z regionu „Jiný“.

²⁷⁵ r. ano = rozhodně souhlasím, s. ano = spíše souhlasím, s. ne = spíše nesouhlasím, r. ne = rozhodně nesouhlasím

²⁷⁶ *Index závažné materiální deprivace* představuje podíl osob žijících pod hranicí chudoby na celkové populaci (v *tabulce 58* je vyjádřen v procentech). Za hranici chudoby je při jeho výpočtu považován příjem na úrovni 60 procent národního mediánového disponibilního důchodu (the national median equivalised disposable income).

Tabulka 58 Index záv. mat. deprivace v NUTS 2 (v % z celk. populace)

Území	2009	2010	2011	2012
Praha	4,6	4,2	3,7	6,6
Střední Čechy	3,8	4,9	2,9	4,8
Jihozápad	7,7	7,2	7,6	5,5
Severozápad	9,8	9,3	9,8	11,6
Severovýchod	4,9	3,8	6,1	5,1
Jihovýchod	4,4	5,0	3,7	5,1
Střední Morava	6,7	6,1	6,5	7,0
Moravskoslezsko	8,5	10,2	10,2	9,3
Česká republika	6,1	6,2	6,1	6,6

Zdroj: <http://datamarket.com/data/set/1b3w/severe-material-deprivation-rate-by-nuts-2-regions#!display=line&ds=1b3w!r9h=1:6djp=x.13.10.15.y.12.11.z.14> [citováno 31. 7. 2013]

Tabulka 59 Sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sedmn“

		PH	SČ	JZ	SZ	SV	JV	SM	MRS	JINÝ ²⁷⁷
17. otázka „sedmn“	r. ano	8	11	12	13	11	9	8	17	17
	s. ano	34	40	40	16	45	50	37	20	17
	nevím	18	18	15	26	24	8	18	13	33
	s. ne	36	29	27	13	20	33	37	30	33
	r. ne	4	2	6	32	0	0	0	20	0
celkem (%) ²⁷⁸		100	100	100	100	100	100	100	100	100

Zdroj: Vlastní výzkum

Tabulka 59 uvádí sloupcová podmíněná rozdělení četností proměnné „sedmn“. Údaje v tabulce 59 svědčí o tom, že s tvrzením *rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy*, souhlasili nejvíce respondenti z Jihovýchodu (59 procent), z Jihozápadu (52 procent) a z regionu Střední Čechy (51 procent). Nejvyšší podíl respondentů, kteří s tímto výrokiem nesouhlasili, byl z regionů Moravskoslezsko (50 procent) a Severozápad (45 procent).

²⁷⁷ Regiony: PH = Praha, SČ = Střední Čechy, JZ = Jihozápad, SZ = Severozápad, SV = Severovýchod, JV = Jihovýchod, SM = Střední Morava, MRS = Moravskoslezsko. Region „Jiný“ není regionem soudržnosti NUTS 2, v tabulce je uveden pouze kvůli zachování formální správnosti údajů: Při kvantitativní analýze byly totiž zpracovány údaje včetně těch, které poskytlo šest respondentů z regionů mimo území ČR - čili z regionu „Jiný“.

²⁷⁸ r. ano = rozhodně souhlasím, s. ano = spíše souhlasím, s. ne = spíše nesouhlasím, r. ne = rozhodně nesouhlasím

Dílčí shrnutí (tabulky 54 - 59): Respondenti z Moravskoslezska, Střední Moravy a ze Severozápadu vyjádřili nejsilnější souhlas s vyplácením *přídavků na děti plošně všem rodinám s dětmi*, ale zároveň nejvíce ze všech podpořili tvrzení, že *sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc*. Přitom v těchto třech regionech patří ekonomická úroveň, měřená velikostí hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele, k nejnižším v republice, a zároveň míra registrované nezaměstnanosti a rovněž index závažné materiální deprivace zde dosahují nejvyšších, to znamená nejnepříznivějších hodnot ze všech regionů v ČR. I když tedy respondenti ze zmíněných tří regionů projevíli značnou solidaritu s rodinami s dětmi, nejsou zjevně nakloněni tomu, aby se celkový rozsah poskytované sociální pomoci zvětšoval. Navíc ale, jak bylo zjištěno v předcházející části, nejsilněji odmítli možnost omezení sociálních dávek v době krize. Respondenti z Moravskoslezska, ze Střední Moravy a ze Severozápadu podpořili nejméně ze všech tvrzení, že *rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy*, a souhlasili nejméně rovněž s tím, že *blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném*. Více než respondenti z jiných regionů si tedy nejspíš uvědomují, že zejména pro „chudé“ jednotlivce nemusí být zdaleka nic jednoduchého, pokud chtějí řešit svou složitou materiální situaci. Proti tomu respondenti z regionů, které patří v rámci ČR k ekonomicky silnějším - Praha, Jihozápad, Střední Čechy a Jihovýchod - souhlasili více jak s výrokem, že *blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném*, tak i s tím, že *rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy*.

K cílům předložené práce patří i určení úrovně **mezigenerační solidarity** vysokoškoláků a posouzení rozdílů v její úrovni mezi respondenty z různých regionů. Při kvantitativní analýze byla proto v programu SPSS vytvořena kontingenční tabulka, pomocí které se zjišťovalo, zda ukazuje na statisticky významnou závislost mezi proměnnou „*regio*“, jejíž hodnoty byly určeny regionem, ve kterém se nachází bydliště respondenta, a proměnnou „*devtn*“, jejíž hodnoty byly dány odpověďmi na **19. otázku** týkající se výše starobních důchodů²⁷⁹. Na základě výsledků χ^2 testu nezávislosti v kombinační tabulce se ale (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) neprokázala existence statisticky významných rozdílů v odpovědích respondentů z různých regionů na tuto

²⁷⁹ V 19. otázce měli respondenti vyjádřit svůj souhlas či nesouhlas s tvrzením: *Důchodový věk by neměl být synonymem chudoby: pokles starobních důchodů - ve vztahu k průměrným mzdám - je nepřijatelný.*

otázku²⁸⁰. Nebylo tedy možné jednoznačně rozhodnout o tom, zda a jak velké jsou rozdíly v odpovědích respondentů z různých regionů, nicméně bylo možné alespoň vypočítat absolutní a relativní četnosti jednotlivých odpovědí a vyhodnotit celkovou úroveň mezigenerační solidarity respondentů za celou ČR. Relativní četnosti odpovědí, vyjadřujících postoj respondentů k tvrzení uvedenému v 19. otázce, jsou v *tabulce 60*.

Tabulka 60 Relativní četnosti odpovědí na 19. dotazníkovou otázku

Tvrzení z dotazníku, ke kterému se respondenti ²⁸¹ vyjadřovali	Relativní četnost odpovědí vyjadřujících souhlas s uvedeným tvrzením (%)	Relativní četnost odpovědi <i>nevím</i> (%)	Relativní četnost odpovědí vyjadřujících nesouhlas s uvedeným tvrzením (%)
19. <i>Důchodový věk by neměl být synonymem chudoby: pokles starobních důchodů - ve vztahu k průměrným mzdám - je nepřijatelný.</i>	rozhodně souhlasím 29 spíše souhlasím 43 souhlas 72	20	rozhodně nesouhlasím 4 spíše nesouhlasím 4 nesouhlas 8

Zdroj: Vlastní výzkum

Z údajů uvedených v *tabulce 60* je patrné, že téměř tři čtvrtiny respondentů odmítly *pokles starobních důchodů ve vztahu k průměrným mzdám* a že pouze 8 procent (čili 44 z 554 respondentů) s touto možností souhlasilo. Podobně jako jiná zjištění z kvantitativní analýzy dat, uvedená výše, a v souladu s informacemi získanými od respondentů ve skupinových rozhovorech²⁸², lze tyto údaje považovat za projev reálné mezigenerační solidarity vysokoškoláků. Možný růst napětí ve společnosti v důsledku zvyšujícího se podílu seniorů na celkové populaci, a z toho plynoucích změn ve struktuře sociálních výdajů, se tak - podle analýzy dat použitých v předloženém výzkumu - nejeví jako aktuální.

4.6 Ukazatele ekonomického a sociálního rozvoje v regionech

V teoretické části této práce byl citován dokument Strategie regionálního rozvoje České republiky na období 2007 - 2013, ve kterém je *regionální rozvoj* vymezen jako „růst socioekonomického a environmentálního potenciálu a konkurenceschopnosti regionů vedoucí ke zvyšování životní úrovně a kvality života jejich obyvatel“ (Strategie, 2009,

²⁸⁰ Vypočítané $\chi^2 = 43,329$, kritická hodnota χ^2 na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ pro 32 stupňů volnosti je 46,194. Hodnoty jsou počítány z údajů získaných od 554 respondentů z prvního a druhého sběru.

²⁸¹ Údaje byly získány od 554 respondentů z prvního a druhého sběru. Pro porovnání: souhlas s tímto výrokem vyjádřilo v 69 procent respondentů a nesouhlas 22 procent respondentů, když byly četnosti počítány pouze z údajů prvního sběru (viz *tabulka 5*).

²⁸² Skupinové rozhovory byly použity jako doplňující technika sběru dat v období od prosince 2011 do února 2012 (viz podkapitola 5.3).

s. 6). Podle J. Macháčka (2011, s. 65) se jedná o „pozitivně hodnocené změny, podmíněné efektivním využíváním zdrojů a probíhající v zájmu dosahování určitých cílů“. Regionální rozvoj je tedy složitým a mnohostranným procesem, ve kterém hrají svou roli jak disponibilní zdroje, tak i různé socioekonomické aktivity, ke kterým nepochybně patří i používané nástroje hospodářské²⁸³, sociální²⁸⁴ a regionální²⁸⁵ politiky. Všechny tyto politiky se v rámci určitých konkrétních historických podmínek (ovlivňujících faktory ekonomické i sociální povahy) spolupodílejí na dosažené úrovni rozvoje regionů a stávají se součástí společenských procesů a jevů působících na postoje obyvatelstva a celkový vývoj společnosti. O uvedené skutečnosti se opírá tato - poslední - podkapitola analytické části předložené disertační práce: Aby bylo možné shrnout a vyhodnotit výsledky kvantitativní analýzy dat i uskutečněných skupinových rozhovorů, a vyvodit z nich určité závěry o dopadech na regiony, byla analýza doplněna přehledem vybraných ekonomických a sociálních ukazatelů, jejichž velikost je ovlivňována používanými nástroji hospodářské a sociální politiky. Cílem bylo vyhodnotit, zda v jednotlivých regionech dosažená úroveň ekonomického a sociálního rozvoje, jehož odrazem jsou zjištěné hodnoty vybraných ukazatelů, může být považována za relevantní faktor ovlivňující postoje k sociální politice a hodnocení jejích nástrojů. K analýze byly využívány regiony NUTS 2, dále popsány následujícími ukazateli²⁸⁶:

- a) velikost hrubého domácího produktu (GDP) na 1 obyvatele,
- b) míra registrované nezaměstnanosti,
- c) výše plného průměrného starobního důchodu,
- d) výše dotací z fondů Evropské unie,
- e) velikost indexu závažné materiální deprivace.

²⁸³ Realizace určité koncepce hospodářské politiky směřuje k dosažení základních cílů ekonomického rozvoje, především k růstu ekonomické výkonnosti, nízké inflaci a nezaměstnanosti a k vnější ekonomické rovnováze.

²⁸⁴ Sociální politika má zajišťovat ochranu lidí před strádáním vyvolaným důsledky nepříznivých životních situací, jakými jsou nemoci, invalidita, stáří, smrt rodičů nebo životních partnerů apod. Na to, zda se její cíle daří realizovat, lze usuzovat z různých parametrů a ukazatelů sociálního rozvoje i podle rozmanitých projevů sociálního napětí či smíru.

²⁸⁵ Vznik regionální politiky souvisí se snahou řešit regionální disparity, které mohou být způsobeny celou řadou faktorů ekonomické i neekonomické povahy: relativně nízkou mobilitou pracovní síly a kapitálu, geografickou odlehlostí, nedostatečnými přírodními zdroji, institucionálními i psychologickými faktory (Macháček-Toth-Wokoun, 2011, s. 171).

²⁸⁶ Výběr těchto ukazatelů byl dán nejenom dostupností dat za NUTS 2, ale rovněž snahou zohlednit ekonomický aspekt regionálního rozvoje (hrubý domácí produkt na 1 obyvatele, míra registrované nezaměstnanosti), sociální stránku (výše průměrného starobního důchodu, index závažné materiální deprivace) i možný vliv mezinárodní ekonomické integrace (výše dotací z fondů Evropské unie).

Základní přehled ekonomického potenciálu regionů soudržnosti NUTS 2 v České republice, vycházející z porovnání podílů jednotlivých regionů na celkovém hrubém domácím produktu v roce 2011, je uveden v *tabulce 61*. Z *tabulky 61* vyplývá, že nejvíc se na tvorbě hrubého domácího produktu podílel region Praha (25 procent), pak Jihovýchod (14 procent), Severovýchod (12 procent) a Střední Čechy (11 procent). Toto pořadí však neodráží zcela přesně výkonnost jednotlivých regionů, protože je ovlivněno nejenom efektivností ekonomických subjektů, ale rovněž velikostí území a počtem průceschopného obyvatelstva každého z regionů. Za přesnější obraz výkonnosti lze proto považovat úroveň hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele²⁸⁷.

Tabulka 61 Region. struktura hrubého domácího produktu ČR (v %, zaokr.)

Území	2011
Praha	25
Střední Čechy	11
Jihozápad	10
Severozápad	8
Severovýchod	12
Jihovýchod	14
Střední Morava	10
Moravskoslezsko	10
Česká republika	100

Zdroj: http://apl.czso.cz/nufile/Reg_koment2012.pdf [citováno 31. 7. 2013]

Tabulka 62 porovnává výkonnost regionů NUTS 2 podle jejich podílu na celkovém hrubém domácím produktu ČR, a rovněž podle úrovně regionálního hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele. Z *tabulky 62* vyplývá, že nejvyšší ekonomickou výkonnost (měřenou úrovní hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele) dosahují Praha a Jihovýchod, nejnižší pak Střední Morava a Severozápad, nicméně použitá kritéria nevedou k úplně stejnému pořadí regionů na dalších místech. Například region Severovýchod, jehož podíl na hrubém domácím produktu ČR je třetí nejvyšší (12 procent), dosahuje v úrovni hrubého domácího produktu na obyvatele třetí nejnižší hodnotu (82 procent).

²⁸⁷ Údaje o hrubém domácím produktu na jednoho obyvatele v letech 2009 až 2011 v regionech soudržnosti NUTS 2 i v celé ČR jsou uvedeny v *tabulce 55*.

Tabulka 62 Výkonnost NUTS 2 podle podílu na GDP a podle GDP/obyv.

Regiony NUTS 2 seřazeny podle GDP/obyv. (sestupně) ²⁸⁸	2011	v %	Regiony NUTS 2 seřazeny podle podílu na GDP ČR (sestupně)	2011 v %
1. Praha	786057	215	1. Praha	25
2. Jihovýchod	327944	90	2. Jihovýchod	14
3. Střední Čechy	322868	88	3. Severovýchod	12
4. Moravskoslezsko	318155	87	4. Střední Čechy	11
5. Jihozápad	316933	87	5. Moravskoslezsko	10
6. Severovýchod	298441	82	6. Jihozápad	10
7. Střední Morava	294053	80	7. Střední Morava.	10
8. Severozápad	283683	78	8. Severozápad	8
Česká republika	365961	100	Česká republika	100

Zdroje: http://apl.czso.cz/nufile/Reg_koment2012.pdf [citováno 31. 7. 2013]

<http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenkavyber.volba?titul=Ukazatele%20v%20region%E11n%EDm%20%E81en%ECn%ED&mypriznak=RC&typ=2&proc=rocenka.presmsocas&mylang=CZ&jak=4> [citováno 13. 4. 2013].

Procenta: vlastní výpočty, údaje jsou zaokrouhleny.

Ekonomický potenciál každého z regionů soudržnosti NUTS 2 může být v současné době výrazně posílen získanými dotacemi z fondů Evropské unie. Přehled dotací poskytnutých jednotlivým regionům soudržnosti v letech 2000 až 2006, a přehled plánovaných dotací, které jsou pro Českou republiku vyčleněny na období let 2007 až 2013, uvádí *tabulka 63*. Z údajů v tabulce 63 je patrné nejenom to, že se rozdělení plánovaných dotací pro roky 2007 - 2013 liší proti struktuře z minulých let, když celkový objem prostředků, které by Česká republika mohla z fondů Evropské unie získat, je více než desetinásobný vůči období let 2000 - 2006, ale i to, že celkové množství peněz, určené pro jednotlivé regiony, narostlo nestejně. Například: dotace do regionu Střední Čechy se měly zvýšit téměř šestnáctinásobně, do regionu Severovýchod čtrnáctinásobně, zatímco v Praze byl plánovaný nárůst ani ne sedminásobný a ve Střední Moravě „pouze“ šestinásobný.

V *tabulce 64* jsou pak k těmto údajům (o dotacích z fondů Evropské unie pro regiony NUTS 2) přidány přehledy vybraných ekonomických ukazatelů a ukazatelů sociálního rozvoje, které jsou uvedeny způsobem umožňujícím porovnání jejich úrovně v jednotlivých regionech navzájem i vůči celkové hodnotě za Českou republiku.

²⁸⁸ GDP/obyv. = hrubý domácí produkt na jednoho obyvatele

Tabulka 63 Dotace z EU pro ČR: 2000-2006, 2007- 2013 (v mil. eur)

Region NUTS 2	ERDF ²⁸⁹ + ESF 2000 - 2006	%	CF ²⁹⁰ 2000 - 2006	%	ERDF + ESF + CF 2000 - 2006	%	ERDF + ESF + CF plán 2007-2013	%
Praha	130	9,2	82	6,7	212	8,0	1434	5,4
Střední Čechy	161	11,4	38	3,1	199	7,5	3130	11,7
Jihozápad	166	11,8	199	16,2	365	13,8	3321	12,4
Severozápad	159	11,3	91	7,4	250	9,5	3361	12,6
Severovýchod	209	14,8	71	5,8	280	10,6	4041	15,1
Jihovýchod	232	16,5	230	18,7	462	17,5	4428	16,6
Střední Morava	174	12,3	370	30,1	544	20,6	3434	12,9
Moravskoslezsko	178	12,6	149	12,1	327	12,4	3573	13,4
Celkem ČR	1409	100,0	1230	100,0	2639	100,0	26722	100,0

Zdroj: EUROPE DIRECT: http://europa.eu/citizens-2013/cs/home_allocationsthemesnuts22000200620072013.xls, DG REGIO Datawarehouse. [citováno 30. 4. 2013].
 Procenta: vlastní výpočty, údaje jsou zaokrouhleny.

Údaje²⁹¹ z tabulky 64 a z tabulky 62 potvrzují dlouhodobě známou skutečnost, že nejvýkonnějším regionem je **Praha**, kde se vytváří čtvrtina hrubého domácího produktu České republiky a úroveň hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele je více než dvojnásobně vyšší, než je průměr za celou republiku. Nejpriznivějších hodnot (z hlediska cílů hospodářské politiky) dosahují v Praze i další dva ekonomické ukazatele, a to míra registrované nezaměstnanosti, která je nejnižší, a průměrný plný starobní důchod²⁹², který je nejvyšší za všech regionů. V regionu Praha byla vyplacená (v letech 2000 - 2006) i plánovaná (pro roky 2007 - 2013) výše dotací z fondů Evropské unie nejnižší v republice. Index závažné materiální deprivace ale není v Praze ve srovnání s jinými regiony nejnižší, nižších, tedy příznivějších hodnot dosahuje tento index střídavě v regionech Střední Čechy a Jihovýchod.

²⁸⁹ ERDF = Evropský fond pro regionální rozvoj, ESF = Evropský sociální fond

²⁹⁰ CF = Fond soudržnosti (Kohézní fond)

²⁹¹ Analýza v dalším textu vychází z údajů o regionech za roky 2009 až 2011, kromě indexu závažné materiální deprivace, kde byly k dispozici i hodnoty za rok 2012. Údaje o dotacích z fondů EU jsou za období 2000-2006 a 2007-2013.

²⁹² Rozdíly mezi regiony ve výši průměrného starobního důchodu nejsou nijak výrazné: odrážejí jednak podíl kvalifikované, a tedy lépe placené, pracovní síly na praceschopném obyvatelstvu, a rovněž specifika určitých profesí. Proto je třetí nejvyšší úroveň průměrného starobního důchodu v regionu Moravskoslezsko, kde žije hodně důchodců - bývalých horníků, jejichž starobní důchody jsou vyšší než u jiných povolání.

Tabulka 64 Dotace z EU a ukazatele ekon. a soc. rozvoje ČR

1.	2. ²⁹³	3.	4. ²⁹⁴	5.	6. ²⁹⁵	7. ²⁹⁶	8. ²⁹⁷	9.	10.
Region NUTS 2	ERDF+ ESF + CF 2000- 2006, mil. eur	%	GDP/obyv. 2011 Kč, b. c.	%	míra regist. nezam. 2011 %	prům. starob. důchod 2011 %	index závaž. mater. depriv. %	ERDF+ ESF + CF plán 2007- 2013, mil. eur	%
Praha	212	8,0	786057	215	4,0	100,8	3,7	1434	5,4
Střední Čechy	199	7,5	322868	88	7,1	100,7	2,9	3130	11,7
Jihozápad	365	13,8	316933	87	7,3	99,3	7,6	3321	12,4
Severozápad	250	9,5	283683	78	12,1	98,8	9,8	3361	12,6
Severovýchod	280	10,6	298441	82	8,4	98,7	6,1	4041	15,1
Jihovýchod	462	17,5	327944	90	9,7	98,4	3,7	4428	16,6
Střední Morava	544	20,6	294053	80	10,4	97,4	6,5	3434	12,9
Moravskoslezsko	327	12,4	318155	87	11,2	100,6	10,2	3573	13,4
Celkem ČR	2639	100,0	365961	100	8,6	100,0	6,1	26722	100,0

Zdroje: EUROPE DIRECT: http://europa.eu/citizens-2013/cs/home_allocationsthemesnuts22000200620072013.xls, DG REGIO Datawarehouse. [citováno 30. 4. 2013].
<http://datamarket.com/data/set/1b3w/severe-material-deprivation-rate-by-nuts-2-regions#display=line&ds=1b3w!r9h=1:6djp=x.13.10.15.y.12.11.z.14> [citováno 31. 7. 2013].
<http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenkavyber.volba?titul=Ukazatele%20v%20region%EDm%20%E8len%ECn%ED&mypriznak=RC&typ=2&proc=rocenka.presmsocas&mylang=CZ&jak=4> [citováno 13. 4. 2013].
http://www.czso.cz/xb/redakce.nsf/i/vybrane_ukazatele_podle_regionu_soudrznosti_nuts2_v_cr [citováno 20. 4. 2013].

Procenta: vlastní výpočty, údaje jsou zaokrouhleny.

V regionu **Jihovýchod** je produkován druhý nejvyšší hrubý domácí produkt na obyvatele a rovněž podíl tohoto regionu na hrubém domácím produktu je druhý nejvyšší; nicméně, úroveň hrubého domácího produktu na obyvatele je všech regionech kromě Prahy, tedy včetně Jihovýchodu, nižší než je průměrná úroveň za celou Českou republiku. I když míra registrované nezaměstnanosti byla od roku 2009 v regionu Jihovýchod přibližně o jeden procentní bod vyšší, než je průměr za ČR, a průměrný starobní důchod byl o 12 procent nižší, než je republikový průměr (v roce 2011 byla dosažena nižší hodnota průměrného starobního důchodu oproti Jihovýchodu pouze ve Střední Moravě), index závažné materiální deprivace zde patřil a patří k nejnižším (tedy nejpříznivějším) ze všech regionů a dosahuje nižší úrovně, než je průměrná hodnota za celou Českou republiku. Do regionu přitom směřoval druhý nejvyšší objem dotací

²⁹³ ERDF = Evropský fond pro regionální rozvoj, ESF = Evropský sociální fond, CF = Fond soudržnosti

²⁹⁴ GDP/obyv. = hrubý domácí produkt připadající na jednoho obyvatele

²⁹⁵ Míra registrované nezaměstnanosti v procentech

²⁹⁶ Průměrný plný starobní důchod vyjádřen v procentech k průměrné úrovni za celou ČR = 100%

²⁹⁷ Index závažné materiální deprivace vyjádřen v procentech z celkové populace

z fondů Evropské unie za roky 2000 - 2006 a plánovaný objem pro období 2007 - 2013 byl nejvyšší ze všech regionů v České republice.

Regionu **Střední Čechy** patří třetí místo v úrovni hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele, ale současně má tento region druhou nejnižší míru nezaměstnanosti a průměrný starobní důchod je zde druhý nejvyšší ze všech regionů v České republice. Tyto údaje bezesporu sehrály svou roli v tom, že v letech 2011 a 2012 byla ve Středních Čechách nejnižší (tedy nejpříznivější) hodnota indexu závažné materiální deprivace. Do tohoto regionu přitom v období 2000 - 2006 směřovalo z fondů Evropské unie úplně nejméně dotací ve srovnání s ostatními regiony NUTS 2 v ČR. I když pro období 2007 - 2013 bylo naplánováno, že objem prostředků sem směřujících bude druhý nejnižší ze všech českých regionů soudržnosti, absolutní objem peněz pro toto období měl být šestnáctinásobný oproti objemu z let 2000 - 2006.

V regionu **Jihozápad** je třetí nejnižší míra nezaměstnanosti, její úroveň je přitom nižší, než je průměrná hodnota za celou Českou republiku. Index závažné materiální deprivace byl do roku 2011 v tomto regionu vyšší než průměr za ČR o jeden procentní bod, v roce 2012 se pak jeho hodnota snížila. Do regionu Jihozápad směřovalo téměř 14 procent z přidělených dotací od Evropské unie za období 2000 až 2006, což byla třetí nejvyšší hodnota.

Podíl hrubého domácího produktu regionu **Severovýchod** na celkovém produktu za Českou republiku je třetí nejvyšší, ale hodnota hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele je v rámci ČR v tomto regionu třetí nejnižší. V letech 2007 až 2013 sem měl směřovat druhý nejvyšší objem dotací z fondů Evropské unie. Relativně příznivých hodnot dosahuje v tomto regionu index závažné materiální deprivace: jeho velikost je od roku 2009 na úrovni či dokonce i pod úrovní průměru za celou Českou republiku.

K regionům s nejnižšími hodnotami hrubého domácího produktu na obyvatele i s nejnižšími podíly na celkovém hrubém domácím produktu České republiky patří **Střední Morava** a **Severozápad**. V těchto regionech, spolu s regionem **Moravskoslezsko**, je rovněž nejvyšší míra registrované nezaměstnanosti²⁹⁸, a v regionech Severozápad a Moravskoslezsko jsou i nejvyšší hodnoty indexu závažné materiální deprivace. Ve Střední Moravě je nejnižší průměrný starobní důchod, proti tomu v Moravskoslezsku, jak již bylo zmíněno, je výše průměrného starobního důchodu

²⁹⁸ V České republice je největší nezaměstnanost trvale v Moravskoslezském, Ústeckém a Karlovarském kraji. I nejvyšší podíl dlouhodobě nezaměstnaných byl v letech 2010 a 2011 v Karlovarském a Ústeckém kraji (Trhy práce, 2011).

nad průměrem České republiky. Do regionu Střední Morava šla pětina z celkových dotací z fondů Evropské unie v období od roku 2000 do roku 2006, v období let 2007 až 2013 to mělo být kolem třinácti procent. Nicméně, v absolutním vyjádření dotace ve Střední Moravě měly stoupnout více než šestinásobně, v regionu Severozápad více než třináctinásobně a v Moravskoslezsku jedenáctinásobně, proti období 2000 až 2006.

5 Výsledky

Předložená disertace pojednávala o problematice spravedlnosti v sociální politice i o postojích k ní a jejich dopadech na regiony České republiky. Práce vycházela ze základní výzkumné hypotézy: *Sociální postoje vysokoškoláků odrážejí podporu liberální koncepci sociální politiky a odmítání univerzálního sociálního státu.* Její platnost byla ověřována pomocí jedenácti pracovních hypotéz testovaných na výběrovém souboru, který tvořilo 402 vysokoškolských studentů, posluchačů ČVUT a ČZU v Praze. Východiskem analýzy rozdílů v hodnocení sociální politiky v různých regionech bylo testování pracovní hypotézy H_8 : *V regionech s vyšší než průměrnou mírou nezaměstnanosti a většími sociálními rozdíly je větší míra sociální solidarity než v jiných regionech.* Protože výsledky testování této hypotézy, které se opíraly o zpracování údajů ze zmíněného výběrového souboru (od 402 respondentů z ČZU a ČVUT v Praze při prvním sběru²⁹⁹), nepotvrdily (podle χ^2 testů nezávislosti v kombinační tabulce) existenci statisticky významných rozdílů v odpovědích mezi respondenty z různých regionů, byla sebraná data doplněna údaji³⁰⁰ z druhého sběru. Při další kvantitativní analýze, opírající se o údaje z obou sběrů³⁰¹, pak byly získány informace, které umožnily - spolu s výsledky testování ostatních pracovních hypotéz³⁰² a analýzou skupinových rozhovorů - dát odpovědi na položené výzkumné otázky.

V následující části budou výsledky testování pracovních hypotéz, vycházející ze statistického zpracování údajů sebraných od 402 respondentů, doplněny základními informacemi o rozdílech v postojích k sociální politice a spravedlnosti, vycházejícími z kvantitativní analýzy dat získaných od 554 respondentů rozdělených do skupin podle jednotlivých regionů soudržnosti NUTS 2. Podrobnější analýza rozdílů v postojích mezi

²⁹⁹ První sběr se uskutečnil v období od prosince 2011 do února 2012.

³⁰⁰ Jak již bylo uvedeno (v části 4.1), druhý sběr se uskutečnil v březnu 2012. Byly při něm získány údaje od 152 respondentů z ČVUT, kteří vytvořili účelový výběrový soubor, „Doplněk“.

³⁰¹ Celkový počet všech respondentů - studentů ČVUT a ČZU v Praze - z obou sběrů byl tedy 554. Data byla sebrána v období od prosince 2011 do března 2012.

³⁰² Testování ostatních deseti pracovních hypotéz nebylo rozšířeno o data ze souboru „Doplněk“, protože při jejich testování (pomocí údajů od 402 respondentů) byly získány výsledky, které se daly použít a interpretovat i bez přidání dalších doplňujících dat. Data ze souboru „Doplněk“ proto sloužila - společně s údaji z prvního sběru - pouze k testování hypotézy H_8 , tedy k analýze rozdílů v postojích k sociálním otázkám mezi respondenty z různých regionů. (Podrobnější zdůvodnění toho, proč se nepodařilo zjistit statisticky významné rozdíly v odpovědích respondentů z různých regionů při práci s daty od 402 respondentů, je uvedeno v podkapitole 4.2.8.)

respondenty z různých regionů je pak uvedena v 6. kapitole - v závěrech disertační práce, zejména v podkapitole 6.1.

5.1 Shrnutí a interpretace výsledků testování hypotéz

Hypotéza H₁: *Efektivnost sociální politiky je upřednostňována před solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů.*

Získané výsledky podpořily hypotézu H₁. U všech dotazníkových otázek³⁰³, pomocí kterých byla tato hypotéza ověřována, byly četnosti odpovědí, které svědčí o podpoře efektivnosti sociální politiky, vyšší než četnosti odpovědí vyjadřujících podporu solidárnímu přerozdělování a zmírňování sociálních rozdílů.

Vysokoškoláci ze všech regionů podpořili toto tvrzení svědčící o preferenci efektivnosti sociální politiky před zmírňováním sociálních rozdílů:

- podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání,
- zavedení poplatků ve zdravotnictví bylo správné - vytvořily se dodatečné zdroje peněz pro další potřebnou péči,
- každý by si měl sám spořit na důchod a nespolehat jenom na to, co dostane od státu,
- pokud se zvyšuje zadlužování při ekonomické recesi, je správné snížit státní výdaje omezením anebo zrušením některých sociálních dávek.
- měli bychom mít pouze takovou sociální politiku, která nebude zvyšovat deficit veřejných financí.

Otázky, u kterých dosáhly relativní četnosti odpovědí podporujících efektivnost sociální politiky hodnoty menší než 50 procent, byly pouze dvě:

- Tvrzení, že sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc, kde důvodem pro relativně nižší četnost podpoře efektivnosti sociální politiky byl nejspíš fakt, že téměř 35 procent respondentů odpovědělo *nevím*.
- Tvrzení, že rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy, u kterého ale četnost odpovědí podporujících efektivnost sociální politiky dosáhla téměř 49 procent a byla tím pádem podstatně vyšší, než četnost odpovědí podporujících přerozdělování a zmírňování sociálních rozdílů.

³⁰³ Již dříve (v podkapitole 4.2) bylo uvedeno, že označením „otázky“ nejsou myšleny vždy otázky zakončené otazníkem. Respondenti nejčastěji vybírali v dotazníku jeden z dvojice výroků anebo volili souhlas, nesouhlas či možnost *nevím*, ve vztahu k uvedeným tvrzením.

Již z dosud uvedených postojů mladých lidí - vysokoškoláků - je patrné, jak složitá je problematika spravedlnosti a sociální politiky: nejjednoznačnější souhlas vyjádřili respondenti s tvrzením, že podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání a dále s tezí, že každý by si měl sám spořit na důchod a nespolehat jenom na to, co dostane od státu. Nezaměstnaní jsou zjevně - dá se předpokládat, že poněkud stereotypně - považováni za skupinu, která musí být tlačena k tomu, aby své sociální pozice nemohla zneužívat a snažila se aktivně řešit svou situaci. Při obecnější formulaci byl ale minimální rozsah sociální pomoci schvalován necelou polovinou respondentů, a s omezením sociálních dávek v době krize souhlasilo „pouze“ 51 procent studentů.

Hypotéza H₂: *Liberální koncepce sociální politiky je podporována víc než univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti.*

Získané výsledky podpořily hypotézu H₂. V odpovědích respondentů na dotazníkové otázky, které se týkaly této hypotézy, se nicméně projevil poměrně běžný rozpor, typický pro postoje k sociální politice: na jedné straně se lidé rádi hlásí k liberálním názorům, „ať se každý stará sám o sebe“, vždyť blahobyt každého závisí v první řadě na něm samotném, ale zároveň tvrzení, že rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, schvalovalo „jenom“ 49 procent respondentů (jak bylo zjištěno při ověřování hypotézy H₁). Výrazná většina studentů souhlasila se stanovením výše minimální mzdy a poměrně vysoký podíl respondentů - nejvíce z regionů Moravskoslezsko, Střední Morava a Severozápad - by dokonce souhlasil se zavedením plošných přídávků na děti. I když většina respondentů považovala za správné zavedení poplatků ve zdravotnictví (což bylo zjištěno při ověřování hypotézy H₁), většina současně podpořila názor, že stát by měl garantovat maximální rozsah zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů.

Jednoznačněji vyznívá postoj vysokoškoláků vůči nezaměstnaným. Tady je podpora liberální koncepci sociální politiky poměrně jednoznačná: respondenti ze všech regionů souhlasili s tím, že podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání, a navíc se prokázalo, že vysokoškoláci považují za spravedlivé, aby poskytování sociální pomoci dlouhodobě nezaměstnaným bylo podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací.

Hodnocení různých opatření a nástrojů v sociální oblasti je ovlivňováno nejenom sociálním statutem, průběhem socializace a věkem hodnotících, ale i dalšími sociálními

a psychologickými faktory, které v konkrétních politických, ekonomických a širších společenských podmínkách dotvářejí a modifikují hodnoty a postoje lidí. Při vyjadřování názorů na sociální problémy hrají u lidí zajisté svou roli i očekávání jejich okolí, že projeví určitou míru tolerance a solidarity s těmi, kteří jsou nějakým způsobem závislí na sociální pomoci. Přitom si tuto skutečnost - vliv očekávání okolí - lidé sami ani nemusí uvědomovat.

Sociální opatření bývají hodnocena různě: Mohou být považována za správná a spravedlivá anebo za ne až tak spravedlivá, ale přesto důležitá či nezbytná (to znamená v podstatě správná), a také se lidé mohou stavět k některým opatřením odmítavě a hodnotit je jako nesprávná, nespravedlivá anebo zbytečná či dokonce škodlivá. Jak ukázala kvantitativní analýza dat, respondenti dali ve svých odpovědích přednost efektivnosti sociální politiky před solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů, což je v souladu s tvrzením hypotézy H₁, a také podpořili liberální koncepci sociální politiky víc než univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti, jak je uvedeno v hypotéze H₂. Zároveň je ale velmi pravděpodobné (a výsledky uskutečněných skupinových rozhovorů to potvrdily), že hodnocení respondentů byla někdy (anebo i často) dost výrazně ovlivňována kromě jiného mediálním obrazem, jakým jsou konkrétní sociální problémy prezentovány. To je rovněž nepochybně jeden z důvodů, proč byli nezaměstnaní hodnoceni „přísněji“ než jiné skupiny, čerpající prostředky ze sociálního systému, s důrazem na maximálně možnou redukci sociální pomoci, která je pro ně určena: protože je respondenti neposuzovali jako jednotlivce, kteří se - ne vždy vlastní vinou - ocitli bez práce, ale pouze jako určitou specifickou skupinu lidí, kterým se nejspíš ani nechce pracovat a docela dobře si žijí ze sociálních podpor na úkor ostatních.

Hypotéza H₃: *Omezení některých forem sociálního zabezpečení je preferováno před zvýšením daní, nutným k zachování stávající podoby sociálního státu.*

Relativní četnost odpovědí podporujících omezení sociální pomoci byla sice vyšší než četnost odpovědí podporujících zvýšení daní, nepřesáhla ale 50 procent. Tento výsledek nekoresponduje s tvrzením hypotézy H₃.

Hypotéza H₄: *Redukce sociální pomoci nezaměstnaným je preferována před snížením výdajů na zdravotnictví a důchody.*

Získané výsledky podpořily hypotézu H₄. Respondenti ze všech regionů - rozdíly v odpovědích studentů z různých regionů u otázek vážících se k této hypotéze nebyly

(na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) statisticky významné - souhlasili nejenom s omezením sociální pomoci pro lidi, co nechtějí pracovat a s výplatou podpory v nezaměstnanosti po dobu maximálně 6 měsíců, ale souhlasili rovněž s tím, že snížení podpory v nezaměstnanosti by bylo užitečným prostředkem, který by nutil lidi více se snažit najít si práci. Zároveň se respondenti postavili odmítavě k růstu spoluúčasti pacientů na výdajích za zdravotní péči, a za nepřijatelný označili pokles starobních důchodů ve vztahu k průměrným mzdám. Právě výrok o tom, že důchodový věk by neměl být synonymem chudoby a že pokles starobních důchodů - ve vztahu k průměrným mzdám - je nepřijatelný, byl použitý i při zjišťování *úrovně mezigenerační solidarity* vysokoškoláků. Na základě výsledků χ^2 testu nezávislosti v kombinační tabulce se ale (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) neprokázala existence statisticky významných rozdílů v odpovědích respondentů z různých regionů na tuto otázku. Nebylo tedy možné jednoznačně rozhodnout o tom, jak velké jsou rozdíly v odpovědích respondentů z různých regionů, nicméně bylo možné vyhodnotit celkovou úroveň mezigenerační solidarity respondentů za celou ČR. Vzhledem k tomu, že téměř tři čtvrtiny respondentů odmítly pokles starobních důchodů ve vztahu k průměrným mzdám a že pouze 8 procent (to znamená 44 z 554 respondentů) s touto možností souhlasilo, a ani jiná zjištění z kvantitativní analýzy dat, podobně jako informace získané od respondentů při skupinových rozhovorech neukázaly na negativní postoje vůči starší generaci, lze se domnívat, že u vysokoškoláků není mezigenerační solidarita problémem. Možný růst sociálního napětí ve společnosti v důsledku zvyšujícího se podílu seniorů na celkové populaci, a z toho plynoucích změn ve struktuře sociálních výdajů, se tak - podle analýzy dat použitých v předloženém výzkumu - nejeví jako aktuální.

Z dosud uvedených výsledků testování čtyř pracovních hypotéz je zřejmé, že i když odpovědi respondentů korespondují s tvrzením základní výzkumné hypotézy o tom, že sociální postoje vysokoškoláků odrážejí podporu liberální koncepci sociální politiky a odmítání univerzálního sociálního státu, jejich hodnocení toho, co je a co není v sociální politice spravedlivé a jak dalece by měla jít solidarita se sociálně slabšími, není vůbec jednoznačné. V určitých oblastech sociální politiky, které se týkají například podpory rodin s dětmi, zdravotní péče a péče o starší generaci, je udržení solidní, státem garantované úrovně považováno za správné a spravedlivé a nic tedy nenasvědčuje tomu, že by se v postojích respondentů projevovaly tendence k úplnému odmítnutí sociálního státu jako takového.

Hypotéza H₅: *Zkušenost s nezaměstnaností (například rodičů) zvyšuje míru sociální solidarity s nezaměstnanými.*

Hypotéza byla testována pomocí alternativní, nulové hypotézy H₀₅: *Zkušenost s nezaměstnaností (například rodičů) nezvyšuje míru sociální solidarity s nezaměstnanými.* Statistický χ^2 test nezávislosti v kombinační tabulce potvrdil, že rozdíly v postojích k délce a výši výplaty podpory v nezaměstnanosti mezi respondenty, kteří mají zkušenost s nezaměstnaností v rodině a těmi, kteří tuto zkušenost nemají, jsou statisticky významné (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$), a rovněž analýza dat, využívající sloupcová a řádková rozdělení četností analyzovaných proměnných, korespondovala s tvrzením hypotézy H₅. Nulovou hypotézu H₀₅ lze tedy považovat za zamítnutou.

Hypotéza H₆: *Postoje žen odrážejí větší sociální solidaritu než postoje mužů.*

Hypotéza byla testována pomocí alternativní, nulové hypotézy H₀₆: *Postoje žen neodrážejí větší sociální solidaritu než postoje mužů.* Analýza četností odpovědí respondentů ukázala, že ženy odmítly zavedení poplatků ve zdravotnictví a podpořily stanovení výše minimální mzdy, jako ochrany zaměstnanců, mnohem více než muži. Proti tomu podíl mužů, přesvědčených o tom, že není potřeba zvyšovat sociální pomoc, to znamená, že sociální politika pomáhá chudým dostatečně, byl vyšší než podíl žen s tímto postojem, a rovněž podíl mužů, kteří souhlasili s tím, že blahobyt člověka je závislý především na něm samotném, byl vyšší než podíl žen, které s tímto výrokiem souhlasily. Vzhledem k tomu, že rozdíly v postojích mezi muži a ženami u všech čtyř uvedených tvrzení odrážejí větší míru sociální solidarity u žen, než jaká se projevila u mužů, a i χ^2 testy nezávislosti v kombinační tabulce potvrdily, že tyto rozdíly jsou statisticky významné (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$), lze nulovou hypotézu H₀₆ považovat za zamítnutou.

Při analýze odpovědí 554 respondentů, rozdělených podle jednotlivých regionů, se ukázalo, že více než polovina studentů ze Střední Moravy (55 procent), ze Severozápadu (52 procent) a z Moravskoslezska (51 procent) souhlasila s tvrzením, že sociální politika pomáhá lidem dostatečně a není potřeba zvyšovat sociální pomoc. Pokud se ale zjišťovaly četnosti odpovědí - stanovisek k uvedenému tvrzení - u 402 respondentů z celé ČR, rozdělených podle pohlaví, ukázalo se, že s uvedeným výrokiem souhlasilo jenom 45 procent mužů a 35 procent žen. S výrokiem, že sociální politika u nás pomáhá lidem dostatečně a není potřeba zvyšovat sociální pomoc, tedy souhlasili

respondenti z uvedených tří regionů více než z jiných regionů, protože celkový podíl souhlasících nepřesáhl polovinu a u žen jen o málo překročil třetinu. S hledáním stanoviska k uvedenému výroku si přitom značná část respondentů nevěděla rady: podíl těch, kteří zvolili možnost *nevím*, byl nejvyšší ze všech dotazníkových otázek. Je tedy důvod se domnívat, že se u respondentů projevil známý rozpor typický pro vztah obyvatelstva k sociální politice, která se nezdá považuje za kombinaci výdajů, kterým se lidé snaží vyhnout, a podpor, kterých se snaží zajistit co nejvíce pro sebe (Krebs a kol., 2007, s. 41). Získané výsledky implikují následující interpretaci: Souhlas s tím, že sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc, respondenti zřejmě - sami pro sebe, implicitně - vnímali, jako schválení stropu pro své čerpání sociálních podpor. Když by naopak zvolili nesouhlas s uvedeným výrokiem, jakoby tím vyjadřovali ochotu odvádět do systému víc peněz. Protože ale zjevně ani jedna z těchto možností není ta, kterou by chtěli vybrat, rozhodli se respondenti častěji než jindy pro možnost *nevím*.

Hypotéza H₇: *Přerozdělování, vedoucí ke zmírňování sociálních rozdílů, je na venkově podporováno více než ve městech.*

Hypotéza byla testována pomocí alternativní, nulové hypotézy H₀₇: *Přerozdělování, vedoucí ke zmírňování sociálních rozdílů, není na venkově podporováno více než ve městech.* I když bylo na základě χ^2 testu nezávislosti v kombinační tabulce zjištěno, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existují statisticky významné rozdíly v postojích respondentů u jedné otázky (týkající se výplaty přídavků na děti) v závislosti na počtu obyvatel jejich bydliště (vesnice mají méně než 2 000 obyvatel), řádková ani sloupcová rozdělení četností zkoumaných proměnných nepotvrdila, že by respondenti žijící na venkově podporovali přerozdělování, vedoucí ke zmírňování sociálních rozdílů, více než vysokoškoláci z měst. Nulovou hypotézu H₀₇ tedy nelze považovat za zamítnutou.

Při analýze rozdílů v odpovědích pouze části (ze 402) respondentů rozdělených na dvě skupiny, z obcí s počtem obyvatel menším než 2000 (tj. z vesnic) a z Prahy, bylo zjištěno toto: jako vyhraněnější ve svých postojích se projeví respondenti z venkovských obcí, u kterých byla zjištěna jak menší sociální solidarita a výraznější podpora efektivnosti sociální politiky (než solidárního přerozdělování), tak i vyšší podpora liberální koncepci sociální politiky (než univerzálním aktivitám státu v sociální oblasti), než jaká se projevila u respondentů z Prahy. Největší rozdíl mezi odpověďmi respondentů z vesnic a z Prahy byl u otázky týkající se jednotné sazby daně z příjmu,

kde její podpora byla u respondentů z Prahy 61 procent, to znamená o 15,5 procentních bodů vyšší než u respondentů z vesnic, kde byla 46 procent. Jedním z důvodů tohoto rozdílu by mohla být celkově vyšší úroveň příjmů v Praze a z toho vyplývající názor, že je spravedlivé jejich jednotné zdanění. V oblastech s nižšími příjmy, to znamená na venkově, se spíše lze setkat s názory podporujícími progresivní zdanění, to znamená „vyšší daně pro bohaté“. U ostatních otázek byly rozdíly v odpovědích mezi respondenty z Prahy a z vesnic menší.

Hypotéza H₈: *V regionech s vyšší než průměrnou mírou nezaměstnanosti a většími sociálními rozdíly je větší míra sociální solidarity než v jiných regionech.*

Hypotéza byla testována pomocí alternativní, nulové hypotézy H₀₈: *V regionech s vyšší než průměrnou mírou nezaměstnanosti a většími sociálními rozdíly není větší míra sociální solidarity než v jiných regionech.* Protože podle χ^2 testů nezávislosti v kombinační tabulce nebyly v odpovědích 402 respondentů rozdělených podle jednotlivých regionů zjištěny statisticky významné rozdíly, byla sebraná data doplněna dalšími údaji. Při opakované kvantitativní analýze dat³⁰⁴ se pak na základě výsledků χ^2 testu nezávislosti v kombinační tabulce prokázala (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existence statisticky významných rozdílů v odpovědích respondentů z různých regionů celkem u devíti otázek. Tyto otázky se týkaly tří problémových okruhů: nezaměstnanosti (výše podpory v nezaměstnanosti a poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané), daní a sociálních výdajů (volby mezi omezením sociálních výdajů a růstem daní, volby mezi jednotnou sazbou daně z příjmu a progresivním zdaněním, a vztahu mezi sociální politikou a růstem deficitu veřejných financí) a celkového rozsahu sociální pomoci (podpory plošné nebo selektivní výplaty přídavků na děti, názoru na to, zda sociální politika pomáhá lidem dostatečně, názoru na to, zda blahobyt člověka závisí v první řadě na něm samotném a vztahu mezi minimalizací rozsahu sociální pomoci a snahou lidí řešit své problémy)³⁰⁵.

Hypotéza H₉: *V rodinách s vyšším vzděláním rodičů je větší sociální solidarita než v rodinách s nižším vzděláním.* Hypotéza byla testována pomocí alternativní, nulové hypotézy H₀₉: *V rodinách s vyšším vzděláním rodičů není větší sociální solidarita než v*

³⁰⁴ Analýza rozdílů v postojích respondentů z různých regionů k sociální politice se opírá o zpracování dat získaných od 554 respondentů, a vychází z výsledků testování hypotézy H₈ získaných na základě těchto dat. (Podrobněji o výběrovém souboru a použitých datech - viz například podkapitoly 4.1 a 4.8.)

³⁰⁵ Další informace, týkající se rozdílů v postojích respondentů z různých regionů k sociálním problémům, budou uvedeny v závěrech disertační práce, zejména v podkapitole 6.1.

rodinách s nižším vzděláním. Ani u jedné ze čtrnácti otázek, pomocí kterých byla hypotéza H_{09} testována, ale nebyly zjištěny (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) statisticky významné rozdíly v odpovědích mezi respondenty rozdělenými do tří skupin podle dosaženého vzdělání rodičů. Nulovou hypotézu H_{09} tedy nelze považovat za zamítnutou.

Hypotéza H_{10} : *V rodinách s průměrnou a podprůměrnou životní úrovní je větší tolerance vůči lidem odkázaným na sociální pomoc než v rodinách s nadprůměrnou životní úrovní.*

Hypotéza byla testována pomocí alternativní, nulové hypotézy H_{010} : *V rodinách s průměrnou a podprůměrnou životní úrovní není větší tolerance vůči lidem odkázaným na sociální pomoc než v rodinách s nadprůměrnou životní úrovní.* Výsledky χ^2 testu nezávislosti v kombinační tabulce prokázaly (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existenci statisticky významných rozdílů v odpovědích respondentů, rozdělených do tří skupin podle životní úrovně jejich rodiny, u čtyř otázek. Analýza četností odpovědí u těchto otázek ukázala, že respondenti z rodin s průměrnou, ale hlavně s podprůměrnou životní úrovní podpořili zavedení poplatků ve zdravotnictví méně, ale progresivní zdanění více, než respondenti z rodin s nadprůměrnou životní úrovní.

Podíl respondentů z rodin s podprůměrnou životní úrovní, kteří souhlasili s poskytováním alespoň minimální sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané, byl mnohem větší než tento podíl u respondentů z rodin s průměrnou a nadprůměrnou životní úrovní.

A nakonec, podíl respondentů z rodin s podprůměrnou životní úrovní, kteří souhlasili s tím, že blahobyt každého závisí v první řadě na něm samotném, byl nižší než u respondentů z rodin s průměrnou životní úrovní a mnohem nižší než u respondentů z rodin s nadprůměrnou životní úrovní.

Zjištěné rozdíly svědčí o tom, že respondenti z rodin s průměrnou a podprůměrnou životní úrovní jsou tolerantnější vůči lidem odkázaným na sociální pomoc než respondenti z rodin s nadprůměrnou životní úrovní. Získané výsledky umožňují považovat nulovou hypotézu H_{010} za zamítnutou.

Hypotéza H_{11} : *V rodinách zaměstnanců v soukromé či státní sféře se projevuje větší sociální solidarita než v rodinách podnikatelů (OSVČ).*

Hypotéza byla testována pomocí alternativní, nulové hypotézy H_{011} : *V rodinách zaměstnanců v soukromé či státní sféře se neprojevuje větší sociální solidarita než v*

rodinách podnikatelů (OSVČ). Kvantitativní analýza dat ukázala, že (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) existují statisticky významné rozdíly v odpovědích respondentů, rozdělených do různých skupin podle zaměstnání rodičů, u tří otázek. Interpretace získaných dat se podobně jako u předcházejících hypotéz opírala nejenom o výsledky χ^2 testu nezávislosti v kombinační tabulce, ale rovněž o analýzu sloupcových podmíněných rozdělení četností proměnných, jejichž hodnoty byly určeny právě odpověďmi na otázky se zjištěnými statisticky významnými rozdíly mezi respondenty s odlišným zaměstnáním rodičů. Ze získaných četností ale nebylo možné jednoznačně určit, zda jsou v souladu anebo v rozporu s tvrzením hypotézy H_{11} . Nulovou hypotézu H_{011} proto nelze považovat za zamítnutou.

Výsledky získané na základě analýzy dat a testování jedenácti pracovních hypotéz svědčí o tom, že:

- ✓ Efektivnost sociální politiky je upřednostňována před solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů (hypotéza H_1).
- ✓ Liberální koncepce sociální politiky je podporována víc než univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti (hypotéza H_2).
- ✓ Redukce sociální pomoci nezaměstnaným je preferována před snížením výdajů na zdravotnictví a důchody (hypotéza H_4).
- ✓ Zkušenost s nezaměstnaností (například rodičů) zvyšuje míru sociální solidarity s nezaměstnanými (hypotéza H_5).
- ✓ Postoje žen odrážejí větší sociální solidaritu než postoje mužů (hypotéza H_6).
- ✓ V regionech s vyšší než průměrnou mírou nezaměstnanosti a většími sociálními rozdíly je větší míra sociální solidarity než v jiných regionech (hypotéza H_8).
- ✓ V rodinách s průměrnou a podprůměrnou životní úrovní je větší tolerance vůči lidem odkázaným na sociální pomoc než v rodinách s nadprůměrnou životní úrovní (hypotéza H_{10}).

Respondenti projevíli velmi jednoznačně svou podporu liberální koncepci sociální politiky ve svých postojích vůči nezaměstnaným, hlavně vůči dlouhodobě nezaměstnaným. Vyjádřili se pro pouze takovou výši podpory v nezaměstnanosti, která bude lidem nutit najít si co nejdříve nové zaměstnání. U dlouhodobě nezaměstnaných pak podpořili podmiňování vyplácení sociální pomoci vykonáváním veřejně prospěšných prací. Zavedení poplatků ve zdravotnictví bylo sice většinou respondentů hodnoceno

jako správné, ale zároveň s tím se respondenti vyjádřili pro to, aby stát garantoval maximální rozsah zdravotní péče bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů.

Výsledky kvantitativní analýzy dat nekorespondují s následujícími tvrzeními:

- ⊗ Omezení některých forem sociálního zabezpečení je preferováno před zvýšením daní, nutným k zachování stávající podoby sociálního státu (hypotéza H₃).
- ⊗ Přerozdělování, vedoucí ke zmírňování sociálních rozdílů, je na venkově podporováno více než ve městech (hypotéza H₇).
- ⊗ V rodinách s vyšším vzděláním rodičů je větší sociální solidarita než v rodinách s nižším vzděláním (hypotéza H₉).
- ⊗ V rodinách zaměstnanců v soukromé či státní sféře se projevuje větší sociální solidarita než v rodinách podnikatelů (OSVČ) (hypotéza H₁₁).

5.2 Postoje a hodnotová orientace

Mladí lidé, tvořící v předloženém výzkumu výběrový soubor, byli vysokoškolští studenti, nejčastěji ve věku 20 až 22 let, to znamená už „skutečně“ dospělí lidé, kteří mají za sebou složité období adolescence, a měli by vědět, kam patří, čemu věří, čeho chtějí dosáhnout a čemu se chtějí ve svém životě vyhnout. Jejich identita se opírá o určité hodnoty, morálku a společenské normy, a taky o zkušenosti s jejich dodržováním. Složitý systém společenských hodnot se promítá do života vysokoškoláků ve formě určitých očekávání ze strany společnosti, ale i jako hodnotové systémy jiných lidí a skupin, se kterými je tato mládež v kontaktu.

K faktorům, které ovlivňují postoje mladých lidí, a tedy i vysokoškoláků, vůči starší generaci, i vůči různým dalším sociálním skupinám, ke spravedlnosti a sociální politice patří nejenom podmínky v rodině, průběh socializace, sociální status a věk, ale i další sociální a psychologické faktory, jako například osobní zkušenosti a zkušenosti členů rodiny, životní úroveň rodiny, prostředí obce i regionu, kde člověk žije, ale i působení a vlivy prostředků masové komunikace a způsoby prezentace příčin a (ne)důležitosti jednotlivých sociálních problémů v médiích³⁰⁶. I když jsou dnešní studenti, včetně vysokoškoláků, často stereotypně posuzováni jako „počítačová generace“, která nemá dobrou slovní zásobu, protože nečte, je slabá v mnoha předmětech, včetně matematiky a

³⁰⁶ Vliv všech uvedených faktorů se zřetelně projevil zejména při skupinových rozhovorech se studenty, jak bude podrobněji uvedeno v další části.

češtiny, a místo přímé komunikace se „skutečnými“ lidmi komunikuje se svými virtuálními přáteli, ve skutečnosti je to zároveň generace, která:

- umí velmi efektivně hledat a zpracovávat informace,
- má přehled o nových komunikačních technologiích a umí je používat,
- zajímá se o politiku a sociální otázky,
- pořád připisuje velký význam tradičním hodnotám, jakými jsou zdraví, rodina, láska a přátelství.

Ačkoliv by se podle odpovědí respondentů na otázku týkající se důležitosti různých hodnot v jejich životě³⁰⁷ mohlo zdát, že širší společenské hodnoty, jako například pokrok, politická kultura či ochrana životního prostředí, nejsou pro ně až tolik důležité, podrobnější analýza četností u jednotlivých hodnot ukázala, že je vysokoškoláci nepovažují za bezvýznamné, jenom jim přiřkládají menší váhu, než pro ně mají „tradiční“ individuální hodnoty.

5.3 Interpretace výsledků skupinových rozhovorů

Cílem tří skupinových rozhovorů, které byly použity jako doplňující technika sběru dat v období od prosince 2011 do února 2012, bylo zjistit, zda postoje vyjádřené ve skupinových rozhovorech budou korespondovat s tím, co bylo zjištěno při sběru dat pomocí dotazníků, a zda budou informace získané při skupinových rozhovorech v souladu s výsledky testování hypotéz. Zároveň šlo o to zjistit, jaké jsou postoje respondentů vůči starší generaci a zda a jaké zkušenosti mají respondenti s péčí o prarodiče ve vysokém věku.

Skupiny byly tvořeny studenty Fakulty stavební ČVUT; dvě skupiny byly osmičlenné, jedna měla deset členů. Rozhovory byly polostandardizované, každý trval přibližně 90 minut a se souhlasem respondentů byly zaznamenávány na iPad³⁰⁸. Kladené otázky se týkaly několika problémových okruhů, například:

- Co všechno je součástí sociální politiky?
- Sociální politika USA bývá označována jako liberální, sociální politika ve Švédsku jako institucionální, jaké jsou jejich hlavní znaky a rozdíly mezi nimi?

³⁰⁷ Byla to 20. otázka v dotazníku. Podrobněji o tom pojednává podkapitola 4.4.

³⁰⁸ Možnosti využití iPadu pro záznam a analýzu skupinových rozhovorů byly pak se studenty vyhodnoceny i v rámci přípravné etapy projektu Multimediální vzdělávání posluchačů magisterských studijních programů, číslo v OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost CZ.1.07/2.2.00/28.0299, realizovaném na Katedře společenských věd Fakulty stavební ČVUT (pod interním číslem 53112020A).

Která z politik je vám bližší? Které byste dali přednost, kdybyste si mohli vybrat, a proč?

- Jak byste charakterizovali koncepci sociální politiky v ČR? Ke které z výše uvedených koncepcí má blíž a v čem?
- Sociální politika by měla být spravedlivá a zároveň solidární. Lze toho dosáhnout? Jak?
- Je progresivní zdanění spravedlivé?
- Považujete problém stárnutí populace za něco skutečně závažného? Jak jej může společnost efektivně řešit?
- Řešil se ve vašem okolí problém s péčí o velmi staré lidi?
- Jak dlouho by měli lidé dostávat podporu v nezaměstnanosti? Jak by měla být vysoká?
- Souhlasili byste s návrhem, mít možnost neplatit povinně zdravotní, případně ani sociální pojištění, přičemž člověk by si lékaře platil sám a nedostával žádné sociální dávky?
- Co si myslíte o sociální politice u nás? Je přiměřená, příliš rozhazovačná anebo naopak nedostatečná pro někoho, kdo je na ni odkázán?

Analýzou záznamů skupinových rozhovorů byly získány následující informace: Stávající sociální politika v České republice byla celkově hodnocena kladně, podle respondentů je její rozsah přiměřený možnostem i tradicím naší země, a je dostatečný. V podstatě nebyla uvedena ani jediná oblast, ve které by stát měl výrazně zvýšit rozsah sociální podpory či pomoci. Naopak někteří respondenti vyjádřili názor, že by bylo vhodné redukovat rozsah státních sociálních výdajů, aby byla garantována pomoc pouze pro ty, kteří nejsou schopni (například v důsledku svého zdravotního stavu anebo věku) zajistit si sami prostředky pro život. Koncepce sociální politiky v České republice je podle respondentů někde mezi „americkou“ a „švédskou“ verzí: model, který je uplatňován ve Spojených státech, je podle toho, co o něm studenti slyšeli či četli, považován za velmi tvrdý a málo solidární, u nás by vyhovoval pouze bohatým a vůči chudým by byl nespravedlivý. Životní úroveň lidí s podprůměrnými příjmy by byla při tomto konceptu určitě nižší, než jaká je dnes. Švédský respektive skandinávský model je spojen s velmi vysokými daněmi, což bylo pro diskutující nepřijatelné. Každopádně se tento koncept opírá o jiné myšlení a mentalitu, a pro obyvatele České republiky by

nejspíš nebyl vhodný, protože by jej mnozí zneužívali, takže by velmi brzy přestal fungovat.

Sociální politika by sice měla být solidární, ale také efektivní a dobře kontrolovatelná, aby se její pravidla nedala snadno obcházet. Hlavně výplaty podpor v nezaměstnanosti by neměly být dostupné pro ty, co se „flákají“ a nechtějí pracovat.

Jednoznačně byla respondenty podpořena jednotná sazba daně z příjmu, „bohatí stejně platí vyšší daně“; progresivní zdanění bylo odmítnuto jako nespravedlivé a demotivující. Bylo správné, že se zavedly poplatky ve zdravotnictví, ale jinak je potřeba zajistit dostupnost zdravotní péče hlavně pro staré lidi. Bylo by rovněž užitečné, aby lidé, kteří své zdraví vědomě poškozují, například kuřáci, platili vyšší zdravotní pojištění, případně aby si nějak jinak připláceli na léčení. Pokud je někdo bohatý a chce si zaplatit nadstandardní péči, měl by mu to systém umožnit.

Pro respondenty bylo příznačné, že chápali sociální politiku v jejím nejužším slova smyslu, to znamená jako řešící nouzové sociální situace. Prvořadým principem, který by v ní měl být uplatňován, je spravedlnost. Přitom za spravedlivou označili respondenti pomoc těm, kteří za svou složitou situaci nemohou (například lidem s vážnými zdravotními handicapy), a dále těm, kteří, i když se snaží, aby si práci sami zajistili prostředky pro život, mají nízké mzdy, a tak jim stát má pomoci. Být solidární s lidmi, kteří jsou chudí, protože nepracují a „žijí ze sociálních dávek“, to by rozhodně nemělo mít v sociální politice místo. Celkově by prostředky určené pro sociální oblast neměly růst, aby se nezvyšovaly daně a platby na sociální pojištění.

Za základní oblast, která by měla být v maximálně možné míře redukována, byla označena výplata podpor v nezaměstnanosti a sociálních dávek pro dlouhodobě nezaměstnané. Naopak problém stárnutí populace (se všemi jeho důsledky) nevyvolával u respondentů žádné negativní reakce, je považován za „objektivní skutečnost“, se kterou musí každý počítat, a lidé by si proto v produktivním věku měli na důchod sami šetřit.

K otázce péče o velmi staré prarodiče se vyjádřili dva respondenti, kteří měli s tímto problémem zkušenost z rodiny: oba dva považovali za „normální“, že se rodina o prarodiče postarala, i když to v jednom případě znamenalo platit asistentku, která pomáhala v době, kdy byla rodina v práci.

6 Závěry

Cílem předložené disertace bylo vyhodnotit na základě empirické analýzy, zda a jaké jsou rozdíly mezi mladými lidmi - vybranými vysokoškoláky z různých regionů - v jejich hodnocení významu spravedlnosti a solidarity v sociální politice; a jaké lze identifikovat implikace ze zjištěných rozdílů pro regionální politiku a regionální rozvoj.

Práce hledala odpovědi na tyto výzkumné otázky, týkající se sociálních postojů vysokoškoláků:

- 1) Jak je hodnocena opodstatněnost sociální politiky a obsah jejích principů v jednotlivých regionech i v rámci celé ČR?
- 2) Jaký význam je v jednotlivých regionech přisuzován principu spravedlnosti v sociální politice a jak je chápána jeho vazba na solidaritu a rovnost?
- 3) V čem je v různých regionech spatřována podstata spravedlnosti v sociální politice a která opatření jsou považována za spravedlivá a která za nespravedlivá?
- 4) Jaká je mezigenerační solidarita a jaké jsou rozdíly v její úrovni v jednotlivých regionech?

V předcházející kapitole byly shrnuty výsledky empirického výzkumu³⁰⁹, uskutečněného na základě kvantitativní analýzy dat sebraných od vysokoškolských studentů pomocí dotazníků a skupinových rozhovorů v období od prosince 2011 do března 2012. V této kapitole budou uvedené výsledky doplněny a použity k vyvození závěrů ve vztahu k vytyčenému cíli výzkumu i položeným výzkumným otázkám.

Hodnocení opodstatněnosti a principů sociální politiky

První výzkumná otázka se týkala hodnocení opodstatněnosti sociální politiky a obsahu jejích principů v jednotlivých regionech i rámci celé České republiky.

Stávající sociální politika v České republice byla celkově hodnocena kladně, podle respondentů je její rozsah přiměřený možnostem i tradicím naší země, a je dostatečný. Při skupinových rozhovorech nebyla uvedena žádná oblast, ve které by stát měl výrazně zvýšit rozsah sociální podpory či pomoci. Naopak někteří respondenti vyjádřili názor,

³⁰⁹ Výzkum vycházel ze základní výzkumné hypotézy, *Sociální postoje vysokoškoláků odrážejí podporu liberální koncepci sociální politiky a odmítání univerzálního sociálního státu*, jejíž platnost byla testována pomocí jedenácti pracovních hypotéz.

že by bylo vhodné redukovat rozsah státních sociálních výdajů, aby byla garantována pomoc pouze pro ty, kteří nejsou schopni (například v důsledku svého zdravotního stavu anebo věku) zajistit si sami prostředky pro život. Tyto závěry jsou v souladu s výsledky kvantitativní analýzy dat získaných pomocí dotazníků, když respondenti ze všech regionů podpořili tvrzení o tom, že sociální politika pomáhá lidem dostatečně a rozsah sociální pomoci by se neměl zvyšovat.

Rozdíly v hodnocení sociální politiky mezi respondenty z různých regionů svědčí o tom, že ačkoliv je její liberální koncepce podporována víc než univerzální aktivity státu v sociální oblasti, v postojích k jednotlivým opatřením je mnoho rozporů. Například respondenti z Moravskoslezska, Střední Moravy a ze Severozápadu vyjádřili nejsilnější souhlas s vyplácením přídatků na děti plošně všem rodinám s dětmi, ale zároveň nejvíce ze všech podpořili tvrzení, že sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně a není potřeba zvyšovat sociální pomoc. Přitom v uvedených regionech patří ekonomická úroveň, měřená velikostí hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele, k nejnižším v republice, a míra registrované nezaměstnanosti a rovněž index závažné materiální deprivace zde dosahují nejvyšších (tedy nejnepříznivějších) hodnot ze všech regionů v ČR. I když tedy respondenti ze zmíněných tří regionů projevili značnou solidaritu s rodinami s dětmi, nejsou zjevně nakloněni tomu, aby se celkový rozsah poskytované sociální pomoci zvětšoval. Na první pohled je pak paradoxem, že právě tyto respondenti nejsilněji ze všech odmítli možnost omezení sociálních dávek v době krize. Ve skutečnosti v tom ale žádný rozpor není: respondenti z Moravskoslezska, ze Střední Moravy a ze Severozápadu si nejspíš více než respondenti z jiných regionů uvědomují, že zejména pro „chudé“ jednotlivce nemusí být zdaleka nic jednoduchého, pokud chtějí řešit svou složitou materiální situaci. Proto nesouhlasili s tím, aby se při ekonomické recesi řešil problém rostoucího schodku veřejných financí omezením sociálních dávek, a také podpořili nejméně ze všech tvrzení, že rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy. Nejméně souhlasili rovněž s tím, že blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném. Lze říct, že v těchto regionech - Moravskoslezsko, Střední Morava a Severozápad - byly celkově proti jiným regionům postoje respondentů dost odlišné: studenti se projevili jako solidárnější se sociálně potřebnými, neprosazující tolik solidaritu „podle zásluh a snažení“, jakoby citlivěji vnímali to, že těžkou sociální situaci nemůže každý vždy úspěšně vyřešit. Ale takovéto postoje se u nich neprojevily ve vztahu k nezaměstnaným: Ačkoliv jsou ve zmíněných

třech regionech nejvyšší hodnoty míry registrované nezaměstnanosti, a rovněž dlouhodobá nezaměstnanost je zde vysoká, v regionu Severozápad nejvyšší z celé republiky, sociální solidarita s nezaměstnanými je zde nižší než jinde³¹⁰. Z uvedeného je zřejmé, že samotný fakt vysoké míry nezaměstnanosti v určitém regionu nevede respondenty k vyšší sociální solidaritě s nezaměstnanými. Data ukázala, že postoje respondentů jsou významně ovlivněny situací v rodině, týkající se zaměstnání či jeho hledání, a zkušenostmi, které respondenti mají s řešením sociálních problémů ve svém nejbližším okolí - tedy v rodině. Otázkou pro další analýzu je, co ovlivňuje respondenty v jednotlivých regionech víc, zda celková úroveň míry nezaměstnanosti v regionu anebo zkušenost s nezaměstnaností v rodině, a proč.

Respondenti z regionů, které patří v rámci ČR k ekonomicky silnějším - Praha, Jihozápad, Střední Čechy a Jihovýchod - podpořili více než jinde tvrzení, že blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném (souhlas s uvedeným tvrzením byl u žen nižší než u mužů) a že rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy.

Sociální politika by tedy podle respondentů měla být především spravedlivá, efektivní a dobře kontrolovatelná, aby se její pravidla nedala snadno obcházet, a až pak také solidární. Hlavně výplaty podpor v nezaměstnanosti by neměly být dostupné pro ty, co se „flákají“ a nechtějí pracovat. Respondenti ze všech regionů - rozdíly v odpovědích studentů z různých regionů u těchto otázek nebyly (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) statisticky významné - souhlasili nejenom s omezením sociální pomoci pro lidi, co nechtějí pracovat a s výplatou podpory v nezaměstnanosti po dobu maximálně 6 měsíců, ale rovněž souhlasili s tím, že snížení podpory v nezaměstnanosti by bylo užitečným prostředkem, který by lidi nutil více se snažit najít si práci.

Největší rozdíl mezi odpověďmi respondentů z vesnic a z Prahy byl u otázky týkající se jednotné sazby daně z příjmu, kde její podpora byla u respondentů z Prahy 61 procent, to znamená o 15,5 procentních bodů vyšší než u respondentů z vesnic, kde byla 46 procent. Jedním z důvodů tohoto rozdílu by mohla být celkově vyšší úroveň příjmů v Praze a z toho vyplývající názor, že je spravedlivé jejich jednotné zdanění. V oblastech s nižšími příjmy, to znamená ve venkovských obcích, se spíše lze setkat s názory podporujícími progresivní zdanění čili „vyšší daně pro bohaté“. U ostatních otázek byly rozdíly v odpovědích mezi respondenty z Prahy a z vesnic menší.

³¹⁰ Jedinou výjimku tvořily postoje vůči dlouhodobě nezaměstnaným v regionu Střední Morava, kde se respondenti projevíli jako solidárnější než v jiných regionech.

Kvantitativní analýza dat dále ukázala, že větší sociální solidarita v regionech s vyšší mírou nezaměstnanosti a většími sociálními rozdíly se netýká všech oblastí sociální politiky a že hodnocení jednotlivých opatření a nástrojů sociální politiky je u respondentů zjevně ovlivněno i dalšími faktory. Poměrně jednoznačně byla respondenty podpořena jednotná sazba daně z příjmu, „bohatí stejně platí vyšší daně“; progresivní zdanění bylo odmítnuto jako nespravedlivé a destimulující.

Rozdíly v odpovědích mezi respondenty z různých regionů se tedy týkaly tří problémových okruhů: nezaměstnanosti, daní a sociálních výdajů, a celkového rozsahu sociální pomoci. Respondenti z regionů s vyšší mírou nezaměstnanosti a celkově horšími ekonomickými ukazateli (Moravskoslezsko, Střední Morava, Severozápad) hodnotili častěji než respondenti z hospodářsky silnějších regionů (Praha, Jihovýchod, Střední Čechy) jako spravedlivá taková opatření, ve kterých se více projevovala solidarita a pochopení pro situaci lidí závislých nějakým způsobem na sociální pomoci od státu. Nicméně právě v těchto regionech - s relativně největším počtem lidí bez práce - se ve vztahu k nezaměstnaným a dlouhodobě nezaměstnaným projeví méně solidární postoje než jinde.

Celkově lze říct, že respondenti chápou sociální politiku v jejím nejužším vymezení, jako pomáhající řešit krizové situace. Z tohoto zúženého pohledu vyplývá jejich přesvědčení, že rozsah sociálních opatření by měl být co nejmenší, v podstatě omezen na pomoc lidem, kteří sami nejsou schopni řešit svou tíživou životní situaci. Jsou rovněž přesvědčeni o tom, že výdaje na sociální oblast by se neměly zvyšovat - příliš štedrá sociální pomoc či podpora vede k růstu požadavků ze strany jednotlivců, kteří by z různých důvodů rádi žili na úkor ostatních. Podle většiny respondentů musí být sociální politika efektivní, její výdaje nemohou být dlouhodobě vyšší než zdroje, ze kterých čerpá. Proto je nezbytné důsledně kontrolovat opodstatněnost a oprávněnost nároků na sociální pomoc.

Spravedlnost versus solidarita v sociální politice

Druhá výzkumná otázka se týkala toho, jaký význam je v jednotlivých regionech přisuzován principu spravedlnosti v sociální politice a jak je chápána jeho vazba na solidaritu a rovnost.

Jak již bylo uvedeno, respondenti chápali sociální politiku v jejím nejužším slova smyslu, to znamená jako řešící nouzové sociální situace. Prvořadým principem, který by v ní měl být uplatňován, je spravedlnost. Přitom za spravedlivou označili respondenti

pomoc těm lidem, kteří za svou složitou situaci nemohou (například lidem s vážnými zdravotními handicapy), a dále těm, kteří, i když se snaží, aby si práci sami zajistili prostředky pro život, mají nízké mzdy, a tak jim stát má pomoci. Být solidární s lidmi, kteří jsou chudí, protože nepracují a „žijí ze sociálních dávek“, to by rozhodně nemělo mít v sociální politice místo. Celkově by prostředky určené pro sociální oblast neměly růst, aby se nemusely zvyšovat daně a platby na sociální pojištění.

Respondenti z Prahy, což je region s nejvyšší úrovní hrubého domácího produktu na obyvatele a s nejnižší mírou nezaměstnanosti, projevíli relativně nejvíce solidarity s nezaměstnanými, ale u ostatních otázek, týkajících se hospodářské politiky (daně) a sociální politiky (přídavky na děti, celkový rozsah sociální pomoci), upřednostnili princip spravedlnosti před solidaritou. Solidární byli především s těmi, „co si to zaslouží“, tedy s těmi, kteří se snaží sami aktivně řešit svou situaci.

Respondenti ze všech regionů projevíli velmi jednoznačně svou podporu liberální koncepci sociální politiky ve svých postojích vůči nezaměstnaným, hlavně vůči dlouhodobě nezaměstnaným. Souhlasili pouze s takovou výší podpory v nezaměstnanosti, která bude lidem nutit najít si co nejdříve nové zaměstnání. U dlouhodobě nezaměstnaných pak podpořili podmiňování vyplácení sociální pomoci vykonáváním veřejně prospěšných prací. Zavedení poplatků ve zdravotnictví bylo sice většinou respondentů hodnoceno jako správné a spravedlivé, ale zároveň s tím se respondenti vyjádřili pro to, aby stát garantoval maximální rozsah zdravotní péče bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů, to znamená, že princip solidarity se v oblasti zdravotnictví ukázal být jako nejdůležitější.

Tvrzení, že rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy, respondenti podpořili, ale souhlas s výrokem, že sociální politika pomáhá chudým dostatečně, byl relativně slabší. Respondenti zjevně souhlasí s tím, aby pro ty, kteří jsou odkázáni na sociální pomoc, tedy pro chudé, bylo zajištěno slušné životní minimum, ale zároveň se domnívají, že je potřeba dohlížet na to, komu bude pomoc určena. I tady je patrná „selektivní“ solidarita především s těmi, kdo se snaží, to znamená, kdo si pomoc „zaslouží“. Tomu odpovídá i výrazný souhlas s výrokem, že blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném, nejvíce s tímto výrokem souhlasili respondenti z Jihovýchodu a z Prahy.

Ze zjištěných údajů vyplývá, že respondenti ve svých postojích prezentovali přesvědčení, že společnost tvoří svobodní jednotlivci, jejichž individuální životní úspěchy i nezdary jsou výsledkem především jejich vlastní činnosti, předpokladů i

snažení, a že všechna úskalí a životní překážky musí každý překonávat především svým aktivním přístupem. Pokud má někdo z různých důvodů horší „startovací pozici“, je opět na něm, jak se s tímto stavem vypořádá. Není žádný důvod pro to, aby vláda a instituce sociálního státu řešily tuto situaci nespravedlivě tím, že od aktivnějších, pracovitějších či bohatších lidí budou požadovat víc peněz (ve formě vyšších daní), které přerozdělí méně snaživým či pasivním jedincům.

V postojích studentů se projevil silný individualismus a velmi malá solidarita s nezaměstnanými. Podpory v nezaměstnanosti by měly být podle jejich mínění vypláceny pouze po omezenou, co nejkratší dobu, a v takové výši, která bude lidem „nutit“ najít si co nejdříve práci. Systém nemůže být nastaven tak, aby lidé po mnoho měsíců mohli bez větších problémů vyžít z podpor a jiných sociálních dávek. Jako solidárnější se přitom projeví respondenti z rodin s podprůměrnou životní úrovní a ženy více než muži. Podle toho, co říkali respondenti při skupinových rozhovorech se lze domnívat, že na jejich postoje vůči nezaměstnaným zjevně působí i jisté stereotypy a často také poněkud zjednodušená prezentace této problematiky v médiích.

Co je a co není spravedlivé v sociální politice

Třetí výzkumná otázka se týkala toho, v čem je v různých regionech spatřována podstata spravedlnosti v sociální politice, a která opatření jsou považována za spravedlivá a která za nespravedlivá.

Respondenti souhlasili s tím, že je spravedlivé omezit sociální dávky při ekonomické recesi, přičemž nejméně s tímto tvrzením souhlasili respondenti z Moravskoslezska, Střední Moravy a Severozápadu, a vyjádřili přesvědčení, že sociální politika by neměla zvyšovat deficit veřejných financí. Jako spravedlivé hodnotili rovněž stanovení výše minimální mzdy, a vyjádřili přesvědčení, že blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném. Právě tvrzení o blahobytu bylo ale ve výše uvedených třech regionech podpořeno méně než v regionech hospodářsky silnějších, jakými jsou například Jihovýchod a Praha.

Za základní oblast, která by měla být v maximálně možné míře redukována, byla označena výplata podpor v nezaměstnanosti a sociálních dávek pro dlouhodobě nezaměstnané. Naopak problém stárnutí populace (se všemi jeho důsledky) nevyvolával u respondentů žádné negativní reakce, je považován za „objektivní skutečnost“, se kterou musí každý počítat, a lidé by si proto v produktivním věku měli na důchod sami šetřit.

Z výsledků kvantitativní analýzy dat dále vyplynulo, že za spravedlivé je v sociální politice považováno pomáhat skutečně potřebným, kteří nemohou svou situaci řešit vlastními silami, především lidem se zdravotními handicapy, starším lidem a nemocným. Největší podpora solidarity na úkor spravedlnosti byla přitom zaznamenána v regionech s horšími ekonomickými ukazateli, v Moravskoslezsku, Střední Moravě a Severozápadě. Jak již bylo uvedeno, v těchto regionech, kde žije největší podíl nezaměstnaných a dlouhodobě nezaměstnaných, byla ale nejmenší solidarita s nezaměstnanými, vůči kterým byly postoje respondentů například z Prahy a Středních Čech mnohem vstřícnější.

Za nespravedlivé považují respondenti - především z hospodářsky silnějších regionů - progresivní zdanění, a proto podpořili jako spravedlivou jednotnou sazbu daně z příjmu. U vysokoškoláků z regionů s horšími ekonomickými ukazateli byla podpora progresivního zdanění relativně vyšší.

Mezigenerační solidarita

Čtvrtá výzkumná otázka se týkala toho, jaká je mezigenerační solidarita studentů a jaké jsou rozdíly v její úrovni v jednotlivých regionech.

Na základě výsledků χ^2 testu nezávislosti v kombinační tabulce se (na hladině významnosti $\alpha = 0,05$) neprokázala existence statisticky významných rozdílů v odpovědích respondentů z různých regionů na otázky týkající se mezigenerační solidarity. Nebylo tedy možné jednoznačně rozhodnout o tom, zda a jak velké jsou rozdíly v odpovědích respondentů z různých regionů na tyto otázky. Nicméně bylo možné vypočítat absolutní a relativní četnosti jednotlivých odpovědí a vyhodnotit tak úroveň mezigenerační solidarity za celou ČR.

Kvantitativní analýza dat i rozbor skupinových rozhovorů potvrdily, že růst počtu lidí v postproduktivním věku a další projevy a důsledky stárnutí populace nejsou vysokoškoláky vnímány jako hrozba a problém pro budoucí fungování sociálního státu. Zvyšování věku odchodu do důchodu a nutnost tvorby individuálních úspor pro pokrytí životních nákladů ve vyšším věku jsou považovány za nutnou a přijatelnou formu řešení této situace.

Navzdory nízké sociální solidaritě nebyla tedy u respondentů zaznamenána žádná výraznější netolerance či negativní postoje vůči starším lidem. Prokázalo se ale, že zdrojem konfliktů, který může narušit možnosti dosahování sociálního smíru, je potřeba rostoucích sociálních výdajů pro nezaměstnané ve formě podpor, a sociální pomoci pro

dlouhodobě nezaměstnané. Nikoliv tedy přerozdělování peněz sociálního systému v důsledku stárnutí populace. Sociální konsensus (smír) proto není (a nebude) nejvíce ohrožen v regionech s nejvyšším podílem obyvatel v postproduktivním věku, ale tam, kde je nejvyšší míra nezaměstnanosti a z toho plynoucí potřeba vynakládat relativně nejvíce prostředků na sociální pomoc nezaměstnaným. Nezaměstnanost a s ní spojená chudoba přitom působí samy o sobě jako stresory podněcující vznik vnitřních a vnějších konfliktů narušujících mezilidské vztahy. Pokud navíc budou vzdělaní a zaměstnaní lidé projevovat vůči nezaměstnaným negativní postoje, může dojít nejenom ke zvýšení sociálního napětí, ale i k otevřeným konfliktům a růstu agrese ve společnosti.

Jako potenciálně ohrožené narušením sociálního smíru se dále jeví ty oblasti a regiony, kde je obyvatelstvo s nejnižším průměrným vzděláním, protože z nízkého vzdělání vyplývá zpravidla horší zaměstnatelnost, a tím pádem i vyšší míra nezaměstnanosti, než je tam, kde žije lépe kvalifikovaná pracovní síla. Zmíněné problémy pak doplňují jiné, zde blíže nezkoumané, zdroje konfliktů s jednotlivci a skupinami žijícími v sociálně vyloučených oblastech. Tyto skutečnosti jsou důvodem pro uskutečňování endogenní regionální politiky³¹¹ zaměřené na lidský kapitál, protože zlepšení nabídky v oblasti vzdělávání a kvalifikace přispívá ke zvýšení hodnoty regionálního lidského kapitálu a překonání bariér rozvoje regionů.

Zjištěné závěry o tom, že růst počtu lidí v postproduktivním věku a celkové stárnutí populace nepovažují vysokoškoláci za výraznější ohrožení pro sociální stát, jsou v souladu se závěry výzkumu L. Vidovičové³¹² (Sýkorová-Chytil, 2004). L. Vidovičová zjistila, že i když jsou postoje vůči populačnímu stárnutí společnosti spíše negativní, chování respondentů v individuální rovině (například vůči starším rodičům) tyto negativní postoje neodráží. Není tedy důvod pro tvrzení, že Česká republika je v mezigenerační válce.

Postoje a hodnotová orientace současné vysokoškolské mládeže vycházejí z velké důležitosti připisované „tradičním“ hodnotám, jakými jsou zdraví, rodina, láska a přátelství. Hlavně rodina, její klima, mezilidské a mezigenerační vztahy, ale i životní úroveň a zkušenosti s řešením různých složitých sociálních situací přitom ovlivňují postoje vysokoškoláků vůči sociálním problémům mnohem více než jiné faktory. Vliv

³¹¹ K charakteristice endogenní regionální politiky viz blíže část 2.3.

³¹² Základními výzkumy, z nichž L. Vidovičová vycházela, byly Ageismus 2003 a PPAII-ČR 2001. Sběr dat výzkumu Ageismus proběhl v listopadu a prosinci 2003 u 1584 respondentů ve věku 15 až 83 let na základě kvótního výběru. Výzkum PPAII-ČR byl proveden na podzim 2001 u 1094 respondentů ve věku 18 až 75 let a byl reprezentativní pro ČR (náhodný výběr) (Sýkorová-Chytil, 2004, s. 61).

širších společenských podmínek, jakými jsou například ekonomická úroveň, velikost a počet obyvatel obce či regionu, mají na rozdílné postoje k sociální politice menší vliv. Na druhé straně lze za významný faktor považovat působení médií a jejich prezentaci společenských problémů, které ovlivňují postoje mládeže zejména v otázkách, jejichž širší souvislosti nejsou na první pohled zřejmé. Z analýzy skupinových rozhovorů vyplynulo, že úroveň sociální a mezigenerační solidarity je u studentů z rodin podnikatelů podstatně nižší než u těch, jejichž rodiče jsou zaměstnanci ve státní či soukromé sféře. Data z dotazníků ale tuto skutečnost nepotvrdila (nicméně ani nevyvrátila).

6.1 Situace v regionech

Praha má mezi regiony NUTS 2 v České republice specifické postavení a ekonomická i sociální situace jejích obyvatel se značně liší od situace v jiných regionech. Praha je nejenom nejvýkonnějším regionem, kde se vytváří čtvrtina hrubého domácího produktu České republiky a úroveň hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele je více než dvojnásobně vyšší než průměr za celou republiku, ale nejpříznivějších hodnot dosahují v Praze i další dva důležité ekonomické ukazatele, a to míra registrované nezaměstnanosti, která je nejnižší, a průměrný plný starobní důchod, který je nejvyšší ze všech regionů. Úroveň vyplacené (v letech 2000 - 2006) i plánované (pro roky 2007 - 2013) výše dotací z fondů Evropské unie byl přitom nejnižší v republice. Index závažné materiální deprivace ale není v Praze ve srovnání s jinými regiony nejnižší. Nižších, tedy příznivějších hodnot dosahuje tento index střídavě v regionech Střední Čechy a Jihovýchod. Z dalších statistických ukazatelů lze uvést například *index stáří*³¹³, který v Praze dosahuje podstatně vyšší hodnotu (129,7, údaj za rok 2011) než je průměr za ČR (110,4)³¹⁴. Ve srovnání s jinými regiony tedy v Praze je a bude vyšší poptávka po sociálních službách souvisejících s vyšším podílem osob v postproduktivním věku³¹⁵. Na druhé straně je zde velmi příznivá (= nízká) míra registrované nezaměstnanosti, která je dlouhodobě na úrovni přibližně čtyřiceti procent z průměru za celou ČR, a rovněž podíl dlouhodobě nezaměstnaných je v Praze ve srovnání s jinými regiony nižší. Tyto skutečnosti pravděpodobně patří k důvodům větší tolerance respondentů z Prahy

³¹³ Index stáří vyjadřuje, kolik je v populaci obyvatel ve věku 60 let a více na 100 dětí ve věku 0-14 let.

³¹⁴ Údaje jsou z: *Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů ČR*. [online]. VÚPSV. Dostupné z: http://www.vupsv.cz/index.php?p=economic_social_indicators&site=default [citováno 1. 9. 2012].

³¹⁵ Počet živě narozených dětí na 1 000 obyvatel je v Praze druhý nejvyšší v ČR, to znamená, že vyšší hodnota indexu stáří v Praze skutečně souvisí s vyšším podílem osob v postproduktivním věku na celkové populaci.

s nezaměstnanými i s dlouhodobě nezaměstnanými, a vedou k více solidárním postojům vůči nim: Životní úroveň v Praze je celkově vyšší než v jiných regionech ČR, a toto lepší materiální zabezpečení tak může být jedním z argumentů větší velkorysosti a solidarity respondentů s lidmi bez práce. Svou roli zde zřejmě hraje i to, že vysokoškoláci z Prahy nemají zpravidla „osobní zkušenost“ s nezaměstnanými, kteří pracují načerno a k tomu navíc pobírají podporu v nezaměstnanosti, ani s lidmi, kteří upřednostňují čerpání sociálních dávek před vykonáváním špatně placeného zaměstnání.

Respondenti z Prahy považovali za spravedlivější jednotnou sazbu daně z příjmu než progresivní zdanění, které odmítli jako nespravedlivé. V otázce výplaty přídavků na děti patřili respondenti z Prahy k těm, kteří nejvíce souhlasili s tím, aby byly přídávky vypláceny pouze skutečně potřebným rodinám, neschvalovali tedy jejich plošné vyplácení všem rodinám s dětmi. Při posuzování výroku, že blahobyt člověka závisí v první řadě na něm samotném, patřili respondenti z Prahy k těm, kteří jej podpořili nejvíce, podobně jako tvrzení, že rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy.

Celkově tedy respondenti z Prahy projeví relativně nejvíce solidarity s nezaměstnanými, ale v ostatních otázkách, týkajících se hospodářské politiky (daně) a sociální politiky (přídávky na děti, celkový rozsah sociální pomoci), upřednostnili princip spravedlnosti před solidaritou. Solidární jsou s těmi, „co si to zaslouží“, tedy s těmi, kteří se snaží sami aktivně řešit svou situaci. Tyto závěry korespondují s výsledky výzkumu „Rozvoj české společnosti v EU: rizika a výzvy“ uskutečněného v dubnu až červnu 2006, který byl mimo jiné věnován výzkumu toho, *Co Češi považují za spravedlivé?*³¹⁶. Podle teorie Grid-Group postoje respondentů v Praze nejvíce odpovídají *individualistům*, které lze nalézt pravděpodobněji mezi muži, v nižších věkových skupinách, ve městě, u lidí s vyšším vzděláním a hlásícím se k vyšší střední třídě. Proti tomu respondenti z Moravskoslezska, Střední Moravy a Severozápadu se podle svých odpovědí nejvíce blíží k zastáncům *rovnostářství*. Podle výsledků zmíněného výzkumu je pro ně typické, že jde častěji o respondenty hlásící se k nižší střední třídě, jsou to starší lidé a ti, kdo mají nižší vzdělání a příjem (Šafr, 2007).

³¹⁶ Výzkum vycházel z teorie sociální spravedlnosti opírající se o teorii Grid-Group. Podle ní lze z hlediska ideologie sociální spravedlnosti lidi rozdělit do čtyř typů: *Askriptivisté*, kteří mají zájem na udržení odpovědnosti za sociální nerovnosti v neosobní rovině, *rovnostáři*, podle kterých je v konečném důsledku odpovědný za nespravedlivé rozdělení bohatství stát, *individualisté*, kteří se při selhání jedince odvolávají na jeho neschopnost, pouze úspěšní mají být odměněni za svůj výkon, a *fatalisté*, kteří z nepříznivé situace obviňují stát (Šafr, 2007).

V regionu **Střední Čechy** patří úroveň hrubého domácího produktu na obyvatele k nejvyšším v ČR, míra registrované nezaměstnanosti je zde druhá nejnižší v republice a index závažné materiální deprivace byl v tomto regionu v letech 2009 - 2012 úplně nejnižší, tedy nejpříznivější, ze všech českých regionů NUTS 2. Nejnižší byl v tomto regionu rovněž index stáří (95,9 v roce 2011), což nepochybně mělo svůj vliv právě na příznivou hodnotu indexu závažné materiální deprivace³¹⁷.

Respondenti ze Středních Čech podpořili - přibližně ve stejné míře jako respondenti z Prahy - tvrzení, že sociální pomoc pro dlouhodobě nezaměstnané by měla být podmiňována vykonáváním veřejně prospěšných prací. V otázce daní respondenti ze Středních Čech upřednostnili jednotnou sazbu daně z příjmu před progresivním zdaněním, které odmítli nejsilněji ze všech. Relativně nejméně podpořili výrok, že sociální politika pomáhá chudým dostatečně a není potřeba zvyšovat sociální pomoc, ale zároveň silně souhlasili s tím, že rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy. I u respondentů z tohoto regionu je na první pohled v těchto v postojích rozpor. To, že rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy, je schvalováno, ale souhlas s výrokem, že sociální politika pomáhá chudým dostatečně, je relativně slabší. Respondenti zjevně souhlasí s tím, aby pro ty, kteří jsou odkázáni na sociální pomoc, tedy pro chudé, bylo zajištěno slušné životní minimum, ale zároveň se domnívají, že je potřeba dohlížet na to, komu bude pomoc určena. I tady je patrná „selektivní“ solidarita především s těmi, co se snaží, to znamená, co si pomoc „zaslouží“. Tomu odpovídá i výrazný souhlas s výrokem, že blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném.

Kvantitativní analýza dat ukázala, že respondenti ze Středních Čech vyjádřili velmi podobné postoje vůči nezaměstnaným a dlouhodobě nezaměstnaným jako respondenti z Prahy a i u dalších otázek byly jejich odpovědi dost podobné těm, které vybírali respondenti z Prahy. Podobně jako respondenti z Prahy upřednostnili „Středočeši“

³¹⁷ Ze statistického (respektive z matematického) hlediska je jasné, že úroveň indexu závažné materiální deprivace je ovlivněna podílem obyvatel v postproduktivním věku na celkové populaci. To znamená, že pokud je v regionu Střední Čechy příznivá, tedy nízká, hodnota indexu stáří, znamená to, že relativně málo lidí zde žije ze starobních důchodů, což jsou obecně příjmy nižší než pracovní důchody. Nic na tom nezmění ani fakt, že průměrný starobní důchod dosahoval v roce 2011 v regionu Střední Čechy druhou nejvyšší hodnotu ze všech regionů České republiky. (Velikost průměrného starobního důchodu byla v roce 2012 na úrovni 42,9 procenta průměrné hrubé mzdy, a 55,6 procenta průměrné čisté mzdy. Zdroj: <http://www.finance.cz/duchody-a-davky/duchody-v-cislech/vyvoj-starobnich-duchodu/> [citováno 2. 9. 2013].

jednotnou sazbu daně z příjmu před progresivním zdaněním, které odmítli nejsilněji ze všech. Naopak, výrazně souhlasili s výrokem, že blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném. Postoje respondentů ze Středních Čech byly tedy v mnohém dost podobné těm, které byly zjištěny u respondentů z Prahy, i když ukazatele ekonomického a sociálního rozvoje nedosahovaly v těchto dvou regionech stejných hodnot. Rozdíly ale nebyly moc velké a celkově lze říct, že region Střední Čechy patří v rámci České republiky k ekonomicky úspěšným. I úroveň čistého disponibilního důchodu domácnosti zde byla v roce 2011 druhá nejvyšší v ČR³¹⁸.

V regionu **Jihovýchod** je produkován druhý nejvyšší hrubý domácí produkt na obyvatele a rovněž podíl tohoto regionu na hrubém domácím produktu ČR je druhý nejvyšší³¹⁹. I když míra registrované nezaměstnanosti byla od roku 2009 v regionu Jihovýchod přibližně o jeden procentní bod vyšší než průměr za ČR, a průměrný starobní důchod byl o 12 procent nižší, než republikový průměr (v roce 2011 byla dosažena nižší hodnota průměrného starobního důchodu oproti Jihovýchodu pouze v regionu Střední Morava), index závažné materiální deprivace zde patřil a patří k nejnižším (tedy nejprázdnivějším) ze všech regionů a dosahuje nižší úrovně, než je průměrná hodnota za celou Českou republiku. Do regionu směřoval druhý nejvyšší objem dotací z fondů Evropské unie za roky 2000 - 2006 a plánovaný objem pro období 2007 - 2013 byl úplně nejvyšší ze všech regionů v České republice.

Odpovědi respondentů z Jihovýchodu byly u více otázek odlišné ve srovnání s těmi, které byly zjištěny od respondentů z Prahy a ze Středních Čech, a to především ve vztahu k nezaměstnaným: respondenti z Jihovýchodu byli s nezaměstnanými a dlouhodobě nezaměstnanými velmi málo solidární. Naopak nejsilněji ze všech podpořili výroky o tom, že je nezbytné mít sociální politiku, která nebude zvyšovat deficit veřejných financí, že rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami svou situaci řešit, a že blahobyt každého člověka závisí především na něm samotném.

Z analýzy toho, zda a jak mohla úroveň ukazatelů ekonomického a sociálního rozvoje ovlivnit zjištěné postoje respondentů z regionu Jihovýchod k sociální politice, lze vyvodit následující závěry: Vyšší úroveň míry registrované nezaměstnanosti měla

³¹⁸ Nicméně úroveň 208 tisíc Kč ve Středních Čechách byla ve srovnání s hodnotou 251 tisíc v Praze přece jenom o dost nižší. Zdroj: http://www.czso.cz/xb/redakce.nsf/i/vybrane_ukazatele_podle_regionu_soudrznosti_nuts2_v_cr [citováno 4. 3. 2012].

³¹⁹ Úroveň hrubého domácího produktu na obyvatele je ale ve všech regionech (kromě Prahy), tedy včetně Jihovýchodu, nižší než je průměrná úroveň za celou Českou republiku.

pravděpodobně vliv na nižší solidaritu s nezaměstnanými než v regionech Praha a Střední Čechy, i když je potřeba uvést, že Jihovýchod není regionem s největšími problémy s nezaměstnaností v ČR. Navzdory vyšší míře nezaměstnanosti dosahuje v tomto regionu index závažné materiální deprivace druhou nejnižší hodnotu z regionů NUTS 2 u nás, když například jeho úroveň v roce 2011 byla ve srovnání s regionem Jihozápad poloviční (přitom míra nezaměstnanosti byla v regionu Jihozápad o téměř dvě a půl procentního bodu vyšší než v regionu Jihovýchod - viz *tabulka 64*). Index stáří (115) byl vyšší, než je průměr za ČR a patřil k nejvyšším v republice. Uvedená data svědčí o tom, že různé sociální a ekonomické faktory, jejichž odrazem jsou hodnoty statistických ukazatelů ekonomického a sociálního rozvoje, se mohou v rozličné míře promítat do celkové sociální situace a životní úrovně lidí v jednotlivých regionech, a že jejich vliv na postoje lidí k sociálním problémům nelze úplně jednoznačně specifikovat. Určité obecné tendence nabývají pak v podmínkách konkrétních regionů specifické charakteristiky.

V regionu **Jihozápad** je třetí nejnižší míra nezaměstnanosti, její úroveň v roce 2011 byla nižší než průměrná hodnota za celou Českou republiku. Index závažné materiální deprivace byl v tomto regionu do roku 2011 vyšší než průměr za ČR o jeden procentní bod, v roce 2012 se pak jeho hodnota snížila. Do regionu Jihozápad směřovalo v období 2000 až 2006 téměř 14 procent z přidělených dotací od Evropské unie, což byla třetí nejvyšší hodnota.

Respondenti z regionu Jihozápad podpořili velmi silně tvrzení o nutnosti mít sociální politiku, která nebude zvyšovat deficit veřejných financí, ale zároveň méně souhlasili s tím, že sociální politika pomáhá chudým dostatečně a není potřeba zvyšovat sociální pomoc. Tyto postoje korespondují s tím, že index závažné materiální deprivace byl v tomto regionu dlouhodobě poměrně vysoký, to znamená nepříznivý, a jeho pozitivní obrat v roce 2012 se ještě v odpovědích respondentů neprojevil. Podobně jako respondenti ze Středních Čech a Jihovýchodu souhlasili respondenti z Jihozápadu s tím, že rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé snažili sami řešit své problémy, a silně podpořili rovněž výrok, že blahobyt každého člověka závisí především na něm samotném.

V regionu **Severovýchod** dosahují ukazatele ekonomického a sociálního rozvoje v rámci Česko republiky průměrných a podprůměrných hodnot: úroveň hrubého domácího produktu na obyvatele a rovněž průměrný starobní důchod byly v roce 2011 třetí nejnižší v rámci ČR. Míra nezaměstnanosti a index závažné materiální deprivace

byly „uprostřed“ hodnot zjištěných za české regiony NUTS 2. U respondentů ze Severovýchodu se projevila velmi malá solidarita s nezaměstnanými: nejvíce ze všech souhlasili s tvrzením, že podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání, a nejdůrazněji odmítli výrok, že podpora v nezaměstnanosti by měla být dostatečně vysoká, aby umožnila lidem zachovat si uspokojivou životní úroveň. Respondenti z tohoto regionu souhlasili nejsilněji ze všech s tím, že vyplácení sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací. Relativně nejméně podpořili zvyšování daní s cílem zastavit růst zadlužování, a naopak relativně nejvíce souhlasili s možností omezení sociálních dávek při ekonomické recesi, což svědčí o méně solidárních postojích, než jaké projevili respondenti z jiných regionů. V souladu s tím je i fakt, že v otázce daní respondenti ze Severovýchodu podpořili relativně nejvíce ze všech jednotnou sazbu daně z příjmu, a velmi vysokou podporu projevili rovněž výplatě přídatků na děti pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi.

K regionům s nejnižšími hodnotami hrubého domácího produktu na obyvatele i s nejnižšími podíly na celkovém hrubém domácím produktu České republiky patří **Střední Morava** a **Severozápad**. V těchto regionech, spolu s regionem **Moravskoslezsko**, byla i nejvyšší míra registrované nezaměstnanosti³²⁰ a nejvyšších hodnot zde dosahoval rovněž index závažné materiální deprivace³²¹. V regionu Střední Morava byla nejnižší úroveň průměrného starobního důchodu, proti tomu v Moravskoslezsku, jak již bylo zmíněno, je výše průměrného starobního důchodu nad průměrem České republiky. Do Střední Moravy šla pětina z celkových dotací z fondů Evropské unie v období od roku 2000 do roku 2006, v období let 2007 až 2013 to mělo být kolem třinácti procent. Nicméně v absolutním vyjádření měly dotace v letech 2007 až 2013 ve Střední Moravě stoupnout více než šestinásobně, v regionu Severozápad více než třináctinásobně a v Moravskoslezsku jedenáctinásobně, proti období 2000 - 2006.

Respondenti z regionů Moravskoslezsko a Severozápad projevili velmi malou solidaritu s dlouhodobě nezaměstnanými, i když je ve všech třech uvedených regionech nejenom nejvyšší míra registrované nezaměstnanosti, ale rovněž největší podíl

³²⁰ Platí pro údaje za rok 2011.

³²¹ Platí pro údaje za rok 2012.

dlouhodobě nezaměstnaných³²² na jejich celkovém počtu. V regionech Střední Morava a Moravskoslezsko podpořili respondenti nejvíce ze všech regionů zvýšení daní jako prostředek zastavení růstu zadlužování a zároveň nejsilněji odmítli možnost omezení sociálních dávek při ekonomické recesi. Zvýšení daní pro zastavení růstu zadlužování ale nebylo podpořeno v regionu Severozápad, kde naopak relativně nejvíce respondentů podpořilo jako prostředek pro zastavení růstu zadlužování omezení sociálních dávek při ekonomické recesi. Tento výsledek je bezesporu zajímavý vzhledem k tomu, že v regionu Severozápad dosahuje míra registrované nezaměstnanosti nejvyšších hodnot z celé České republiky, a to znamená, že zde žije největší procento obyvatel pobírajících podporu v nezaměstnanosti. Nepochybně to ukazuje na nízkou solidaritu s nezaměstnanými v tomto regionu. V otázce daní se respondenti ze Střední Moravy a Moravskoslezska nejvíce ze všech vyjádřili pro progresivní zdanění, což je v souladu s tím, že progresivní zdanění bývá spíše podporováno v oblastech relativně chudších, s celkově vyšším podílem lidí s průměrnými a podprůměrnými příjmy. Jak již bylo uvedeno, respondenti ze všech českých regionů NUTS 2 podpořili tvrzení, že je potřeba mít takovou sociální politiku, která nezvyšuje deficit veřejných financí. Nicméně, v regionech Moravskoslezsko, Severozápad a Střední Morava byla podpora tomuto tvrzení relativně nejmenší. Ve všech třech zmíněných regionech vyjádřili respondenti nejsilněji ze všech podporu vyplácení plošných přídavků na děti všem rodinám s dětmi, a rovněž s výrokem, že sociální politika u nás pomáhá lidem dostatečně a není potřeba zvyšovat sociální pomoc, souhlasili respondenti z těchto regionů více než respondenti z jiných regionů, kde souhlas nepřesáhl 50 procent. Rozdílné proti jiným regionům bylo i stanovisko k výroku, že rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy: v regionech Moravskoslezsko a Severozápad byl nejvyšší podíl respondentů, kteří tento výrok odmítli. Není pak již překvapivé, že relativně nejmenší podporu měl u respondentů z regionů Moravskoslezsko, Střední Morava a Severozápad, ve srovnání s jinými regiony, výrok, že blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném.

Ve všech třech regionech - Moravskoslezsko, Střední Morava a Severozápad - byly postoje respondentů oproti jiným regionům dost odlišné: respondenti se projeví jako celkově solidárnější se sociálně potřebnými, neprosazující tolik solidaritu „podle zásluh

³²² V České republice je nejvyšší nezaměstnanost trvale v Moravskoslezském, Ústeckém a Karlovarském kraji. I největší podíl dlouhodobě nezaměstnaných byl v letech 2010 a 2011 v Karlovarském a Ústeckém kraji. (Trhy práce, 2011).

a snažení“, jakoby citlivěji vnímali to, že těžkou sociální situaci nemůže každý vždy úspěšně vyřešit. Ale takovéto postoje se netýkaly vztahu k nezaměstnaným: Ačkoliv jsou ve zmíněných regionech nejvyšší hodnoty míry registrované nezaměstnanosti, a rovněž dlouhodobá nezaměstnanost je zde vysoká, v regionu Severozápad nejvyšší z celé republiky, solidarita s nezaměstnanými se zde ukázala být nižší než jinde. Jedinou výjimku tvořily postoje vůči dlouhodobě nezaměstnaným v regionu Střední Morava, kde se respondenti projeví jako solidárnější než v jiných regionech³²³.

6.2 Shrnutí a využití disertace

Předložená disertační práce³²⁴ je postavena na empirickém výzkumu, který vycházel ze základní výzkumné hypotézy: *Sociální postoje vysokoškoláků odrážejí podporu liberální koncepci sociální politiky a odmítání univerzálního sociálního státu*. Její testování pomocí jedenácti pracovních hypotéz ukázalo, že i když vysokoškoláci podporují liberální sociální politiku a nesouhlasí s univerzálním sociálním státem, jejich postoje k sociální spravedlnosti a sociální solidaritě nejsou ve všech aspektech „liberální“ a ukazují na mnoho specifik a nejednoznačností, které provázejí jejich hodnocení principů sociální politiky. Tato specifika se týkají jak určitých skupin respondentů (například rozdíly v postojích mezi muži a ženami), tak i rozdílů v postojích mezi respondenty z různých regionů.

V teoretické části práce byla naznačena složitost a komplexnost různých souvislostí regionální problematiky s poukazem na to, že není možné ani účelné určit jeden nejvýznamnější faktor rozvoje regionů. Ve svém konceptuálním rámci práce vychází z toho, že i když ekonomické, to znamená výkonnostní prvky mají pro regionální rozvoj zásadní význam, musí být provázány s kulturními, politickými, historickými, sociálními a dalšími předpoklady, včetně sociálně psychologických aspektů lidského chování, které

³²³ Kdyby měli být respondenti z Moravskoslezska, Střední Moravy a Severozápadu zařazeni do jedné ze čtyř skupin - podle výsledků výše zmiňovaného výzkumu *Co považují Češi za spravedlivé?* (Šafr, 2007) - blížili by se podle svých odpovědí nejvíce k zastáncům rovnostářství. Pro rovnostáře je typické, že jde častěji o respondenty hlásící se k nižší střední třídě, jsou to starší lidé a ti, kdo mají nižší vzdělání a příjem (Šafr, 2007). Samozřejmě, že respondenti ve výzkumu prezentovaném v této práci neodpovídají výše uvedené charakteristice, ale žijí v regionech, kde je hodnota indexu závažné materiální deprivace vyšší než v jiných regionech. Čistý disponibilní důchod domácností na jednoho obyvatele je v uvedených regionech nejnižší ze všech. Kdyby se regiony uspořádaly sestupně podle úrovně čistého disponibilního důchodu domácností na jednoho obyvatele, umístil by se region Moravskoslezsko na šestém, region Střední Morava na sedmém a region Severozápad na osmém místě. Zdroj: http://www.czso.cz/xb/redakce.nsf/i/vybrane_ukazatele_podle_regionu_soudrznosti_nuts2_v_cr [citováno 5. 9. 2013].

³²⁴ Cílem práce bylo vyhodnocení rozdílů v postojích vysokoškoláků z různých regionů ke spravedlnosti a solidaritě v sociální politice a analýza možných důsledků těchto rozdílů pro regionální politiku a regionální rozvoj.

je ovlivněno různými situačními faktory a širšími společenskými souvislostmi včetně opatření hospodářské a sociální politiky. Ekonomické prvky tedy nejsou chápány jako něco izolovaného, co funguje či nefunguje nezávisle na jiných složkách společenského systému.

Analytická část práce se opírala o zjednodušené, ale funkční rozdělení sociálně politických koncepcí, a tím i konceptů sociální spravedlnosti: buď respondenti podporují liberální koncepci sociální politiky a z ní vyplývající koncept sociální spravedlnosti anebo ji nepodporují, a pak dávají přednost širokému přerozdělování a rozsáhlým aktivitám státu v sociální oblasti. Pokud respondenti tento pohled neakceptovali, měli možnost zvolit v dotazníku „neutrální“ odpověď *nevím*. Skutečnost, že kvantitativní analýza dat, vycházející z takto pojatého rozdělení sociálně politických koncepcí, vedla k výsledkům, které umožnily jak otestování pracovních hypotéz, tak i interpretaci skupinových rozhovorů a zodpovězení základních výzkumných otázek, je hlavním *teoretickým přínosem předložené práce*. Potvrdilo se, že ekonomické faktory, které se odrážejí v určité úrovni ukazatelů ekonomického a sociálního rozvoje, specifickým způsobem ovlivňují postoje respondentů k sociálním otázkám, neurčují však tyto postoje jednoznačně, ale působí spolu s dalšími faktory, jejichž vlivem se může účinek ekonomických faktorů omezit anebo modifikovat. Každopádně se postoje respondentů z ekonomicky silnějších regionů lišily od postojů respondentů z ekonomicky slabších regionů, a to zejména ve vztahu k nezaměstnaným, celkovému rozsahu sociální pomoci i v názoru na to, do jaké míry musejí být lidé schopni či povinni vyřešit bez pomoci státu svou těžkou sociální situaci. Informace získané jako výsledek použité kvantitativní metodologie byly ověřeny pomocí skupinových rozhovorů, což lze považovat z metodologického hlediska za velmi přínosné.

Přínosem disertační práce jsou rovněž *závěry využitelné v teorii sociální politiky*: jedním z východisek doporučení pro tvorbu nové koncepce sociální politiky by mělo být aktuální zjištění o nízké úrovni sociální solidarity mladých lidí a faktorech ovlivňujících jejich postoje k sociálním otázkám. Velmi zúžený pohled vzdělané mládeže na funkce sociální politiky předurčuje také její hodnocení významu solidarity a chápání spravedlnosti při realizaci sociálních opatření. Jak uvádí Krebs (2007, s. 28), „spravedlnost je obvykle stavěna proti křivdě a bezpráví“. Vysokoškoláci ale odmítají solidaritu, která je „nespravedlivá“, to znamená takovou, která pasivním (chudým) přerozděluje peníze od aktivních (bohatších). Solidaritu si podle nich musí každý „zasloužit“, respondenti byli solidární pouze s těmi, co si sami pomoci nemohou. Toto

zjištění naznačuje, s jakou odezvou se může setkat to které opatření u veřejnosti, a jak tedy bude ovlivňovat sociální konflikty či sociální smír. Výsledky práce jsou přínosem také pro *rozvoj regionálních věd*, protože ukazují, že postoje k sociální politice a spravedlnosti ovlivňují nejenom mezigenerační vztahy, ale i sociální konsensus, jehož narušení se může stát významným zdrojem regionálních disparit.

Pro *praktickou sociální a regionální politiku* jsou z předložené práce využitelná především následující zjištění: O vysokoškolácích *ze všech regionů ČR* lze obecně říct, že upřednostňují efektivnost sociální politiky před solidárním přerozdělováním a zmírňováním sociálních rozdílů, liberální koncepci sociální politiky podporují víc než univerzální a rozsáhlé aktivity státu v sociální oblasti a že redukci sociální pomoci nezaměstnaným jednoznačně preferují před snížením výdajů na zdravotnictví a důchody. Z empirické analýzy dále vyplývá, že zkušenost s nezaměstnaností (například rodičů) zvyšuje u respondentů míru sociální solidarity s nezaměstnanými a že postoje žen odrážejí vyšší sociální solidaritu než postoje mužů. Navíc v rodinách s průměrnou a podprůměrnou životní úrovní je větší tolerance vůči lidem odkázaným na sociální pomoc než v rodinách s nadprůměrnou životní úrovní. Bude úkolem dalšího výzkumu upřesnit, například pomocí faktorové analýzy, jakou váhu mají jednotlivé faktory, a jak se jejich vlivem mohou zjištěné postoje měnit a vyvíjet. Dopady různých opatření sociální politiky na život lidí v jednotlivých regionech se liší a rovněž postoje lidí k těmto opatřením jsou rozdílné, protože životní úroveň i sociální klima mají v regionech svá specifika, jejichž vlivem dochází k rozdílným v hodnocení sociální politiky a jejích principů.

Celkově lze tedy o respondentech *ze všech regionů ČR* říct, že chápou sociální politiku v nejužším slova smyslu, jako řešící nouzové sociální situace, jejíž hlavním úkolem je pomáhat těm, kteří si sami nemohou pomoci, především vážně nemocným lidem, lidem v postproduktivním věku odkázaným na pomoc okolí a lidem s vážnými zdravotními handicap. Dalšími úkoly sociální politiky jsou zajištění dostupné a kvalitní zdravotní péče, hrazené z veřejného zdravotního pojištění, a garance uspokojivé životní úrovně pro seniory. Za nejdůležitější princip sociální politiky je považován princip spravedlnosti, princip solidarity je preferován pouze v oblasti zdravotnictví. Solidarita je respondenty chápána selektivně, jsou solidární pouze s lidmi, kteří se aktivně snaží řešit svou situaci. Pro nezaměstnané a dlouhodobě nezaměstnané preferují respondenti minimální rozsah sociální pomoci, protože je považují, zjevně dosti zjednodušeně, za lidi pasivní, které je potřeba „tlačit“ k tomu, aby si se svou

nezaměstnaností sami poradili a nečekali pouze na pomoc od státu. Podle respondentů by se celkový rozsah sociální pomoci u nás neměl zvyšovat, aby nedocházelo k růstu deficitu veřejných financí. Z dalších zjištění lze uvést, že ženy se projeví jako solidárnější než muži, mladí lidé z rodin s průměrnou a podprůměrnou životní úrovní jako solidárnější než ti, co byli z rodin s nadprůměrnou životní úrovní, a respondenti z rodin se zkušeností s nezaměstnaností v rodině byli solidárnější než respondenti bez této zkušenosti.

Co se týká *rozdílů v postojích mezi respondenty z různých regionů* a dopadů, které mohou mít tyto rozdíly na regionální rozvoj, bylo zjištěno následující: Rozdíly v odpovědích mezi respondenty z různých regionů se týkaly tří problémových okruhů: nezaměstnanosti, daní a sociálních výdajů, a celkového rozsahu sociální pomoci. Respondenti z regionů s vyšší mírou nezaměstnanosti a celkově horšími ekonomickými ukazateli (Moravskoslezsko, Střední Morava, Severozápad) hodnotili častěji než respondenti z hospodářsky silnějších regionů (Praha, Jihovýchod, Střední Čechy) jako spravedlivá taková opatření, ve kterých se více projevovала solidarita a pochopení pro situaci lidí závislých nějakým způsobem na sociální pomoci od státu. Nicméně, právě v těchto regionech - s relativně největším počtem lidí bez práce - se ve vztahu k nezaměstnaným a dlouhodobě nezaměstnaným projeví méně solidární postoje než jinde. Největší solidaritu s nezaměstnanými (vyjádřenou postojem k výši podpory v nezaměstnanosti) projeví respondenti z Prahy, nejméně solidární byli (z tohoto hlediska) respondenti z Jihovýchodu a ze Severovýchodu, což je region, ve kterém dosahuje míra nezaměstnanosti přibližně stejné úrovně, jako je průměrná hodnota za celou Českou republiku. Stejně tak k otázce poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané zaujali respondenti ze Severovýchodu nejméně solidární postoje; podobně se ale k této otázce vyjádřili rovněž respondenti z Moravskoslezska a Severozápadu, tedy z regionů s nejvyšší mírou nezaměstnanosti v České republice.

Respondenti z regionů Střední Morava a Moravskoslezsko nejvíce ze všech podpořili zvýšení daní, aby se zabránilo růstu zadlužování při ekonomické recesi, a zároveň nejsilněji odmítli možnost omezení sociálních dávek v době krize. Podpořili rovněž progresivní zdanění (jako alternativu jednotné sazby daně z příjmu), a vyslovili relativně nejmenší souhlas s tím, mít sociální politiku, která nezvyšuje deficit veřejných financí. Proti tomu respondenti z regionů Severozápad a Severovýchod, kde žije relativně největší počet lidí závislých na výplatě podpory v nezaměstnanosti, nejvíce podpořili možnost omezení sociálních dávek v době krize, a vyjádřili nejnižší podporu

růstu daní při ekonomické recesi. Je tedy zřejmé, že postoje k sociální politice nejsou v regionech, které se vyznačují podobnými ekonomickými charakteristikami (například vysoká míra nezaměstnanosti v Moravskoslezsku a v Severozápadu) úplně shodné a zjevně jsou ovlivněny mnoha dalšími faktory.

Respondenti z Moravskoslezska, Střední Moravy a ze Severozápadu vyjádřili nejsilnější souhlas s vyplácením přídatků na děti plošně všem rodinám s dětmi, ale zároveň nejvíce ze všech podpořili tvrzení, že sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc³²⁵. I když tedy respondenti ze zmíněných tří regionů projevíli značnou solidaritu s rodinami s dětmi, nejsou zjevně nakloněni tomu, aby se celkový rozsah poskytované sociální pomoci zvětšoval. Respondenti z Moravskoslezska, Střední Moravy a ze Severozápadu podpořili nejméně ze všech tvrzení, že rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy, a souhlasili nejméně rovněž s tím, že blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném. Proti tomu respondenti z regionů, které patří v rámci ČR k ekonomicky silnějším - Praha, Jihozápad, Střední Čechy a Jihovýchod podpořili tato tvrzení mnohem víc.

Shrnutí regionálních rozdílů: Respondenti z Prahy projevíli relativně nejvíce solidarity s nezaměstnanými, ale v ostatních otázkách, týkajících se hospodářské politiky (daně) a sociální politiky (přídatky na děti, celkový rozsah sociální pomoci), upřednostnili princip spravedlnosti před solidaritou. Solidární byli s těmi, „co si to zaslouží“, tedy s těmi, kteří se snaží sami aktivně řešit svou situaci. Podobné postoje, jako u respondentů z Prahy, byly u mnoha otázek zjištěny u respondentů ze Středních Čech a u některých otázek i u respondentů z Jihovýchodu. Respondenti z regionu Jihozápad podpořili velmi silně tvrzení o tom, že sociální politika nesmí zvyšovat deficit veřejných financí, ale zároveň relativně nejméně souhlasili s tím, že sociální politika pomáhá chudým dostatečně a není potřeba zvyšovat sociální pomoc. Relativně nejmenší solidarita s nezaměstnanými a dlouhodobě nezaměstnanými byla zjištěna u respondentů z regionů Severovýchod a Jihovýchod. V regionech Moravskoslezsko, Střední Morava a Severozápad - byly postoje respondentů proti jiným dost odlišné: respondenti se projevíli jako celkově solidárnější se sociálně potřebnými, neprosazující tolik solidaritu „podle zásluh a snažení“, jakoby citlivěji vnímali to, že těžkou sociální

³²⁵ Přitom v těchto třech regionech patří ekonomická úroveň, měřená velikostí hrubého domácího produktu na jednoho obyvatele, k nejnižším v republice, a zároveň míra registrované nezaměstnanosti a rovněž index závažné materiální deprivace dosahují nejvyšších hodnot ze všech regionů v ČR.

situaci nemůže každý vždy hned úspěšně vyřešit. Ale tyto postoje nebyly zaznamenány ve vztahu k nezaměstnaným: Ačkoliv jsou ve zmíněných regionech nejvyšší hodnoty míry registrované nezaměstnanosti, a rovněž dlouhodobá nezaměstnanost je zde vysoká, v regionu Severozápad nejvyšší z celé republiky, sociální solidarita s nezaměstnanými je zde nižší než jinde.

Rozličné aspekty spravedlnosti i sociální a mezigenerační solidarity jsou v dnešní době často diskutovány nejenom na teoretické úrovni, ale i při praktické činnosti různých institucí. Vždyť například rok 2012 byl Evropskou komisí vyhlášen Evropským rokem aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity, a ekonomické důsledky stárnutí populace bývají nezřídka uváděny jako možné zdroje růstu sociálního napětí. K nejčastěji zmiňovaným patří například:

- růst sociálních výdajů³²⁶ spojených s nutností péče o větší počet lidí ve velmi vysokém věku, což bude ještě umocněno rostoucím podílem lidí osamělých (bezdětných, ovdovělých, rozvedených), o které se nepostará nikdo z rodiny;
- růst výdajů na zdravotní péči, protože starší lidé jsou zpravidla více ohroženi nemocemi a mnohá onemocnění mají přímou souvislost s vysokým věkem;
- problémy důchodového systému, protože roste počet lidí v postproduktivním věku na jednoho člověka v produktivním věku apod.³²⁷

Některé pesimistické „vize“ budoucnosti ale jakoby pozapomněly na to, že společnost je živý dynamický systém, ve kterém problémy nejsou pouze zdrojem konfliktů, ale jsou to rovněž impulzy k hledání řešení, která mohou společnost posunout vpřed. Dnešní mladá generace vyrostla po roce 1989 a nepamatuje si tedy kolektivistickou a rovnostářskou socialistickou společnost. I rodiče těchto mladých lidí, dnešní čtyřicátníci a padesátníci, už prožili většinu svých dospělých životů v „kapitalismu“. Z toho kromě jiného vyplývá, že nedostávali plošné přídatky na děti (anebo je dostávali pouze krátkou dobu), jsou zvyklí na poplatky ve zdravotnictví a na doplatky za léky, platili pro své děti za učebnice na středních (a za některé i na základních) školách apod. Tito lidé nejspíš nespolehají na to, že se o ně stát vždy, když budou v nouzi, stoprocentně postará. A zcela určitě na to nespolehají jejich děti, vysokoškoláci ve věku do třiceti let, jak to vyplynulo i z předloženého výzkumu. *Proč je to důležité?*

³²⁶ Podíl výdajů na důchodové zabezpečení stoupl v ČR ze 7,3% GDP v roce 1995 na 9,4% GDP v roce 2011. Podíl celkových výdajů na sociálně-zdravotní systém se zvýšil z 18,6% GDP v roce 1995 na 20,2% GDP v roce 2011 (Vývoj, 2012).

³²⁷ Podrobněji viz například (Fiala-Langhamrová, 2010).

Jako jeden z možných zdrojů sociálního napětí bývá uváděna změna struktury sociálních výdajů, konkrétně přesun peněz od rodin s dětmi k seniorům. Výsledky předloženého výzkumu ale ukazují, že tento problém je v České republice (zatím) spíše jenom teoretický, a váha jeho možných reálných důsledků na sociální konsensus je minimální. Ti, kdo s pomocí od státu nejvíce počítají, a také jsou na ní nejvíce závislí, jsou dnešní lidé v postproduktivním věku, ti ale určitě vůči uvedeným změnám struktury sociálních výdajů nic namítat nebudou. V této souvislosti jsou přínosné závěry disertační práce o tom, že, i když vysokoškoláci preferují efektivnost sociální politiky a jsou solidární jenom s těmi, co si to „zaslouží“, nebyly u nich zaznamenány vůbec žádné projevy negativních postojů vůči lidem ve vysokém věku. Ke stáří přistupují jako k objektivní skutečnosti, která se - dříve či později - bude týkat všech.

Není jistě reálné předpokládat, že v názorech na parametry sociálních výdajů a na spravedlnost a solidaritu v sociální politice může nastat ve společnosti dokonalý konsensus. Vždy budou existovat určité rozpory mezi představami různých skupin obyvatelstva o tom, jak by spravedlivá sociální politika měla vypadat. Tyto rozpory mohou být posilovány i vlivem médií, která svými často velmi zjednodušujícími schémata reálných situací přispívají ke vzniku stereotypů a představ o snadných „černobílých“ řešeních společenských problémů.

Dalším krokem, který naváže na výzkum, jehož výsledky byly uvedeny v předložené disertační práci, bude rozšíření a ověření jeho závěrů pro jiné skupiny obyvatelstva, aby bylo možné získat a poskytnout přesnější informace o tom, se kterými konflikty je potřeba v sociálním a regionálním rozvoji počítat, a které jsou naopak spíše jenom teoretickou hrozbou, jež vychází ze zjednodušené a jednostranné interpretace statistických dat a sociálních vztahů.

7 Literatura, zdroje

7.1 Seznam použité literatury

ALAN, Josef - PETRUSEK, Miloslav, 1996. *Sociologie, literatura a politika*. 1. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-034-3.

ALEXY, Robert, 1993. Eine diskurstheoretische Konzeption der praktischen Vernunft. In: ALEXY, Robert - DREIER, Ralf (eds.). *Rechtssystem und praktische Vernunft / Legal System and Practical Reason*. 1. vydání. Stuttgart: Steiner. ISBN 978-3-515-06213-8.

ALLPORT, Gordon Willard, 1968. *The Person in Psychology: Selected Essays*. Boston: Beacon Pr.

ALLPORT, Gordon Willard, 2004. *O povaze předsudků*. 1. vydání. Praha: PROSTOR. ISBN 80-7260-125-3.

ANKER, Richard, 1998. *Gender and Jobs: Sex Segregation of Occupations in the World*. 1. vydání. Ženeva: International Labour Office. ISBN 92-2-109524-X.

ARISTOTELÉS, 2009. *Etika Nikomachova*. 3. vydání. Praha: Rezek. ISBN 978-80-86027-29-6.

ATKINSON, Rita L. et al., 1995. *Psychologie*. 1. vydání. Praha: Victoria Publishing. ISBN 80-85605-35-X.

BABIČ, Igor, 1995. *Úvod do prostorové ekonomiky*. 1. vydání. Brno: VUT. ISBN 80-85867-58-3.

BALLA, Jaromír, 2000. *Evropská integrace*. 1. vydání. Ostrava: Advertis. ISBN 80-900907-0-2.

BARTOŠ, Josef, 1998. Pojetí regionu v historiografii. In: *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Historica* 27. 1. vydání. Olomouc: Facultas Philosophica, s. 127-134.

BÁRTOVÁ, Irena - ŘEHÁK, Jan, 1993. *Základy SMSS/PC⁺*. 1. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 80-7066-806-7.

BAUER, Winfried M., 1997. *Tyranie blahobytu*. 1. vydání. Praha: Volvox Globator. ISBN 80-7207-033-9.

BAUMAN, Zygmunt, 2004. *Individualizovaná společnost*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-1195-X.

BERGER, Peter Ludwig - LUCKMANN, Thomas, 1999. *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologii vědění*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-85959-46-1.

BĚLOHRADSKÝ, Václav, 2009. *Společnost nevolnosti: eseje z pozdější doby*. 2. vydání (opravené a doplněné). Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), Knižnice Sociologické aktuality; sv. 13. ISBN 978-80-7419-007-0.

BLAŽEK, Jiří, 1996. Financování místních rozpočtů v České republice od roku 1996: dilema mezi principem solidarity a zásluhovosti. In: HAMPL, Martin a kol. *Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice*. 1. vydání. Praha: Přírodovědecká fakulta University Karlovy. ISBN 80-902154-2-4, s. 333–341.

BLAŽEK, Jiří, 1999. Local and Regional Development and Policy in the Czech Republic in 1990s. In: HUDÁK, Vasil - HUITFELDT, Henrik - MEEGAN, Edward J. (eds.). *Regional Policy Goes East: Essays on Trends and Lessons Learned for Regional Development Policy in Central and Eastern Europe*. 1. vydání. Praha: EastWest Institute. ISBN 80-235-7714-3, s. 44-65.

BLAŽEK, Jiří - UHLÍŘ, David, 2002. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*. 1. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0384-5.

BOBBIO, Norberto, 2003. *Pravice a levice: důvod a rozdělení politické scény*. 1. vydání. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. ISBN 80-7325-012-8.

BROEK, Jacobus ten, - WILSON, Richard B., 1954. Public Assistance and Social Insurance - A Normative Evaluation. In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume I*. 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 168-233.

COHEN, Gerald Allan, 1995. *Self-Ownership, Freedom, and Equality*. 1. vydání. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0-521-47751-4.

COHEN, Gerald Allan, 2006. *Iluze liberální spravedlnosti*. 1. vydání. Praha: Filosofie, Filosofie a sociální vědy; sv. 20. ISBN 80-7007-234-2.

CRESWELL, John W., 2009. *Research design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 3. vydání. Los Angeles: SAGE Publications, Inc. ISBN 978-1-4129-6557-6.

CYHELSKÝ, Lubomír, 1990. *Teorie statistiky I*. 1. vydání. Praha: SNTL - Nakladatelství technické literatury. ISBN 80-03-00421-7.

ČADIL, Jan, 2010. *Regionální ekonomie: teorie a aplikace*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, Beckova edice ekonomie. ISBN 978-80-7400-191-8.

DISMAN, Miroslav, 2007. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. 3. vydání. Praha: UK, Karolinum. ISBN 978-80-246-0139-7.

- DOČKAL, Vít (ed.), 2006. *Šest let regionální politiky v ČR (Šance a limity)*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3983-3.
- DUBEN, Rostislav, 1994. *Stát blahobytu*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická. ISBN 80-7079-016-4.
- DUBEN, Rostislav, 1996. *Neziskový sektor v ekonomice a společnosti*. 1. vydání. Praha: Codex Bohemia. ISBN 80-85963-19-1.
- DUCKITT, John, 1992. *The social Psychology of Prejudice*. 1. vydání. Westport: Praeger Paperback. ISBN 0-275-95099-9.
- DUFEK, Pavel, 2010. *Úrovně spravedlnosti: liberalismus, kosmopolitismus a lidská práva*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav. Monografie; sv. č. 34. ISBN 978-80-210-5317-5.
- ELLISON, Nick, 2006. *The Transformation of Welfare States*. London and New York: Routledge. ISBN 0-415-14251-2.
- ENGLIŠ, Karel, 1916. *Sociální politika*. Praha: Topič. Duch a svět: sv. 20.
- Encyklopedický slovník*, 1993. 1. vydání. Praha: Encyklopedický dům a Odeon. ISBN 80-207-0438-8.
- ESPING-ANDERSEN, Gøsta, 1990. *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. 1. vydání. Cambridge: Polity Press. ISBN 0-7456-0796-9.
- ESPING-ANDERSEN, Gøsta, 1989. The Three Economies of the Welfare State. In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume II*. 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 175-201.
- ESPING-ANDERSEN, Gøsta, 2000. Who Is Harmed by Labour Market Regulation?. In: ESPING-ANDERSEN, Gøsta - REGINI, Marino (eds.). *Why Deregulate Labour Markets?* 1. vydání. Oxford: Oxford University Press. ISBN-13: 978-0-19-924052-4, s. 65-98.
- FAJKUS, Břetislav, 1997. *Současná filosofie a metodologie vědy*. 1. vydání. Praha: Filosofia. ISBN 80-7007-095-1.
- FAZIO, Russell H. - PETTY, Richard E. (eds.), 2008. *Attitudes: Their Structure, Function, Consequences*. 1. vydání. New York: Psychology Press. ISBN 978-1-84169-010-0.
- FERJENČÍK, Ján, 2010. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. 2. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-815-9.
- FRIČ, Pavol a kol., 2003. *Češi na cestě za svojí budoucností*. 1. vydání. Praha: G plus G. ISBN 80-86103-71-4.

FRIEDMAN, Milton, 1994. *Kapitalismus a svoboda*. 1. vydání. Praha: Liberální institut. ISBN 80-85787-33-4.

FÜRST, Maria, 1997. *Psychologie (Včetně vývojové psychologie a teorie výchovy)*. 1. vydání. Olomouc: Votobia. ISBN 80-7198-199-0.

GEIST, Bohumil, 1992. *Sociologický slovník*. 1. vydání. Praha: Victoria Publishing. ISBN 80-85605-28-7.

GEIST, Bohumil, 2000. *Psychologický slovník*. 2. vydání. Praha: Vodnář. ISBN 80-86226-07-7.

GALLIE, Duncan (ed.), 2000. *Resisting Marginalization (Unemployment Experience and Social Policy in the European Union)*. 1. vydání. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0-19-927184-4.

GARDNER, Robert C. - KALIN, Rudolf (eds.), 1981. *A Canadian Social Psychology of Ethnic Relations*. 1. vydání. Agincourt (Ontario, Canada): Methuen Publications. ISBN 0-458-94590-0.

GIDDENS, Anthony, 1982. *Sociology: A brief but critical introduction*. 1. vydání. London: Macmillan Education. ISBN 978-0155055544.

GIDDENS, Anthony, 2004. *Třetí cesta a její kritici*. 1. vydání. Praha: Mladá Fronta. ISBN 80-204-1208-5.

GOFFMAN, Erving, 1999. *Všichni hrajeme divadlo: sebeprezentace v každodenním životě*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon. ISBN 80-902482-4-1.

GOODALL, Brian, 1987. *The Penguin Dictionary of Human Geography*. 1. vydání. London: Penguin Books. ISBN 978-0140510959.

GOODIN, Robert Edward, 1990. Stabilizing Expectations: The Role of Earnings - related Benefits in Social Welfare Policy. In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume I*. 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 234-257.

GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.), 2000. *The Foundations of the Welfare State. Volume I - III*. 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set).

GORDON, Linda, 1994. What Future for Social Policy? Welfare Reform: A History Lesson. In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume I*. 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 115-120.

HABERMAS, Jürgen, 1995. Reconciliation through the Public use of Reason: Remarks on John Rawls's Political Liberalism. In: *The Journal of Philosophy*, 1995, vol. 92, no. 3, s. 109-131.

- HABR, Jaroslav - VEPŘEK, Jaromír, 1986. *Systémová analýza a syntéza (zdokonalování a projektování systémů)*. 2. přepracované vydání. Praha: SNTL.
- HAMPL, Martin, 2005. *Geografická organizace společnosti v České republice: transformační procesy a jejich obecný kontext*. 1. vydání. Praha: Přírodovědecká fakulta University Karlovy. ISBN 80-86746-02-X.
- HARTL, Pavel - HARTLOVÁ, Helena, 2000. *Psychologický slovník*. 1. vydání (dotisk). Praha: Portál. ISBN 80-7178-303-X.
- HARTL, Pavel - HARTLOVÁ, Helena, 2010. *Velký psychologický slovník*. 4. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-686-5.
- HAYEK, Friedrich August von, 1991. *Právo, zákonodárství a svoboda (Nový výklad liberálních principů spravedlnosti a politické ekonomie)*. Svazek 2. *Fata morgána sociální spravedlnosti*. 1. vydání. Praha: Academia. ISBN 80-200-0309-6.
- HAYESOVÁ, Nicky, 2007. *Základy sociální psychologie*. 4. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-283-6.
- HEBÁK, Petr - SVOBODA, Libor, 1994. *Statistika v SPSS - I. část*. 1. vydání. Praha: VŠE. ISBN 80-7079-233-7.
- HENDL, Jan, 2004. *Přehled statistických metod zpracování dat (Analýza a metaanalýza)*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-820-1.
- HINDLS, Richard a kol., 2007. *Statistika pro ekonomy*. 8. vydání. Praha: Professional Publishing. ISBN 978-80-86946-43-6.
- HOBBS, Thomas, 2009. *Leviathan aneb Látka, forma a moc státu církevního a politického*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh. ISBN 978-80-7298-106-9.
- HOFSTEDE, Geert - HOFSTEDE, Gert Jan, 2007. *Kultury a organizace. Software lidské mysli*. 1. vydání. Praha: Linde. ISBN 80-86131-70-X.
- HOLMAN, Robert a kol., 1999. *Dějiny ekonomického myšlení*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck. ISBN 80-7179-238-1.
- HOLMEROVÁ, Iva - JURAŠKOVÁ, Božena - ZIKMUNDOVÁ, Květa, 2003. *Vybrané kapitoly z gerontologie*. 2. vydání. Praha: ČALS. ISBN 80-86541-12-6.
- HORN, Christoph - SCARANO, Nico (eds.), 2002. *Philosophie der Gerechtigkeit. Texte von der Antike bis zur Gegenwart*. 1. vydání. Berlin: Suhrkamp Verlag. ISBN 978-3-518-29163-4.
- HOSKOVCOVÁ, Simona, 2009. *Psychosociální intervence*. 1. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1626-1.
- HOSKOVEC, Jiří - NAKONEČNÝ, Milan - SEDLÁKOVÁ, Miluše, 2002. *Psychologie XX. století*. 1. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0300-4.

- HRBKOVÁ, Jana, 2007. Změny v postojích a hodnotové orientaci mládeže. In: PETRUCIOVÁ, Jelena - FEBER, Jaromír (eds.). *ČLOVĚK-DĚJINY-HODNOTY III*. Sborník materiálů z mezinárodní vědecké konference. Ostrava, Katedra společenských věd Pedagogické fakulty OU a Katedra společenských věd VŠB - TUO. ISBN 80-7368-273-7, s. 418-422.
- HRBKOVÁ, Jana, 2013. Mladí lidé a sociální politika: implikace pro sociální smír. In: *Ekonomický časopis*, 2013, roč. 61, č. 7. Bratislava, Ekonomický ústav SAV. ISSN 0013-3035, s. 700-721.
- HRBKOVÁ, Jana, 2012. Solidarita a spravedlnost v sociální politice. In: HRBKOVÁ, JANA (ed.). *Solidarita a spravedlnost v sociálním rozvoji*. Sborník textů z doktorandské konference. Praha: České vysoké učení technické, Fakulta stavební. ISBN 978-80-01-05079-8, s. 5-6, 25-35.
- HUBÍK, Stanislav, 2006. *Sociální konstrukce regionu. Teoretická a metodologická východiska*. 1. vydání. Brno: MSD, spol. s r.o. ISBN 80-86633-73-X.
- HUDEČKOVÁ, Helena - LOŠŤÁK, Michal - ŠEVČÍKOVÁ, Adéla, 2008. *Regionalistika, regionální rozvoj a rozvoj venkova*. Praha: ČZU, PEF, Katedra humanitních věd. ISBN 978-80-213-1413-9.
- HUDEČKOVÁ, Helena - KUČEROVÁ, Eva - KRÍŽ, Lukáš, 2009. *Metodologie sociologického výzkumu pro nesociology*. 1. vydání. Praha: ČZU, PEF, Katedra humanitních věd. ISBN 978-80-213-0791-4.
- HUME, David, 1985. (MOSSNER, Ernest Campbell, ed.) *A treatise of human nature*. 8. vydání. London: Penguin Books, Penguin classics. ISBN 0-14-043244-2.
- CHRÁSKA, Miroslav, 2007. *Metody pedagogického výzkumu (Základy kvantitativního výzkumu)*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1369-4.
- INGLOT, Tomasz, 2008. *Welfare States in East Central Europe, 1919 - 2004*. New York: Cambridge University Press. ISBN 9780-521-88725-0.
- ISARD, Walter, 1956. *Location and space-economy: a general theory relating to industrial location, market areas, land use, trade, and urban structure*. Cambridge: M.I.T. Press, The regional science studies series.
- JAHODA, Marie, 1982. *Employment and Unemployment*. 1. vydání. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0 521 28586 0.
- JANOUŠEK, Jaromír a kol., 1981. *Sociální psychologie - 2. svazek*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova.
- JANOUŠEK, Jaromír a kol., 1986. *Metody sociální psychologie*. 1. vydání. Praha: SPN.
- JANOUŠEK, Jaromír a kol., 1988. *Sociální psychologie*. 1. vydání. Praha: SPN.

JANOŠEK, Jaromír, 2007. *Verbální komunikace a lidská psychika*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-1594-0.

JANOŠEK, Jaromír - SLAMĚNÍK, Ivan, 1998. Člověk a média: Psychologie masové komunikace. In VÝROST, Jozef - SLAMĚNÍK, Ivan (eds.). *Aplikovaná sociální psychologie I*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-269-6, s. 125 - 159.

JOHNSON, Norman, 1990. Problems for the Mixed Economy of Welfare. In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume I*. 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 361–380.

JONÁŠ, Jiří a kol., 1994. *Oslava ekonomie: Přednášky laureátů Nobelovy ceny za ekonomii*. 2. vydání. Praha: Academia. ISBN 80-200-0200-6.

JORDAN, Bill et al., 1992. *Trapped in Poverty? Labour Market Decisions in Low Income Household*. 1. vydání. London: Routledge. ISBN 0-415-06867-3.

JUROVÁ, Jarmila, 2012. *Sociálna spravodlivosť podľa Johna Rawlsa*. 1. vydání. Boskovice: Albert. ISBN 978-80-7326-210-5.

JUSZCZYK, Stanisław, 2003. *Metodológia empirických výskumov v spoločenských vedách*. 1. vydání. Bratislava: IRIS. ISBN 80-89018-13-0.

KADEŘÁBKOVÁ, Jaroslava - MATES, Pavel - WOKOUN, René a kol., 2004. *Úvod do regionálních věd a veřejné správy*. 4. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-86473-80-5.

KALLEBERG, Arne L. et al., 1997. *Nonstandard Work, Substandard Jobs - Flexible Work Arrangements in the US*. 1. vydání. Washington: Economic Policy Institute. ISBN 0-944826-71-7.

KAUTTO, Mikko et al. (eds.), 1999. *Nordic Social Policy. Changing Welfare States*. London and New York: Routledge. ISBN 0-415-20876-9.

KEBZA, Vladimír - PECHAČOVÁ, Zdeňka, 2001. *Úvod do psychologické metodologie*. 1. vydání. Praha: ČZU, PEF. ISBN 80-213-0792-7.

KELLER, Jan, 2005. *Soumrak sociálního státu*. 1. vydání. Praha: SLON. ISBN 80-86429-41-5.

KELLER, Jan, 2008. *Abeceda prosperity*. 3. vydání. Brno: Doplněk. Sociálně-ekologická edice; sv. 12. ISBN 978-80-7239-227-8.

KELLER, Jan, 2009. *Nejistota a důvěra aneb k čemu je modernitě dobrá tradice*. 1. vydání. Praha: SLON. ISBN 978-80-7419-002-5.

KERLINGER, Fred Nichols, 1972. *Základy výzkumu chování. Pedagogický a psychologický výzkum* 1. vydání. Praha: Academia.

KERN, Hans et al., 1999. *Přehled psychologie*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-240-8.

KLVAČOVÁ, Eva, 2003. *Vstup České republiky do EU: Oslabení nebo posílení role státu?* 1. vydání. Praha: Professional Publishing. ISBN 80-86419-55-X.

KOHOUTEK, Rudolf a kol., 1998. *Základy sociální psychologie*. 1. vydání. Brno: CERM. ISBN 80-7204-064-2.

KOLMAN, Luděk, 2005. *Komunikace mezi kulturami. Psychologie interkulturních rozdílů*. 1. vydání. Praha: ČZU, PEF. ISBN 80-213-0735-8.

KOLMAN, Luděk (ed.), 2007. *Komunikace mezi kulturami. Aplikace znalostí v obchodu, managementu a správě*. 1. vydání. Praha: Alfa Nakladatelství. ISBN 978-80-87168-04-2.

KONOPÁSEK, Zdeněk, 1998. *Estetika sociálního státu*. 1. vydání. Praha: G plus G. ISBN 80-86103-14-5.

KONOW, James, 2003. Which Is the Fairest One of All? A Positive Analysis of Justice Theories. In: *The Journal of Economic Literature*, December 2003, vol. 41 no. 4, s. 1188-1239.

KORPI, Walter, 1980. Social Policy and Distributional Conflict in the Capitalist Democracies. A Preliminary Comparative Framework. In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume III*. 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 159–179.

KOTÝNKOVÁ, Magdalena, 2006. *Trh práce na přelomu tisíciletí*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická. ISBN 80-245-1149-5.

KREBS, Vojtěch - POLÁKOVÁ, Olga - SOVA, Václav, 1990. *Sociální rozvoj*. 1. vydání. Praha: VŠE, Fakulta národohospodářská. ISBN 80-7079-421-6.

KREBS, Vojtěch a kol., 2007. *Sociální politika*. 4. vydání. Praha: ASPI. ISBN 978-80-7357-276-1.

KRECH, David - BALLACHEY, Egerton L. - CRUTCHFIELD, Richard Stanley, 1962. *Individual in society; a textbook of social psychology*. 1. vydání. New York: McGraw-Hill.

KREJČÍ, Tomáš a kol., 2010. *Regionální rozvoj: teorie, aplikace, regionalizace*. 1. vydání. Brno: Mendelova univerzita. ISBN 978-80-7375-3.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2002. *Konflikty mezi lidmi*. 2. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-642-X.

KŘIVOHLAVÝ, Jaro, 2004. *Pozitivní psychologie*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-835-X.

KRUGMAN, Paul Robin, 1991. *Geography and trade*. Leuven: Leuven University Press. ISBN 0-262-11159-4.

LAND, Hilary, 1978. Who Cares for the Family? In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume I*. 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 381-408.

LAUKO, Viliam, 1982. Podstata regionálnej geografie a jej postavenie v systéme geografických vied. In: *Geografický časopis*, 1982, roč. 34, č. 3. Bratislava: Geografický ústav SAV, s. 265-276.

LÉVI-STRAUSS, Claude, 1999. *Rasa a dějiny*. 1. vydání. Brno: Atlantis. ISBN 80-7108-138-8.

LINHART, Jiří - VODÁKOVÁ, Alena - KLENER, Pavel (eds.), 1996. *Velký sociologický slovník*. 1. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-311-3.

LOCKE, John, 1965. *Dvě pojednání o vládě*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. Filozofická knihovna.

LUNDVALL, Bengt - Åke, 2010. Introduction. In: LUNDVALL, Bengt - Åke (ed.). *National Systems of Innovation*. 1. vydání. London: ANTHEM PRESS. ISBN 978 1 84 331 866 8, s. 1-19.

MACHÁČEK, Jaroslav, 1999. Podstata a funkce regionální ekonomiky. In: *Politická ekonomie: teorie modelování aplikace*, 1995, roč. XLIII, č. 4. Praha: Vysoká škola ekonomická. ISSN 0032-3233, s. 503-509.

MACHÁČEK, Jaroslav, 2008. *Úvod do prostorové ekonomie*. 1. vydání. Pardubice: Univerzita Pardubice, Fakulta ekonomicko-správní. ISBN 978-80-7395-099-6.

MACHÁČEK, Jaroslav - TOTH, Petr - WOKOUN, René, 2011. *Regionální a municipální ekonomie*. 1. vydání. Praha: Vysoká škola ekonomická - Nakladatelství Oeconomica. ISBN 978-80-245-1836-7.

MACHÁČOVÁ, Milena, 2006. *Analýza faktorů ovlivňujících ekonomickou výkonnost regionu*. 1. vydání. Ostrava: VŠB-TU, Hornicko-geologická fakulta. ISBN 80-248-0389-5.

MAJEROVÁ, Věra - MAJER, Emerich, 2005. *Kvalitativní výzkum v sociologii venkova a zemědělství. Část II*. 1. vydání. Praha: ČZU, PEF, Katedra humanitních věd. ISBN 80-213-1369-2.

MAJEROVÁ, Věra - MAJER, Emerich, 2006. *Kvalitativní výzkum v sociologii venkova a zemědělství. Část I*. 1. vydání. Praha: ČZU, PEF, Katedra humanitních věd. ISBN 80-213-05-07-X.

MAJEROVÁ, Věra - MAJER, Emerich, 2007. *Empirický výzkum v sociologii venkova a zemědělství. Část II.* 1. vydání. Praha: ČZU, PEF, Katedra humanitních věd. ISBN 978-80-213-1671-3.

MAREŠ, Petr, 2002. *Nezaměstnanost jako sociální problém.* 3. (rozšířené) vydání. Praha: SLON. ISBN 80-86429-08-3.

MARSHALL, Thomas Humphrey, 1964. Citizenship and Social Class. In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume I.* 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 3-60.

MARŠÁLKOVÁ, Libuša - MIKŠÍK, Oldřich a kol., 1990. *Metodológia a metódy psychologického výskumu.* 1. vydání. Bratislava: SPN. ISBN 80-08-00019-8.

MARTIN, Paul - BATESON, Patrik, 2009. *Úvod do teorie a metodologie měření chování.* 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-526-4.

MASSEY, Doreen, 1995. *Spatial Divisions of Labor: Social Structures and the Geography of Production.* 2. vydání. New York: Routledge. ISBN 0 415 91296 2.

MATĚJŮ, Petr - VLACHOVÁ, Klára a kol, 2000. *Nerovnost, spravedlnost, politika. Česká republika 1991 - 1998.* 1. vydání. Praha: SLON. ISBN 80-85850-82-6.

MATOUŠKOVÁ, Zdeňka a kol., 1992. *Úvod do prostorové ekonomiky.* 1. vydání. Praha: VŠE. ISBN 80-7079-506-9.

MAZÚR, Emil - DRDOŠ, Ján - URBÁNEK, Ján, 1980. Geograhny and the Changing World. In: *Geografický časopis*, 1980, roč. 32, č. 1. Bratislava: Geografický ústav SAV, s. 97-107.

MIKŠÍK, Oldřich, 1982. *Úvod do psychologické metodologie I. (Obecné metodologické přístupy).* 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova.

MIKŠÍK, Oldřich, 1986. *Úvod do psychologické metodologie II. (Postupy vědeckého zkoumání od vymezení problému k výzkumnému projektu).* 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova.

MIKŠÍK, Oldřich, 2007. *Psychologická charakteristika osobnosti.* 2. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1304-8.

MIKŠÍK, Oldřich, 2009. *Psychika osobnosti v období závažných životních a společenských změn.* 1. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1600-1

MLČOCH, Lubomír, 2006. *Ekonomie důvěry a společného dobra: Česká republika v Evropské unii: pokus o nástin perspektivy.* 2. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1188-0.

MORAWSKI, Witold, 2005. *Ekonomická sociologie. Problémy. Teorie. Empirie.* 1. vydání. Praha: SLON. ISBN 80-86429-43-1.

MOSCOVICI, Serge – MARKOVÁ, Ivana, 2007. *Making of Modern Social Psychology (The Hidden Story of How an International Social Science was Created)*. 1. vydání. Cambridge: Polity Press. ISBN 978-0-7456-2966-7.

MUNKOVÁ, Gabriela a kol., 2004. *Sociální politika v evropských zemích*. 1. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0780-8.

MURRAY, Charles, 1998. *Příliš mnoho dobra: Americká sociální politika 1950 - 1980*. 1. vydání. Praha: SLON. ISBN 80-85850-55-9.

MUSIL, Libor (ed.), 1996. *Vývoj sociálního státu v Evropě*. 1. vydání. Brno: Doplněk. ISBN 80-85765-62-4.

MYRDAL, Alva, 1945. In Cash or In Kind. In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume I*. 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 325-345.

MYRDAL, Gunnar, 1957. *Economic theory and under-developed regions*. London: Methuen, University Paperbacks.

NAKONEČNÝ, Milan, 1993. *Základy psychologie osobnosti*. 1. vydání. Praha: Management Press. ISBN 80-85603-34-9.

NAKONEČNÝ, Milan, 1997. *Encyklopedie obecné psychologie*. 2. vydání. Praha: Academia. ISBN 80-200-0625-7.

NAKONEČNÝ, Milan, 1999. *Sociální psychologie*. 1. vydání. Praha: Academia. ISBN 80-200-0690-7.

NAKONEČNÝ, Milan, 2003. *Úvod do psychologie*. 1. vydání. Praha: Academia. ISBN 80-200-0993-0.

NAKONEČNÝ, Milan, 2005a. *Sociální psychologie organizace*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-0577-X.

NAKONEČNÝ, Milan, 2005b. Životní styl jako psychologický koncept. In: FAZIK, Alexander - MATĚJŮ, Martin (eds). *Aktuální problémy životního stylu: sborník referátů a příspěvků ze semináře sekce Sociologie integrálního zkoumání člověka a sekce Sociologie kultury a volného času: Praha 6. 10. 2005*. Praha: UK, Filozofická fakulta pro Masarykovu českou sociologickou společnost při AV ČR. ISBN 80-7308-131-8.

NAKONEČNÝ, Milan, 2009. *Sociální psychologie*. 2. vydání. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-1679-9.

NAKONEČNÝ, Milan, 2011. *Psychologie (přehled základních oborů)*. 1. vydání. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-443-8.

Naše společná budoucnost: Zpráva Světové komise pro životní prostředí a rozvoj. 1. vydání. Praha: Academia, 1991. ISBN 80-85368-07-2.

NOVAK, Michael, 1993. *Sociální spravedlnost.* 1. vydání. Praha: Občanský institut; č. 22.

OFFE, Claus, 1997. Towards a New Equilibrium of Citizens' Rights and Economic Resources? In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume I.* 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 87-114.

OCHRANA, František, 2009. *Metodologie vědy (Úvod do problému).* 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum. ISBN 978-80-246-1609-4.

ONDREJKOVIČ, Peter, 2007. *Úvod do metodológie spoločenskovedného výskumu.* 1. vydání. Bratislava: VEDA. ISBN 978-80-224-0970-4.

OREMUSOVÁ, Daša, 2009. *Geografické aspekty regionálneho rozvoja mikroregiónu Termál.* 1. vydání. Nitra: Fakulta prírodných vied UKF. ISBN 978-80-8094-559-6.

ORLOFF, Ann Shola, 1993. Gender and the Social Rights of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States. In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume I.* 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 61-86.

Ottův slovník naučný nové doby: dodatky k velkému Ottovu slovníku naučnému, 1940. Díl 6, sv. 1. Sm - Še. Praha: J. Otto.

PARSONS, Talcott, 1966. *Societies: Evolutionary and comparative perspectives.* 1. vydání. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, Inc.

PETRUSEK, Miloslav a kol., 1992. *Sociologie.* 1. vydání. Praha: SPN. ISBN 80-04-25981-2.

PETRUSEK, Miloslav, 1978. *Úvod do studia sociologie. Díl 1, Předmět, struktura a sociální funkce sociologie.* 1. vydání. Praha: SPN.

PICK, Miloš, 2009. *Stát blahobytu, nebo kapitalismus?: My a svět v éře neoliberalismu 1989 - 2009.* 1. české vydání. Všeň: Grimmus. ISBN 978- 80-902831-4-5.

PIERSON, Christopher, 2006. *Beyond the Welfare State?* 3. vydání. Cambridge - Malden, MA, USA: Polity Press. ISBN-13: 978-07456-3521-7.

PLAŇAVA, Ivo, 2005. *Průvodce mezilidskou komunikací (Přístupy - dovednosti - poruchy).* 1. vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-0858-2.

POTŮČEK, Martin, 1995. *Sociální politika.* 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-85850-01-X.

- POTŮČEK, Martin a kol, 2003. *Putování českou budoucností*. 1. vydání. Praha: Gutenberg. ISBN 80-86349-09-8.
- POTŮČEK, Martin - MAŠKOVÁ, Miroslava a kol, 2009. *Česká republika - trendy, ohrožení, příležitosti*. 1. vydání. Praha: UK, Karolinum. ISBN 978-80-246-1655-1.
- PESTIEAU, Pierre, 2006. *The Welfare State in the European Union*. 1. vydání. Oxford: Oxford University Press. ISBN 0-19-926102-4.
- PRŮCHA, Jan, 2007. *Interkulturní psychologie: sociopsychologické zkoumání kultur, etnik, ras a národů*. 2. rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-280-5.
- RADIČOVÁ, Iveta - POTŮČEK, Martin (eds.), 1998. *Sociální politika v Čechách a na Slovensku po roce 1989*. 1. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-622-8.
- RAJČÁKOVÁ, Eva (ed.), 2005. *Regionálny rozvoj a regionálna politika*. 1. vydání. Bratislava: UK. ISBN 80-223-2038-2.
- REICHEL, Jiří, 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3006-6.
- RAWLS, John, 1995. *Teorie spravedlnosti*. 1. vydání. Praha: Victoria Publishing. ISBN 80-85605-89-9.
- RAWLS, John, 2007. *Spravodlivosť ako férovosť*. 1. vydání. Bratislava: Kalligram. Filozofia do vrecka. ISBN 978-80-7149-911-4.
- ŘEZÁČ, Jaroslav, 1998. *Sociální psychologie*. 1. vydání. Brno: Paido. ISBN 80-85931-48-6.
- ŘEZANKOVÁ, Hana, 2010. *Analýza dat z dotazníkových šetření*. 2. vydání. Praha: Professional Publishing. ISBN 978-80-7431-019-5.
- SAYER, Jeffrey - CAMPBELL, Bruce, 2004. *The Science of Sustainable Development*. 1. vydání. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 0 521 53456 9.
- SIROVÁTKA, Tomáš - MAREŠ, Petr (eds.), 2003. *Trh práce, nezaměstnanost a sociální politika*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3048-8.
- SIROVÁTKA, Tomáš et al., 2006. *Rodina, zaměstnání a sociální politika*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-7326-104-9.
- SKOKAN, Karel, 2004. *Konkurenceschopnost, inovace a klastry v regionálním rozvoji*. 1. vydání. Ostrava: Repronis. ISBN 80-7329-059-6.
- Sociální stát - sen, či noční můra?*, 2005. Sborník z konference konané 22. dubna 2004 v Praze. 1. vydání. Praha: Votobia - Institut mediální komunikace při VŠJAK. ISBN 80-7220-221-9.

SPIEKER, Manfred, 1996. *Sociální stát a jeho krize*. 1. vydání. Praha: Česká křesťanská akademie. ISBN 80-85795-26-4.

STEJSKAL, Jan - KOVÁRNÍK, Jaroslav, 2009. *Regionální politika a její nástroje*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-588-2.

STRECKOVÁ, Yvonne a kol., 2005. *Faktory efektivnosti fungování veřejného sektoru a obecné poznatky o vlivu řízení veřejného sektoru na rozvoj regionů*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3623-0.

ŠÝKOROVÁ, Dana - CHYTIL, Oldřich (eds.), 2004. *Autonomie ve stáří. Strategie jejího zachování*. 1. vydání. Ostrava: Zdravotně sociální fakulta Ostravské univerzity a ALBERT. ISBN 80-7326-026-3.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga, 2005. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách*. 1. vydání. Praha: SLON. ISBN 80-86429-40-7.

ŠTĚCH, Stanislav, 1998. Člověk a kultura. In VÝROST, Jozef - SLAMĚNÍK, Ivan (eds.). *Aplikovaná sociální psychologie I*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-269-6, s. 225-258.

The Instrument for Structural policy for PreAccession (ISPA) in 2003 (Annual report), 2005. 1. vydání. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. ISBN 92-894-8797-6.

TITMUSS, Richard Morris, 1958/1976. The Social Division of Welfare: Some Reflections on the Search for Equity. In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume I*. 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 146-167.

TOBIN, James, 1970. On Limiting the Domain of Inequality. In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume I*. 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 310-324.

TOMEŠ, Igor, 2001. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost*. 2. vydání. Praha: Socioklub. ISBN 80-86484-00-9.

TOMEŠ, Igor - KOLDINSKÁ, Kristina, 2003. *Sociální právo Evropské unie*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck. ISBN 80-7179-831-2.

TOMEŠ, Igor, 2010. *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-680-3.

TRHLÍNOVÁ, Zuzana, 2005. Význam sociální komunikace v lokálním a regionálním rozvoji. In KLÍMOVÁ, Viktorie - VYSTOUPIL, Jiří (eds.). *VIII. Mezinárodní kolokvium o regionálních vědách*. Brno: MU ESF. ISBN 80-210-3888-8, s. 205-208.

TUČEK, Milan (ed.), 2007. *Vnímání sociální spravedlnosti v transformující se české společnosti: soubor empirických studií z výzkumů 1991-2006*. 1. vydání. Praha: Matfyzpress. ISBN 978-80-7378-037-1.

TVRDOŇ, Jozef - HAMALOVÁ, Marta - ŽÁRSKA, Elena, 1995. *Regionálny rozvoj*. 1. vydání. Bratislava: Národohospodárska fakulta EU. ISBN 80-225-0671-8.

URBÁNEK, Eduard, 1979. *Marxismus v konfrontaci s buržoazní koncepcí sociální role: role, masky, charakteristiky*. 1. vydání. Praha: Univerzita Karlova.

U.S. Social Security Administration, 1994. In: GOODIN, Robert Edward - MITCHELL, Deborah (eds.). *The Foundations of the Welfare State. Volume II*. 1. vydání. Cheltenham - Northampton, MA, USA: Edward Elgar Publishing, 2000. ISBN 1 85898 796 2 (3 volume set), s. 123-145.7

VAN KERSBERGEN, Kees - MANOW, Philip (eds.), 2009. *Religion, Class Coalitions and Welfare States*. New York: Cambridge University Press. ISBN 978-0-521-72395-4

VÁNĚ, Jan, 2007. *Proměny spravedlnosti: pokus o typologii*. 1. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 978-80-7380-053-6.

VARADZIN, František - BŘEZINOVÁ, Olga, 2003. *Hledání ve světě ekonomie (věda, metodologie, ekonomie)*. 1. vydání. Praha: Professional Publishing. ISBN 80-86419-56-8.

VEBER, Jaromír a kol., 2006. *Management. Základy, prosperita, globalizace*. 1. vydání. Praha: Management Press. ISBN 80-7261-029-5.

VEČERNÍK, Jiří, 1998. *Občan a tržní ekonomika*. 1. vydání. Praha: Lidové noviny. ISBN 80-7106-235-9.

VEČERNÍK, Jiří (ed.). - MATĚJŮ, Petr (vedoucí týmu), 1998. *Zpráva o vývoji české společnosti 1989 - 1998*. 1. vydání. Praha: Academia. ISBN 80-200-0703-2.

VEČEŘA, Miloš, 1995. *Teorie sociálního státu*. 1. vydání. Brno: IURIDICA BRUNENSIA. ISBN 80-85964-20-1.

VEČEŘA, Miloš, 2001. *Sociální stát. Východiska a přístupy*. 2. upravené vydání. Praha: SLON. ISBN 80-85850-16-8.

VOBRUBA, Georg, 2001. *Integration + Erweiterung: Europa in Globalisierungsdilemma*. 1. vydání. Wien: Passagen Verlag. ISBN 3-85165-469-2.

VYGOTSKIJ, Lev Semjonovič, 2004. *Psychologie myšlení a řeči*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-943-7.

VÝROST, Jozef - SLAMĚNÍK, Ivan, 1997. *Sociální psychologie - Sociálna psychológia*. 1. vydání. Praha: ISV. ISBN 80-85866-20-X.

VÝROST, Jozef - SLAMĚNÍK, Ivan (eds.), 1998. *Aplikovaná sociální psychologie I*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-269-6.

VÝROST, Jozef - SLAMĚNÍK, Ivan (eds.), 2001. *Aplikovaná sociální psychologie II*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing. ISBN 80-247-0042-5.

WEATHERALL, Ann - WATSON, Bernadette M. - GALLOIS, Cindy (eds.), 2007. *Language, Discourse & Social Psychology*. 1. vydání. Basingstoke, Velká Británie - New York, USA: Palgrave Macmillan. ISBN 978-1-4039-9595-7.

WOKOUN, René, 2001. *Úvod do regionálních věd a veřejné správy*. 3. vydání. Praha: IFEC. ISBN 80-86412-08-3.

WOKOUN, René, 2003. *Česká regionální politika v období vstupu do Evropské unie*. 1. vydání. Praha: VŠE, FNH. ISBN 80-245-0517-7.

WOKOUN, René a kol., 2007. *Regionální rozvoj a jeho management v České republice*. 1. vydání. Praha: Oeconomica, VŠE. ISBN 978-80-245-1301-0.

WOKOUN, René - MALINOVSKÝ, Jan a kol., 2008. *Regionální rozvoj (Východiska regionálního rozvoje, regionální politika, teorie, strategie a prognózování)*. 1. vydání. Praha: Linde. ISBN 978-80-7201-699-0.

ZICH, František, 2004. *Úvod do sociologického výzkumu*. 1. vydání. Praha: VŠFS. ISBN 80-86754-19-7.

ŽIŽLAVSKÝ, Martin, 2003. *Metodologie pro Sociální politiku a sociální práci*. 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-3110-7.

ŽÁK, Milan a kol., 1999. *Velká ekonomická encyklopedie*. 1. vydání. Praha: Linde. ISBN 80-7201-172-3.

7.2 Internetové zdroje

ANZENBACHER, Arno, 2004. *Co je sociální spravedlnost?* [online]. Dostupné z: <http://www.teologicketexty.cz/casopis/2004-4/Co-je-socialni-spravedlnost.html> [citováno 1. 9. 2013].

BURCIN, Boris - KUČERA, Tomáš, 2010. *Prognóza populačního vývoje České republiky na období 2008 - 2070*. [online]. Dostupné z: http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Prognóza_2010.pdf [citováno 31. 8. 2012].

An Introduction to Social Policy. [online]. Dostupné z: <http://www2.rgu.ac.uk/publicpolicy/introduction/wstate.htm> [citováno 18. 1. 2010].

CRONBACH, Lee Joseph - MEEHL Paul Everett, 1955. *Construct Validity in Psychological Tests*. Dostupné z: <http://psychclassics.yorku.ca/Cronbach/construct.htm> [citováno 20. 6. 2013].

EU, 2007. *Změny smlouvy o Evropské unii a smlouvy o Evropském společenství*. Úřední věstník Evropské unie, 17. 12. 2007. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:306:0010:0041:CS:PDF> [citováno 1. 9. 2012].

FIALA, Tomáš - LANGHAMROVÁ, Jitka, 2010. *Ekonomické důsledky stárnutí populace České republiky*. [online]. Dostupné z: http://kdem.vse.cz/resources/relik10/PDFucastnici/Fiala_Langhamrova.pdf [citováno 30. 8. 2012].

Final Report of the Experts Group on Enterprise Clusters and Networks. Brussels: Enterprise DG, 2003. [online]. Dostupné z: http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/support_measures [citováno 15. 4. 2011].

LAMONT, Julian - FAVOR, Christi, 2013. Distributive Justice. In: *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2013 Edition), Edward N. Zalta (ed.). [online]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2013/entries/justice-distributive/> [citováno 7. 5. 2013].

MANNHEIM, Karl, 2007. Problém generací. In: *Sociální studia*. Časopis katedry sociologie FSS MU, č. 1-2/2007. [online]. Dostupné z: <http://socstudia.fss.muni.cz/dokumenty/080305112646.pdf> [citováno 6. 5. 2013].

MOLNÁR, Zdeněk. *Úvod do základů vědecké práce*. Syllabus pro potřeby semináře doktorandů. [online]. Dostupné z: http://web.fame.utb.cz/cs/docs/Z_klady_v_deck_pr_ce_doc [citováno 10. 12. 2009].

Reliabilita. [online]. Dostupné z http://www.scio.cz/vyzkum/tvorba_testu/teorie_testu/reliabilita.asp [citováno 1. 11. 2012].

SACHWEH, Patrick, 2012. The Moral Economy of Inequality: Popular Views on Income Differentiation, Poverty and Wealth. In: *Socio-Economic Review*, July 2012, vol. 10, no. 3, s. 419-445. ISSN 1475-147X. Dostupné z <http://ser.oxfordjournals.org/content/early/2011/11/16/ser.mwr023.full#xref-fn-2-1> [citováno 20. 5. 2013].

SCHNEIDER, Simone, 2012. Income Inequality and its Consequences for Life satisfaction. What role do Social Cognitions Play? In: *Social Indicators Research*, May 2012, vol. 106, no. 3, s. 419-438. Dostupné z <http://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2Fs11205-011-9816-7.pdf> [citováno 21. 5. 2013].

SCHUBERT, Jan, 2010. Klasická testová teorie reliability v metodologii výběrových šetření. [online]. In: *Data a výzkum - SDA Info 2010*, 2010, vol. 4, no. 2. Praha: Sociologický ústav AV ČR. s. 105-122. Dostupné z http://dav.soc.cas.cz/uploads/0f819576783903b64e0e86b5112243560105db4a_DaV10_2_s105_122.pdf [citováno 23. 10. 2012].

Strategie regionálního rozvoje České republiky na období 2007 - 2013. [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, květen 2006. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/Regionalni-politika/Koncepce-Strategie/Strategie-regionálního-rozvoje-Ceske-republiky-na> [citováno 10. 4. 2011].

Strategie regionálního rozvoje České republiky na období 2014 - 2020. [online]. Praha: Ministerstvo pro místní rozvoj ČR, duben 2013. Dostupné z: <http://www.mmr.cz/getmedia/08e2e8d8-4c18-4e15-a7e2-0fa481336016/SRR-2014-2020.pdf> [citováno 8. 9. 2013].

ŠAFR, Jiří, 2007. *Co považují Češi za spravedlivé? Ideologie distributivní spravedlnosti dle teorie Grid-Group.* [online]. Dostupné z: <http://www.socioweb.cz/index.php?disp=teorie&shw=308&lst=108> [citováno 5. 9. 2013].

ŠEBEK, Luděk - HOFFMANNOVÁ, Jana, 2010. Metoda focus group a možnosti jejího využití v kinantropologickém výzkumu. [online]. In: *Tělesná kultura*, 2010, č. 2. Olomouc: Fakulta tělesné kultury, Univerzita Palackého. s. 30-49. Dostupné z: <http://www.telesnakultura.upol.cz/index.php/telesnakultura/article/viewFile/59/111> [citováno 25. 7. 2012].

Trhy práce v regionech v roce 2011. [online]. Dostupné z: <http://budoucnostprofesi.cz/trhy-prace-v-regionech/regiony2011.html> [citováno 10. 9. 2012].

V Česku žije nejméně lidí ohrožených chudobou. MPSV ČR, 2012. [online]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/12637> [citováno 1. 9. 2012].

Vývoj hlavních ekonomických a sociálních ukazatelů ČR. [online]. VÚPSV. Dostupné z: http://www.vupsv.cz/index.php?p=economic_social_indicators&site=default [citováno 1. 9. 2012].

Vybrané ukazatele podle regionů soudržnosti NUTS 2. [online]. Dostupné z: http://www.czso.cz/xb/redakce.nsf/i/vybrane_ukazatele_podle_regionu_soudrznosti_nut_s2_v_cr [citováno 4. 3. 2012].

Zákon č. 248/2000 Sb. ze dne 29. června 2000 o podpoře regionálního rozvoje. [online]. Dostupné z: http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=248/2000&PC_8411_p=2&PC_8411_l=248/2000&PC_8411_ps=10#10821 [citováno 4. 3. 2011].

Zemědělství, lesnictví, myslivost a rybolov. [online]. Dostupné z: <http://www.budoucnostprofesi.cz/cs/vyvoj-v-odvetvich/zemedelstvi.html> [citováno 10. 9. 2012].

8 Příloha – dotazník

Vážení studenti,

chtěla bych Vás požádat o vyplnění následujícího dotazníku, který se týká sociální politiky a Vašich postojů k možným řešením problémů v této oblasti. Údaje získané z dotazníků budou podkladem k analýze problematiky sociální spravedlnosti, které se věnuji ve své disertační práci.

Předem Vám moc děkuji za spolupráci.

Ing. Jana Hrbková

Nejdříve bude Vaším úkolem vybrat vždy jeden z dvojice výroků (A anebo B) podle toho, které opatření anebo zásada je v souladu s Vaší představou spravedlivé sociální politiky:

1. A: *Podpora v nezaměstnanosti by měla být dostatečně vysoká, aby umožnila lidem zachovat si uspokojivou životní úroveň, než si najdou nové zaměstnání.*

1. B: *Podpora v nezaměstnanosti by neměla být moc vysoká, aby se lidé snažili najít si co nejdříve nové zaměstnání.*

Vyberte ten výrok, který lépe odpovídá Vaší představě spravedlivé sociální politiky:

rozhodně první (= výrok A)○

spíše první (= výrok A)○

nevím.....○

rozhodně druhý (= výrok B).....○

spíše druhý (= výrok B)○

2. A: *Pokud se zvyšuje zadlužování při ekonomické recesi, je správné snížit státní výdaje omezením anebo zrušením některých sociálních dávek.*

2. B: *Pokud chce stát zastavit růst zadlužování při ekonomické recesi, měl by raději zvýšit některé daně, než aby šetřil na těch, co mají nejméně.*

Vyberte ten výrok, který lépe odpovídá Vaší představě spravedlivé sociální politiky:

rozhodně první (= výrok A)○

spíše první (= výrok A)○

nevím.....○

rozhodně druhý (= výrok B)○

spíše druhý (= výrok B)○

3. A: *Jednotná sazba daně z příjmu je spravedlivější než progresivní zdanění - proč by bohatší měli být trestáni za to, že více pracují, a proto vydělávají víc peněz. (Progresivní zdanění znamená, že lidé s vyššími příjmy jsou zdaněni vyšší daňovou sazbou, přičemž jsou zpravidla vytvořena tři až čtyři daňová pásma - podle výše daňového základu.)*

3. B: *Stát potřebuje získat dostatek peněz do státního rozpočtu, musí tedy více zdanit ty, kteří peníze mají, tedy lidi s vyššími příjmy - progresivní zdanění je u daně z příjmu spravedlivější než jednotná daňová sazba.*

Vyberte ten výrok, který lépe odpovídá Vaší představě spravedlivé sociální politiky:

- rozhodně první (= výrok A)○
spíše první (= výrok A)○
nevím.....○
rozhodně druhý (= výrok B)○
spíše druhý (= výrok B)○
-

4. A: *Zavedení poplatků ve zdravotnictví bylo správné - vytvořily se dodatečné zdroje peněz pro další potřebnou péči.*

4. B: *Zavedení poplatků ve zdravotnictví nebylo správné - způsobilo zvýšení životních nákladů pro nemocné a seniory.*

Vyberte ten výrok, který lépe odpovídá Vaší představě spravedlivé sociální politiky:

- rozhodně první (= výrok A)○
spíše první (= výrok A)○
nevím.....○
rozhodně druhý (= výrok B)○
spíše druhý (= výrok B)○
-

5. A: *Stanovení výše minimální mzdy je správné, protože chrání zaměstnance před poklesem mezd pod únosnou hranici.*

5. B: *Stanovení výše minimální mzdy nikomu nepomáhá, je zbytečnou překážkou pro zaměstnání většího počtu lidí - ti, kteří by pracovali i za méně, pak vůbec práci neseženou.*

Vyberte ten výrok, který lépe odpovídá Vaší představě spravedlivé sociální politiky:

- rozhodně první (= výrok A)○
spíše první (= výrok A)○

- nevím.....○
rozhodně druhý (= výrok B)○
spíše druhý (= výrok B)○
-

6. A: *Poskytování sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané by mělo být podmiňováno vykonáváním veřejně prospěšných prací.*

6. B: *Poskytování alespoň minimální sociální pomoci pro dlouhodobě nezaměstnané je v zájmu celé společnosti, a proto by nemělo být ničím podmiňováno.*

Vyberte ten výrok, který lépe odpovídá Vaší představě spravedlivé sociální politiky:

- rozhodně první (= výrok A)○
spíše první (= výrok A)○
nevím.....○
rozhodně druhý (= výrok B)○
spíše druhý (= výrok B)○
-

7. A: *Přídavky na děti by měly být vypláceny plošně všem rodinám s dětmi bez ohledu na výši jejich příjmu.*

7. B: *Přídavky na děti by měly být vypláceny pouze skutečně potřebným rodinám s dětmi za přesně stanovených podmínek.*

Vyberte ten výrok, který lépe odpovídá Vaší představě spravedlivé sociální politiky:

- rozhodně první (= výrok A)○
spíše první (= výrok A)○
nevím.....○
rozhodně druhý (= výrok B)○
spíše druhý (= výrok B)○
-

8. A: *Výplata dávek sociálního zabezpečení musí být důsledně kontrolována, aby se zabránilo jejich zneužívání.*

8. B: *Přílišná a častá kontrola uplatňovaných nároků na sociální dávky není žádoucí, může u lidí vyvolávat pocit ponížení a frustrace.*

Vyberte ten výrok, který lépe odpovídá Vaší představě spravedlivé sociální politiky:

- rozhodně první (= výrok A)○
spíše první (= výrok A)○

- nevím.....○
rozhodně druhý (= výrok B)○
spíše druhý (= výrok B)○
-

U následujících tvrzení vyberte číselnou hodnotu, která odpovídá stupni Vašeho souhlasu s uvedenými výroky, když:

- 1 = rozhodně souhlasím
2 = spíše souhlasím
3 = nevím
4 = spíše nesouhlasím
5 = rozhodně nesouhlasím
-

9. *Každý by si měl sám spořit na důchod a nespolehat jenom na to, co dostane od státu.*
1 - 2 - 3 - 4 - 5

10. *Sociální politika u nás pomáhá chudým dostatečně, není potřeba zvyšovat sociální pomoc.*
1 - 2 - 3 - 4 - 5

11. *Snížení podpory v nezaměstnanosti by bylo užitečné, protože by nutilo lidi více se snažit najít si práci.*
1 - 2 - 3 - 4 - 5

12. *Omezení sociální pomoci pro lidi, co nechtějí pracovat, by bylo užitečné.*
1 - 2 - 3 - 4 - 5

13. *Stát by měl garantovat maximální rozsah zdravotní péče hrazené z veřejného zdravotního pojištění bez dalšího růstu spoluúčasti pacientů*
1 - 2 - 3 - 4 - 5

14. *Pokud by se deficit veřejných financí zvyšoval, bylo by lepší omezit sociální pomoc, než zvyšovat lidem daně.*
1 - 2 - 3 - 4 - 5

15. *Měli bychom mít pouze takovou sociální politiku, která nebude zvyšovat deficit veřejných financí.*
1 - 2 - 3 - 4 - 5

16. *Blahobyt každého člověka závisí v první řadě na něm samotném.*
1 - 2 - 3 - 4 - 5

17. *Rozsah sociální pomoci by měl být co nejmenší, aby se lidé aktivně snažili sami řešit své problémy.*

1 - 2 - 3 - 4 - 5

18. Podpora v nezaměstnanosti by měla být vyplácena maximálně šest měsíců: to je dostatečně dlouhá doba pro každého, kdo skutečně chce pracovat.

1 - 2 - 3 - 4 - 5

19. Důchodový věk by neměl být synonymem chudoby: pokles starobních důchodů - ve vztahu k průměrným mzdám - je nepřijatelný.

1 - 2 - 3 - 4 - 5

20. Dále „oznámkujte“ uvedené hodnoty - láska, vnitřní harmonie, ... - , v závislosti na tom, jaký význam mají ve Vašem životě. Použijte následující stupnici:

1 = hodně důležité

2 = důležité

3 = nevím

4 = nedůležité

5 = hodně nedůležité

láska 1 - 2 - 3 - 4 - 5

vnitřní harmonie 1 - 2 - 3 - 4 - 5

přátelství 1 - 2 - 3 - 4 - 5

sebeúcta 1 - 2 - 3 - 4 - 5

partnerská věrnost 1 - 2 - 3 - 4 - 5

víra (v boha) 1 - 2 - 3 - 4 - 5

rodina (rodinné štěstí) 1 - 2 - 3 - 4 - 5

upřímnost 1 - 2 - 3 - 4 - 5

zdraví 1 - 2 - 3 - 4 - 5

moudrost 1 - 2 - 3 - 4 - 5

zajímavá práce 1 - 2 - 3 - 4 - 5

finanční jistota 1 - 2 - 3 - 4 - 5

bohatství 1 - 2 - 3 - 4 - 5

odpovědnost 1 - 2 - 3 - 4 - 5

nezávislost 1 - 2 - 3 - 4 - 5

dobré vztahy na pracovišti 1 - 2 - 3 - 4 - 5

profesní úspěch (postup) 1 - 2 - 3 - 4 - 5

uznání 1 - 2 - 3 - 4 - 5

spolupráce 1 - 2 - 3 - 4 - 5

<i>užitečnost pro jiné</i>	1 - 2 - 3 - 4 - 5
<i>svoboda</i>	1 - 2 - 3 - 4 - 5
<i>solidarita (pomoc)</i>	1 - 2 - 3 - 4 - 5
<i>pořádek (řád)</i>	1 - 2 - 3 - 4 - 5
<i>pokrok ve společnosti</i>	1 - 2 - 3 - 4 - 5
<i>politická kultura</i>	1 - 2 - 3 - 4 - 5
<i>morálka</i>	1 - 2 - 3 - 4 - 5
<i>tolerance</i>	1 - 2 - 3 - 4 - 5
<i>ochrana životního prostředí</i>	1 - 2 - 3 - 4 - 5
<i>čestnost</i>	1 - 2 - 3 - 4 - 5
<i>sociální cítění (solidarita)</i>	1 - 2 - 3 - 4 - 5

V závěrečné části jsou otázky týkající se obecných informací o Vás. Zakroužkujte prosím správnou možnost:

21. Jste: a) *žena* b) *muž*

22. Váš věk:

- a) *méně než 20 let*
 - b) *20-22 let*
 - c) *23-26 let*
 - d) *více než 26 let*
-

23. Obor, který studujete na vysoké škole:

- a) *ekonomický*
 - b) *technický*
 - c) *humanitní*
 - d) *jiný*
-

24. Vaše bydliště je obec:

- a) *do 1 999 obyvatel*
- b) *od 2 000 do 4 999 obyvatel*
- c) *od 5 000 do 19 999*
- d) *od 20 000 do 99 999*

e) nad 100 000 obyvatel

25. Vzdělání rodičů. Pokud je úroveň vzdělání Vašich rodičů rozdílná, uveďte vyšší dosažený stupeň:

- a) základní*
 - b) vyučený, případně neúplné střední*
 - c) středoškolské (s maturitou)*
 - d) vysokoškolské*
-

26. Zaměstnání rodičů - vybírejte z uvedených kombinací. (Pokud máte pouze jednoho rodiče, vybíráte některou z prvních čtyř možností podle formulací v závorkách) :

<i>1. oba dva podnikají (podniká)</i>	<i>2. oba dva zaměstnanci (zaměstnanec)</i>
<i>3. oba dva nezaměstnaní (nezaměstnaný)</i>	<i>4. oba dva důchodci (důchodce)</i>
<i>5. důchodce a nezaměstnaný</i>	<i>6. podnikatel a důchodce</i>
<i>7. podnikatel a nezaměstnaný</i>	<i>8. zaměstnanec a důchodce</i>
<i>9. zaměstnanec a nezaměstnaný</i>	<i>10. zaměstnanec a podnikatel</i>
-

27. Jaká je podle Vás životní úroveň Vaší rodiny - podle materiálního zabezpečení:

- a) podprůměrná*
 - b) průměrná*
 - c) nadprůměrná*
-

28. Máte v rodině někoho, kdo byl (je) po nějakou dobu nezaměstnaný (například rodiče, sourozenci apod.)? Zkušenost s nezaměstnaností v rodině:

- a) žádná*
 - b) pouze krátkodobá (do 6 měsíců) - neopakující se*
 - c) krátkodobá (do šesti měsíců) - opakovaná*
 - d) dlouhodobá (déle než 6 měsíců)*
-

29. Rodinné poměry: Naše rodina je:

- a) úplná - vlastní rodiče*
 - b) úplná rodina - nevlastní alespoň jeden rodič anebo i sourozenci*
 - c) neúplná rodina (pouze jeden rodič anebo jiná možnost)*
-

30. Region, kde žiji (zakroužkujte číslo před názvem regionu):

1. Praha - Hlavní město Praha
2. Střední Čechy - Středočeský kraj
3. Jihozápad - Jihočeský kraj a Plzeňský kraj
4. Severozápad - Karlovarský kraj a Ústecký kraj
5. Severovýchod - Liberecký kraj a Královéhradecký kraj a Pardubický kraj
6. Jihovýchod - Kraj Vysočina a Jihomoravský kraj
7. Střední Morava - Olomoucký kraj a Zlínský kraj
8. Moravskoslezsko - Moravskoslezský kraj
9. Jiný region (mimo ČR)